

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

İMÂM-I RABBÂNÎ'NİN MEKTÛBÂT'INDAKİ
HADİSLERİN TAHRİÇ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Abdullah ORHAN

İstanbul
Nisan, 2018

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

İMÂM-I RABBÂNÎ'NİN MEKTÛBÂT'INDAKİ
HADİSLERİN TAHRİÇ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Abdullah ORHAN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Özcan HIDİR

İstanbul
Nisan, 2018

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFA

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ ÇALIŞMA RAPORU olarak kabul edilmiştir.

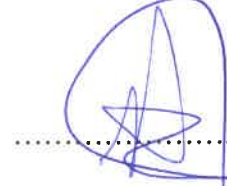
Başkan

Prof. Dr. Özcan Hıdır

Üye

Doç. Dr. Ebubekir Sifil

Üye

Dr. Ögt. Üyesi Veysel Akkaya

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

İmza Yeri

Akademik Ünvan, Adı Soyadı

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Ömer Candaş

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “İmâm-ı Rabbânî'nin Mektûbât'ındaki hadislerin tahriç ve değerlendirilmesi” adlı çalışmamın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Abdullah ORHAN

ÖNSÖZ

İnsanlık tarihi boyunca toplumlar bir uyarıcı tarafından ilahî mesajla bilgilendirilip bu minvalde eğitilmiştir. Bu durum, kendisine son ilahî mesaj olan Kur'an'ın indirildiği peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed'e (s.a.v.) kadar devam etmiştir. Allah Teâlâ Kur'an'da, “لَعَنُوكَ” buyurarak bu son peygamberinin hayatı üzerine yemin etmiş, onun dindeki konumunu beyan etmiş, ona itaati ve uymayı emretmiş, onu “üsve-i hasene” ilan etmiş; böylece onun hayat pratiklerine (sünnet-sîret) uymanın ehememiyetine işaret etmiştir. Bütün bu ayetlerin muhatabı olan sahâbe de bu pratikleri Hz. Peygamber'den söz, fiil ve takrirler olarak telakkî edip sonraki nesillere ulaştırmışlardır.

Hz. Peygamber ve sahâbe sonrası nesillerde bu nebevî mirası en önemli taşıyıcıları, “peygamberlerin vârisleri” olan alimler olmuştur. Dolayısıyla nebevî mirasın taşıyıcısı bu peygamber varisi alimlerin ilmî şahsiyetlerini yakından tanımak-tanıtmak son derece önemi haizdir. Nitekim İslâm'ın ilk asırlarından itibaren, İslamî ilimlerin hemen her alanında bu yönde ilmî mesailer, muhalled eserler ortaya konmuştur.

Bu tür eserlerin sahibi alim ve esrelerden olarak, çalışmamıza da konu edindiğimiz, “Müceddid-i Elf-i Sâni İmâm-ı Rabbanî” isim ve ünvanıyla daha ziyade anılan Ahmet Fârukî Serhendî'yi (ö. 1624) ve onun talebelerine, halifelerine ve yakınlarına gönderdiği mektuplardan müteşekkil en önemli eseri *Mektûbât*'ı gösterebiliriz. İmâm-ı Rabbanî, daha ziyade tasavvuf alanında ön plana çıkmakla beraber, fıkıh ve hadis alanında da temayüz eden bir alimdir. Küçük yaşta hafız olup, genç yaşta aklî, naklî, şer'î, luğavî ve tasavvufî ilimlerde icazet almış, avâmdan devlet ricâline kadar, “medrese-tekke-irşad” üçgeninde yaptığı çalışmalarla Hint Alt Kıtası başta olmak üzere İslâm dünyasına rehberlik etmiş ve halen de etmektedir.

Bu çalışmamızda biz, hadisleri tasavvufî-fikhî manada anlama-yorumlama konusunda öne çıktığını düşündüğümüz İmâm-ı Rabbanî'nin *Mektûbât*'ındaki hadisleri anlama yöntemi ile hadislerin kaynakları ve sıhhat dereceleri değerlendirmeye çalıştık. Zira İmâm-ı Rabbanî *Mektûbât*'ı üzerine pek çok açıdan farklı dillerde çalışmalar yapılmakla beraber, tespit edebildiğimiz kadarıyla, onun

hadisçiliği ve *Mektûbât*'taki hadislerin tahric ve değerlendirilmesi bir bütün olarak yapılmamıştır.

Çalışmamız, bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın konusu, metodu, amacı ve konuyla ilgili genel-özel literatürün değerlendirildiği giriş bölümünün ardından birinci bölümde İmâm-ı Rabbânî'nin hayatı, hocaları, talebeleri, ilmî şahsiyeti, eserleri, farklı ilim dallarındaki temel görüşleri ile ilgili çalışmalarda pek yer almadığını düşündüğümüz hadisçiliği ele alınmıştır. İkinci bölümde ise İmâm-ı Rabbânî'nin *Mektûbât*'ında geçen hadislerin tahrîc ve değerlendirmesi yapılmıştır. Son olarak ise tahrîclerini yapılan hadislerin kaynaklarına, isnatlarına, sıhhatlerine ve konularına göre dağılımına dair genel bir değerlendirmenin yapıldığı sonuç bölümü yer almaktadır. Bu meyanda ayrıca "Ekler" bölümünde konularına göre tablo ve grafikler de sunulmuştur. Bu husus, çalışmamızın en önemli ayırıcı yönlerinden birini oluşturmaktadır.

Çalışmamızın şekillenip hazırlanmasında büyük yardımını gördüğüm değerli danışmanım Prof. Dr. Özcan Hıdır hocama teşekkürü öncelikle yerine getirilmesi gereken bir borç bilirim. Kıymetli görüşlerinden istifade ettiğim saygıdeğer jüri üyeleri Doç. Dr. Ebubekir Sifil ve Dr. Öğretim Üyesi Veysel Akkaya hocalarıma da şükranlarımı arz ederim. Ayrıca Hamid Algar'a ulaşmada nüsha temininde yardımını gördüğüm Prof. Dr. Necdet Tosun, yapıcı tenkitlerinden istifade ettiğim Dr. Öğretim Üyesi Mustafa Öztürk hocalarıma da teşekkür ederim. Son olarak ise istifade ettiğim ve adlarını burada anamayacağım kadar çok olan emek sahibi sevgili dostlarıma, talebelerime ve tabii ki kıymetli aileme ayrı ayrı teşekkür ederim.

Abdullah ORHAN
İSTANBUL
Nisan, 2018

TEZ ÖZETİ

İMÂM-I RABBÂNÎ'NİN MEKTÛBÂT'INDAKİ HADİSLERİN TAHRİÇ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Abdullah Orhan

Yüksek Lisans, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Özcan HİDİR

Nisan- 2018, 290+XXII Sayfa

İmâm-ı Rabbânî (1564/1624) yılları arasında yaşamış, Tefsir, Kelam, Fıkıh, Hadis, Kıraat, Tasavvuf gibi birçok dini ilme vakıf olup tasavvufî kişiliği ve tecdidıyla ön plana çıkmış bir zattır.

Çalışma bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, çalışmanın konusu, amacı, önemi, çalışmanın metodu ve kaynakları hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde İmâm-ı Rabbânî'nin hayatı, hocaları, talebeleri, eserleri, temel bazı görüşleri, hadis mükteşebatı, hadis/sünnet anlayışı ve hadisleri kullanma tarzı üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise *Mektûbât* adlı eserde geçen hadislerin arapça metni, tercümesi, tahriri ve sıhhat yönü ele alınmıştır. Sonuç bölümünde konuya ait genel değerlendirme, tablo ve grafikler bulunmaktadır.

Çalışma bibliyografya ile sona ermiştir.

Tezimizin konusu olan *Mektûbât* adlı eser, İmâm-ı Rabbânî'nin müritlerine ve dostlarına yazdığı toplam 536 mektuptan oluşmaktadır. Birinci cilt 313, ikincisi 99 ve üçüncüsü 124 mektup ihtiva eder. Eserdeki toplam hadis sayısı tekrarlarıyla beraber 481 olup tekrarsız toplam 316'dır. Hadislerin yaklaşık yarısı Buhârî, Müslim ve Tirmizî'de yer alırken, diğerleri Kütüb-ü Tis'a ve muteber kaynaklarda aynı, eş anlamlı, yakın ve farklı lafızlarla zikredilmiştir. Kaynağına ulaşılamayan hadis sayısı 11'dir. Hadisler âvâmın da kolay anlayabileceği bir tarzda açık ve sade olarak ifade edilirken, bazen birkaç hadis metni birleştirilerek ve bazen de taktî yapılmaya suretiyle mektuplarda konu bütünlüğü ve akıcılığı sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Serhendi, Sirhindi, Ahmet, Farukî, İmam, Rabbânî, Mektûbât, Hadis, Sünnet, Tahric, Tahkik, Ravi, Rivayet, İsnad, Sahîh.

ABSTRACT MASTER THESIS

THE SOURCE VALUE OF HADITHES WHICH MENTIONED IN IMAM RABBANI'S MEKTUBAT

Abdullah Orhan

Supervisor: Prof. Dr. Ozcan HIDIR

2018- Page: 290+XXII

Imam Rabbani lived between 1564 and 1624 in an unique scholar with high moral qualities who was very competent on Tefsir, Kelam, Hadith, Fiqh, Recitation (*reading*), Rules of Faith, also stood out due to his Sufism and his renewings.

The study has one intruduction and two parts. In the introduction, information about the subject, goal, importance, method, and sources of the study were provided.

In the first part, Imam Rabbani's life, teachers, students, works, ideas of religious personality, his Hadith's acquis, comprehension of Hadith/Sunnah and the style of using of them were emphasized. In the second part, the Prophet Muhammed's Sayings the hadithes in the book headed "*Mektubat*" were revealed in arabic and translated, pointed the sources, mentioned the values and assessed. In consequence of this study, Imam's method and acquis of hadithes tried to be revealed by genereal evaluation while providing some charts and graphics.

Mektubat which is written to his followers and friends is combined from 536 letters. The first volume contains 313, the second one 99 and the third one 124 letters. Manuscript contains 481 hadithes in total but in non-repeated way the total number is 316. Almost half of the total hadithes are from Bukhârî, Muslim and Tirmidhi's source books while the rests are from Kutub et-Tis'a or various valuable source books which were mentioned either by the same words or the similar. There are 11 hadithes could not find in the sources. The hadithes are mentioned by simple and deductive way that even the public can understand. Sometimes several seperate hadithes are unified from different section and phases as into one sentence or cut off a part according to the letter's message to protect the main topic and smoothness.

Keywords: Serhendi, Sirhindi, Ahmad, Faruqi, İmam, Rabbânî, Mujaddid, Mektûbât, Hadith, Sunnah, Takhrij, Tahqiq, Rawi, Narrative, Chain, Sahîh.

KISALTMA

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen madde
a.s.	: Aleyhisselam
AÜSBE	: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
AÜSBETİB	: Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
AÜİFY	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
AÜİF	: Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
a.y.	: aynı yer
b.	: ibn, binti
Bk/bk.	: bakınız
bs.	: baskı
BEÜİFD	: Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
c.	: cilt
c.c.	: Celle Celâlüh
çev.	: çeviri
ÇOMÜİFD	: Çanakkale Onsekiz Mart Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi
DİA	: Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
FÜİFD	: Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
h.	: hicrî
HÜSBE	: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
H.z.	: Hazreti
Krş.	: karşılaştırmamız
k.s.	: Kuddise Sırruh
md.	: maddesi
muk.	: mukaddime
MÜİF	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
NEÜİFD	: Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
nşr.	: neşreden
ö.	: ölüm tarihi
PJIR	: Pakistan Journal of Islamic Research

PÜİFD	: Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
r.a.	: radiyallahu anh, anhâ, r.anhuma, r.anhum
rh.a	: Rahmetullahi Aleyh
s.	: sayfa
s.a.v.	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
SÜSBEİF	: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Fakültesi
SÜSBETİB	: Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri
şrh.	: şerh eden
TİAAD	: Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi
tas.	: tashih eden
thk.	: tahkîk eden
thr.	: tahrîc eden
trc.	: tercüme eden
ts.	: tarihsiz
UÜİFD	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
vd.	: ve diğerleri
vs.	: ve sâire
yay.	: yayınları

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
TEZ ÖZETİ.....	v
ABSTRACT MASTER THESIS.....	vi
KISALTMA.....	vii
GİRİŞ.....	1
I. Araştırmanın Konusu, Önemi ve Metodu.....	5
II. Araştırmanın Kaynakları.....	8
III. <i>Mektûbât</i> Üzerine Yapılan Çalışmalar.....	10
1. Genel Çalışmalar.....	11
2. Özel Çalışmalar.....	26
BİRİNCİ BÖLÜM.....	39
İMÂM-I RABBÂNÎ'NİN HAYATI VE İLMÎ KİŞİLİĞİ.....	39
1. İmâm-ı Rabbânî'nin Hayatı ve İlmî Kişiliği.....	41
1.1. Hayatı.....	41
1.2. Hocaları.....	45
1.3. Talebeleri.....	47
1.4. Eserleri.....	48
1.4.1. <i>Mektûbât</i> Adlı Eseri.....	50
1.5. Temel Bazı Görüşleri.....	53
1.6. İmâm-ı Rabbânî'nin Hadis Müktesebâtı.....	55
1.6.1. Hadis/Sünnet Anlayışı.....	55
1.6.2. Hadisleri Kullanma Tarzı.....	66
İKİNCİ BÖLÜM.....	71
İMÂM-I RABBÂNÎ'NİN <i>MEKTÛBÂT</i> 'INDA GEÇEN.....	71
HADİSLERİN TAHRİÇ VE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	71
MUKADDİME.....	73
1. Hadis: İlmi, hakkıyla Allah'ı bilen Âlimler anlar.....	73
2. Hadis: İlimle amel etmenin fazileti.....	73
3. Hadis: Peygamber efendimize (s.a.v.) ilmin öğretilmesi.....	73
4. Hadis: İlmin zâhiri ve bâtnî yönü.....	75
5. Hadis: Kâbe'nin yeniden inşası.....	75
9. MEKTUP.....	76

6.Hadis: Kur'an-ı Kerim'in hakkını vererek okumak	76
7.Hadis: Orucun hakkını vererek tutmak	76
10.MEKTUP	77
8.Hadis: Peygamber efendimiz (s.a.v.) hüzünlü ve düşünceli hali	77
9.Hadis: Peygamber efendimizin (s.a.v.) eziyet görmesi	77
11.MEKTUP	78
10.Hadis: Allah (c.c.) vardı ve o'nunla birlikte hiçbir şey yoktu	78
22.MEKTUP	78
11.Hadis: O'nun (c.c.) her iki eli de sağdır	78
23.MEKTUP	78
12.Hadis: Töhmets altında kalmaktan uzak durmak	78
24.MEKTUP	79
13.Hadis: Kişi sevdiğiyle beraberdir	79
26.MEKTUP	79
14.Hadis: Allah (c.c.) Teâla'nın ebrar kullarından rızası	79
15.Hadis: Kalplerin ibadetlere karşı sıradanlaşması	80
29.MEKTUP	80
16.Hadis: Sabah namazının cemaatle kılınmasının önemi	80
32.MEKTUP	81
17.Hadis: Pişmanlık tevbedir	81
33.MEKTUP	81
18.Hadis: Allah (c.c.) dininin koruyucusudur	81
19.Hadis: İlimle amel etmenin önemi	81
20.Hadis: Âlimin uykusu ibadettir	82
21.Hadis: Dünya ve ahiret dengesinin zorluğu.....	82
38.MEKTUP	83
22.Hadis: Kulu uhrevi akıbete taşıyacak amellerin kolaylaştırılması.....	83
41.MEKTUP	83
23.Hadis: En hayırlı yaşantı Muhammed'in (s.a.v.) yaşantısıdır	83
24.Hadis: Rabbim beni terbiye etti ve terbiyemi güzel kıldı	83
25.Hadis: Küçük cihattan büyük cihada döndük	84
44.MEKTUP	84
26.Hadis: Peygamber efendimizin (s.a.v.) yüce makamı	84
27.Hadis: Peygamber efendimizin (s.a.v.) yüce makamı	85
28.Hadis: Peygamber efendimizin (s.a.v.) yüce makamı	85
29.Hadis: Peygamber efendimizin (s.a.v.) yüce makamı	86

30.Hadis: Peygamber efendimizin (s.a.v.) yüce makamı	86
45.MEKTUP	87
31.Hadis: Ramazan ayının rahmet ve bereketi	87
32.Hadis: Ramazan ayının rahmet ve bereketi	87
33.Hadis: Ramazan ayının rahmet ve bereketi	87
34.Hadis: Oruç duası	88
47.MEKTUP	88
35.Hadis: Görünüşü bir kavme benzeyen onlardandır.	88
51.MEKTUP	89
36.Hadis: Ehli Beyt'in fazileti ve önemi.....	89
52.MEKTUP	89
37.Hadis: Nefsin tehlikesine karşı uyarılma.....	89
38.Hadis: Allah'ın (c.c.) büyüklük ve azameti.....	90
39.Hadis: Dua, zikir ve tesbihatin önemi	90
40.Hadis: Dua, zikir ve tesbihatin önemi	90
54.MEKTUP	91
41.Hadis: Teşekkür ve Şükretmek	91
55.MEKTUP	91
42.Hadis: Kim bir kardeşini seviyorsa bunu ona bildirsin	91
58.MEKTUP	92
43.Hadis: Allah'ın (c.c.) perdesi nurdur.....	92
61.MEKTUP	92
44.Hadis: Eğer ağlayamıyorsanız ağlar gibi görününüz.....	92
65.MEKTUP	93
45.Hadis: Gariplere ne mutlu!	93
46.Hadis: Zikir ve duâ arttırılmalıdır	93
67.MEKTUP	93
47.Hadis: Kalpler Allah'ın elindedir	94
68.MEKTUP	94
48.Hadis: Üstünlük yalnız takvâdadır	94
69.MEKTUP	94
49.Hadis: Kim Allah (c.c.) için tevazu gösterirse Allah onu yüceltir.....	94
70.MEKTUP	95
50.Hadis: Ben ancak mümin kulumun kalbine sığarım.....	95
71.MEKTUP	95
51.Hadis: Fakirlerin cennete daha önce gireceği.....	96

73.MEKTUP	96
52.Hadis: ‘ <i>Mâ lâ yâni</i> ’den uzak durmak	96
53.Hadis: ‘ <i>Sevfe</i> ’ciler helak oldu	96
74.MEKTUP	97
54.Hadis: Allah (c.c.) için bir araya gelmenin fazileti	97
76.MEKTUP	97
55.Hadis: Haramdan sakınmaya hiçbir şey denk olamaz	97
56.Hadis: Haramdan sakınmak dinin esasıdır	97
57.Hadis: Şüpheli işlerde yaşamak kişiyi harama düşürür	98
58.Hadis: Kul hakkı ve Helalleşmenin önemi	98
59.Hadis: Kul hakkı ve Helalleşmenin önemi	99
60.Hadis: Salih kullar doğruluk üzeredir	99
78.MEKTUP	100
61.Hadis: Vatan sevgisi imandandır.....	100
80.MEKTUP	100
62.Hadis: Ehl-i sünnet üzere olmanın önemi	100
63.Hadis: Ümmetim sapıklık üzerine birleşmez	101
85.MEKTUP	101
64.Hadis: Namaz dinin direğidir, dosdoğru kılan dinini doğru kılmıştır	101
65.Hadis: Fitne zamanında ibadet edebilmek hicret etmek gibidir	102
66.Hadis: Tevâzu göstermek Allah (c.c.) için olmalıdır.....	102
88.MEKTUP	102
67.Hadis: Saçını-sakalını İslam uğrunda ağartan kişi affolunmuştur	103
89.MEKTUP	103
68.Hadis: Ömrü uzun olup ameli çok olan kişiye müjdeler olsun.....	103
69.Hadis: Duanın önemi ve bereketi	103
95.MEKTUP	104
70.Hadis: Şüphesiz Allah (c.c.) Âdem’i sûreti üzere yaratmıştır	104
98.MEKTUP	104
71.Hadis: Allah Refiktir, kolaylık ile muamele edilmesini sever.....	104
72.Hadis: Yumuşak huyluluk ve kolaylıkla davranmanın önemi.....	105
73.Hadis: Yumuşak huyluluğun önemi	105
74.Hadis: Bana en sevimli olanınız, ahlâkı en güzel olanınızdır.....	105
75.Hadis: Yumuşak huyluluğun önemi	105
76.Hadis: Hayâ imandandır, iman ise cennettir	106
77.Hadis: Allah (c.c.) çirkin ve kötü söze buğz eder.....	106

78.Hadis: İyi geçimlilik, yumuşaklık ve kolaylığın önemi	106
79.Hadis: Müminler iyi geçimli ve yumuşak huyludurlar.....	107
80.Hadis: Öfkesini yenebilenin mükâfatı	107
81.Hadis: Öfkelenme!	108
82.Hadis: Cennet ve cehennemliklerin özellikleri.....	108
83.Hadis: Öfkeyi yenebilmenin tavsiyeleri	108
84.Hadis: Öfke de imanı bozar.....	109
85.Hadis: Gücü yettiği halde bağışlayanın mükâfatı.....	109
86.Hadis: Ayıpları örtme, öfkeyi tutma ve Allah'tan (c.c.) özür dileme	110
87.Hadis: Öfke ve Allah'ın rızası.....	110
99. MEKTUP	111
88.Hadis: “ <i>Allâhumme'r-Rafîku'l-a'lâ</i> ”	111
89.Hadis: Gözlerim uyur; kalbim uyumaz	111
90.Hadis: Peygamber efendimizin (s.a.v.) yüce makamı	111
107. MEKTUP	112
91.Hadis: Peygamber efendimizi (s.a.v.) rüyada görmek.....	112
110. MEKTUP	112
92.Hadis: Allah'ı (c.c.) zikretmenin önemi ve uyarısı	112
116. MEKTUP	113
93.Hadis: Şüphesiz Allah (c.c.) büyük hedefleri olanları sever	113
117. MEKTUP	113
94.Hadis: Gözüne sahip olamayan kalbine de sahip olamaz.....	113
127. MEKTUP	113
95.Hadis: Ebrârın iyilikleri, mukarreblerin kötülükleri gibidir	113
139. MEKTUP	114
96.Hadis: İslam'da şîir ve hiciv	114
157. MEKTUP	114
97.Hadis: ‘ <i>Mâ lâ yâni</i> ’den uzak durmak	114
162. MEKTUP	114
98.Hadis: Hurma ile oruç açmak berekettir.....	115
99.Hadis: Hurma ağacına değer vermek	115
100.Hadis: Hurma ile sahur yapmak	115
165. MEKTUP	116
101.Hadis: Bid'at ehline meşrûiyet kazandırmamak!	116
171. MEKTUP	116
102.Hadis: Din ve dünya işlerinde şöhretin tehlikesi	116

103.Hadis: Dünya sevgisi tüm hataların başıdır.....	116
182. MEKTUP	117
104.Hadis: Vicdanî muhasebe, imanın berraklığındandır	117
186. MEKTUP	117
105.Hadis: Dinimizde olmayan yeni bir şey uydurulursa o reddedilir	117
106.Hadis: Sünnetlere tabî olup, sımsıkı sarılmanın önemi	117
107.Hadis: Sünnete sarılmak bid'at çıkarmaktan daha hayırlıdır.....	118
108.Hadis: Sünnete sarılıp bid'attan uzak durmak	119
109.Hadis: Ashabım yıldızlar gibidirler.....	119
192. MEKTUP	120
110.Hadis: Kim güzel bir çığır açarsa	120
193. MEKTUP	120
111.Hadis: Ashâbın ve sonraki dönem kuşaklarının dini yaşamaları	120
112.Hadis: Allahım! Birlikteliklerini boz, ordularını dağıt... Duası.....	121
194. MEKTUP	121
113.Hadis: Âlimlerin mürekkebi şehitlerin kanına ağır basar	121
195. MEKTUP	122
114.Hadis: Kalp, kendisine iyilik yapanı sevecek özellikte yaratılmıştır	122
115.Hadis: İnsanlar sultanlarının dini üzeredirler	122
203. MEKTUP	123
116.Hadis: Ehl-i zikir arasında bulunan kimse kötü olmaz.....	123
209. MEKTUP	125
117.Hadis: Âdem (a.s.) su ve toprak arasında iken ben peygamberdim.....	125
118.Hadis: Ashâb-ı kiramın efendimiz (s.a.v.) sonrası hissettikleri	125
119.Hadis: Ümmetim yağmur gibidir	126
120.Hadis: En hayırlı kuşak, benim içinde bulunduğum kuşaktır.....	126
121.Hadis: Ashâb-ı kiramın üstünlüğü.....	126
216. MEKTUP	127
122.Hadis: Ben kulumun zannı üzereyim	127
226. MEKTUP	127
123.Hadis: Hayâ da imandan bir şubedir	127
234. MEKTUP	127
124.Hadis: Ancak benim şeytanım müslüman olmuştur	127
125.Hadis: Kendini bilen Rabbini de bilir.....	128
126.Hadis: Kendi görüşüne göre Kur'an-ı Kerim'i tefsir etmenin tehlikesi	128
127.Hadis: Allah (c.c.) katında dünyanın bir değeri yoktur	128

251. MEKTUP	129
128.Hadis: Hz. Ömer'in fazileti	129
129.Hadis: İlk üç halifenin fazileti	129
130.Hadis: İlk üç halifenin fazileti	129
131.Hadis: Ashâb-ı kiramın fazileti	130
132.Hadis: Ashâb-ı kiramın fazileti	131
133.Hadis: Ashâb-ı kiramın fazileti	131
134.Hadis: Hz. Muaviye'nin fazileti	131
135.Hadis: Hz. Muaviye'nin fazileti	132
136.Hadis: Hz. Muaviye'nin fazileti	132
137.Hadis: Ashâb-ı kiramın fazileti	132
138.Hadis: Ashâb-ı kiramın fazileti	133
139.Hadis: Ashâb-ı kiramın fazileti	133
140.Hadis: Ashâb-ı kiramın üstünlüğü.....	134
256. MEKTUP	134
141.Hadis: Hz. Ebubekir'in fazileti.....	134
142.Hadis: Günler de, kullar da Allah'ındır.....	134
260. MEKTUP	135
143.Hadis: İslam beş temel üzerine kurulmuştur	135
144.Hadis: Namaz mü'minin miracıdır.....	135
145.Hadis: Namaz ve secdenin önemi	135
146.Hadis: Ey Bilal, beni rahatlat... ..	136
147.Hadis: Namazın önemi	136
148.Hadis: Ahlâk ve bilgi sahibi olmanın önemi	136
261. MEKTUP	137
149.Hadis: Namazın önemi	137
150.Hadis: Haram kılınanda şifa yaratılmamıştır.....	137
151.Hadis: Aşırı sevgi insanı kör ve sağır kılar	137
152.Hadis: Ümmetin en hayırlıları.....	138
263. MEKTUP	138
153.Hadis: Allah'ın (c.c.) cennetinde gülerek tecelli etmesi.....	138
265. MEKTUP	138
154.Hadis: Müslümanın müslüman üzerinde hakkı beştir	138
266. MEKTUP	139
155.Hadis: Beni tanırsınlar diye mahlûkatı yarattım	139
156.Hadis: Rahmetim gazabımı geçti	139

157.Hadis: İman üzere ölmenin önemi.....	139
158.Hadis: Namazın önemi	140
159.Hadis: Peygamber efendimizin (s.a.v.) şefaati	140
160.Hadis: Peygamber efendimizin (s.a.v.) ümmeti olmanın mükâfatı	140
161.Hadis: Ashâb-ı kiramın üstünlüğü.....	140
162.Hadis: Ashâb-ı kiramın üstünlüğü.....	141
268. MEKTUP	142
163.Hadis: Âlimler peygamberlerin varisleridir.....	142
164.Hadis: Ümmetin Âlimlerinin üstünlüğü	142
270. MEKTUP	143
165.Hadis: İki günü eşit olan kimse aldanmıştır	143
272. MEKTUP	143
166.Hadis: Dua, zikir ve tesbihatın önemi	143
167.Hadis: Fatiha'sız namaz olmaz	144
168.Hadis: Emâneti olmayanın îmanı yoktur	144
169.Hadis: Merhamet ve sevgi sahibi olmak	144
170.Hadis: Merhamet ve sevgi sahibi olmak	145
283. MEKTUP	145
171.Hadis: Fakirlerin cennete daha önce gireceği.....	145
288. MEKTUP	145
172.Hadis: Fitne uyumaktadır, onu uyandırana Allah lanet etsin	145
289. MEKTUP	146
173.Hadis: Mürcie yetmiş peygamberin diliyle lanetlenmiştir	146
290. MEKTUP	146
174.Hadis: Dua, zikir ve tesbihatın önemi	146
175.Hadis: Dua, zikir ve tesbihatın önemi	147
176.Hadis: Hz. Ebubekir'in fazileti.....	147
292. MEKTUP	147
177.Hadis: Peygamber efendimize (s.a.v.) tâbi olmanın önemi	147
302. MEKTUP	148
178.Hadis: Dua, zikir ve tesbihatın önemi	148
179.Hadis: Dua, zikir ve tesbihatın önemi	148
180.Hadis: Dua, zikir ve tesbihatın önemi	148
305. MEKTUP	149
181.Hadis: Namaz ibadetinin önemi	149
307. MEKTUP	149

182.Hadis: Dua, zikir ve tesbihatın önemi	149
183.Hadis: Dua, zikir ve tesbihatın önemi	149
184.Hadis: Dua, zikir ve tesbihatın önemi	150
308. MEKTUP	150
185.Hadis: Dua, zikir ve tesbihatın önemi	150
309. MEKTUP	150
186.Hadis: Dua, zikir ve tesbihatın önemi	150
312. MEKTUP	151
187.Hadis: Namazda-teşehhüde işaret parmağını kaldırma	151
188.Hadis: Dua, zikir ve tesbihatın önemi	151
189.Hadis: Namazda azaları güç yettiği ölçüde kıbleye çevirme.....	152
313. MEKTUP	152
190.Hadis: Peygamber efendimizin (s.a.v.) yüce makamı	152
191.Hadis: Kıyafet seçimi ve uygun giyinmenin önemi	152
192.Hadis: Allah (c.c.) azimet kadar, ruhsat ibadetlerini sevmektedir.....	153
319. MEKTUP	153
193.Hadis: Peygamber efendimizin (s.a.v.) yüce makamı	153
320. MEKTUP	153
194.Hadis: Peygamber efendimizin (s.a.v.) yüce makamı	154
195.Hadis: Peygamber efendimizin (s.a.v.) yüce makamı	154
322. MEKTUP	154
196.Hadis: Dua, zikir ve tesbihatın önemi	154
197.Hadis: Dua, zikir ve tesbihatın önemi	154
328. MEKTUP	155
198.Hadis: Kim bir kavme benzerse o ondandır	155
329. MEKTUP	155
199.Hadis: Hz. Ebubekir'in menâkıbı.....	155
200.Hadis: Miraç gecesi ve Musa aleyhis selamın namaz kılması.....	156
330. MEKTUP	156
201.Hadis: Veba hastalığından ölüm şehadet sayılmıştır	156
334. MEKTUP	157
202.Hadis: Kalp düzelirse bütün beden düzelir.....	157
345. MEKTUP	157
203.Hadis: Dua, zikir ve tesbihatın önemi	157
349. MEKTUP	157
204.Hadis: Ashâb-ı kiram	158

205.Hadis: Hz. Peygamberden (s.a.v.) sonra hilafet	158
206.Hadis: Ashâb-ı kiramın fazileti	159
207.Hadis: Hz. Zübeyr'in kâtili.....	159
208.Hadis: Bize Allah'ın kitabı yeter	159
209.Hadis: Hz. Peygamberimizin (s.a.v.) vefat hastalığı	160
210.Hadis: Hz. Ali'nin fazileti	160
211.Hadis: Ashâb-ı kiramın üstünlüğü.....	160
212.Hadis: Ashâb-ı kiramın üstünlüğü.....	161
213.Hadis: Hz. Hasan'ın fazileti	161
214.Hadis: Hz. Hasan'ın fazileti	162
215.Hadis: Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in fazileti.....	162
216.Hadis: Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in fazileti.....	162
217.Hadis: Hz. Fatımâ'nın fazileti	162
218.Hadis: Hz. Ali'nin fazileti	163
219.Hadis: Hz. Aişe'nin fazileti.....	163
220.Hadis: Hz. Aişe'nin fazileti.....	164
221.Hadis: Hz. Hatice'nin fazileti.....	165
222.Hadis: Hz. Abbas'ın fazileti	166
223.Hadis: Hz. Peygamberimizin (s.a.v.) soyunun fazileti	166
224.Hadis: Ehli beyt'in fazileti	166
225.Hadis: Ehli beyt'in fazileti	166
226.Hadis: Ashâb-ı kiramın ve ehli beyt'in fazileti	167
350.MEKTUP	167
227.Hadis: Dua, zikir ve tesbihatın önemi	167
357.MEKTUP	167
228.Hadis: Müslüman olmak önceki günahları siler	167
370.MEKTUP	168
229.Hadis: Dua, zikir ve tesbihatın önemi	168
371.MEKTUP	168
230.Hadis: Allah (c.c.) yüz bin Âdem yaratmıştır.....	168
377.MEKTUP	169
231.Hadis: Dünya müminin zindanıdır	169
379.MEKTUP	169
232.Hadis: Dua, zikir ve tesbihatın önemi	169
233.Hadis: Tevbe Konusu ve önemi	169
234.Hadis: Tevbe Konusu ve önemi	169

235.Hadis: Tевbe Konusu ve önemi	170
236.Hadis: Haramdan sakınarak farzları edâ eden takvalıdır	170
237.Hadis: Haramdan sakın, insanların en âbidi olursun	171
238.Hadis: Haramdan sakınanın mükâfatı	171
239.Hadis: Haramdan sakınanların üstünlüğü	171
380. MEKTUP	171
240.Hadis: Hilafet sıralaması	171
241.Hadis: Hilafet sıralaması	172
242.Hadis: Sıffin savaşının tarafları	172
243.Hadis: Mehdi aleyhisselam	173
244.Hadis: Mehdi aleyhisselam ve dört hükümran	173
245.Hadis: Mehdi aleyhisselam	174
246.Hadis: Mehdi aleyhisselam ve ashâb-ı kehf	174
247.Hadis: Ehl-i sünnet üzere olmanın önemi	174
381. MEKTUP	175
248.Hadis: Fitne tehlikesi	175
382. MEKTUP	176
249.Hadis: Namaz ibadetinin önemi	176
250.Hadis: Namaz ibadetinin önemi	176
251.Hadis: Namaz ibadetinin önemi	176
252.Hadis: Namaz ibadetinin önemi	177
253.Hadis: Namaz ibadetinin önemi	177
254.Hadis: Namaz ibadetinin önemi	178
255.Hadis: Namaz ibadetinin önemi	178
256.Hadis: Namaz ibadetinin önemi	179
257.Hadis: Namaz ibadetinin önemi	179
258.Hadis: Sünnetin önemi ve ihyâsı	180
259.Hadis: Namazda safların düzenli tutulmasının önemi	180
260.Hadis: Günahından tövbe eden kimse hiç günah işlememiş gibidir	181
261.Hadis: Dua, zikir ve tesbihatın önemi	181
403. MEKTUP	181
262.Hadis: Allah (c.c.) ailesine iyiliği dokunanları sever	181
405. MEKTUP	182
263.Hadis: Peygamber efendimizin (s.a.v.) mucizesi	182
409. MEKTUP	183
264.Hadis: Hz. Sa'd b. Muaz'ın fazileti	183

265.Hadis: Peygamber efendimizin (s.a.v.) namazda sehvi	184
266.Hadis: Ashâb-ı kiramın üstünlüğü.....	184
412. MEKTUP	184
267.Hadis: Peygamber efendimizin (s.a.v.) yüce makamı	185
268.Hadis: Peygamber efendimizin (s.a.v.) yüce makamı	185
269.Hadis: Dua, zikir ve tesbihatin önemi	185
416. MEKTUP	186
270.Hadis: Tefekkür ibadetinin önemi	186
421. MEKTUP	186
271.Hadis: Nefse karşı uyarı	186
429. MEKTUP	186
272.Hadis: Hz. Ebubekir'in fazileti.....	186
273.Hadis: İslam'ın beş şartı	187
274.Hadis: İstiğfarın önemi.....	187
275.Hadis: Ayete'l-Kürsi'nin önemi	188
276.Hadis: Dua, zikir ve tesbihatin önemi	188
277.Hadis: Oruç ibadetinin önemi	189
278.Hadis: Hac ibadetinin önemi	189
279.Hadis: Âlimlerin uykusu ibadettir	190
430. MEKTUP	190
280.Hadis: Hiçbir zaman zorluk iki kolaylığa galip gelmez	190
281.Hadis: Ey Dâvûd! Beni isteyeniy gördüğünde onun hizmetkârı ol!	190
433. MEKTUP	191
282.Hadis: Tevekkül etmenin büyük önemi.....	191
436. MEKTUP	191
283.Hadis: Hz. Ebubekir'in fazileti.....	191
284.Hadis: Bedir ehlinin fazileti	192
445. MEKTUP	192
285.Hadis: Peygamber efendimizin (s.a.v.) yüce makamı	192
453. MEKTUP	193
286.Hadis: Peygamberimizin (s.a.v.) eli kadınların eline dokunmamıştır	193
287.Hadis: Şirkin tehlikesi	193
288.Hadis: Şirkin tehlikesi	194
289.Hadis: Oruç ibadetinin önemi	194
290.Hadis: Zinanın tehlikesi	194
291.Hadis: Zinanın tehlikesi	195

292.Hadis: Zinanın tehlikesi	196
293.Hadis: Fal bakma/baktırma tehlikesi	196
294.Hadis: Sihir tehlikesi	196
459. MEKTUP	197
295.Hadis: Dua, zikir ve tesbihatin önemi	197
296.Hadis: Tevessül/vesile kılma	197
465. MEKTUP	198
297.Hadis: Peygamber efendimizin (s.a.v.) yüce makamı	198
298.Hadis: İki defa doğmayan, göklerin melekûtuna yol bulamaz	198
468. MEKTUP	198
299.Hadis: Güçlü mümin zayıf müminden hayırlıdır	198
471. MEKTUP	199
300.Hadis: Allah'ın (c.c.) takdirine razı olma	199
478. MEKTUP	199
301.Hadis: Zinanın tehlikesi	199
488. MEKTUP	199
302.Hadis: Allah Teâla'nın ilk yarattığı şey akıldır	200
303.Hadis: Allah Teâla'nın ilk yarattığı şey benim nurumdur	200
489. MEKTUP	200
304.Hadis: Dur ey Muhammed! Allah salât ediyor!	200
491. MEKTUP	201
305.Hadis: Sevâd-ı Azam/Ehl-i sünnet üzere olmanın önemi	201
505. MEKTUP	201
306.Hadis: Peygamber efendimizin (s.a.v.) yüce makamı	201
506. MEKTUP	202
307.Hadis: Peygamber efendimizin (s.a.v.) yüce makamı	202
512. MEKTUP	202
308.Hadis: Hz. Bilal-i Habeşi'nin fazileti	202
309.Hadis: Allah (c.c.) güzeldir, güzelliği sever	203
515. MEKTUP	203
310.Hadis: Kıyamet uyarısı	203
529. MEKTUP	203
311.Hadis: Kur'an ayetlerinin özelliği	203
532. MEKTUP	204
312.Hadis: Allah (c.c.) kudret ve ilmi	204
533. MEKTUP	204

313.Hadis: Peygamber efendimizin (s.a.v.) yüce makamı	204
314.Hadis: Hz. Ebubekir'in fazileti.....	204
315.Hadis: Şehitlik makamı	205
316.Hadis: Peygamber efendimizin (s.a.v.) yüce makamı	205
SONUÇ	206
BİBLİYOGRAFYA	215
EKLER	234
MEKTÛBÂT'IN İLK NÜSHALARINA AİT BAZI ÖRNEK SAYFALAR	290

GİRİŞ

Tasavvuf ehlinin ilk zamanlardan bu yana hadis ilmiyle yakından ilgilendiği ve ilk dönem sûfilerinin birçoğunun aynı zamanda muhaddis olduğu bilinen bir husustur. “Allah’ın Rasûlü’nde sizin için güzel bir örnek vardır”¹ âyetinde ifade edildiği gibi Hz. Muhammed’i (s.a.v.) model alarak insan-ı kâmil’i inşa etmeyi gaye edinen mutasavvıfların ve Hz. Peygamber’in hadis ve sünnetini yaşayıp yaşatma gayreti içinde olan muhaddis sûfilerin, hadis ve sünnete bigâne kalması elbette söz konusu olamazdı.

Sûfiler daha başlangıçtan itibaren Kur’an’dan sonra dinin ikinci kaynağı olarak hadisi almışlar, hadisle amel etmeyi, yaşantılarının vazgeçilmez parçası haline getirmişler ve ilimsiz bir tasavvufun olamayacağını vurgulamışlardır.² Söz gelimi Cüneyd-i Bağdâdî (ö: 297/909), “Bu ilmimiz Kitap ve Sünnet ile kayıtlanmıştır; sülûkundan önce Kur’an okumayan, hadis yazmayan, fıkıh öğrenmeyen kimseye uymak câiz değildir. Bizim ilmimiz Rasulüllah’ın (s.a.v.) ilmiyle kenetlenmiştir” demektedir.³ Yine onun, “Söz ancak amelle; söz ve amel niyetle; söz, amel ve niyet ise ancak sünnete uyularak müstakîm hâle gelebilir”⁴ dediği de nakledilmiştir.

Ahmed b. Ebi’l-Havarî’nin (ö. 246/860) “Sünnete bağlı olmayanın ameli bâtıldır. Boşuna emek ve zahmettir” sözü sûfilerin sünnete bakışlarını genel olarak ortaya koyan bir tespittir. Onun bu sözünü Ebû Osman Hîrî (ö. 298/910) şu sözü ile desteklemiştir: “Nefsine söz ve davranış olarak sünneti emredebilen kimse hikmetle konuşur. Nefsini söz ve fiil olarak hevâ ve heveslerinin esîri hâline getiren kimsenin ağzından ise ancak bid’at sözler çıkar. Çünkü Allah Teâlâ, “O’na itaat ederseniz doğruyu bulursunuz”⁵ buyurmuştur.”⁶

---

¹ el-Ahzâb, 33:22.

² Karapınar, Fikret, *Muhaddis Sufilerin Hadis Usulü ve Hadisleri Anlama Yöntemleri*, Konya 2009, s. 30.

³ Sülemî, Ebu Abdurrahman, *Tabakâtu’s-Sûfiyye*, Kahire 1986, s. 110.

⁴ Sülemî, a.g.e., s. 110.

⁵ en-Nûr, 24:54.

⁶ Sülemî, a.g.e., s. 113.

Mutasavvıflar, mesleklerinin ve işğal alanlarının icabı olarak hadislerin sıhhat-zaaf bakımından arz ettiği durumdan ziyade, muhtevasıyla ilgilenmiş, ağırlıklı olarak irşad, adap, tezkiye (nefis terbiyesi), kalp tasfiye vb. konularda hadislerin yol göstericiliğinden istifade etmişlerdir. Bu bakımdan mutasavvıfların hadis rivâyeti konusunda muhaddis titizliğiyle davrandıklarını, özellikle hadislerin senetleri konusunda muhaddislerin hassasiyetiyle hareket ettiklerini söylemek zordur.⁷ Sıhhat nokta-i nazarından problemlı bir kısım rivayetlere tasavvuf kaynaklarında rastlanmasının en önemli sebebi bu olsa gerektir.⁸

Bunun, bir noktaya kadar normal karşılanması gereken bir durumu olduğunu söyleyebiliriz. Zira mutasavvıflarla muhaddisler arasında ilgi ve ihtisas farklılığı söz konusudur. Nitekim aynı durum fukahâ-hadis ilişkisi için de bahis konusu edilebilir. Bir kısım fıkıh eserlerindeki hadislerin tahrîci amacıyla yapılan çalışmalar bu noktada fakihlerle sûfiler arasında dikkat çekici bir benzerlik bulunduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Mesela Hanefî fikhının temel metinlerinden *el-Hidâye*'deki hadislerin tahrîcine tahsis edilen *Nasbu'r-Râye*, Şâfiî fikhının temel kaynaklarından *el-Azîz Şerhu'l-Vecîz*'deki hadislerin tahrîcinin yapıldığı *et-Telhîsu'l-Habîr* gibi eserlerde yer alan bir kısım hadislerin sened itibariyle zayıf bulunduğu vakıası, aynıyla tasavvuf kaynakları için de söz konusudur. Burada fakihler nasıl ahkâm hadislerinin mana ve istidlal yönüne yoğunlaştıkları için sened meseleleriyle bir hadisçi gibi ilgilenememişlerse, mutasavvıflar da eserlerine aldıkları zühd, adab, terğîb-terhîb temalı rivayetlerin senet itibariyle arz ettiği durumu bir hadisçi titizliği ve ihtisasıyla değerlendirmeye almamışlardır. İlgili disiplinler için bu durumu, bir dereceye kadar normal karşılamak da mümkündür.⁹ Bu meyanda şunu da ifade edelim ki, muhaddisler de hadislerin sened yönünden arz ettiği durumları ve ravîlerin ahvâlini tesbit için sarf

---

⁷ Yılmaz, Hasan Kamil, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul 1994, s. 60.

⁸ Krş. Şeker, Necmettin, "İlk Dönem Tasavvuf Erbabının Hadis İlmine Yaklaşımı", *EKEV Akademi Dergisi*, XVI: 53, 2012, s. 121; Gökçe, Ferhat, *İslam irfân Geleneğinde Hadis Yorumu*, Doktora Tezi, *AÜSBE*, Ankara 2010, s. 218-220).

⁹ Krş. Gökçe, *a.g.e.*, s. 236, 109-110, 219-223; Saklan, Bilal, *Hadis Tarihinde Muhaddis Sûfiler*, İstanbul 2012, s. 183-186.

ettikleri mesaiyi birebir hadislerin metin, muhteva ve delâletlerine sarf etmemişlerdir.¹⁰

Bu itibarla, muhaddislerle diğer disiplinlere ait alimler arasında şöyle bir örtülü mutabakat bulunduğunu varsayabiliriz: Muhaddisler, hadislerin sıhhat-zaaf durumlarını ortaya koyacak, diğer ulema da kendi iştiğal sahalarına göre hadislerin metin, muhteva ve delâletleriyle ilgileneceklerdir. Tabiatıyla bunu söylerken, muhaddislerin hadislerin metinleriyle hiçbir şekilde ilgilenmediğini, diğer ulemanın hadislerin senetleriyle hiç alakadar olmadığını da ileri sürüyor, değiliz. Ancak bu noktadaki istisnaları kural haline getirmenin ve farklı mesleklerle/meşreplere mensup ulemanın birbirlerinin misyonunu bire bir yerine getirdiğini söylemenin mümkün olmadığı da bir hakikattir.

İslamî ilimlerin hemen her dalında metin yazmış müceddid bir mutasavvıf olarak İmâm-ı Rabbânî önemli-dikkat çekici bir konuma sahip olduğunu söyleyebiliriz. Zira “müceddid” olarak anılan İmâm-ı Rabbânî, sadece zühd-âdab-ahlâk meseleleriyle değil, akâid, ahkâm gibi alanlarda da öne çıkan bir alim profiline sahiptir. İmâm-ı Rabbânî'nin kaleme aldığı eserlerin bütünü göz önüne alındığında müşahede edilen bu durum, *Mektûbât* için de aynıyla ve fazlasıyla geçerlidir. *Mektûbât*'ta yer alan mektupların içeriğine bakıldığında, fıkıhtan akâide, tefsirden ahlâk ve adaba kadar, hemen bütün alanları kuşatan bir çeşitlilik bulunduğu görülür. Bu tema zenginliği, bir yandan İmâm-ı Rabbânî'nin İslamî ilimlerdeki geniş müktesebâtını yansıtırken, diğer yandan da eserinde yer verdiği bir kısım hadislerin sıhhat-zaaf değerlendirmesi konusunda araştırmacıya geniş bir çalışma alanı bırakmıştır. *Mektûbât*'ta yer alan hadislerin çoğunluğunu teşkil eden sahîh ve hasen nitelikli hadislerin yanı sıra, -sayıca onlara göre az da olsa- bu iki kategori dışında kalan hadislere de rastlanabiliyor olması, onların eserlerindeki bir kısım rivayetleri, sıhhat-zaaf noktasında değerlendirmeye tabi tutma gereği duymamasından kaynaklanmıştır.

Benzer bir durumu İmam Gazzâlî'nin *İhyâ*'sında da görmekteyiz. Bu eserde yer alan gayr-i makbul rivayetlerin önemli bir kısmının Ebû Tâlib el-Mekkî'nin (ö.

---

¹⁰ Gökçe, *a.g.e.*, s. 232, 469.

386/996) *Kûtu'l-Kulûb*'u gibi daha önceki eserlerden alındığı malumdur.¹¹ Benzer bir durum, İslâm ilim tarihinde *İhyâ*'nın oluşturduğu etkinin bir benzerini oluşturduğunu söyleyebileceğimiz *Mektûbât* için de bahis konusudur. Ancak *İhyâ* hakkında yapılan ihtisar,¹² şerh¹³ ve tahrîc¹⁴ faaliyetlerine nazaran *Mektûbât* hakkında yapılan benzer çalışmaların yetersiz kalışı,¹⁵ konuya dair net kanaat-değerlendirmelere engel teşkil etmektedir.

Ülkemizde de tanınan ve yaygın olarak okunan, hatta dilimize de çevrilmiş bulunan¹⁶ İmâm-ı Rabbânî'nin bu önemli eserinde de önemli miktarda hadis bulunmasına rağmen, hadislerin tahrîcinin eksik ve kısmî yapılmış olması dikkat

¹¹ Zebîdî, Muhammed b. Muhammed el-Murtaza, *İthâfu's-Sâdeti'l-Müttekîn*, I, Beyrut 1994, s. 4.

¹² *İhyâ* üzerine birçok ihtisar çalışması yapılmıştır. Bunların bir dökümü için bk.: Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, II, İstanbul 2007, s. 1182.

¹³ Muhammed Murtaza ez-Zebîdî'nin *İthâfu's-Sâdeti'l-Müttekîn* isimli şerhi malum ve mütedaveldir.

¹⁴ Zeynuddîn el-İrâkî'nin, bizim de bu çalışmada istifade ettiğimiz, *Tahrîcu Ahâdîsi'l-İhyâ* diye anılan *el-Muğnî an Hamli'l-Esfâr fi Tahrîci mâ fi'l-İhyâ mine'l-Ahbâr* isimli tahrîc çalışması malumdur.

¹⁵ 2013 yılı İstanbul “Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu”nda “Necessity of a New Critical Edition of Mektûbât-ı İmâm-i Rabbânî” adlı çalışmasıyla bilinen Arif Naushahi, yetkili ve ehil kurul üzerinden *Mektûbât*'ın ilk kaynaklarına müracat edilerek, dört başlıkta (Analytical Preface , تعليقات وحواشي , Comments and Notes متن فارسي باختلاف نسخ , مقدمة تحليلي , Analytical Indexes فهرس تحليلي) yeniden ele alınmasının fayda ve önemini dile getirir. Gerekçelerini sıraladığı bu hususlar arasında iki madde konumuza direkt bağlantılıdır: Birincisi tüm hadis metinlerinin *Mektûbât*'ın Farsça aslından yeniden saptanması (Bu hususa çalışmamızın 1.6.2. Hadisleri Kullanma Tarzı başlığında genişçe değineceğiz). İkinci husus ise *Mektûbât*'ta talikat ve haşiyelerde hadislerin kısmen –commentary- şerh/tahrîc edilmiş olması. Arif Naushahi burada, hadisler üzerine sonrası yapılan fihrisleme ve tahric çalışmalarının değerlendirilip ‘bu hususun tamamlanabileceğine’ atıf yaparak Arthur F.Buehler ile Abu Kalim Muhammed Fâni'nin çalışmalarını örnek veriyor. Ancak biz, bu iki zevatın çalışmalarının bugünkü şekliyle yetersiz kaldığını çalışmamızın III-2 nolu ‘Mektûbât Üzerine Yapılan Özel Çalışmalar’ başlığı altında genişçe ele alarak belirteceğiz. (krş. Naushahi, “Necessity of a New Critical Edition of Mektûbât-ı İmâm-i Rabbânî”, *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul 2018, s. 263-268.)

¹⁶ Serhendî, *İmâm-ı Rabbânî Mektûbât-ı Rabbânî*, (Alp, Tokat, Yıldırım, Tercümesi) örnek verilebilir. Bu hususta başka tercüme ve daha fazla bilgi için çalışmamızın birinci bölümünde yer alan ‘Mektûbât Adlı Eser’ konu başlığına bakınız (Bibliyografya da Serhendi adı, İmâm-ı Rabbânî başlığında belirtilmiştir).

çekicidir. ¹⁷ Çalışma konusu olarak *Mektûbât*'taki hadislerin tahrîc ve değerlendirmesini tercih ettiğimizde bu durumun önemli etkisi olmuştur. ¹⁸

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ VE METODU

Araştırmanın konusu, İmâm-ı Rabbânî'nin (ö: 1564/1624) *Mektûbât* isimli eserindeki hadislerin tahrîc ve değerlendirilmesidir. ¹⁹ İmâm-ı Rabbânî'nin hayatı, hocaları, talebeleri, eserleri, temel bazı görüşleri, hadis mükteşebâtı, hadis/sünnet anlayışı ve hadisleri kullanma tarzı da çalışmamız konusu içerisindedir.

Amaç, eserin hadis ilmi açısından değerinin ortaya konulması ve eserdeki hadislerin aslî hadis kaynaklarında yerini tesbit ederek sıhhatini ortaya koymaktır. Hadislerin nasıl ve ne şekilde kullanıldığının ortaya konulması, eserde kullanılan hadislerin halkı bilgilendirmesi hususundaki yeterlilik durumunun tespit edilmesidir.

Hadis edebiyatı tarihine bu açıdan göz atıldığında, başlangıçta bir hadisin an'ane zinciriyle senedi zikredilerek rivayet edildiğinde bunun hadisin kaynağını göstermek anlamına geldiğini görür. Tasnif döneminden sonraki süreçte ise hadisi sened ve metniyle beraber bulunduğu kitapta yerini göstermek önem kazanmıştır.

---

¹⁷ Konu, çalışmamızın III-2 nolu 'Mektûbât Üzerine Yapılan Özel Çalışmalar' başlığı altında örnek ve detaylarıyla sırasıyla ele alınacaktır.

¹⁸ Çalışmamızı, haşiyeleriyle birlikte ta'lik edilip hareketli bilgisayar baskısı olması hasebiyle Beyrut baskısını dikkate alarak tamamladık. Serhendî, *el-Mektûbât'ür-Rabbâniyye*, Beyrut 2004. Beyrut baskısını esas aldığımız bu nüshanın bundan sonraki atıfları kısaca "*Mektûbât*" adıyla olacaktır. Üç ciltlik bu nüshanın farklı arapça baskıları da bulunmaktadır: Fazilet Neşriyat (İstanbul ?, I-II); Ravza Yayınevi (İstanbul ?, I-II); Yasin Yayınevi (İstanbul 2013, I-II), (İstanbul, trz. tek ciltlik 2018 neşriyatı); Kitap Kalbi (İstanbul 2018, tek cilt); Sönmez Neşriyat (İstanbul 1969, Farsça-Arapça tek cilt).

¹⁹ Tahrîc lügatte, 'iki farklı şeyin bir konuda toplanması, çıkarsama yapmak, meselenin bir yönünü açıklamak, alıştırmak ve yöneltmek' olarak geçer. İstilah manasında ise "Bir hadisin veya bir kitaptaki hadislerin temel hadis kaynaklarındaki yerlerini tespit ederek değişik açılardan değerlendirmesini yapmak" diye tarif edilir. Hadisçiler arasındaki tanımı da hadisin, içerisinde geçtiği aslî kaynaklardaki yerinin gösterilmesi, gerekirse sıhhat derecesinin açıklanmasıdır. Bu tanım tarih içerisinde yaygınlaşmış ve tahrîc kelimesi özellikle son asırlarda bu manaya tahsîs edilmiştir. Tahhân, Mahmud, *Usûlü't-Tahrîc ve Dirâsetü'l-Esânid*, Dâru'l-Kur'an'il-Kerîm, Beyrut, B.N.7492, s. 9-10. (Esere ait Haleb (1978) ve Riyad (1983) baskıları da bulunmaktadır.); Yücel, Ahmet, *Hadis Tarihi*, Erzurum 1985, s. 160-161; Aydın, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, İstanbul 1987, s. 147-148; Aydın, Cemal Abdullah, *Hadislerin Kaynaklarını Bulma Yolları*, İstanbul 2010, s. 16-24; Görmez, Mehmet, "Tahrîc", *DİA*, XXXIX, s. 419-420; Koçyiğit, Talat, *Hadis Istılahları*, Ankara 1980, s. 419.

Zamanla bu süreç yerini hadisin, kaynak niteliği taşıyan kitapların hangilerinde yer aldığına topluca bilinmesine ve değerlendirilmesine bırakmıştır.²⁰

Hadisleri senediyle birlikte rivayet dönemi genelde hicri dördüncü ve beşinci asırlardır. Rivâyet usulüyle telif edilen müstedrek ve müstahreclerin büyük çoğunluğu bu yüzyıllarda telif edilmiştir. Bunun yanı sıra Dârekutni'nin (ö.385/995) eserlerinde, Ebû Nuaym İsbahânî'nin (ö:430/1039) *Hilyetü'l-Evliyâ*'sında, Beyhakî'nin (ö:458/1065) *Sünenü'l-Kübrâ*'sında ve Şuabü'l-Îmân'ında, Hatîb Bağdâdî'nin (ö:463/1071) *Târihu Bağdâd*'i gibi daha pek çok eserde hadisler senetli olarak zikredilmişlerdir.²¹

Hadislerin ilk ve aslî hadis kaynaklarında yer alıp almadığını tesbit etmek, ilmî araştırmalara gerekli olduğu kadar, bir sözün hadis olup olmadığını öğrenme yönleriyle önem arz etmektedir.²² Bu ve benzer gerekçelerle kaynak gösterilmeden sadece hadislerin metinlerini zikreden eserlerdeki rivâyetlerin aslî kaynaklarını bulup göstermek için müstakil eserler yazılmıştır. Terim olarak tahrîc diye adlandırılan bu işlemlerin amacı, hadislerin çıkış mahallerini, kaynaklarını öğrenmek; sağlamlık derecelerini, kendilerinden hüküm istihrâcına ehil olup olmadıklarını anlamak diye açıklanmıştır.²³ Yapılan bu tahrîcler ise , kısa, orta ve uzun olmak üzere üç gruba ayrılmıştır: Kısa tahrîc; râvî ismi ve hadisin rivâyet edildiği kitap belirtilerek yapılmasıdır. Orta tahrîc; kısa tahrîce ilâve olarak, rivâyet edildiği eserdeki bölüm ismi, bâb ve/veya hadis numarası, cilt ve sayfa numarasının zikredilmesidir. Orta tahrîce, rivayet eden sahabenin adını veya hadisin sıhhat yönünün zikredilmesini tanımını ekleyenler de vardır. Uzun tahrîc ise; bütün bunlarla beraber, râviler arasındaki ihtilaflar, hadisin rivâyet tarîklerinin karşılaştırılması, muhaddis ve münekkitlerin bu konudaki görüşlerinin ele alınması demektir. Bu konudaki daha fazla yapılan çalışma şekilleri uzun tahrîcin tanımına girmektedir.²⁴

---

²⁰ Çakan, İsmail Lütfi, *Hadis Edebiyatı*, İstanbul 1985, s. 212.

²¹ Yücel, *Hadis Tarihi*, s. 139; Yardım, Ali, *Hadis Edebiyatı*, İstanbul 2012, II, s. 108.

²² Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s. 237 (İstanbul 2014, 13.Baskı).

²³ Çakan, *a.g.e.*, s. 237-240. (İstanbul 2014, 13.Baskı); Görmez, "Tahrîc", *DİA*, XXXIX, s. 419-420.

²⁴ Huseynî, Muhammed Mucîr el-Hatîb, *Umlîye Muhtasar fî Usûl-i-Tahrîc*, İstanbul 2006, s. 19-21; Tahhân, *Usûlü't-Tahrîc*, s. 12-14.

Biz de, çalışmamızda *Mektûbât*'ın²⁵ her üç cildinde yapılan tarama sonucunda ulaştığımız 316 hadisi inceleyeceğiz. Tahrîc işlemi esnasında sırasıyla hadis numarası, hadislerin geçtiği cilt ve sayfa numaraları, hadislerin orijinal metni, tercümesi ve hadislerin kaynağı ile sıhhat değerlendirmelerine yer verilecektir. Tabiatıyla öncesinde müellifin hayatı, eserleri, temel bazı görüşleri ve hadis müktesebâtı da ele alınacaktır.

Çalışmamızda dikkat edilen hususlar ve takip edilen metod şu şekilde sıralanabilir: İlk olarak, kaynak tarama ve bilgi toplama, daha sonra da toplanan bilgilerin usûl-i hadis ilmi bağlamında düzenlenip değerlendirilmesi yapılmıştır. Araştırma sırasında hadiste tespit ettiğimiz bir kelimedenden asıl metne ulaşmaya çalışılmıştır. Fakat bu esnada bazı rivayetlerde senedinin veya râvînin verilmemiş olmasından kaynaklanan güçlüklerle karşılaşmıştır.

Kaynaklar dipnotta gösterilmiş, ilk geçtiği yerde kaynağın tam künyesi verilmiş, daha sonraki atıflarda kaynağın tanınmasını sağlayacak şekilde kısaltmalar yapılmıştır. Meşhur eserlerde de atıflı kısaltmaya gidilmiştir.

Hadisler incelenirken sırayla hadis numarası, incelediğimiz metinde hadisin geçtiği cilt ve sayfa numarası, hadisin Arapça metni, tercümesi ve sonrasında hadisin tahrîc ve değerlendirilmesi verilmiştir. Hadislerin kaynağına göre (merfû, mevkûf, maktu') ayrımı belirtilmiştir. Müellif hadisleri çoğunlukla muhtasar olarak veya taktî' yaparak, hadisin tüm metnini değil, uygun gördüğü kadarını aktarmıştır. Bu sebeple çalışmamızda yazarın aktardığı kadarına yer verilmiştir. Eserde geçen mükerrer hadisler tekrar zikredilmemiş ancak çalışma sonundaki ekler bölümü Tablo-8'de her bir hadis –tekrar edilen sayılarıyla beraber- cilt ve sayfa numarasıyla belirtilmiştir. Kaynaklar verilirken çalışmanın uzamasından endişe edildiği için müttefekun aleyh olan rivayetlerde başka kaynaklar belirtmeye gerek duyulmamıştır. *Sahîhayn*'dan birinde tahrîc edilen ve metni hakkında herhangi bir tenkide rastlanmayan hadisin sahîh olduğuna hükmedilmiştir. Bu değerlendirmelerden elde edilen sonuçlar tablo ve grafiklerle gösterilmiştir. Ayrıca hadislerin muhtevası

---

²⁵ Beyrut baskılı bu kitabın künyesi diğer basım nüshalarıyla beraber çalışmamızın Bibliyografya bölümünde İmâm-ı Rabbânî maddesi altında gösterilmiştir. Bundan sonraki dipnot gösterimlerinde kısaca "*Mektûbât*" adıyla atıfta bulunulacaktır).

hakkında muhtelif hadis kitaplarından elde edilen önemli bilgiler çalışmaya ilave edilmiştir.

Hadislerdeki rivayet farklılıkları ve yakın lafızlara vurgu “krş.-karşılaştırmız” dipnotuyla belirtilmiştir. Hadisler, eserdeki mektup numaralarının sırası dikkate alınarak sırayla numaralandırılmıştır ve çalışmamızın içindekiler kısmında muhtevasına uygun şekliyle başlıklandırılmıştır. Eserin farklı baskılarının olması ve hadislerin kolayca bulunabilmesini sağlamak amacıyla da çalışmamızın sonundaki ekler bölümünde her bir hadisin mektup, cilt ve sayfa numaraları tablo halinde indekse dönüştürülmüştür. İndeks aynı zamanda her bir hadisin *Mektûbât*’ta kaç kere tekrar edildiğini göstermektedir. Tüm bu hadislerin hangi konulara temas ettiği, kaç kere zikredildiği, “konularına göre” tasnif edilerek aynı bölümde tablo halinde sunulmuştur. Çalışmamız farklı tablo ve grafikler de içermektedir.

Bu araştırma sonucunda İmâm-ı Rabbânî’nin hadis-sünnet anlayışı, hadis kullanım metodunun yanında eserinde zikrettiği rivayetlerin tahriç ve değerlendirilmesi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

II. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Çalışmanın birinci bölümünde İmâm-ı Rabbânî’nin hayatı, ilmî kişiliği, hocaları, talebeleri, eserleri, temel bazı görüşleri, hadis/sünnet anlayışı ve hadisleri kullanma tarzı ile İmâm-ı Rabbânî’yi anlatan yurtiçi ve yurtdışı eserler, makaleler, hakkındaki tez çalışmaları, *DİA* ve *Mektûbât*’ından faydalanılarak hazırlanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, hadisler ilk olarak kütüb-i sitte olmak üzere, İmam Mâlik’in (ö. 179/798) *Muvatta*’ı, Ahmed b. Hanbel’in (ö. 241/855) *Müsned*’i Dârimî’nin (ö. 255/869), *Sünen*’i vb. ilk dönem hadis eserlerine müracaat edilmiştir. Başta *Şâmîle* adlı sanal İslamî eserler kütüphanesi ve barındırdığı kaynak eserler olmak üzere, *Concordance* ve *Mevsûatu etrâfi’l-hadîs* gibi hadis fihristlerinden de yararlanılmıştır. Alınan bilgi neticeleri teyid edilmiş ve eserlerin matbu nüshalarından da kontrol edilmiştir.

Hadisler, şayet *Kütüb-i Tis’a*’da geçmiyor ise, hicri beşinci asırdan önce yazılan hadis kitaplarından Abdürrezzâk’ın (ö. 211/827) *el-Musannef*’i İbn Hibbân’ın (ö. 354/965) *es-Sahîh*’i, Taberânî’nin (ö. 360/971) *el-Mu’cemu’l-kebîr*, *el-Mu’cemu’l-*

evsat, el- Mu'cemü's-sağîr adlı eserleri, İbn Ebî Şeybe'nin (ö. 385/996) *el-Musannef'i*, Dârekutnî'nin (ö. 385/995) *es-Sünen*'i, Hâkim'in (ö. 405/1011) *el-Müstedrek*'i, Beyhakî'nin (ö. 458/1066) *Sünen*'i gibi kaynaklardan ve konuyla taalluk eden diğer tüm sahanın kitaplarından yararlanılmıştır. Ayrıca Münzirî'nin (ö. 656/1258) *et-Terğîb ve't-Terhîb*'inden, Mizzî'nin (ö: 742/1341) *Tehzîbü'l-Kemâl*'inden, Zehebî'nin (ö. 748/1348) *Mîzânü'l-İ'tidâl*'inden, Heysemî'nin (807/1404) *Mecmau'z-zevâid*'inden, Suyûtî'nin (ö. 911/1505) *el-Câmiu's-Sağîr*'inden, Ali el-Müttakî'nin (ö. 975/1567) *Kenzu'l-Ummâl*'ından, Münâvî'nin (ö: 1031/1621) *Feyzül'Kadîr*'inden ve Aclûnî'nin (ö. 1162/1784) *Keşfu'l-Hafâ*'sından faydalanılmıştır. İstifade edilen diğer kaynaklar, araştırılan hadisin bu kaynaklarda yer almaması ya da farklı lafızlarla yer alması durumunda söz konusu hadisi ihtiva eden diğer kaynaklara da başvurulmuştur.

Bunların dışında özellikle Şuayb el-Arnaût'un tahrîç ve tahkîk ederek neşrettiği Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), Tirmizî (ö: 279/892) ve İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) eserlerine müracaat edilmiş, Muhakkıkinin bu eserlerde yaptığı değerlendirmelere, Irakî'nin (ö. 806/1404) hadislerin tahrîciyle ilgili eserlerindeki değerlendirmelerine çalışmamızda yer verilmiştir.

III. MEKTÛBÂT ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Çalışmamızın bu kısmını “genel” ve “özel” çalışmalar adıyla ikiye ayırdık. İmâm-ı Rabbânî'nin hayatı ve eserlerine ait Türkiye'de²⁶, Hint Alt kıtasında²⁷, Ortadoğu'da²⁸

-
- ²⁶ Algar, Hamid “İmâm Rabbani”, *DİA*, XXII, s. 194-199; “Mektûbât”, *DİA*, XXIX, s.11-12; Yurdaydın, Hüseyin G., *İslam Tarihi Dersleri*, AÜİFY, s.154; *İslam Tarihi Dersleri*, Ankara 1982, s.303-308; Şimşek, Halil İbrahim, *XVIII. yüzyıl Osmanlı tasavvufunda müceddidiye hareketi*, Doktora Tezi, AÜSBETİB, Ankara 2002. (Necdet Tosun, Ethem Cebecioğlu, Necip Fazıl Kısakürek gibi bu hususta detaylı bilgi vereceğimiz zevât çalışmamızın ‘Mektûbât üzerine yapılan Genel ve Özel Çalışmalar’ bölümünde zikredilecektir.)
- ²⁷ Yasin, Mohammad, “Shaikh Ahmad Sarhindi”, *A Social History of Islamic India*, Lucknow 1958, s. 148-157; Aslam, Muhammad, “Jahângîr and Hadrat Shaikh Ahmad Sirhindi”, *J. Asiatic Soc.*, Pakistan 1965, s. 135-147; Fazlur Rahman, *Selected letter of Shaikh Ahmad Sarhindi: Intikhab Maktubat Shaykh Ahmad Sarhindi (Mudjaddidüi Alf-i Thani)*, Iqbal Academy, Karachi 1968; Srivastava, M.P., *Society and Culture in Medieval India*, India 1975, s. 32-33; Sâhibzâde, Sâjed'ur-Rahmân, “İmâm-ı Rabbânî kî ta'limâti Tasavvuf”, *Fikr-u Nazar*, XVII/9, Islamabad 1980, s. 54-64; “Mektûbât Hazreti Hôcâ Muhammed Ma'sûm Sirhindi (r.a.)”, *Fikr-u Nazar*, XX/5, Islamabad 1982, s. 57-60; Nadwî, S.Abû'l-Hasan ‘Alî, *Saviours of the Islamic Spirit*, III, (trc.Ahmad, Mohiuddin), Academy of Islamic Research, Lucknow 1983, s. 362; Farooqî, Abul Hasan Zaid, *Hazrat Mujaddid & His Critics*, Lahore 1982; Siddique, A.F.M. Abu Bakar, *Shaikh Ahmad Sirhindi (Rh.) & his Reforms*, Mujaddidia Complex, Mirpur Dhaka 1986; “Maktûbât İmâm Rabbânî: an Assessment”, *Islamic Studies*, XXVIII: II, Islamabad 1989, s. 139-159; Siddiqui, Iqtidar Husain, *Islam and Muslims in South Asia: Historical Perspective*, Delhi 1987; Habib, Irfan M., “The political role of Shaikh Ahmad Sirhindi and Shah Waliullah”, *History Congress Golden Jubilee Year Publication I*, India 1987, s. 219-235; Faruqî, Burhan Ahmad, “Shaikh Ahmad Sarhindi (1563-1624)”, *The Muslim Luminaries, Leaders of Religious, Intellectual and Political Revival in South Asia*, Islamabad 1988, s. I-14; Ansari, Muhammad Abdul Haq, “The Life and Mission of Shaykh Ahmad Sirhindi”, *Encyclopaedic Survey of Islamic Culture*, India 1988, s. 191-209; *Islamic Culture*, 59, India 1985, s. 95-116; Rasul, Gholam, *The origin and development of Muslim historiography*, İslamic Foundation Bangladesh, Dakka 1984, s. 76-77. Haig, W., *Muntakhabu't-Tawarikh*, III, Calcutta 1925.
- ²⁸ Şalkâmî, Muhammed Abdul Maksûd, “Müceddid-i el-Elf-i es-Sâniyeh eş-Şeyh Ahmed es-Serhendî”, *Mecelletu'l-Ezher*, 48/7, Kahire 1976, s. 990-1001; en-Nedvî, Abu'l-Hasan ‘Alî, al-Hasanî, *Al-İmâm Rabbani, as-Sirhandî (as-Sirhindî): hayâtuhû wa-a'mâluhû*, Kuwait 1983; Islâh, Muhammad Aslam, “es-Shirhindi Ebû'l Berâkât eş-Şeyh Ahmed el-Fârûkî”, *Mevsuatu a'lami'l-ulema ve'l-üdeba el-Arab ve'l Müslimin*, XII, Tunus 2007, s. 444-447.

ve Avrupa’da ²⁹ bilinen kitap, tez, makale ve sempozyumlardan ³⁰ bazılarını paylaştıktan³¹ sonra ön plana çıkan diğer çalışmalara “genel” başlığı altında ayrı ayrı değineceğiz. “Özel çalışmalar” başlıklı kısımda ise, İmam-ı Rabbânî’nin hadisçiliği ile *Mektûbât*’ta geçen hadislerle dair bilinen yerli ve yabancı çalışmaları değerlendireceğiz.

1. GENEL ÇALIŞMALAR

1. *Berekât- Zübdetü’l-Makâmât İmâm-ı Rabbânî ve Yolundakiler:*

İmâm-ı Rabbânî’nin talebe ve halifelerinden Muhammed Hâşim Kışmî bu eseri İmâm-ı Rabbânî’nin vefatından bir sene önce yazmaya başlamış ve altı sene sonunda tamamlamıştır. *Berekât* diye de adlandırılan bu eser daha çok *Zübdetü’l-Makâmât İmâm-ı Rabbânî* başlığıyla bilinir. Farsça ve kısmen Arapça olarak Bombay’de basılmıştır. İstanbul Çarşamba’daki Murad Molla kütüphanesindeki elyazısı bu nüshayı A. Fâruk Meyan tercüme etmiş ve kitap 1971 İstanbul’da 478

---

²⁹ Ahmad, Aziz, “Religious and Political Ideas of Shaikh Ahmad Sirhindî”, *Rivista* 36, Roma 1961, s. 259-270; Friedmann, Yohanan, *Shaykh Ahmad Sirhindî: an outline of his thought and a study of his image in the eyes of posterity*, McGill-Queens University Press, Montreal, London 1971; “a.g.e., Bulletin Critique (by. D. Sourdel)”, *Revue des Etudes Islamiques*, XVII/I, Paris 1974, s. 199; “Ahmad Serhendî”, *Encyclopedia Iranica*, I, London, 1984, s. 654-657; “Badr-al-Dîn Serhendî”, *Encyclopedia Iranica*, III, London 1989, s. 381-382; Schimmel, Annemarie, “The Sufi ideas of Shaykh Ahmad Sirhindî”, *Die Welt Des Islams*, XIV, I-IV, Leiden, 1973, s. 199-203; Aslam, Muhammad, “Shaykh Ahmad Sirhindî: An Outline of his Thought and a Study of his Image in the Eyes of Posterity by Yohanan Friedman” *Asian Affairs*, 59:3, London, 1972, s. 375; Ansari, Muhammad Abdul Haq, *Sufism and Shari’ah: A Study on Shaykh Ahmad Sirhindî’s Effort to Reform Sufism*, *The Islamic Foundation*, Leicester 1986, s. 173-316; “A select bibliography on Shaykh Ahmad Sirhindî”, *Muslim World Book*, 8/III, Leicester 1988, s. 65-70; Ter Haar, Johan G.J., “The collected letters of Shaykh Ahmad Sirhindî”, *Manuscripts of the Middle East* 3, Netherlands 1988, s. 41-44; “Follower and Heir of the Prophet: Shaykh Ahmad Sirhindî as Mystic”, *The Biographical Encyclopedia of Islamic Philosophy*, London, Leiden, 1992, s. 462-463; *ZDMG*, 153/2, Wiesbaden 2003, s. 475-477; Khan, Ahmad Kabir, “A select bibliography on Shaykh Ahmad Sirhindî”, *Muslim World Book*, 12/II, Leicester 1992, s. 65-70; Vadet, Jean-Claude, “L’inspiration Du Shaykh Al-Jîlânî Dans Le Fath Al-Rabbânî”, *Revue des Etudes Islamiques*, 51, Paris 1983, s. 51-62; Bosworth, C.E., “Sirhind” *The Encyclopaedia of Islam*, IX, Leiden 1997, s. 673.

³⁰ İstanbul Haliç Kongre Merkezi’nde 15 ve 17 Kasım 2013 günleri arasında “Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu”nu örnek verebiliriz. (imamirabbanisempozyumu.org). Sempozyumun tebliğlerini içeren kitaplara ait bilgiler çalışmamızın ‘*Mektûbât Üzerine Yapılan Çalışmalar*’ kısmında detaylıca ele alınacaktır.

³¹ 2000 yılı sonrasında yayınlanan diğer yerli-yabancı tez ve makaleler için çalışmamızın “Ekler” bölümündeki Tablo-9’a bakınız.

sayfa olarak *İmâm-ı Rabbânî ve Yolundakiler* adıyla yayınlanmıştır. İmâm-ı Rabbânî hakkında yapılan yerli ve yabancı hemen birçok çalışmaya rehberlik etmiş bu eser, başlıklar halinde İmam Rabbânî'nin hayatına değinirken, genel olarak İmâm-ı Rabbânî'nin hocalarını (özellikle Muhammed Bâkîyi), oğullarını ve halifelerini anlatır.³²

2. *İmam Rabbânî Müceddid-i Elf-i Sâni Ahmed Fâruk Serhindî:*

İmâm-ı Rabbânî üzerine meşhurlaşmış yapılan diğer çalışma da bu eserdir. Yerli, yabancı hemen birçok çalışmaya rehberlik eden bu kitabın müellifi Muhammed Halîm Şarkpurî'dir. 1958 Lahor baskılı bu eserin Farsça, Urduca, Arapça ve İngilizce nüshaları basılmıştır. Ali Genceli tarafından 1976'da tercüme edilmiş, İslamî neşriyat tarafından 158 sayfa halinde 1978 Konya'da basılmıştır. Kitap birinci bölümde 139 başlıkta İmam Rabbânî'nin hayatı ve eserlerini ele alıyor. İkinci bölüm 33 başlıkta halifeleri yerine geçen çocukları ve torunlarının hal ve hayatlarını, eserlerini anlatıyor. Üçüncü bölümde 24 başlıkta halifeleri ve yerine geçen diğer halifelerin hal, hayat ve eserlerini anlatıyor.³³

3. *Müceddid-i Elfsâni İmam-ı Rabbânî:*

Ebu'l-Hasen Ali en- Nedvî'nin çalışmasını Yusuf Karaca tercüme etmiştir. Kitap, *İslam Önderleri Tarihi 4* seri başlığıyla İstanbul 2016 basımlıdır. 408 sayfalık çalışma mütercimmin kısa takdimiyle başlamaktadır. Müellifin 1980 tarihli önsözünü mufassal dokuz bölüm takip eder. Ele alınan konu başlıkları sırasıyla şöyledir: H.10. Asırda İslam Dünyası, Padişah Ekber ve Onun İki Zıt Devri, Müceddid-i ElfîSâni İmâm-ı Rabbânî'nin Hayatı, İrşad ve Eğitim Faaliyetleri, İmâm-ı Rabbânî ve Yenileme Dairesinin Merkez Noktası, Vahdet-i Vücûd Vahdet-i Şühûd, Padişah Ekber'den Cihangir'e,

---

³² 47 zevata değinen bu çalışma onbir fasıl ve yer yer değindiği *Mektûbât*'tın alıntı mektuplarından oluşmaktadır. Eser mufassal ve ilâveli haliyle, 2015 yılında altıncı baskısını yapmış, Süleyman Kuku (A. Fâruk Meyan) tercüme çalışması 408 sayfa halinde Berekât yayinevi tarafından İstanbul'da basılmıştır. Kişmî, Muhammed Hâşim, *Berekât Zübdetü'l-Makâmât İmâm-ı Rabbânî ve Yolundakiler*, trc. A. Fâruk Meyân, İstanbul 1971. (Çalışmamızda 1971 baskısını kullandık. Ancak eserin berekât yayınlarına ait gözden geçirilmiş İstanbul 2015 tarihli 6.cı baskısı da bulunmaktadır.)

³³ Şarkpurî, Muhammed Halîm, *İmam Rabbânî Müceddid-i Elf-i Sâni Ahmed Fâruk Serhindî*, trc. Ali Genceli, Konya 1978.

İmâm-ı Rabbânî'den Sonra Yenilemeyi Sürdürenler ve İmâm-ı Rabbânî'nin Eserleri.³⁴

4. *İmam-ı Rabbânî:*

Çevirmenliğini Nureddin Yıldız'ın yaptığı Ebu'l-Hasen Ali en-Nedvî'nin bu eseri 302 sayfa olarak İstanbul 2017'de basılmıştır. Mütercim takrizde sözü M. Esad Coşan'a bırakmıştır. Müellifin önsözünü mufassal on bölüm takip etmektedir. Ele alınan konu başlıkları sırasıyla şöyledir: Hicri Onuncu Asırda İslâm Alemi, Melik Ekber Zamanı Birinci ve İkinci Dönemleri, İmâm Rabbânî (Serhendî) Doğumdan İcazet ve Hilafete Kadar Hayatı, Önemli Olaylar ve Vefatı, Tecdid-î İman ve Muhammedî Nübüvveteye Olan Güvenin İadesi, Tasavvufun Ortaya Çıkışı ve Tarihi Seyri İçinde İmâm-ı Rabbânî'nin Yeri, Vahdet-i Vücûd Vahdet-i Şühûd, İmâm-ı Rabbânî'nin İdarî Konularda Yaptığı Çalışmalar, İmâm-ı Rabbânî'nin Davetini Halifelerinin Yaymaları, ve İmâm-ı Rabbânî'nin Eserleri.³⁵

5. *İslam'da İhyâ Hareketleri:*

Ebu'l-Alâ el-Mevdûdî'din bu meşhur eseri İstanbul 2016 beşinci baskıdır. 96 sayfalık bu kitap Ali Genç tarafından tercüme edilmiş ve 1986'da İstanbul'da basılmıştır. 2016 İstanbul baskısı 5.ci baskıdır. Kitap İslam-Cahiliyye çatışmasının anlamı üzerine durmuş, tecdidin mahiyetini, müceddidliğin gerekliliğini açıklamıştır. Akabinde tecdidî yönleri ve başarılı çalışmalarıyla ön plana çıkmış yedi şahsiyete müstakil başlıklar altında değinmiştir. Ahmet Serhendi (İmâm-ı Rabbânî)'de bunlardan biridir.³⁶

6. *Mektûbât:*

Necip Fazıl Kısakürek tarafından sadeleştirilen ve 'Küçük Mektûbât' olarak bilinen 80 sayfalık bu eser 1956 yılında Türk Neşriyat Yurdu tarafından

---

³⁴ en-Nedvî, Ebu'l-Hasen Ali, *Müceddid-i Elfsâni İmam-ı Rabbânî*, trc. Yusuf Karaca, İslam Önderleri Tarihi 4, İstanbul 2016.

³⁵ en-Nedvî, Ebu'l-Hasen Ali, *İmam-ı Rabbânî*, trc. Nureddin Yıldız, İstanbul 2017.

³⁶ el-Mevdûdî, Ebu'l-Âlâ, *İslam'da İhyâ Hareketleri*, trc. Ali Genç, İstanbul 2016.

basılmış ve yayınlanmıştır. Eski matbaa usullerinden³⁷ biri olan birleşik sayfalı bu kitabın kapağında ve ilk sayfasında Kısakürek'in *Mektûbât*'a yaptığı şu taltif yazılıdır: "Allah ve Resûlünün kitabından sonra dinin en büyük eseri". Eser, İmam-ı Rabbânî'nin *Mektûbât*'ındaki mektuplardan seçilmiş parçalardan oluşmaktadır. *Mektûbât*'ın veciz yönünün Kısakürek'in meşhur edipliğiyle bulunduğu bu eser farklı tarihlerle tekrar basılmıştır. Elimizdeki bir diğer nüshada Kısakürek'in 1965'de takdim bölümüne yazdığı şu cümleler dikkat çekicidir: "Büyük Doğu'culardan İmam-ı Rabbâniye sarılmayı Allah ve Resulüne sarılmanın en mükemmel şartı bilmelerini, olanca dikkat, haşyet ve basiret nazarlarını bu mektuplar üzerinde toplamalarını, her kelimesi derya kadar derin mektuplara karşı "anladım, anlamadım!" demeden, bir mektuptaki müşkülü öbür mektupta çözmeye çalışmalarını dileriz. Allah muvaffak etsin..."³⁸

7. *İmam Rabbânî – İbn Arabî, Vahdet'i Şuhûd – Vahdet'i Vücûd Meselesi:*

Cavit Sunar'ın Doktora tezi olan bu çalışma 1960 yılında Resimli Posta Matbaası tarafından Ankara'da basılmıştır. Toplam 122 sayfa olan bu eser sekiz bölümden oluşmaktadır: Önsöz, Biyografik Bilgi, İmam Rabbânî'nin Şuhudî Tevhid teorisi ve İbn Arabî'nin Vücudî Tevhid teorisini reddi, İmam Rabbânî'nin Tevhid görüşüne genel bir bakış, Mukayese, İmam Rabbânî'yi ögenler ve yerenler, Sonuç, Bibliyografya. İmam Rabbânî'nin hayatı (Aslı ve Soyu, Tahsili, Siyasal Çevresi, İlim Çevresi, Rabbânî'nin Dini Yenileme Gayretleri) Önsöz ve Biyografik Bilgi bölümlerinde çalışılmıştır.³⁹

8. *İmâm-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri:*

---

³⁷ Kitap A5 boyutundadır ve onaltısayarlı sayfa dizgisine göre basılmıştır. Herbir onaltı sayfa, mecmuayı andırır şekilde tek yapraklı ve bağımsızdır. Üç aşamada katlanıp kitap şekline dönüşebilir. Onaltısayarlı bu sayfalar okumak istediğiniz yöne doğru katlanarak okunur.

³⁸ Kısakürek, *İmam-ı Rabbânî Mektubât*, İstanbul 1956, s. 6. Necip Fazıl bu eserini 1965 yılında yenilerken yazdığı takdiminin yanında eserine 18 sayfalık İmam-ı Rabbânî'nin Hayatı bölümü eklemiştir. 1956 tarihli eserine kıyasla dikkat çeken bir diğer husus *Mektûbât*'tan seçtiği mektup sayısının artmasıdır. 81 seçme mektuptan oluşan kitap toplam 207 sayfadır.

³⁹ Sunar, Cavit, *İmam Rabbânî – İbn Arabî Vahdet'i Şuhûd – Vahdet'i Vücûd Meselesi*, Doktora Tezi, Ankara 1960. Cavit Sunar'ın diğer çalışması için bk. "İmam Rabbânî'nin Tevhit Görüşüne Genel Bir Bakış", *AÜİFD*, V, Ankara 1956, s. 136-143.

Necdet Tosun'a ait 174 sayfalık bu eseri 5. baskısıyla İstanbul'da 2016'da insan yayınları basmıştır. 1. baskısı 2005 yılına aittir. Giriş, altı bölüm ve sonuçtan oluşan kitap sırasıyla İmâm-ı Rabbânî döneminde Hindistan'ı, İmâm-ı Rabbânî'nin hayatını, eserlerini, çocuklarını, halifelerini, tasavvufî görüşlerini, tasavvufa getirdiği yenilikleri, kendisine yapılan tenkit ve müdafaaları, etrafında bıraktığı tesirleri açıklar. Kitap oldukça zengin bir bibliyografyaya sahiptir.⁴⁰

9. *İmâm-ı Rabbânî:*

Necdet Tosun'a ait diğer bir çalışma olan bu kitap 183 sayfa olup İzmir'de 2007 yılında basılmıştır. Kitabı, biyografi çalışması olan "Gönül Sultanları" serisinden bir tanesidir. İmâm-ı Rabbânî' giriş, yedi bölüm ve sonuçtan oluşan kitabın girişi Hint Altkıtası'nda İslam ve Tasavvuf ve İmâm-ı Rabbânî Döneminde Hindistan'ı ele alır. Diğer bölümleri sırasıyla şöyledir: İmâm-ı Rabbânî'nin Hayatı, İmâm-ı Rabbânî'den Geri Kalanlar, İmâm-ı Rabbânî'nin Görüşleri, İmâm-ı Rabbânî'nin Etki ve Yankıları, İmâm-ı Rabbânî'nin İbadet Hayatı, İmâm-ı Rabbânî'nin Eserlerinden Seçmeler.⁴¹

10. *Mektûbât-ı Rabbânî'de Şeriat ve Tasavvuf :*

Tercüme kurulundan oluşan bu heyetin çevirmenleri Necdet Tosun, Süleyman Derin, Ahmet Hamdi Yıldırım'dır. Erkam Yayınları'nın İstanbul'daki 2014 tarihli bu eseri 496 sayfadır. Kitabın takdiminde belirttikleri gibi " Şeriat mı, tarikat mı, hakikat mı, mârifet mi tartışmaları içinde savrulup

---

⁴⁰ Tosun, Necdet, *İmâm-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri*, İstanbul 2016, (I.bs 2005). Necdet Tosun, İmâm-ı Rabbânî ve eserleri hakkında yaptığı çalışmalarıyla ön plana çıkmış hocalarımızdan biridir. *İmâm-ı Rabbânî Risaleleri* başlığıyla *Mebde' ve Me'âd, Ma'ârif-i Ledünniyye ve Mükâşefât-i Gaybiyye* eserlerini tercüme etmiştir (İstanbul 2016). Diğer çalışmaları için bk. "İmâm-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî: Hayatı, Eserleri. Tasavvufî Görüşleri", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, VII:16, Ankara, 2006, s. 413-416; *İmâm-ı Rabbânî*, İzmir 2007; "İbnü'l-Arabî ve İmâm-ı Rabbânî Mukâyesesi", *Rihle*, IV:XIV, 2012, s. 13-20.; "İmâm-ı Rabbânî", *Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni Endülüüs ve Felsefenin İsrakîli(leşmesi)ği* (I-X), VII, İstanbul 2015, s. 465-478; "Önsöz", "İmâm-ı Rabbânî'nin Hayatı, Görüşleri ve Eserleri", "İmâm-ı Rabbânî'ye Yönelik Tenkidler ve Müdâfaalar", "Değerlendirme: Kapanış Oturumu", *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul 2018, s. 7-8, 47-60, 109-120, 313-314.

⁴¹ Tosun, *İmâm-ı Rabbânî*, İzmir 2007.

gitmek var, bir de işin ana çerçevesini Kur'ân ve Sünnet'in çizdiği İslam ölçüleri demek olan Şerât'ı temel alıp, diğer her şeyi onun içinde ilerleyiş olarak görmek var. İmâm-ı Rabbânî çizgisi bu. Kendini en önce Şer'î Şerif ile bağlamak, ondan sonra gönül yolculuğunu sürdürmek, nereye kadar tırmanabilirse..." düşüncesiyle kitap İmâm-ı Rabbânî'nin gönül dünyasından süzölmüş bir 'tasavvuf çerçevesi' olan *Mektûbât*'ın üç cildinden seçilmiş 199 mektuptan oluşmaktadır. Kitapta kısaca İmâm-ı Rabbânî'nin hayatı ve tasavvufta mektupla irşad geleneğine değinilmiştir. Bununla beraber eserin mütercimlerine ait İmâm-ı Rabbânî ve *Mektûbât*'ı üzerine diğer çalışmaları bulunmaktadır.⁴²

11. İmâm-ı Rabbânî Hareketi ve Tesirleri:

Ethem Cebecioğlu tarafından kaleme alınan 336 sayfalık bu eser Erkam yayınları tarafından 1999 yılında İstanbul'da basılmıştır. Giriş, Dört Bölüm ve Sonuçtan oluşan bu çalışma oldukça mufassaldır. Girişte İmâm-ı Rabbânî'ye kadar olan Dönemde Hind-İslam Dünyasında Genel Tasâvvufî Zemin anlatılmıştır. Birinci bölümde XVI. ve XIX. Yüzyıllar Arasında Hind-İslâm Dünyasında Rabbânî Tasavvuf Okulu'nun Reaksiyon Göstermesine Sebep olan (İslam Toplumunun Dışında ve İçinde Oluşan ve İslam'a Zarar Veren Guruplar) başlıklandırılmıştır. İkinci bölümde Rabbânî Hareketinin Lideri İmâm-ı Rabbânî şu başlıklar altında anlatılmaktadır: Hayatı, Eserleri, Çocukları, Halifeleri, Fikirleri, *Mektubât*'ın Kısa Bir Analizi, *Mektubât*'ta Geçen Bazı Zevât Hakkında Açıklamalar, Değerlendirme. Üçüncü bölümde İmâm-ı Rabbânî Takipçisi Sûfi Liderler tema edilmiştir. Dördüncü bölümde İmâm-ı Rabbânî Takipçisi Bir Kısım Siyâsî Liderler ve Hareketler ele alınmıştır. Sonuç kısmında çalışmanın Ekleri verilmiştir.⁴³

---

⁴² Tosun, *Mektûbât-ı Rabbânî'de Şeriat ve Tasavvuf* (trc. Necdet Tosun, Süleyman Derin, Ahmet Hamdi Yıldırım) XVI, İstanbul 2014.

⁴³ Cebecioğlu, Ethem, *İmâm-ı Rabbânî Hareketi ve Tesirleri*, İstanbul 1999 (Ankara 1996). Ethem Cebecioğlu, İmâm-ı Rabbânî çalışmalarıyla ön plana çıkmış hocalarımızdan biridir. Diğer çalışmaları için bk. "İmâm-ı Rabbani ve Mektubâtı", *AÜİFD*, XXXV, Ankara 1996, s. 193-241; "Klâsiklerimiz/VIII: 'el-Mektûbât' (İmam-ı Rabbânî Ahmed-i Fârûkî es-Serhendî) 971/1564-1034/1624", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, III:9, Ankara 2002, s. 369-383; *Mektûbât: İmâm-ı Rabbânî Ahmed-i Farûkî es-Sirhindî*, Tasavvuf Klasikleri, İstanbul 2010;

12. İmâm-ı Rabbânî Ahmed Fârûkî Serhendi'de Nübüvvet Anlayışı:

Hayrettin Yılmaz'ın 1985 tarihli 201 sayfalık doktora tezi giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş kısmında İmâm-ı Rabbânî'nin yaşadığı çağ ve Hint altkıtasındaki durumlar anlatılmıştır. Birinci bölümde İmâm-ı Rabbânî'nin Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri, Kelam ve Tasavvuftaki Yeri ile İmâm-ı Rabbânî'ye Yöneltilen Bazı Tenkitler açıklanmıştır İkinci bölümde ise Nübüvvet konusu, İmâm-ı Rabbânî'ye göre Âlem, İnsan ve bilgisinin kaynakları, Bütün İnsanların Peygamberlere İhtiyacı, Nübüvvet ve Risalet, Nübüvvet ve Mu'cize, Nübüvvet ve Mu'cize konusundaki itirazlar ve bunların tenkîdi, Bazı Peygamberlerin Mucizeleri, Muhammed Aleyhisselâm'ın Nübüvveti ve İsbâtı başlıkları ele alınmıştır. Çalışma ekler kısmında bazı mühim biyografi bilgileri, İmâm-ı Rabbânî devri kronolojisi, *İsbât-un Nübüvve* ve *Mektûbât*'a ait birkaç sayfa örnekleri ve İmâm-ı Rabbânî'nin babasına ait İcâzetnâme nüshasını içermektedir.⁴⁴

13. Kitâbü'r Rahmet'il Hâbita fi Ahvâli'l İmâm'ir Rabbânî:

Eser, İmâm-ı Rabbânî'nin hayatı ve özel hallerini anlatır. Konulara insicamla hadis ve arapça şiirler zikredilerek zenginleştirilen 229 sayfalık bu çalışmayı Muhammed Murad hazırlamış, İhlas Vakfı Yayınları 2002 tarihinde İstanbul'da Arapça basılmıştır. Kışmî'nin *Berekât-Zübde* adlı eseriyle ortak anlatım yönleri görülürken, eserde farklı zevâttan rivâyet ve anlatımlara yer verilmiştir. İmâm-ı Rabbânî'nin eserlerinden alıntılarla, kendisine ve eserlerindeki görüşlerine yapılan tenkit ve müdafaalara da anlatılırken, *El Mebde ve Me'âd* eserine ayrıca yer verilmiştir.⁴⁵

14. Urvet-ül Vüskâ:

İmâm-ı Rabbânî'nin üçüncü oğlu Muhammed Ma'sûm Fârûkî'ye ait *Mektûbât-ı Ma'sûmiyye* diye bilinen *El-Mektûbât urvetü'l vüskâ eş-Şeyh Muhammed Ma'sûm el-Umerî en-Nakşibendî el-Müceddidî* adlı Farsça eserin

---

“İmam-ı Rabbani ve Vahdet-i Şuhûd Anlayışı”, *Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni Endülüs ve Felsefenin İsrakîli(leşmesi)ği*, VII, İstanbul 2015, s. 1285-1312.

⁴⁴ Yılmaz, Hayrettin, *İmâm-ı Rabbânî Ahmed Fârûkî Serhendi'de Nübüvvet Anlayışı*, Doktora Tezi, AÜİF, Erzurum 1985.

⁴⁵ Murad, Muhammed, *Kitâbü'r Rahmet'il Hâbita fi Ahvâli'l İmâm'ir Rabbânî*, İstanbul 2002.

Süleyman Kuku (A.Fârûk Meyân) tarafından Türkçeye tercüme edilmiş muhtasar nüshasıdır. Eser, İmâm-ı Rabbânî'nin ve oğullarının hayatından bahsederken, yedi ayrı fasılda üçüncü oğlu Muhammed Ma'sûm'un hayatını *Mektûbât*'tan seçilen mektuplarla beraber ele almaktadır. Eserin sonuna Muhammed Ma'sûm'un *Yevâkıt-ül Harameyn Risâlesi* ve *Ezkâr ve Ed'iyye-i Ma'sûmiyye* adlı iki risâlesi ilave edilmiştir.⁴⁶

15. İmâm-ı Rabbânî'nin İzinde Mânevî Yolculuk:

Süleyman Derin'in hazırladığı Ekram yayınlarının yayınladığı 2016 İstanbul basımı 397 sayfalık bu eser, 2007 yılından beri her ay yorumlanan muhtelif mektuplardan müteşekkildir. *Mektûbât*'ın günümüz problemlerine ışık tutan mektupları seçilmiş, sufilerin açıklamakta zorlandığı konular ele alınmıştır. Kitabın içeriği ise şöyledir: İmâm-ı Rabbânî'nin Hayatı, Tasavvuf Anlayışı, İmâm-ı Rabbânî'nin Tesirleri, İmâm-ı Rabbânî'nin *Mektûbât*'ı; Seyr u Sülûk, İmâm-ı Rabbânî'de Nakşîlik, İbâdetler, Dinde Sevgi, -Tasavvufa ait- Kavramlar, Diğer Mistik Akımlar, Tasavvuf ve Diğer Mistik Akımlar'dır.⁴⁷

16. İmâm-ı Rabbânî Hayatı Cihadı Eserleri:

Ekrem Sarioğlu'nun 2012 İstanbul basımlı eseri 475 sayfadır. Giriş ve İmâm-ı Rabbânî'nin kısa biyografisini içeren kitap 1. bölümde Zaman ve Mekan başlığıyla 10. asırda Hindistan bölgesi ve Ekber Şah kabusunu, 2. bölümde İmâm-ı Rabbânî'nin hayatını detaylı şekilde işlemiştir. 3. bölümde İmâm-ı Rabbânî'nin şahsiyetini, 4. bölümde İmâm-ı Rabbânî'nin görüşleri işlenmiştir. Her bölümün alt konu başlığı oldukça zengindir ve konular İmâm'ın kendi eserlerinden alıntılarla süslenmiştir.⁴⁸

17. İmâm-ı Rabbânî:

Osman Nuri Topbaş'ın ondört başlık altındaki bu veciz çalışmanın yarısını İmâm-ı Rabbânî'nin hayatı ve eserleri oluşturmaktadır. Hayatı, sultanlar ile münâsebetleri, her şeyden evvel şeriate ittiba, Ehl-i sünnet ve'l-cemaat, sünnet-

---

⁴⁶ Serhendi, Muhammed Ma'sûm Fârûkî, *Urvet-ül Vüskâ*, trc. Süleyman Kuku (A.Fârûk Meyân), İstanbul 2017.

⁴⁷ Derin, Süleyman, *İmâm-ı Rabbânî'nin İzinde Mânevî Yolculuk*, İstanbul 2016.

⁴⁸ Sarioğlu, Ekrem, *İmâm-ı Rabbânî Hayatı Cihadı Eserleri*, İstanbul 2012.

i seniyye'ye ittibâ hassâsiyeti, ibadet hayatı, ahlâk-ı hamîdeleri, aklın acziyeti ve peygamberliğin lüzûmu, kelime-i tevhîd ve dâimî zikir, helal lokma, sohbetin ehemmiyeti, fırsatı değerlendirmek, nefsâniyeti terk etmek, vefatı, hikmetli nasihatlerinden birkaçı. Kitabın son yarımı ise “Hak Dostlarından Hikmetler” başlığıyla verilmiş ve İmâm-ı Rabbânî'ye ait mektupların insicâmında yedi sohbet ele alınmıştır. Eser 180 sayfadır, İstanbul 2015 basımıdır.⁴⁹

18. İmâm-ı Rabbânî ve İslâm Tasavvufu:

Hayrettin Karaman'ın eseridir. İstanbul'daki 2013 üçüncü baskısıyla 270 sayfadan oluşan bu kitap ilk kez 2003 yılında basılmıştır. Şu an üçüncü baskıda olan eser, birinci bölümünde İmâm-ı Rabbânî'yi, ikinci bölümde tecdid ve müceddid'lik kavramlarını ele alır. Üçüncü bölümünü Mektûbât'tan seçmelere ayırmış; İman-İslam-Ehli Sünnet, Rasûlullahın (s.a.v) İzinde Kitap ve Sünnet, İlim ve Alim, Hayatın Gayesi-İbadet-İhlas ve Tasavvuf, Şeriat-Tarikat-İrşad başlıklarına yer vermiştir. Kitabın sonunda bazı tasavvufî meselelere, Şah Veliyyullah'ın Değerlendirmesine kısa başlıklar ayırmıştır.⁵⁰

19. Pakistan'da Hadis Çalışmaları:

Mehmet Özşenel'in yazdığı 227 sayfadan oluşan bu eser İFAV Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı tarafından 2014 yılında İstanbul'da basılmıştır. Pakistan'daki Hadis Çalışmaları'na birçok şahsiyeti geniş bir zaman diliminden temalayarak dikkat çeken bu eser bir tarih ve literatür çalışmasıdır. Eser İmâm-ı Rabbânî'nin hayatını müstakil olarak ele

---

⁴⁹ Topbaş, Osman Nûri, *İmâm-ı Rabbânî*, İstanbul 2015. Osman Nuri Topbaş'ın bu husustaki diğer çalışmalar için bk. *İmâm-ı Rabbânî'den Hikmetler*, İstanbul 2013; “Müceddid-i Elf-i Sâni İkinci Bin Yılın Yenileyicisi: İmâm-ı Rabbânî”, *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul 2018, s. 37-46.

⁵⁰ Karaman, Hayrettin, *İmâm-ı Rabbânî ve İslâm Tasavvufu*, İstanbul 2013. Hayrettin Karaman'ın bu husustaki tebliğ ve yazıları için bk. “Açılış Oturumu I”, *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul 2018, s. 27-30; “Nedvî'nin Islahat Programında İmâm-ı Rabbânî'nin Yeri”, *Yenişafak*, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettinkaraman/nedvunin-islahat-programinda-imam-i-rabbnunin-veri-2026952> erişim tarihi 21.02.2016; “İmâm-ı Rabbânî Namazı Anlatıyor”, *Yenişafak*, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettinkaraman/imam-i-rabbn-namazi-anlatiyor-2027062> erişim tarihi 26.02.2016; “İmâm-ı Rabbânî'nin Sünnet Anlayışı”, *Yenişafak*, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettinkaraman/imam-i-rabbnunin-sunnet-anlayisi-2029155> erişim tarihi 20.05.2016.

alırken, muhtelif aralıklarla kendisine atıflarda bulunulmuştur. Kitap, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Girişte Pakistan'ın Tarihine Kısa Bir Bakış başlığıyla İslamiyet'in Yarımada Girişi, Müslüman Türk Devletleri, Bâbürlüler, İngiliz dönemi ve bağımsızlık anlatılmıştır. Birinci bölümde Hindistan ve Pakistan'da hadis ilminin doğuş ve gelişimi üç başlıkta işlenmiştir: İslâm'ın girdiği ilk devirlerde hadis, Türk Devletleri Döneminde Hadis İlmi (Gazneniler Devri, Delhi Türk Sultanlıkları Devri, Babürlüler ve Hadis İlmi) - *İmam Rabbânî Ahmed Sirhindî'nin hayatı ve çalışmaları bu bölümde işlenmiştir*- ve İngiliz Hakimiyeti Döneminde Hadis ilmi (Hadis Eğitimi ve Hadis Kitaplarının Neşri Konusundaki Çalışmalar). İkinci Bölüm Pakistan'da Hadis Çalışmaları başlığı altında toplanmış, dört bölüme ayrılmıştır: Bağımsızlık Süresi ve Sonrası, Eğitim ve Öğretimde Hadis İlmi (Resmi Eğitimde Hadis İlmi -Üniversiteler-, Medreseler ve Hadis Eğitimindeki Rolü), Pakistan'da Hadis Literatürüne Katkıda bulunan Belli Başlı Şahsiyetler ve Eserleri, Pakistan'daki Hadis Çalışmalarının Alanları (Hadis Metinleri, Hadis Şerhleri, Belli Konularda Tahsis Edilmiş Hadis Çalışmaları, Tahric Çalışmaları, Hadis Usulü Çalışmaları, Hadisin Hücciyeti, Hadis Tarihi, Hadis Ricali).⁵¹

20. *El-Mektûbât li'l İmâm er-Rabbânî:*

*Mektûbât'*ın Farsça-Osmanlıca nüshasıdır. Buhârî şârihi Yusufzâde ve Şifâ şârihi Hanif Efendi tarafından tahkik edilmiştir. Üç ciltlik bu çalışma büyük boy tek cilt halinde 1978 yılında İstanbul'da Elif Ofset tarafından basılmıştır. Eserin mukaddimesinde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şemailine, Hz. Ebûbekir'in (r.a.) faziletine, silsile-i âliye de adı geçen tüm sahâbe ve zevâta dair menâkıblere yer verilmiştir. Haşiyelerde yer yer ta'lik ve şerhler bulunmaktadır. Ancak herhangi bir hadise dair tahric çalışması dikkat çekmemektedir.⁵²

21. *El-Mektûbât li'l İmâm er-Rabbânî:*

---

⁵¹ Özşenel, Mehmet, *Pakistan'da Hadis Çalışmaları*, İstanbul, 2014.

⁵² İmâm-ı Râbbânî, *el-Mektûbât li'l İmâm er-Rabbânî*, Farsça-Osmanlıca, thk. Yusufzâde, Hanif Efendi, İstanbul 1978.

Mektûbât'ın Farsça-Osmanlıca nüshasıdır, Müstakîmzâde Süleyman Sadeddîn tercümesidir. Üç ciltlik bu çalışma büyük boy tek cilt halinde basılmıştır. Eser, Yusufzâde ve Hanif Efendi'nin tahkikli nüshasına benzemektedir, mukaddimesi yoktur, sadece mektupları içerir. Haşiyelerde nadiren ta'lik ve şerhler görülmektedir. Ancak herhangi bir hadis tahrici bulunmamaktadır.⁵³

22. *Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî:*

Mektûbât'ın Farsça nüshasıdır. Ta'lik ve tashihini Hasan Zara' ve Eyyüb Göncü'nün yaptığı iki ciltlik bu eser 1963 Tahran basımıdır. Mektuplarda geçen ayetlerin yer ve numaraları dipnotta zikredilirken, hadisler için böyle bir uygulama yapılmamıştır.⁵⁴

23. *Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî:*

1969 yılında Sönmez Neşriyat tarafından İstanbul'da basılan bu çalışma *Mektûbat*'ın 230 mektubunu içermektedir. Eser, bir sayfası Arapça, diğer sayfası Farsça iki dilde hazırlanmıştır. Arapçaya Muhammed Murâd Kazânî Minzelevî Mekkî tarafından tercüme edilmiştir. 493 sayfalık bu çalışma ayrıca 24 sayfa Arapça mukaddime içermektedir. Mukaddimede kısaca İmâm-ı Rabbânî'nin hayatı, yaşadığı dönem, irşad metodu, tasavvufi yönü, eserleri ve *Mektûbât*'ı ele alınmıştır. Eserin haşiyesinde ayet ve bazı hadislerin yer ve numaraları belirtilmiş, bazen de şahıs otobiyografilerine ve tasavvuf terimlerine kısaca yer verilmiştir. 230 mektubu içeren tek ciltlik bu çalışmanın devamı bulunmamaktadır.⁵⁵

24. *Müntehabât Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî:*

1986 yılında Hakikat kitabevi tarafından Farsça basılan bu çalışma *Mektûbat*'taki İman ve İbâdet bilgilerini içeren 152 mektuptan oluşmaktadır.

---

⁵³ İmâm-ı Râbbânî, *el-Mektûbât li'l İmâm er-Rabbânî*, Farsça-Osmanlıca, Müstakîmzâde, ?, ts.

⁵⁴ İmâm-ı Râbbânî, *Mektûbât*, Farsça tal. ve tas. Hasan Zara' ve Eyyüb Göncü, Tahran 1963.

⁵⁵ İmâm-ı Râbbânî, *Mektûbât*, Arapça trc. Muhammed Murâd Kazânî Minzelevî Mekkî, İstanbul 1969.

Hâşiyelerinde mektuplara ait açıklamalar bulunmaktadır. Ancak özel olarak hadis tahrici bulunmamaktadır.⁵⁶

25. *Mektûbât-ı Rabbânî, İmâm-ı Rabbânî Tercüme ve Kelime Manası:*

Arapça-Türkçe olan bu *Mektûbât*'ı Ali Kara tercüme etmiş, 7 cilt halinde Kitap Kalbi Yayıncılık 2017 yılında İstanbul'da basımı tamamlanmıştır. Bu mufassal çalışmanın diğer nüshalardan ayrıldığı yön, kırık tercüme olarak bilinen kelime-manalı tercüme edilmesidir. Ayrıca herkes tarafından kolay anlaşılabilmesi için mektup konuları yer-yer açıklanmıştır. *Mektûbât*'ın birinci cildi ilk dört ciltte, ikinci ve üçüncü cildi ise sırasıyla basılmıştır: Birinci cilt 1-75, İkinci cilt 76-114, Üçüncü cilt 115-269, Dördüncü cilt 270-313, Beşinci cilt (II) 1-67, Altıncı cilt (II) 68-99 ve (III) 1-54 ve Yedinci cilt (III) 55-122 arası mektupları içermektedir. Yedinci cildin sonunda bazı terim ve kelimeleri izah için lügatçe konulmuştur. Tercümede özel olarak hadis tahrici bulunmamaktadır.⁵⁷

26. *Mektûbât-ı Rabbânî, İmâm-ı Rabbânî :*

Abdülkadir Akçiçek tarafından Arapçadan Türkçeye tercüme edilerek 3 cilt halinde Dergah Ofset tarafından 1998 yılında İstanbul'da basılmıştır. Akit gazetesinin okurlarına hediyesi olarak dağıtılan bu tercümede özel olarak hadis tahrici bulunmamaktadır.⁵⁸

27. *El-Müntehabât mine'l-Mektûbât li'l İmâm er-Rabbânî:*

Farsça *Müntehabât*'ın 41 mektup ilaveli Arapça baskısıdır. *Mektûbat*'tan seçilen 193 mektup başlıca îman ve îbâdet konularını işlerken, 480 sayfalık bu eserde hadis tahriç çalışması bulunmamaktadır. Hakikat Kitabevi tarafından 2014 yılında İstanbul'da basılmıştır.⁵⁹

28. *Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî:*

---

⁵⁶ İmâm-ı Râbbânî, *Müntehabât Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî*, Farsça, Hakikat Kitabevi, İstanbul 1986.

⁵⁷ İmâm-ı Râbbânî, *Mektûbât*, Türkçe trc. Ali Kara, İstanbul 2017, I-VII.

⁵⁸ İmâm-ı Râbbânî, *Mektûbât*, Türkçe trc. Abdülkadir Akçiçek, İstanbul 1998, I-III.

⁵⁹ İmâm-ı Râbbânî, *el-Müntehabâtü mine'l-Mektûbâti li'l İmâmi er-Rabbânî*, Arapça, Hakikat Kitabevi, İstanbul 2014.

Farsça *Mektûbât*'ın üç ciltlik bu nüshası Kitaphane Meclis Şûrâ İslami tarafından tek ciltte 480 sayfa halinde İran'da neşr edilmiştir. Eserin sonunda alfabetik sırayla oluşturulan indeks çalışması bazı Tasavvuf terimlerini açıklamaktadır. Eserde bazı haşiyeye notları bulunmakla beraber herhangi bir hadis tahriç çalışması bulunmamaktadır.⁶⁰

29. *El-Muhtârât min el-Mektûbât el-İmâm er-Rabbânî es-Serhendî:*

Merhum Muhammed Emin Er'in *Mektûbât*'ın 122 mektubunu seçip Farsça'dan Arapça'ya tercüme ederek te'lif ettiği eserdir. Metinlerin dipnotlarındaki zenginlik dikkat çekerken ayet ve hadislerin yer ve numaraları da belirtilmiştir. Bazılarının kısaltılarak alındığı bu mektuplarda İslam'a Giriş, Allah Katında Din, Dinin Temelleri, Din Güzel Ahlaktır, Akide, Kelam ve Fıkhî Meselelere Dair Fetvalar, Fıkh-ı Bâtın ve Ahlak Risalesi gibi konular ele alınmıştır. Recep Şentürk editörlüğündeki 336 sayfalık bu eser İsar yayınları tarafından İstanbul 2016'da basılmıştır.⁶¹

30. *Mektûbât-ı Ma'sûmiyye:*

İmâm-ı Rabbânî'nin üçüncü oğlu Muhammed Ma'sûm Fârûkî'ye aittir. *El-Mektûbât urvetü'l vüskâ eş-Şeyh Muhammed Ma'sûm el-Umerî en-Nakşibendî el-Müceddidî* adlı bu Farsça eser *Mektûbât-ı Ma'sûmiyye* diye bilinmektedir. Eserde göze çarpan hadis tahriç çalışması bulunmamaktadır. Tarih ve yer ismi içermeyen elimizdeki nüshanın dış kapağında Türkçe 'Mektubat urvetü-l vüska imam muhammed ma'sum' yazılıdır.⁶² Birinci cilt 239 mektup, İkinci cilt 158, Üçüncü cilt ise 255 mektup içermektedir. Eserin Müstakîmzâde Süleyman Sadeddîn ve Süleyman Kuku (A.Fârûk Meyân) tarafından Türkçeye tercüme edilmiş nüshaları bulunmaktadır.⁶³

31. *İmâm-ı Rabbânî: Ehli Sünnetin Müdâfaası –Şî'âya Reddiye:*

---

⁶⁰ İmâm-ı Râbbânî, *Mektûbât*, Farsça, İran trs. (3 cilt tek nüsha).

⁶¹ Er, Emin Muhammed, *El-Muhtârât min el-Mektûbât el-İmâm er-Rabbânî es-Serhendî*, İstanbul 2016.

⁶² Serhendî, Muhammed Ma'sûm Fârûkî, *el-Mektûbât-ı Ma'sûmiyye*, ?, ts.

⁶³ Serhendî, *Mektûbât-ı Ma'sûmiyye*, trc. Süleyman Kuku (A.Fârûk Meyân), Alioğlu Yayınevi, İstanbul 2017. I-II.

İmâm-ı Rabbânî'nin bir diğer önemli eseri olan *Te'yidi Mezhebi Ehli Sünne* 1964 yılında Pakistan'da farsça neşredilmiş, 2011 yılında *Te'yid-i Ehl-i Sünnet* adıyla Hakikat Kitabevi tarafından farsça-arapça İstanbul'da basılmıştır. İsmailağa Telif Heyeti'nin *Şî'âya Reddiye, İmâm-ı Rabbânî: Ehli Sünnetin Müdâfası* adıyla tercüme ve tahkîk ettiği bu eseri, Sıraç Yayınları 2016 tarihinde İstanbul'da yeniden basmıştır. Eser, Mâverâü'n-Nehir ulemâsının şî'ânın tekfiriyle alâkalı delillerini, şî'ânın bunlara getirdiği itirazları ve bu itirazlara karşı İmâm-ı Rabbânî'nin şî'âya verdiği cevapları içerir. Ayrıca eserin ekler bölümüne, bu meselelerle alâkalı olması ve bazı yerleri açıklaması sebebiyle *Mektûbât*'ın 2. Cildinde yer alan 36. ve 96. mektupları ilave edilmiştir. Eser toplamda 180 sayfadır.⁶⁴

32. Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Bildiri Özetleri:

İstanbul Haliç Kongre Merkezi'nde 15 ve 17 Kasım 2013 günleri arasında "Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu" adıyla Aziz Mahmut Hüdâyî Vakfı ve İSTAM (İstanbul Tasavvuf Araştırmaları Merkezi) koordinatörlüğünde Üsküdar Belediyesi ile Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin katkılarıyla gerçekleştirilen sempozyuma ait özet bildirisidir. 55 sayfalık bu kitap, yerli ve yabancı katılımcıların, akademisyen ve uzmanların isimlerini sıralayarak ele aldıkları konuları özetler. Kitapçık Erkam yayınları 2013 baskısıdır.⁶⁵

33. Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri:

---

⁶⁴ İmâm-ı Rabbânî, *Te'yid-i Ehl-i Sünnet / Şî'âya Reddiye, Ehli Sünnetin Müdâfası*, trc. ve tah. İsmailağa Telif Heyeti, İstanbul 2016.

⁶⁵ Sempozyum konuşmacıları ve tebliğ sunanlar sırasıyla şu şekildedir: Mehmet Görmez, Abdullah Sert, Hamza Kandur, Bekir Bozdağ, Cemil Çiçek, Hayrettin Karaman, Süleyman Uludağ, Osman Nuri Topbaş, Necdet Tosun, Ömer Çelik, Talha Hakan Alp, Ekrem Buğra Ekinci, Nimetullah Arvas, Yakup Çiçek, Dilaver Selvi, Halil İbrahim Şimşek, Metin İzeti, Abdurrahman Memiş, Necdet Yılmaz, Sayfeddin Seyfullah Rafiddinov, Angelo Scarabel, Arif Naushahi, Demetrio Giordani, Arthur F. Buehler, Muhammad Iqbal Mujaddidi, Tayyeb Sajjad Asghar, H. Kâmil Yılmaz, Ahmet Şimşirgil, Reşat Öngören, Mustafa Aşkar, Ramazan Ayvalli, Müfit Yüksel, Safi Arpağuş, Abdülhakim Yüce, Ekrem Demirli, Ramazan Muslu, Ahmet Hamdi Yıldırım, Mahmut Eren, Yacoub Doukoure, Mustafa Kara, Mehmet Emin Ay, Ghulam Moeen Ud Din, Erdal Çiftçi, Mahmud Erol Kılıç, İrfan Gündüz, Süleyman Derin.

2013 yılındaki 9 celsede icra edilen aynı sempozyumda yerli-yabancı araştırmacıların sunduğu bu tebliğler “Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri” başlığıyla, Necdet Tosun’un editörlüğünde Hüdayi Vakfı Yayınları tarafından 2018’de basılmıştır. Çalışmamızın ilgili yerlerinde atıftarda bulunduğumuz 319 sayfalık bu eserde tebliğ ve konu başlıkları şu şekilde sıralanmıştır: Önsöz, Açılış Konuşmaları (I, II, III, IV, V), Açılış Oturumu (I, II), Müceddid-i Elf-i Sâni İkinci Bin Yılın Yenileyicisi: İmâm-ı Rabbânî, İmâm-ı Rabbânî’nin Hayatı Görüşleri ve Eserleri, İmâm-ı Rabbânî’nin Kur’ân Âyetlerini Anlaması ve Yorumlaması, İmâm-ı Rabbânî’nin Kelâmcı Kişiliği, İmâm-ı Rabbânî’ye Yönelik Tenkidler ve Müdâfaalar, İmâm-ı Rabbânî’nin Tecdid Anlayışı ve Müceddidliği, İmâm-ı Rabbânî’nin Üzerinde Durduğu İki Önemli Husus: İhlâs ve Peygamber’e Tâbiyet, *Tibyânü Vesâil*’e Göre İmâm-ı Rabbânî ve Müceddidiyye, *Mektûbât-ı Rabbânî’de* Tanımlanan İrşad Kutbunun Ricâlü’l-Gayb Hiyerarşisi İçindeki Yeri, İmâm-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî’nin XVIII. Yüzyıl Anadolu Toplumundaki Nakşibendîlere Tesirleri, Balkanlar’da Nakşibendîlik ve İmâm-ı Rabbânî’nin Tesirleri, Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin ve *Mektûbât* Tercümesi, Anadolu’da Bir Müceddidî Mensubunun Eseri: Naîmullah-ı Behraîçî’nin *Ma’mûlât-ı Mazhariyye*’sinin Türkçe Tercümesi, Musahan Dehbîdî’nin Orta Asya’da Nakşibendiyye - Müceddidiyye Tarikatının Gelişmesindeki Yeri, A Note on Hagiography: İmâm Rabbânî in *al-Hadâ’iq al-wardiyya* of Shayh ‘Abd al-Majîd al-Hânî (d. 1318/1901), Necessity of a New Critical Edition Of *Maktûbât-i İmâm-i Rabbânî*, The essential necessity of the law according to Shaykh Ahmad Sirhindî’s teachings, Meta-principles of Sufism: What can we learn from Ahmad Sirhindi’s *Maktûbât?*, İmâm-i Rabbânî’s Concept of Wahdat-ul-Shuhûd and Its Impact on Sufism, Shaikh Mujaddid-i Alf-i Sani: A Survey of Works in India, Değerlendirme: Kapanış Oturumu, Sonuç Bildirgesi (Türkçe, İngilizce). Kitap Hüdayi Vakfı yayınlarının 2018 baskısıdır.

2. ÖZEL ÇALIŞMALAR

İmâm-ı Rabbânî'nin hadisçiliği, *Mektûbât*'ı ve hadisleri kullanım tarzına yönelik Türkiye ve yurtdışında bazı çalışmalar yapılmıştır.⁶⁶ Biz bu bölümde çalışmamıza muhtevası en yakın olanları kısaca tanıtacağız:

1. *Tahrîcu ehadîsi Mektubati'l-İmam'ir-Rabbânî:*

Bu eserin adına Hayrettin Yılmaz'ın 1985 yılındaki doktora çalışmasında rastlanmaktadır. (YÖK no.346956) Abdülğani b. Ebi Said Dehlevi (1296/1879) İmâm-ı Rabbânî'nin (k.s.) (1034/1624) torunlarından. İmâm-ı Rabbânî'nin *Mektûbât*'ındaki hadisleri '*Tahrîcu ehadîsi Mektubati'l-İmam'ir Rabbânî*' adlı eserinde tahriç eder. Kehhale, Ömer Rıza'nın *Mu'cemu'l Müellifîn*'nde (I-XIII, Beyrut) paylaştığı (c. II, s. 179) bu bilgiyi, Kettânî' *Fihris'ül-Fehâris*'inde (c. II, s. 155-156), Bağdadî' *Hediyyetü'l-Ârifîn*'de (c. I, s. 595) ve *Îzâh'ul-Meknûn*'unda da (c. I, s. 131) paylaşmıştır. Ancak belirttiğimiz cümleler dışında bir bilgiye ulaşamadık.

2. *Teşyîdü'l-Mebâni fî tahrîci ehâdisi Mektûbâti'l-İmam er-Rabbânî:*

Bu bilgi *DİA*'da Hamid Algar'ın hazırladığı '*Mektûbat*' maddesinde geçmektedir. Eserin müellifi Muhammed Said, basım yeri Haydarabad, basım tarihi 1311 olarak belirtilmiştir. Araştırmamızla, aynı isim başlığıyla derlenmiş fotokopi nüshasına ulaştık. Kitap genelde Arapça, yer yer Urduca/Farsça el yazması ve aynı hatla tamamlanmış, ancak sayfa numaraları fark edilecek şekilde ayrı belirtilmiştir. Toplam sayfa sayısı 120'dir. Kapağında Haydarabad basım bilgisi geçerken, basım tarihi kitabın en sonunda hâmişte hicri 1300 Şevval olarak geçmektedir. Miladi takvimde 1883 yılına denk gelen bu sayfalara bakıldığında rahatça temyiz edilebilecek, kalın hatlarla 'hadis' 'hadis-i kutsî' veya 'kavlulu' lafızları yazılmış, rivayetler zikredilmiştir. Bu rivayetlerin dizilişi *Mektûbât*'ın mektup sırasına göredir. Hadislerin ravilerinin, müellifleriyle beraber hangi kaynaktan geçtiği zikredilmiştir. Çok nadir de olsa kısaca sıhhat değerlendirmesi mevcuttur (bk.: s. 45, 69, 73). Kitabın sayfa

---

⁶⁶ Detaylı bilgi için çalışmamızın '*Mektûbât* üzerine yapılan çalışmalar' ve 'Ekler: Tablo-9' bölümlerine bakabilirsiniz.

çerçevesinin dışında kalan alanda –muhtemelen hadisleri numaralandırmak maksadıyla- numaralar belirtilmiştir. Ancak genel olarak bakıldığında, hadislerin kaynağına göre (merfu, mevkuf, maktu) ayrımı yapılmamış, rivayetlerin muhtevâsı, lafız farklılıkları, takdim-tehir ve taktî durumları belirtilmemiş, *Mektûbât*'ta hangi cilt ve sayfalarda geçtiği, kaynak eserlerde hangi babta geçtikleri, bab veya hadis numaraları veya hangi cilt ve sayfalarda oldukları zikredilmemiştir. Rivayetlerin mükerrer olup-olmadıklarına, sıhhat değerlendirmesine birkaç örnek haricinde değinilmemiştir. Kitap, kendi dönemine cevap vermiş, kendisinden sonraki çalışmalara fayda sağlamış olabilir. Ancak dijital ortamlar ve *Şâmîle* gibi teşekküllü sanal kütüphane programlarının kullanıldığı günümüzde kitabın istifade yönünün zayıf kaldığını söyleyebiliriz.⁶⁷

3. *Maktûbât-i Mujaddid-i Alf-i Sani: Tahrîj-i Ahadis:*

DÎA'da Hamid Algar'ın hazırladığı 'Mektûbat' maddesinde geçmektedir. 1994 yılında Lahore Pencap Üniversitesi'nde Babur Baig Mitaly tarafından yapılan bir doktora tezi olarak tespit edilen bu çalışma, Pakistan'ın Yüksek Öğretim Kurumu'na tekabül eden Higher Education Commission (Yüksek Öğretim Komisyonu)'dan tarafımızca istenmiştir. 5784 nolu kodla bu çalışmanın -yukarıdaki paylaşılan şekliyle- sadece başlığına yer verilip başka bir bilgi paylaşılmamaktadır. Üniversitenin resmi sitesinden eser ve müellif adıyla aratıldığında sonuç aynıdır. Lahore Pencap Üniversitesi ile üniversitemiz aracılığıyla irtibata geçilmiş, ancak resmi olumlu bir yanıt alınamamıştır. Bu çalışma Üniversite'nin resmi sitesindeki (<http://library.pu.edu.pk/resources/urth.htm>) doktora çalışmaları listesinde (List of Theses Available in Urdu) 54. sırada yer almaktadır. Diğer çalışmalara ait tez basım tarihi paylaşılırken, bu çalışmaya ait herhangi bir tarih belirtilmemiş س ن rumuz harfleri verilmiştir. Tahkîkimizde tarihsiz olarak elle hazırlanan bu Urduca çalışmanın basılmadığı anlaşılmıştır. Ayrıca Hamid

---

⁶⁷ Said, Muhammed, *Teşyîdü'l-Mebâni fî tahrîci ehâdisi Mektûbâti'l-İmam er-Rabbânî*, Haydarabad, 1883. (Bundan sonraki atıflarda bu eser kısaca *Teşyîd'ül-Mebânî* diye belirtilecektir.)

Algar'a bu gelişmeleri özetleyen e-posta gönderip Babur Baig Mitaly nüshasını istediğimizde, kendisinde herhangi bir nüshanın bulunmadığı yanıtını aldık.

4. *Fehâris-i Tahlîli-yi Heştgâne-yi Mektûbât-i Ahmed-i Sirhindi:*

Arthur F. Buehler⁶⁸ tarafından hazırlanan bu eser *Mektûbât*'ın çözümlemeli indekslerini içermektedir. Urduca ve Arapça sayfa sayısı 195, İngilizce tanıtım sayfalarıyla beraber toplamda 202 sayfadır. Pakistan İktbal Akademi tarafından 2001 yılında Lahore'da basılmıştır.⁶⁹ Eser, *Mektûbât*'da geçen Kur'an ayetlerini, hadisleri, dini söz ve kayıtları alfabetik sırayla içeren bir indeks-fihriste sahiptir. Hadisler, 'Nebi s.a.v.'in hadislerinin fihristi' alt başlığında toplanmıştır. Kitaptaki hadislerin toplamı (mükerrerleriyle beraber) 305 adet olup, kitabın ilk 40 sayfasında gösterilmiş, her birinin *Mektûbât*'ın hangi cilt ve sayfada geçtiği belirtilmiştir. Ancak hadislerde merfu, mevkuf, maktu bilgisi paylaşılmamış, herhangi bir ayırım gözetilmemiştir. Bazı cümleler hüküm cümlesi olmasına rağmen hadismişi gibi aktarılmıştır⁷⁰ *Mektûbât*'ın farklı yerlerinde aynı hadisi taktî ederek zikreden İmâm-ı Rabbânî'nin bu yönü dikkate alınmadan, Arthur'un bu çalışmasında aynı hadis

---

⁶⁸ Arthur F. Buehler, *Mektûbât*'a oluşturduğu bu indeksle bilinirken, İmâm-ı Rabbânî konusunda farklı çalışmaları da bulunmaktadır. Türkçe ve farklı dillere çevrilen makaleleri için, bk., "Sharî'at and 'ulamâ in Ahmad Sirhindî's Collected Letters", *Die Welt des Islams: International Journal for the Study of Modern Islam*, 43:III, Leiden 2003; "Sirhindî, Shaykh Ahmad (1564-1624)", *Encyclopedia of Islam and the Muslim World*, II, New York 2004; "Tales of renewal: Ahmad Sirhindî, reformer of the second millennium", *Tales of God's friends: Islamic hagiography in translation*. Ed. John Renard. Berkeley: University of California Press, 2009; "Ahmad Sirhindî: A 21st Century Update", *Der Islam: Zeitschrift für Geschichte und Kultur des Islamischen Orients*, 86i, 2009; "Revealed Grace The Juristic Sufism of Ahmad Sirhindî (1564-1624)", *Fons Vitae*, Louisville 2011; "Ahmad Sirhindî's Collected Letters: why sharî'ah is a lot more than just "Islamic Law", *Letters from Indo-Persian to English*, 92ii, 2012; "İmâm-ı Rabbânî'nin Mektûbât'ında Şeriat ve Ulemâ", trc. Mehmet Atalay, *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, XIV:32, İstanbul 2013; "Ahmed Fârûkî Sirhindî", trc. Mehmet Atalay, *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, XV:33, İstanbul 2014; "Tecdid Anlatıları: Müceddid-i Elf-i Sâni' Olarak Ahmed Sirhindî", trc. Mehmet Atalay, *ÇOMÜİFD*, V, Çanakkale 2014; "Ahmed Farûkî Serhendi: Milliyetçi Kahraman, Müsbet Sufi, Menfi Sufi", trc. Mehmet Atalay, *BEÜİFD*, I:1, Zonguldak 2014; "Meta-principles of Sufism: What can we learn from Ahmad Sirhindî's *Mektûbât*?", *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul 2018.

⁶⁹ Buehler, *Analytical Indexes for the collected letters of Ahmad Sirhindî*, Lahore 2001.

⁷⁰ (krş. Buehler, *a.g.e.*, Elif harfi s. 26, 30; Te harfi, s. 31; Ha harfi, s. 31; Şın harfi, s. 32; Fe harfi, s. 33; Kef harfi, s. 34; Mim harfi, s. 38; Nun harfi, s. 39.)

olmasına rağmen taktî edilmiş cümlelerin ilk harfi hangi harfse, o harfin grubuna farklı bir hadismiş gibi yaklaşıp yeniden belirtilmiştir.⁷¹ Paylaşılan hadislerin sonlarında yer yer parantez içinde bazen ‘tahrîc edenin notu’ diyerek, bazen hadisin hangi kaynakta geçtiği veya aslı bulunamadı ibaresi eklenmiştir. Bu kitabı diğer eserlerle karşılaştırdığımızda, dönemin çalışmalarına ışık tuttuğunu ve bazı eserlerin bu çalışmaya göre şekillendiğini tespit ettik.⁷²

5. *Mujaddid Alf Thani's Services in Quranic Exegesis and Islamic Jurisprudence an Analysis:*

Muhammed Humayun Abbas Shams tarafından İslamî İlimler bölümünde Bahauddin Zakariya Üniversitesi'nde 411 sayfa olarak Urduca yapılan bu doktora tezi 2000 yılında basılmıştır. Eserin ana teması İmâm-ı Râbbânî' ve *Mektûbat*'ının Kur'ân ve Usul-i Fıkıh yönüdür. Bu vesileyle hadisler konusu az miktarda işlenmiştir.⁷³

6. *Fourty Ahadith (Chihal Hadith) Shaykh Ahmad Sirhindi:*

Muhammed Humayun Abbas Shams tarafından İngilizce, Arapça ve Urduca dillerinde hazırlanan 112 sayfalık bu kitap Mart 2008'de Tahqiqaat Yayınevi tarafından Lahore'da basılmıştır. Hadisler numaralandırılmış, muhteva başlığı belirtilmiş, râvisiyle beraber Arapça metni, İngilizce ve Urduca tercümesi zikredilmiştir. Dipnotta kaynak adı, müellifi, bab ve hadis numaraları gösterilmiştir. Ancak kitap *Mektûbât*'ın içinden *Sahiheyn*'de geçen 40 hadisten müteşekkildir.⁷⁴

---

⁷¹ (krş. Buehler, *a.g.e.*, Elif harfi s. 25, 26, 27, 29; Cim harfi, s. 31; 'Ha harfi, s. 31; Ze harfi, s. 31; Ayn harfi, s. 32; Fe harfi, s. 33; Kef harfi, s. 34; Lam harfi, s. 35-36; Mim harfi, s. 37; He harfi, s. 39; Vav harfi, s. 39-40; Ye harfi, s. 40.)

⁷² Arthur F. Buehler'in *Analytical Indexes for the collected letters of Ahmad Sirhindi* (Lahore 2001) adlı bu eseri bundan sonra kısaca Arthur'un Fihrist'i diye belirtilecektir.

⁷³ Shams, Muhammed Humayun Abbas, *Mujaddid Alf Thani's Services in Quranic Exegesis and Islamic Jurisprudence an Analysis*, Doktora Tezi, Bahauddin Zakariya University, Lahore 2000. Humayun'un İmâm-ı Rabbânî hakkındaki diğer çalışmaları için bk. Shams, Humayun Abbas; Suhaib, Abdul Quddus, "Shaykh Ahmad Sirhindi's contribution to Islamic thought", *Pakistan Journal of Islamic Research (PJIR)*, X, Pakistan 2012, s. 35-50.

⁷⁴ Shams, Muhammed Humayun Abbas, *Forty Ahadith (Chihal Hadith) Shaykh Ahmad Sirhindi*, Lahore 2008.

7. *Shaykh Ahmad Sirhindi's Understanding & Insight into Hadith (Hazreti Müceddid Elf Sâni or Meârif-ü Hadis):*

Muhammed Humayun Abbas Shams, *Kırk Hadis* adlı eserini kapsamlı hale getirmiş, giriş bölümünü İngilizce, hadisleri Arapça, kitabın geri kalan kısmını Urduca hazırlamıştır. Eylül 2008'de Tahqiqaat Yayınevi tarafından Lahore'da 160 sayfa olarak basılmıştır. Hadisler numaralandırılmış, muhteva başlığı belirtilmiş, râvisiyle beraber Arapça metni, Urduca tercümesi verilmiştir. Dipnotta kaynakçalar çoğaltılmış, müellifi, bab ve hadis numaraları gösterilmiştir. Kitapta *Mektûbât*'ta konuları aynı olan farklı hadisler bir araya toplanarak 41 başlıktan⁷⁵ oluşan seçme hadis kitabı oluşturulmuştur.⁷⁶

8. *Tahrîcü Ehâdisi'l-Mektûbât li'l-Îmâm Müceddid Elf Sâni Serhendî Rahmetullahi Aleyh:*

Ebû Kelîm Muhammed Sadîk Fânî tarafından hazırlanan bu kitap 2005 yılında Khanewal'da 96 sayfa olarak basılmıştır. Hadis metinlerinin büyük çoğunluğu Arapça bir kısmı Farsça'dır. Numara vererek toplamda 336 adet hadis zikredilmiştir. Ancak bunların 106'sı tekrar hadislerdir.⁷⁷ Numara verilen hadisin önce Arapça metni, sonra *Mektûbât*'ta nerede geçtiği ve son olarak ravi, kaynak ve müellif adları zikredilmiştir. Kısmen bab ve hadis rakamlarının numaraları belirtilmiştir. Arthur'un *Fihrist*'inden istifade ettiği belli olmakta ve diğer çalışmalarla kıyaslandığında kitabın hadis içeriğinin daha kapsamlı olduğu görülmektedir. Her ne kadar tekrarlarıyla 336 adet hadis zikredilmişse

---

⁷⁵ Konu başlıklarına göre seçilen 41 hadisin sırasıyla bizim çalışmamızdaki hadis numara karşılığı şu şekildedir: 122, 70, 71, 18, 98, 137, 297, 145, 142, 62, 208, 89, 39, 103, 154, 313, 262, 55, 156, 64, 65, 163, 117, 185, 141, 128, 167, 295, 90, 69, 67, 21, 9, 13, 105, 188, 227, 57, 54, 51, 249.

⁷⁶ Shams, Muhammed Humayun Abbas, *Sheikh Ahmad Sirhindi's understanding and insight into Hadith*, Lahore 2008.

⁷⁷ Mükerrer zikredilen hadisler: 1, 2, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 21, 24, 28, 30, 34, 37, 39, 40, 41, 44, 52, 53, 58, 78, 79, 81, 87, 90, 94, 95, 98, 99, 102, 103, 105, 114, 119, 123, 124, 132, 138, 142, 143, 165, 167, 169, 173, 174, 177, 178, 179, 180, 181, 183, 185, 196, 205, 206, 207, 208, 209, 211, 212, 214, 215, 216, 220, 227, 232, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 252, 254, 256, 257, 259, 260, 264, 265, 271, 272, 278, 281, 282, 283, 294, 295, 298, 300, 301, 302, 303, 307, 309, 310, 311, 314, 316, 320, 323, 327, 330, 331, 333, 336. Hadislerin bazıları bir, bazıları birden fazla mükerrer geçmektedir. Tekrar edilen bu hadisler değerlendirilmeden çıkartılırsa, geriye sadece 230 hadis kalmaktadır. (bk. Fânî, Ebû Kelîm Muhammed Sadîk, *Tahrîcü Ehâdisi'l-Mektûbât li'l-Îmâm Müceddid Elf Sâni Serhendî Rahmetullahi Aleyh*, Khanewal 2005).

de bu sayı bizim çalışmamızda 481'dir. Hadislerin kaynağına göre (merfu, mevkuf, maktu) ayrımı yapılmamış, rivayetlerin muhtevâsı, lafız farklılıkları, takdim-tehir ve taktî durumları belirtilmemiş, hadislerin kaynaklardaki cilt ve sayfa numaraları zikredilmemiştir. Rivayetlerin mükerrer olup-olmadıklarına, sıhhat değerlendirilmesine birkaç örnek haricinde değinilmemiştir. Kitap, kendi dönemine cevap vermiş olabilir. Ancak yukarıda değinilen zayıf yönleri ve günümüz şartlarında dijital ortamlar ve *Şâmîle* gibi teşekküllü sanal kütüphane programlarının yanında kitabın istifade yönünün zayıf kaldığı rahatlıkla söylenebilir.⁷⁸

9. *Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî:*

Ez-Allama Ecel Hazret el-Hac Mevlana Nur Ahmed Sahib'in şerh ve haşiyesini hazırladığı yapılan Urduca-Farsça *Mektûbât* nüshasıdır. 228 sayfa tek cilt halinde Daru'l Ma'rife tarafından Lahor Pakistan'da basılmıştır. Eserin elimizdeki nüshası *Mektûbât*'ın ilk 220 mektubunu içermektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla mektup metinlerindeki Urduca-Farsça ibareler numara verilerek haşiyede ayet ve hadis örnekleriyle Urduca şerh edilmiştir. İmâm-ı Rabbânî'nin yer yer Arapça yazdığı şiir ve ibareler ise Arapça-Urduca şerh edilmiştir. Ayet ve hadisler ise genelde Arapça yazılmış, bazende Urduca dili kullanılmıştır. Hadisler genelde son ravilerin adları ile zikredilirken, hadislerin bab ve numaraları zikredilmeden sadece geçtiği kaynağa atıf yapılmıştır.⁷⁹

10. *Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî:*

Tashih, tahkik ve tercümesi Mevlana Muhammed Said Ahmed Sâhib Nakşibendî tarafından yapılan 489 sayfa tek ciltlik Urduca *Mektûbât* Karaçi'de 1970 yılında basılmıştır. Birleştirilmiş üç ciltin mukaddimesi İmâm-ı Rabbânî'nin hayatına değinirken Kişmî'nin *Zübde* adlı eserinden de alıntılarla

---

⁷⁸ Fânî, *Tahrîcû Ehâdisi 'l-Mektûbât*, Khanewal 2005.

⁷⁹ İmâm-ı Râbbânî, *Mektûbât*, Urduca-Farsça şerh ve thk. Ez-Allama Ecel Hazret el-Hac Mevlana Nur Ahmed Sahib, Lahor 1885.

yer verilmiştir. Eser, haşiyelerinde yer yer açıklamalarda bulunurken, hadis tahricine çok az yer vermiştir.⁸⁰

11. *El-Beyyinât Şerh-i Mektûbât:*

Mektûbât'ın bazı mektupları seçilerek hazırlanan Urduca nüshadır. Ebu'l Beyan Muhammed Said Ahmed Muceddidi tarafından şerh edilip Tanzeemu-l-Islam Publications tarafından 533 sayfa halinde 2008 yılında Pakistan'da basılmıştır. (ilk baskı 2002). Eserde *Mektûbât*'tan seçilen mektupların önce ilgili metinleri konu başlıklarıyla belirtilmiş sonrasında uzun veya kısaca şerhi yapılmıştır. Bazı konularda geçen ayet ve hadisler hamişte kaynak adı ve numarası verilerek zikredilmiştir.⁸¹

12. *Mektûbât-ı Arvâsî:*

Seyyid Cemâleddîn Arvâsî⁸²'ye ait 12 Cemaziyelevvel 1375 (27 Aralık 1955)'da tamamlanan Osmanlıca, Farsça ve Arapça el yazması notlardır. Toplamda 894 sayfadan oluşan bu yazmanın 636 sayfası *Mektûbât*'tan seçilen 414 mektubu içermektedir.⁸³ Yazma eserin diğer kısmı *Kasîde-i Bürde ve Esmâ'ül Hüsnâ*'nin şerhidir. Mustafa Köseoğlu tarafından *Esmâullahi'l Hüsnâ* adıyla 221 sayfa halinde neşre hazırlanmıştır.⁸⁴ Elimizdeki nüshaya Mustafa Köseoğlu'ndan temin ettik, eserin diğer nüshası talebelerinden Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dekanı Ahmet Turan Arslan'da bulunmaktadır.⁸⁵ Eserdeki 414 mektup müstakil bâb başlıkları altında konularına göre ayrılarak,

---

⁸⁰ İmâm-ı Râbbânî, *Mektûbât*, Urduca tas., tah., trc. Mevlana Muhammed Said Ahmed Sâhib Nakşibendî, Karaçi 1970.

⁸¹ İmâm-ı Râbbânî, *Mektûbât*, Urduca şerh Ebu'l Beyan Muhammed Said Ahmed Muceddidi, Pakistan 2008.

⁸² Seyyid Cemaleddin Arvasî (1894/1976) Hz. Peygamberimize (s.a.v.) 39.cu silsileden bağlı olup, anne tarafından nesebi Abdülkadir-i Geylânî'ye ulaşmaktadır. Abdülhakim Arvâsî hazretlerinin yeğenidir. Osmanlı Şeyhü'l İslam Vekili Allâme Zâhidü'l Kevserî'den de ders alan Cemaleddin Arvasî'nin Zâhirî ve bâtinî ilmî icazetleri bulunmaktadır. İki ciltlik tefsirinin yanında dokuz ayrı eseriyle ailesinde en fazla telifâtı bulunan kişidir. Mezarı Necip Fazıl Kısakürek'in yakınındadır. Daha fazla bilgi için bk. Arvasî, Seyyid Cemâleddîn, *Esmâullahi'l Hüsnâ*, hzr. Mustafa Köseoğlu, İstanbul 2015, s. 7-28.

⁸³ Arvasî, Seyyid Cemâleddîn, *Mektûbât-ı Arvâsî*, İstanbul 1955.

⁸⁴ Arvasî, *a.g.e.*, hzr. Mustafa Köseoğlu, İstanbul 2015.

⁸⁵ Ahmet Turan Arslan, Seyyid Cemaleddin Arvasî'den Kenz'ül İrfân, Gülistân ve Râmüzü'l Ehadis okumuşlar, tefsir ve hadis derslerine iştirâk etmişlerdir. Arvasî, *a.g.e.*, s.18-19.

bazı mektuplar konularına göre mükerreren zikredilmiştir. İmâm Rabbânî'nin İslâmi kâideler ve Ehl-i Sünnet mezhebine bağlı kalma, sünnete ittibaya verdiği önem ve sünnet anlayışı, tasavvufî konular ve hakikatleri, bazı fikhî meseleler ve şer'î hükümleri, ve et-Terğib ve't-Tehîb başlığı altında muhtelif konular *Mektûbât*'tan seçilen mektuplar ışığında açıklanmıştır. Ele alınan tüm bâb ve konu başlıklarını indeks tablosuna dönüştürerek çalışmamızın sonunda belirttik.⁸⁶

13. Tasavvuf Kültüründe Hadis: Tasavvuf Kaynaklarındaki Tartışmalı Rivayetler:

Muhittin Uysal tarafından hazırlanan bu eser 706 sayfa halinde 2012 tarihinde İstanbul'da basılmıştır. Kitap dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Tasavvuf Düşüncesinin Doğuşu, Dünü ve Bugünü işlenmiştir. İkinci bölümde, Sûfiler ve Hadîs başlığıyla sûfilerin hadîs rivayeti karşısındaki tutumları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde Tasavvuf Kitapları ve İhtilafî Haberler başlığıyla on muhaddis sûfî çalışılmıştır: Hâris el-Muhâsibî'nin *Er-Ri'âye*'si, Hakîm Et-Tirmizî'nin *Hatmu'l-Evliyâ*'sı, Ebû Nasr Es-Serrâc'ın *El'Lüma*'sı, Gülâbâdî'nin *Et-Ta'arruf*'u, Kuşeyrî'nin *Er-Risâle*'si, Hucvîrî'nin *Keşf'ul-Mahcûb*'u, Abdulkadir Geylânî'nin *El-Fethu'r-Rabbânî*'si, Sühreverdî'nin *Avârifü'l-Maarif*'i, İbn Arabî'nin *El-Fütûhât El-Mekkiyye*'si ve son olarak İmâm Rabbânî'nin *El-Mektûbat*'ı incelenmiştir. İmâm Rabbânî bâbını iki başlıkta ele alan müellif önce, İmâm Rabbânî ve Hadîs başlığında kısaca hayatına değinmiştir. İkinci başlığını *El-Mektûbat* ve Hadis adıyla üçe ayırmış, Senet ve Metin, Hadis Şerh Tekniği ve Hadislerin Değeri başlıklı konulara kısaca değinmiştir.⁸⁷ Kitabın dördüncü bölümünde Haberlerin Tasnifi ve Değerleri başlığıyla (İman-Tevhid, Yaratılış, Nübüvvet, Valâyet, Salikin

---

⁸⁶ Daha fazla bilgi için çalışmamızın Ekler bölümündeki Tablo-10'a bakınız.

⁸⁷ Bu başlıkların içeriğine çalışmamızın birinci bölümünün 1.6.2. Hadisleri Kullanma Tarzı kısmında değineceğiz.

Eğitimi, Zühd, Bilgi Yolları, Zikir, Sema ve Çeşitli konular) adıyla on konunun genel değerlendirmesini yapmıştır.⁸⁸

14. Mektûbât-ı Rabbânî, İmâm-ı Rabbânî:

Talha Hakan Alp, Ömer Faruk Tokat, Ahmet Hamdi Yıldırım tarafından Türkçe'ye tercüme edilerek Semerkand yayınevi tarafından 3 cilt olarak 2013 yılında İstanbul'da basılan *Mektûbât* çalışmasıdır.⁸⁹ Arapça ve Farsça baskısından yola çıkılarak tam tercüme edilen bu eserde ayet ve hadisler Arapça kalın puntolarla zikredilmiştir. Hadisler numaralanarak önce Arapça metniyle, sonra da Türkçe tercümesiyle belirtilmiş, dipnotta hadislerin geçtiği kaynak isimleri, hadis numaraları verilmiştir. Tekrarları hariç zikredilen rivayet sayısı 311'dir. 'Hadisin tam tahrîci için hadisler bölümündeki X nolu hadise bakınız' yönlendirmesi yapılarak, hadisler bölümünde hadislerin geçtiği kaynaklar gösterilmiştir. Hadisler, eserle beraber tercüme edildiklerinden, hadislerin hangi ciltte, hangi sayfada geçtiği bilgisine gerek kalmamıştır. Hadislerin mükerrer olanları 'yeni numara verilmeden' eski numarayla belirtilmiştir. Bu tercüme diğer çalışmalarla kıyaslandığında daha kapsamlı ve sistemlidir. Fakat hadislerin konularına değinilmemiş,⁹⁰ sahabî râvileri zikredilmemiş,⁹¹ metinlerdeki lafız farklılıkları verilmemiş,⁹² takdim-tehir ve taktî durumlarına dikkat çekilmemiştir.⁹³ Mükerrer olmasına rağmen 12 hadise fazladan farklı numara verilmiştir.⁹⁴ Hüküm cümlesine rivayet numarası

---

⁸⁸ Uysal, Muhittin, *Tasavvuf Kültüründe Hadis: Tasavvuf Kaynaklarındaki Tartışmalı Rivayetler*, İstanbul 2012.

⁸⁹ İmâm-ı Râbbânî, *Mektûbât*, Türkçe trc. Talha Hakan Alp, Ömer Faruk Tokat, Ahmet Hamdi Yıldırım, İstanbul 2013. I-III.

⁹⁰ *Mektûbât*'ı tercüme ederken mektup içeriği başlıklandırmış ancak hadisler için böyle bir çalışma yapılmamıştır. (bk. *Mektûbât*, Türkçe trc. Alp, Tokat, Yıldırım).

⁹¹ Böyle olunca birden fazla tarikte hangisinin tercihe şayan oluşu bilinmeyecektir. (bk. 116, 160, 174 nolu hadisler, *Mektûbât*, Türkçe trc. Alp, Tokat, Yıldırım).

⁹² Lafız farklılıkları belirtilmeden kaynaklardan bilgi paylaşılsa bile hangi rivayetin nasıl geçtiği bilinmeden, o rivayetin aslına ulaşımı gecikecektir.

⁹³ Aynı şekilde takdim-tehir ve taktî edilişi biçimi belirtilmezse rivayetin aslına ulaşımı gecikecek ve hadislerin tekrar numaralandırılması söz konusu olacaktır.

⁹⁴ (krş. 54, 88, 92, 93, 119, 191, 192, 193, 257, 280, 281, 306 no ile toplamda 12 tekrar hadis vardır. *Mektûbât*, Türkçe trc. Alp, Tokat, Yıldırım).

verilmiş,⁹⁵ fakat zikredilmesi gereken bazı rivayetler zikredilmemiştir.⁹⁶ Kaynak gösterme şekli akademik çalışmalarda istenilen kriterlerde çoğu zaman yapılmamıştır.⁹⁷ Kaynak gösterirken sıhhat derecesi yüksek kaynaklardan unutulmuşur.⁹⁸ Hadislerin merfu, mevkuf, maktu olmalarına kısmen değinilmiştir. Hadislerin herhangi bir tahkiki, sıhhat-zaaf değerlendirmesi yapılmamıştır.⁹⁹

15. İmam Rabbanî, Mektûbât'tan Öğütler Kur'an ve Sünnete Bağlılık:

Eser *Mektûbât*'tan seçilen 53 mektubu içermektedir. M.Metin Zirek tarafından derlenmiş ve çevrilmiştir. Birinci baskısı İstanbul'da 2007'de *İmam Rabbanî, Mektûbât'tan Öğütler Kur'an ve Sünnete Bağlılık* adıyla 160 sayfa olarak basılmıştır. İkinci baskısı *İmam Rabbanî, Sosyal Yaşama Dair Mektûbât'tan Öğütler* adıyla İstanbul'da 2014'de basılmıştır. Seçilen 53 mektubun içeriği ilk baskısıyla aynı olup toplamda 174 sayfadır. Mütercim kitabın takdim kısmında İmâm-ı Rabbânî'nin hayatına kısaca değinmiş, çalışmanın geri kalan kısmını İmâm-ı Rabbânî'nin *Mektûbât*'ında Kur'an ve Sünnete değindiği mektuplara ayırmıştır.¹⁰⁰

16. İmâm-ı Rabbânî'nin Tasavvuf Anlayışında Sünnete Bağlılık:

Fatih Üniversitesi Temel İslam Bilimlerinde Zehra Akman tarafından 2015 yılında tamamlanan 131 sayfalık yüksek lisans tezi, giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş kısmında da belirtildiği gibi 'çalışmanın ana konusu İmâm-ı Rabbânî'nin sünnete olan bağlılığı' olması gerekirken tezin öne çıkan

---

⁹⁵ (krş. aynı hata Arthur'un *Fihrist*'inde de geçmektedir, Hadis no.97).

⁹⁶ Çalışmamızın ikinci bölümünde yer alan 88, 91, 126, 171, 186, 187, 208, 242, 243, 255, 286, nolu hadislerle karşılaştırabilirsiniz.

⁹⁷ Kaynağa göre değişen bu standartlar, bazen bab nosu, bazen hadis nosu, bazen cilt no, bazen de sayfa no olarak istenmektedir. Ancak bu eserin kâhir ekserisi istenilen şekil ve standartta değildir. (bk. *Mektûbât*, Türkçe trc. Alp, Tokat, Yıldırım).

⁹⁸ (krş. 202, 209, 256 nolu hadisler. *Mektûbât*, Türkçe trc. Alp, Tokat, Yıldırım).

⁹⁹ Böyle olunca rivayetleri farklı yönleriyle özet halinde gösterir icmal tablolar yoktur. (bk. *Mektûbât*, Türkçe trc. Alp, Tokat, Yıldırım).

¹⁰⁰ Zirek, M. Metin, *İmam Rabbanî, Mektûbât'tan Öğütler Kur'an ve Sünnete Bağlılık* (2007, I.Baskı), *Sosyal Yaşama Dair Mektûbât'tan Öğütler*, İstanbul 2014, (II.Baskı). Çalışmamızın birinci bölümünde İmâm-ı Rabbânî'nin Hadis Müktesebâtını müstakil başlıklar altında ele aldığımızdan burada ayrıca değinmiyoruz.

yönü İmâm-ı Rabbânî'nin Hayatı ve Yaşadığı Dönem, Bid'atlerle Mücadelesi, Tasavvuf ve Tecdidî yönünün anlatıldığı birinci bölüm olmuştur. İmâm-ı Rabbânî'nin Tasavvuf Anlayışında Sünnete Bağlılık başlıklı ikinci bölümde El'itisam kelimesi lügat ve ıstılah yönleriyle ele alınıp itisam ve itaat kavramlarından yola çıkarak, tasavvuf ehli ve İmâm-ı Rabbânî'nin sünnete bağlılıkları ve Sünnet'e uymayan her türlü bid'at vb. uygulamalara karşı verdikleri mücadele üzerinden belirtilmiştir. Aynı bölümün devamında İmâm-ı Rabbânî'nin tasavvufî yönü, tecdidi ve görüşleri yeniden ele alınarak çalışma, şariat-tarikat ilişkisi anlatımıyla noktalandırılmıştır. Çalışmada İmâm-ı Rabbânî'nin hadis mükteşebatı ve hadis usûlü anlayışına çok az değinilmiştir.

17. İmâm-ı Rabbânî'de Ehl-i Sünnet Kimliği:

Mustafa Özgen'in dört bölüme ayırdığı 288 sayfalık bu çalışma Konya 2015'de basılmıştır. Birinci Bölüm: Sünnete Umumi Bir Bakış (Sünnetin Lugavi ve İstılahî Manaları, İmâm-ı Rabbani'ye Göre Sünnet, Çeşitli İlim Dallarına Göre Sünnet). İkinci Bölüm: Ehl-i Sünnet (Ehl-i Sünnet Kimliği, Ehl-i Sünnet Alametleri). Üçüncü Bölüm: Sahabe Hakkında Ehl-i Sünnet İtikadı (Sahabe Hakkında Bilgiler, Ehl-i Beyt Kimliği). Dördüncü Bölüm: Kırtas Hadisesi (Kırtas Hadisesi Vesilesiyle Açılan Tartışmalar, İmamet Meselesi).¹⁰¹

18. El-Mektûbât:

Mektûbât'ı Arapçaya tercüme eden Muhammed Murâd Kazânî Minzelevî Mekkî nüshasıdır. Enver Baytan Kitapevi tarafından İstanbul'da tarihsiz basılmıştır. Haşiyelerinde İmâm-ı Rabbânî'nin *El Mebde ve Mu'ad* (*Mebde' ve Me'âd*). adlı eserinden konu bağlamlarında açıklamalar yapılmıştır. Haşiyede ayrıca yer yer hadis tahrirleri bulunmaktadır.¹⁰²

19. Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî :

---

¹⁰¹ Özgen, Mustafa, *İmâm-ı Rabbânî'de Ehl-i Sünnet Kimliği*, Konya 2015. Eserde geçen İmâm-ı Rabbânî'nin sünnet ve hadis ilmiyle bağlantısı hususunda çalışmamızda yaptığımız atıflar için bk. 'İmâm-ı Rabbânî'nin Hadis Mükteşebâtı, 1.6.1 Hadis/Sünnet Anlayışı ve 1.6.2. Hadisleri Kullanma Tarzı' bâbları. Mustafa Özgen'in diğer çalışması için ayrıca bk. Özgen, *İmâm-ı Rabbânî'nin Kelâmî Görüşleri*, Doktora Tezi, SÜSBETİB, Konya 2001; *İmâm Rabbânî Ulûhiyyet ve Nübüvvet Anlayışı*, Konya 2007.

¹⁰² İmâm-ı Râbbânî, *Mektûbât*, Arapça, Enver Baytan Kitabevi, İstanbul, trs. I-II.

2018 yılında basılan bu nüshaya çalışmamızı tamamladıktan sonra ulaştık. Diğer Arapça nüshalar gibi Muhammed Murâd Kazânî Minzelevî Mekkî tercümesi olan bu *Mektûbât*'ı Yasin yayınevi İstanbul'da tarihsiz basmıştır.¹⁰³ Bilgisayar yazımlı ve harekelidir. Tek ciltte basılmasına rağmen eserin aslındaki üç ciltin başlıkları ve mektup numaraları korunmuştur. Mektuplardaki ayet, hadis ve şiir beyitleri kalın puntalarla belirtilmiştir. Ayet ve hadislere dipnot numarası verilerek kitabın sonunda ilgili ciltte yer ve kaynakları gösterilmiştir. Hadislerin sıhhat zaaf değerlendirilmesine raslanmaktadır. Üç cildin sonunda verilen toplam dipnot sayısı 990'dır. Ancak, bu işlem yapılırken eserin mukaddimesi dahil mektuplarda geçen her bir ayet ve hadis fark gözetilmeksizin peşi sıra numaralandırıldığından ayet ve hadisler karışık dizilmiştir. Ayrıca birinci cilt 646 nolu dipnotta biterken, ikinci cilt 747'le başlamış, bu şekilde 101 adet numara atlanmıştır. Bununla beraber ikinci ve üçüncü ciltte ayetlere numara verilme işlemi bırakılarak sadece hadisler numaralandırılmıştır. Tüm bunların yanında İmâm-ı Rabbânî'nin, mektuplarında ayet ve hadisleri bazen taktî yaparak konu bağlamında birden fazla zikrettiğini hatırlarsak, bu nüshaya dipnot verenlerin mükerrer hadislere farklı bir rivayetmiş gibi yaklaşıklarını ve yeniden numara verdiklerini görmekteyiz.¹⁰⁴

---

¹⁰³ İmâm-ı Râbbânî, *Mektûbât*, Arapça, Yasin Yayınevi, İstanbul trs. (3 cild tek nüsha).

¹⁰⁴ Örnek olarak bk. *Mektûbât*'ta 21 kere en çok zikredilen *أَلْمَرْأَةُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ* "Kişi sevdiği ile beraberdir" hadisine 5 yerde numara verilmemişken 16 yerde farklı dipnot numaralarıyla zikredilmiştir: dipnot no. 34, 80, 223, 253, 286, 320, 536, 558, 775, 817, 845, 876, 878, 926, 944, 960. İmâm-ı Râbbânî, *Mektûbât*, Arapça, Yasin Yayınevi, İstanbul trs.

BİRİNCİ BÖLÜM

İMÂM-I RABBÂNÎ'NİN HAYATI VE İLMÎ KİŞİLİĞİ

1. İMÂM-I RABBÂNÎ'NİN HAYATI VE İLMÎ KİŞİLİĞİ

1.1. HAYATI

İmâm-ı Rabbânî'nin hayatı farklı dillerdeki çalışmalarda¹⁰⁵ ve özellikle 1985 yılında Hayrettin Yılmaz'ın doktorasında¹⁰⁶ yeterince ele alındığı için hayatını ana başlıklarla özetledik.¹⁰⁷

Lakabı, Bedruddîn; ¹⁰⁸ künyesi Ebü'l-Berekât Ahmed b. Abdilehad b. Zeynilabidin el-Fârukî es-Serhendî olan ünlü mutasavvıf İmâm-ı Rabbânî, 25 Mayıs 1564 tarihinde Doğu Pencap'taki Sirhind (Serhend)'de¹⁰⁹ dünyaya gelmiştir. ¹¹⁰

Nisbesi, 27. kuşaktan II. Halife Hz. Ömer'in torunu olup ona dayandığı için nesebî künyesinde el-Fârukî olarak geçmektedir.¹¹¹ İmâm-ı Rabbânî lakabı ile anılan el-Fârukî es-Serhendî, küçük yaştan itibaren Çiştîyye ve Kadiriyye tarikatlarına intisap

---

¹⁰⁵ Bu hususta öne çıkan yerli ve yabancı yayınlar için çalışmamızın 'Mektûbât üzerine yapılan Genel ve Özel Çalışmalar' bölümüne; 2000 yılı sonrası yapılan diğer yerli ve yabancı çalışmalar için de 'Ekler bölümündeki Tablo-9'a bakınız.

¹⁰⁶ Yılmaz, Hayrettin, *İmâm-ı Rabbânî Ahmed Fârûkî Serhendî'de Nübüvvet Anlayışı*, Doktora Tezi, AÜİF, Erzurum 1985.

¹⁰⁷ Çalışmamızı başta Hint Altkıtası ve Türkiye olmak üzere, Avrupa ve Ortadoğudaki farklı dillerde yapılan birçok çalışmalara değinerek tamamladık.

¹⁰⁸ Islâh, a.g.m., s. 444; Cebecioğlu, a.g.m., *Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni Endülüs ve Felsefenin İsrakîli(leşmesi)ği*, VII, s. 1285.

¹⁰⁹ Doğum yeri olan Sirhind'in eski adının Hind dilinde (Sanskritçe) "Arslanı çok olan yer, arslan ormanı" anlamına gelen Sihrend veya Sihrend olduğu, Gazne ile Sihrend arasına hâkim olan Gaznenilerin bu ismi "Hindistan'ın başladığı yer" anlamındaki Serhind'e çevirdikleri ve zamanla Farsça konuşanlar tarafından bu kelimenin Sirhind şekline sokulduğu söylenir. Bosworth, a.g.m., *The Encyclopaedia of Islam*, IX, s.673; Tosun, a.g.e., s. 17. Nisbesinin Serhendî olarak da geçtiği çalışmalar vardır. (krş. Cebecioğlu, a.g.m., s. 194; Sarıoğlu, a.g.e., s. 21). Sarhindi adıyla da çalışmalara konu olmuştur. Daha fazla bilgi için bk. Yasin, a.g.m., *A Social History of Islamic India*, s. 148.

¹¹⁰ Algar, a.g.m., *DİA*, s. 194-195; Cebecioğlu, a.g.m., s. 194; Karaman, a.g.e., s. 20; Tosun, a.g.e., s. 17; Yılmaz, a.g.e., s. 22. Ayrıca hicri 971 olan doğum tarihini miladi 1563 olarak zikredenlerde vardır. (krş. en-Nedvî, a.g.e., (trc. N. Yıldız), s. 102, (trc. Y. Karaca) s. 136; Sarıoğlu, a.g.e., s. 103; Topbaş, a.g.e., s. 13). İmâm-ı Rabbânî'yi anlatan tasvîr ve şemâil için ayrıca bk. Kişmî, a.g.e., s. 184-186 (ilaveli 6.cı baskı, berekât yayımları, İstanbul 2015).

¹¹¹ Yılmaz, a.g.e. s. 23; el-Hânî, Abdulmecid b. Muhammed, *el-Hadaiku'l-Verdiyye fi Hakaik-ı Ecillâ'in-Nakşibendiyye*, İstanbul 1986, s. 41; Fathollah, Mojtaba'ı Tr. Suheyl Umar, 'Ahmad Sirhindî', *Encyclopaedia Islamica*, III, Leiden-Boston 2011, s. 326. Soy kütüğünün Hz. Ömer'le (r.a.) 28. veya 29. kuşakta birleştiğini söyleyenlerde vardır. (krş. Cebecioğlu, a.g.m. s. 194-195.; Sarıoğlu, a.g.e. s. 103).

etmiştir. Şeyh Sultan'ın kızı ile evlenen es-Serhendî, intisap ettiği tarikatın şeyhi olan babasının yanında seyr-i sülûkunu tamamlamıştır. Babasının yanında bir müddet kaldıktan sonra, babasının vefat etmesi ile birlikte, çokça arzuladığı Haremeyn ziyaretini gerçekleştirmek için yola çıkan es-Serhendî, Delhi'yi ziyaret ettiği sırada Hâce Bakibillah'ı ziyaret ederek Nakşibendiyye tarikatına intisap etmiştir.¹¹² Nakşibendi tarikatının bir halkası olarak silsilesi geriye doğru olarak Hz. Ebû Bekir'e dayandırılmaktadır. Bu Silsile-i Âliyye'yi geriye doğru götürdüğümüzde önümüze şöyle bir silsile çıkmaktadır:¹¹³

24. İmâm-ı Rabbânî Ahmed Fâruk Serhendî
23. Muhammed Bâki Billâh
22. Hâcegî Muhammed İmkenegî
21. Derviş Muhammed Semerkandî
20. Kadı Muhammed Zâhid
19. Ubeydullah Ahrâr
18. Yâkûb Çerhî
17. Alâuddîn Attâr
16. Şâh-ı Nakşibend Muhammed Bahâeddîn Buhârî
15. Emir Külâl
14. Muhammed Baba Semmâsî
13. Ali Râmitenî
12. Mahmûd İncir Fağnevî
11. Ârif Rivegerî
10. Abdülhâlık Gucdüvânî
9. Yûsuf Hemedânî
8. Ebû Ali Farmedî
7. Ebû'l-Hasan Harakânî

---

¹¹² Özgen, *İmam Rabbânî Ulûhiyyet ve Nübüvvet Anlayışı*, s. 52-55; Yılmaz, *a.g.e.*, s. 22; Algar, *a.g.m.*, *DİA*, s. 195.

¹¹³ Yılmaz, Gülten, *Mehmet Zahit Kotku'nun Hadislerle Nasihatları* isimli eserindeki hadislerin tahrîc ve değerlendirmesi, Yüksek Lisans tezi, SÜSBEİF, Konya 2011, s. 8-9.

6. Bâyezid-i Bistâmî
5. Câ'fer-i Sâdık (r.a.)
4. Kâsım Bin Muhammed (r.a.)
3. Selmân Fârisî (r.a.)
2. Hazret-i Ebû Bekir Sıddîk (r.a.)
1. Hazret-i Muhammed Mustafâ (s.a.v.)

İmâm-ı Rabbânî ilk tarikat terbiyesini Çiştîyye ve Kadiriyye tarikatının postnişini olan babası¹¹⁴ndan alır.¹¹⁵ Seyr-i sülûkunu evlendikten sonra babasının yanında tamamlar¹¹⁶ ve babasının vefatından sonra Hameyn'e yolculuk öncesinde gerçekleştirdiği Delhi ziyareti ile Nakşibendi tarikatına intisap eder. Tarikatının postnişini olan Hâce Bakibillah'tan¹¹⁷ kısa sürede talim-terbiyesini tamamlayarak Nakşibendi müntesibi olarak hayatına devam eder.¹¹⁸

Hâce Bakibillah kabiliyetinden memnun kaldığı bu öğrencisini, bir yakınına yazdığı mektupta şu şekilde takdir eder: “Serhind'den Şeyh Ahmed adında bir genç geldi. İlmî çok, her hareketi ilmîne uygun. Bu süre içinde onun hakkında şu intibaya sahip oldum. İnşâallah, o gelecekte, halka hakikatları açıklayan gerçek bir önder olacaktır.”¹¹⁹

---

¹¹⁴ Babası ilmi yanında zühd hayatıyla da meşhurdur. Nitekim İmâm-ı Rabbânî Ramazan ayında gündüzün istinca etme (büyük abdest bozma) durumunda o günün oruçunu kazâ eder ve şu örneği aktarırdı: “Yüksek babam elinden geldiği kadar, Ramazan ayında, gündüzün istinca etmezdi. Eğer zarurî olarak istinca etseydi onu kaza ederdi.” Kışmî, *a.g.e.*, s. 194-195.

¹¹⁵ Tosun, a.g.m., *Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni Endülü's ve Felsefenin İsrakili(leşmesi)ği*, s. 465-478.

¹¹⁶ İmâm-ı Rabbânî'nin Sühreverdîyye, Kadiriyye ve Çiştîyye tarikatlarında olgunluk ifade eden hilâfet gibi bir pâyeye ulaşması Nakşibendîlik tasavvuf okulu ile karşılaşmasından önce olmuştur. Cebecioğlu, a.g.m., s. 198.

¹¹⁷ Bâkî Billah'ı üç kere ziyaret etmiştir. Birinci ziyaretinde ona intisâb etmiş ve bir süre yanında tasavvufî eğitim görmüş, ikinci ziyareti esnasında hilâfet almıştır. Üçüncü ziyaretinde ise şeyhi kendisini yolda karşılamış, çok iltifat etmiş ve müridlerinden çoğunun eğitimini ona havale etmiştir. Tosun, *a.g.e.*, s. 23.

¹¹⁸ Sarioğlu, *a.g.e.*, s. 112-115.

¹¹⁹ Kışmî, *a.g.e.*, s. 138, 139-155; Mevdûdî, *a.g.e.*, s. 69; Cebecioğlu, a.g.m., s. 199.

1619 yılında¹²⁰ Bâbürlü Hükümdarı Cihangir tarafından ‘mânevi makamının yüksekliği’¹²¹ ve bilhassa sülûk esnasında ilk üç halifeyi aştığına dair iddialarından dolayı sorgulanmak üzere Govalyar kalesinde hapsedilir.¹²² Artık halka yaptığı irşad ve davet çalışmalarının yanına devlet ricâli ve saray irşad dönemi de başlamış olur.¹²³ Kaynaklarda bu mahpusluğun 3 yıl boyunca infaz edildiği bildirilen İmâm-ı Rabbânî, kamuoyunda oluşan infiale karşı dostu olan Şeyh Bedüddin’e -gelecek günlerin hayra ve rahmete vesile olacağını hissederek- hapisten mektup yazarak şunları iletir:

“Fakir, bu kaleye getirilip hapsedilince ilk sıralarda, insanların eziyet ve cefâlarını, birbiri arkasından gelen nûr dalgaları, ıstık bulutları gibi buldum ve hissettim. Hâlimi alçaklardan, yükseklere bunlar çıkardı. Bugüne kadar senelerdir, Cemal sıfatı eğitimiyle benim mücadele merhalelerim kat ettirildi. Şimdi Celâl ile terbiye ediyorlar ve yüksek makâmlara kavuşturuyorlar. Bu bakımdan belâ ve cefalara sabrediniz, hatta râzî olunuz. Cemal ile Celâl sıfatlarını aynı biliniz.” Daha sonra serbest bırakılınca, Cihangir’in ricasıyla bir müddet devlet merkezinde kalıp ona danışmanlık yapar.¹²⁴

Bu yönüyle hayatında dört önemli husus öne çıkar: Din-i İlahi adındaki bozuk din ile mücâdele, Müslümanlar arasındaki bid’at ve hurafelerle mücâdele,

---

¹²⁰ O dönemin etraflıca okunması İmâm-ı Rabbânî’nin ve çalışmalarının daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Ekber Şah ve Cihangir diye ikiye ayrılan dönemin, dini, siyasi, sosyal ve kültürel bozuklukları için bk. Mevdûdî, *a.g.e.*, s. 64-71; Cebecioğlu, *a.g.m.*, s. 201-214.

¹²¹ Bu hususta anlatılan en meşhur hadiselerden biri şu şekildedir: Zamanın devlet adamlarından biri, İmâm-ı Rabbânî’nin halleri hakkında tereddütteydi. Bir gün kadı olan komşusuna gelerek İmâm-ı Rabbânî’yi sordu: “siz âlim bir zâtsınız, doğru konuşursunuz ve çok dindarsınız, komşunuz olan azizin hâlini bana anlatınız” dedi. Komşusu: “Kalb ve rûh âlimlerinin sözlerine ve hallerine bizim ahlâkımız ermiyor ve almıyor. Fakat şu kadar söyleyeyim ki, İmâm-ı Rabbânî’nin hallerini görünce, geçmiş evliyânın hallerini ve sözlerini anladım ve bildim. Çünkü bundan evvel, geçmiş büyük evliyanın acâib hallerini riyâzetlerini garib ibâdetlerini kitâblarda okuyunca, onları sevenlerin bunları büyüterek yazmış oldukları aklıma hatırıma gelirdi. Bu azizin hallerini görünce, bu düşünce ve tereddütlerim kalmadı. Hattâ bu halleri yazanlara, az yazdıklarından dolayı kırılıyorum”. Kışmî, *a.g.e.*, s. 196.

¹²² Şarkpurî, *a.g.e.*, s. 5-6; Fathollah, *a.g.m.*, *Encyclopaedia Islamica*, III, s. 329. Govalyar kalesinde İmâm-ı Rabbânî’nin mânevi tasarrufu o kadar ileri gitmiş ki, Padişahı Cihangir bile kendisine bey’at edip mürîd olmuştur. İmâm-ı Rabbânî, Cihangir’e karşı muhabbet ve teveccühlerini *Mektûbât*’ta şöyle zikreder: “Allah-u Teâla’nın bizi affına mazhar kılması kadar büyük nîmet olamaz. Resûl-i Ekrem Peygamberimiz (s.a.v.)’in sünneti seniyyesine uymaya da Cenâb-ı Hak inayet buyurur. Cennete girmeye hak kazanırsaki bilesin ki, ey Pâdişah sensiz girmek istemem”. Şarkpurî, *a.g.e.*, s. 5-6.

¹²³ Yılmaz, *a.g.e.*, s. 37.; Topbaş, *a.g.e.*, s. 21.

¹²⁴ Kışmî, *a.g.e.*, s. 212-213; en-Nedvî, *a.g.e.*, s. 169 (trc. Y.Karaca), s. 127-131 (trc. N.Yıldız).

Müslümanları destekleyerek Hindûlar tarafından uğradıkları zulmü engelleme, Tasavvuf ehlinin yanlış anlayış ve uygulamalarını düzeltme.¹²⁵

İmâm-ı Rabbânî'nin yedisi erkek üçü kız olmak üzere on tane çocuğu vardır. Yedi erkek çocuklarının hepsinin birinci adlarını Muhammed olarak isimlendirmiştir.¹²⁶

Müceddid-i Elf-î Sâni¹²⁷ İmâm-ı Rabbânî, Safer ayının 29. günü hicri hesaplamalarla mübarek ömrü 63 yıla ulaştığı 20 Kasım 1624'te Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur (k.s.).¹²⁸

1.2.HOCALARI

İmâm-ı Rabbânî'nin ilk tahsil çağları babasının gözetiminde olmuş daha çocuk yaşta iken Kur'an-ı Kerim'i ezberlemiş ve İslâmî ilimlerin çoğunu başarılı bir şekilde bizzat babasından edinmiştir.¹²⁹ Daha sonra Siyalkut şehrine giderek oranın ünlü âlimi Mevlana Kemal Keşmiri'nin ilim halkasına katılarak bazı aklî ilimleri okumuştur. Hadis ilmini Haremeyn'in büyük âlimlerinden Şeyh Hüseyin Harezmi Kübrevî'nin

---

¹²⁵ Tosun, "Önsöz", *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri*, s. 7. İmâm-ı Rabbânî'nin hayat mücadelesinde ortaya çıkan çıkarılan kerâmet halleri için bk. Kişmi, *ag.e.*, 255-286.

¹²⁶ Yılmaz, *ag.e.*, s. 41-42.

¹²⁷ Friedmann, a.g.m., *The Encyclopedia Iranica*, I, London 1884, s. 655; Fathollah, a.g.m., *Encyclopaedia Islamica*, s. 333; Islâh, a.g.m., s. 444; Yurdaydın, *ag.e.*, s. 307. İkinci bin yılın müceddidi (Müceddid-i Elf-î Sâni) İmâm-ı Rabbânî'nin hayatı üzerine farklı dillerdeki bu çalışmalarda kendisinin tecdid faaliyetini hakıyla yürüttüğü ve müceddidlik sıfatını hakıyla taşıdığı hususu vurgulanmaktadır. O dini yenilememiş, Resûlullah tarafından tesbit edilen, din ile insanlar arasındaki irtibatı yenilemiştir. Onun müceddidliği hem siyaset, hem tasavvuf ve hem de kelâm ve fıkıh sahalarına inhisar etmektedir. İkinci, Ekrem Buğra, "İmâm-ı Rabbânî'nin Tecdid Anlayışı ve Müceddidliği", *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul 2018, s. 121-128. Ayrıca İmâm-ı Rabbânî'nin bu hususu ve özel halleri için yirmi bir özellik ve kırk üç örnek sıralayarak vurgu yapan Kişmi'nin eseri için bk. Kişmi, *ag.e.*, s. 175-192.

¹²⁸ Cebecioğlu, a.g.m., s. 201; Karaman, *ag.e.*, s. 36. İmâm-ı Rabbânî'nin son günlerinin detaylı anlatımı için talebelerinden Kişmi'nin eserindeki 'dokuzuncu fasıl'a bk. Kişmi, *ag.e.*, s. 287-306.

¹²⁹ Babası Şeyh Abdül-Ehad b. Zeynulâbidin kendi zamanının önde gelen âlim ve velilerinden Şeyh Âbdülkuddus Kenguhi, Şeyh Celâl Tehaniseri, Şeyh İlahdâd ve Şeyh Kemâlî nezdinde yetişip olgunlaşmış, aklı ve nakli ilimlerde üstâd olduktan sonra, hocasının tavsiyesiyle Şeyh Rükneddin'in yanına giderek feyzlenmiş ve Kâdirî Çeşti tarikatlarından icazet alarak talebe yetiştirmek görevini almıştır. Yılmaz, *ag.e.*, s. 24.

halifelerinden Şeyh Ya'kub Keşmirî¹³⁰'den almıştır. Kâdi Behlül Bedehşani'den İmâm Vahidi'nin (h.468) bütün eserlerini okurken tefsirde Kâdı Nasıruddin Beydâvi'nin eserlerini de okumuştur.

Yine aynı âlimden İmâm Buhârî'nin *Sahîh*, *Sulâsiyyat*, *Edebu'l-Müfred*, *Ef'âlu'l İbâd ve Târih*'ini okumuştur. Ayrıca Tebrizî'nin *Mişkât'ul-Mesâbih*'ini, Tirmizî'nin *Şemâil*'ini, Suyûtî'nin *Câmiu's-Sağîr*'ini, Busayrî'nin *Kaside-i Bürde*'sini ve meşhur *Hadîs-i Muselsel*'i okumuş ve bütün bu eserlerin rivayet ve icazetlerini almıştır. Zahir ilimlerinde en yüksek bir seviyeye ulaştığı gibi, Tasavvufta da, Çiştîyye, Kadiriyye tarikatlerinin *Nisbet*'inin eğitimiyle irşâd makamına oturduğunda henüz on yedi yaşındadır.¹³¹

Artık bir yandan hem ders okutmuş, hem de tasavvuf yolunda talebe yetiştirmiştir. Kışmî'nin *Berekât-Zübde* adlı eserinde belirttiğine göre, İmâm-ı Rabbânî Ma'kûl, Menkûl, Usûl ve Furû ilimlerinde Mevleviyyet mertebesine ulaşmıştı.¹³²

Yine Kışmî'nin ifadesine göre İmâm-ı Rabbânî, usûl olarak *Tefsir-i Beydâvi*, *Sahîh-i Buhârî*, *Mişkâtü'l-Mesâbih*'i, Sühreverdi'nin *Avârifü'l-Meârif*'ini, Usul-u Pezdevî'yi, Fıkıh'dan *Hidâye*'yi ve nihayet Aklî ilimler ve Kelâm'dan da *Şerhu'l-Mevâkif*'i okuturlar ve ilim tahsilini, tasavvuf yoluna girmekten evlâ görürlerdi.¹³³

Devrin ünlü simalarından ve Ekber Şah üzerindeki derin etkileri ve eserleri ile tanınan, Tarihçi Ebul-Fadl Allâmi ve kardeşi şâir-filozof Feyzi-i Hindî ile birlikte bulunmuştur. İmâm-ı Rabbânî'nin yaşadığı dönem aynı zamanda birçok ünlü âlim ve sûfi'nin yetiştiği fevkalâde velûd bir devirdir. Abdülhakim Siyalkuti, Şeyh Muhaddis Abdülhak Dehlevi ve oğlu Nurulhak Muhaddis Dehlevi, Ebu Bekr Aydoros, Fadlullah Burhanpuri, Şeyh Tacüddin-i Hindi, Şeyh Muhibbullah İlâhabâdi, Mevlâna Haşan Gavsî, Seyyid Mirek Şah, Mevlâna Yakub Sırfî, Muhammed b. Ahmed Meyancı bu âlimlerden bazılarıdır. Nakşibendiyye Tarikatine intisabı, olgunlaşıp “Kemâl ve

---

¹³⁰ Şeyh Yakub Sarfî (ö.1003/1594) Sahih-i Buhârî'yi şerhetmiş hadis alimlerindendir. Cebecioğlu, a.g.m., s. 196.

¹³¹ Yılmaz, a.g.e., s. 25. Eserin 3 nolu dipnotunda Ya'kub-i Keşmirî'nin Hocaları arasında İbni Hacer-i Mekki ve Abdurrahman b. Fihd zikredilmektedir (krş. *Mektûbat*, Zeyl, 21).

¹³² Kışmî, a.g.e., s. 123.

¹³³ Kışmî, a.g.e., s. 221. İmâm-ı Rabbânî'nin eğitim hayatı için ayrıca bk. Kışmî, a.g.e., s. 119-129.

Tekmil” makamlarına ulaşmasında Hacı Muhammed Bâkibillah-ı Nakşibendi’nin (k.s.) çok farklı ve ayrı bir önemi vardır.¹³⁴

1.3.TALEBELERİ

İmâm-ı Rabbânî’nin vefatından sonra vekil olarak bıraktığı oğlu Muhamed Ma’sûm Mârûkî’den başka olmak üzere diğer talebelerin isimleri ise şöyledir:¹³⁵

- Mîr Muhammed Nu’mân Bedahşî,
- Bedreddîn Sirhindî,
- Muhammed Hâşim Kişmî,
- Şeyh Tâhir Lâhorî,
- Şeyh Bedî’uûdin Sehârenpûrî,
- Şeyh Nûr Muhammed Puntî,
- Şeyh Hamid Bengâlî,
- Şeyh Müzemmil,
- Şeyh Adem Benûrî,
- Şeyh Muhammed Tâhir Bedahşî,
- Mevlâna Yûsuf Semerkandî,
- Mevlânâ Ahmed Berkî,
- Mevlâna Muhammed Sâlih Gûlâbî,
- Mevlâna Muhammed Sıddîk Keşmîrî,
- Şeyh Abdülhay,
- Mevlâna Yâr Muhammed Kadîm,
- Mevlâna Kâsım Ali,
- Şeyh Hasan Berkî,

---

¹³⁴ Yılmaz, *a.g.e.*, s. 27-28.

¹³⁵ Yılmaz, *a.g.e.*, s. 43; en-Nedvî, *a.g.e.*, s. 156-158; Algar, *a.g.m.*, *DİA*, s. 195; Özgen, *a.g.e.*, s. 62-63; Tosun, *a.g.e.*, s. 45-49. Ayrıca sonraları Hint alt kıtasında yetişen Seyyid Ahmet Han, Muhammed İkbâl, Ebu’l-Kelâm Azad gibi tanınan birçok şahsiyetler de dini ve siyasi görüşlerinde farklı olmasına rağmen İmâm-ı Rabbânî’nin tesiri altında kalmıştır. Ahmad, *a.g.m.*, *Rivista* 36, s. 270, (krş. Yurdaydın, *a.g.e.*, s. 308).

- Mevlâna Abdülhâdî,
- Şeyh Ahmed Diyûbendî,
- Şeyh Yûsuf Berkî,
- Şeyh Muhîbullah Mankpûri,
- Hâcî Hıdır Afgân,
- Kerîmuddîn Hasan Abdâlî,
- Mevlâna Abdülvâhid Lâhorî,
- Mevlâna Emânullah Lâhorî...

1.4.ESERLERİ

İmâm-ı Rabbânî yaşamı boyunca toplam 16 eser kaleme almıştır.¹³⁶ Burada bütün eserlerini zikredip, en önemli eseri *Mektûbât*'ı ayrı bir başlıkla ele alacağız;

1. *İsbât'ül Vâcib*¹³⁷
2. *İsbât'ün Nübüvve*¹³⁸
3. *Risâle-i Redd-i Mezheb-i Şî'a* yahut *Redd-i Revâfid*¹³⁹

¹³⁶ İmâm-ı Rabbânî'nin *Erbaîn*'i dışında hadis alanında müstakil telifi bulunmasa bile onun mücadelesi, irşad ve telkinleri, defaten vurguladığı sünnete ittiba fikri ile Hint Alt kıtasında sünnetin ve İslamî hayatın yeniden yerleşmesinde önemli rolü olmuştur. Devrinin tasavvuf dünyasında vahdet-i vücûd felsefesinin, siyaset dünyasında da Şîa düşüncesinin yaygın ve müessir olması sebebiyle İmâm-ı Rabbânî, eserlerini daha çok tasavvuf ve akaid sahasında yoğunlaştırmış, hadis konusundaki hizmetlerini teliften ziyade telkin ve irşad yönünde, bid'atlerin yerine sünnetleri ikame etme yönünde kullanmıştır (bk. Abd'ulbari En-Nedvî, *Kur'an ve Sünnetin Işığında Tasavvuf ve Hayat*, trc. Mustafa Ateş, İstanbul 1996, s. 7; Özşenel, *a.g.e.*, s. 61-62, 65). İmâm-ı Rabbânî'nin çok ilim yazmasını Kişmî iki sebeble açıklar: "Peygamber (s.a.v.)'in kendisine 'Kelâm ilminde müctehidsiniz' ve Hz. Ali'nin (r.a.) 'sana semâvat ilimlerini öğretmek için geldim' buyurmalarıdır". Kişmî, *a.g.e.*, s. 238.

¹³⁷ Yılmaz, *a.g.e.*, s. 44.

¹³⁸ Hayrettin Yılmaz'ın 1985 tarihli doktora çalışması bu konuyu işlemektedir. Eser, dönemin mucizenin inkârı ve vahyin imkânsızlığını iddia ederek nübüvvetin gereksizliğini ima etmek isteyenlere ve nübüvveti dâir yanlış fikirlere karşı önemli bir reddiye risalesidir. Arapça telif edilmiştir (bk. Yılmaz, *a.g.e.*, s. 44, 82). Eserin Hakikat kitabevine ait 1994 İstanbul baskısı da mevcuttur (bk. İmâm-ı Rabbânî, *İsbât'ün Nübüvve*, İstanbul 1994).

¹³⁹ Eserin yazılış tarihi m.1590-91 olarak gösterilmiştir. El yazma nüshaları ise Zübeyr Ahmed tarafından tesbit edilmiştir. *Risâle-i Redd-i Mezheb-i Şî'a*, yahut: *Redd-i Revâfid* olarak bilinir, aslı Farsça'dır. Şah Veliyyullah Dehlevi tarafından genişletilmek suretiyle Arapça'ya *Risâlet'ün fi'r Reddi 'ale's-Şî'a* olarak tercüme edilmiştir (bk. Yılmaz, *a.g.e.*, s. 45). Bu önemli eser önceleri *Mektûbât* ile beraber basılmış, sonraları müstakil neşredilerek 1871'den beri 13 kez basılmıştır

4. *Hâşiyet'ün Alâ Şerh'il Akâid'il Celâli*¹⁴⁰
5. *El Mebde ve'l Mu'âd (Mebde' ve Me'âd)*¹⁴¹
6. *Risâle-i Tehliliyye*¹⁴²
7. *Risâle-i Cezb'u Sülûk*¹⁴³
8. *Me'ârif-i Ledünniyye*¹⁴⁴
9. *Mükâşefât-ı Gaybiyye*¹⁴⁵
10. *Risâle-i Şerh-i Rubâ'ıyyât-ı Hazret-i Hâce Bâkibillah*¹⁴⁶
11. *Ta'likât'ul Avâriğ*¹⁴⁷
12. *Risâle-i Âdâb'ul Murîdîn*¹⁴⁸

(bk. Asghar, Tayyeb Sajjad, "Shaikh Mujaddid-i Alf-i Sani: A Survey of Works in India", *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul 2018, s. 290). Eser ayrıca 1981 yılında İstanbul'da Işık yayınevi tarafından 93 sayfa olarak *Te'yid-i Ehl-i Sünnet* adıyla yayınlanmıştır. Eserin bir bölümü İsmailağa Telif Heyeti tarafından *Şi'aya Reddiye, Ehli Sünnetin Müdâfası* adıyla tercüme ve tahkik edilerek 2016 yılında İstanbul'da basılmıştır (bk. İmâm-ı Rabbânî, *Te'yid-i Ehl-i Sünnet / Şi'aya Reddiye, Ehli Sünnetin Müdâfası*, trc. ve tah. İsmailağa Telif Heyeti, İstanbul 2016).

¹⁴⁰ Yılmaz, *a.g.e.*, s. 45.

¹⁴¹ Eser, tasavvufun seyru sülûk mertebelerini, Allah'ın zâtı ve sıfatlarını, sıfatın nevilerini, rü'yetullah ve Ehl-i Sünnet i'tikâdının önemi gibi bazı kelimelerin 61 bölümde işlemektedir. 1610 yılında tamamlanan bu eseri talebelerinden Muhammed Sıddîk Bedâhşî aynı yıl içerisinde kitap haline getirmiştir. Eser Farsça ve kısmen Arapça'dır (bk. Yılmaz, *a.g.e.*, s. 46). *Mebde' ve Me'âd*'ın *Te'yid-i Ehl-i Sünnet* ile beraber Hakikat kitabevine ait baskısı bulunmaktadır (bk. İmâm-ı Rabbânî, *Mebde' ve Me'âd - Te'yid-i Ehl-i Sünnet*, İstanbul 2011). Eser ayrıca, *Ma'ârif-i Ledünniyye* ve *Mükâşefât-ı Gaybiyye* ile beraber *İmâm-ı Rabbânî Risaleleri* adıyla Necdet Tosun tarafından tercüme edilerek 2016 yılında İstanbul'da basılmıştır (bk. İmâm-ı Rabbânî, *İmâm-ı Rabbânî Risaleleri*, trc. Necdet Tosun, İstanbul 2016).

¹⁴² Yılmaz, *a.g.e.*, s. 49.

¹⁴³ Yılmaz, *a.g.e.*, a.y.

¹⁴⁴ Seyru sülûk, varlık (vücûd), Allah'ın zâtı ve sıfatlarını 41 parçada ele alan bu eser Farsça'dır. 1606-1607 yılında tamamlandığı söylenir. Talebelerinden Hafız Muhammed Ali Khan tarafından yayınlanmıştır (bk. Yılmaz, *a.g.e.*, s. 50; Tosun, *a.g.e.*, s.35). Eser ayrıca, *Mebde' ve Me'âd* ve *Mükâşefât-ı Gaybiyye* eserleriyle beraber *İmâm-ı Rabbânî Risaleleri* adıyla tercüme edilmiştir (bk. İmâm-ı Rabbânî, *a.g.e.*, trc. Necdet Tosun, s. 147-148).

¹⁴⁵ Seyru sülûk ve varlık konularıyla ilgili Farsça bir eserdir. İmâm-ı Rabbânî'nin muhtelif zamanlarda ele aldığı 30 parça yazısı, onun vefatından sonra 1641 senesinde derlenip, meydana getirilmiştir (bk. Yılmaz, *a.g.e.*, s. 50; Tosun, *a.g.e.*, s.35-36). Eserin *Mebde' ve Me'âd* ile *Ma'ârif-i Ledünniyye*'yle beraber *İmâm-ı Rabbânî Risaleleri* adıyla baskısı mevcuttur (bk. İmâm-ı Rabbânî, *a.g.e.*, trc. Necdet Tosun, s. 259-261).

¹⁴⁶ Yılmaz, *a.g.e.*, s. 50.

¹⁴⁷ Yılmaz, *a.g.e.*, s. 50.

¹⁴⁸ Yılmaz, *a.g.e.*, a.y.

13. *Risâle-i Hâlât-ı Hâcegân-ı Nakşibend*¹⁴⁹
14. *Risâle-i Silsile-i Hadis*¹⁵⁰
15. *Erbaîn Hadis*¹⁵¹
16. *Mektûbât*

1.4.1. MEKTÛBÂT ADLI ESERİ

İmâm-ı Rabbânî'nin en büyük ve ünlü üç ciltlik eseridir. Eserleri arasında ilk bu eseri basılmıştır.¹⁵² Farklı zamanlarda ve farklı insanlara¹⁵³ çoğu Farsça, bir kısmı Arapça olarak gönderdiği mektupların toplanmasıyla bir araya gelmiş eserlerdir.¹⁵⁴ Mektuplar Ehl-i Sünnet inancı içerisinde kalmalarının temini için nasihat ve tebliğ yazıları, birçoğu da kendisine yöneltilen sorulara cevap niteliğindedir.¹⁵⁵ Talebelerinin,

---

¹⁴⁹ Yılmaz, *a.g.e.*, s. 51.

¹⁵⁰ *Hediyyet'ül Arifin* ve *el-A'lâm* adlı kaynaklarda, bu eser İmâm-ı Rabbânî'ye atfedilirken, içeriğine dair bir bilgi bulunmamaktadır bk. Yılmaz, *a.g.e.*, s. 51.

¹⁵¹ *Mükâşefât-ı Gaybiyye*'yi derleyen (oğlu Muhammed Ma'sûm) bu risâleyi tamamlayınca İmâm-ı Rabbânî'nin el yazması kırk hadisini görür ve bunların Buhârî ve Müslim'in ittifâk ile rivâyet ettiği hadislerden derlenmiş olduğunu söyler. Son râvileriyle beraber zikredilen bu hadislerin ilki “*ameller niyetlere göredir*” hadisi, kırkıncısı ise İbn-i Abbas'ın rivâyet ettiği “aşure orucu” hadisidir bk. İmâm-ı Rabbânî, *İmâm-ı Rabbânî Risaleleri*, trc. Necdet Tosun, s. 357-363.

¹⁵² Asghar, a.g.m., *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri*, s. 290. Daha fazla bilgi için bk. Asghar, a.g.m., a.y., s. 289-303.

¹⁵³ Mektuplarında isme karşılık yazdığı kişi sayısı 273'dür (krş. Siddique, a.g.m., *Islamic Studies*, s. 156; Friedmann, *a.g.e.*, s.14; a.g.m., *The Encyclopedia Iranica*, s. 655).

¹⁵⁴ İmâm-ı Rabbânî'nin müridlerine ve dostlarına yazdığı toplam 536 âdet mektuptan oluşan bu eser Hint alt kıtasında çok defa basılan en önemli neşirlerden biridir. Önce Nûr Ahmed Emritserî'nin ta'likatlı neşri Amritsar'da 1327-1334 (1909-1916) yılları arasında dokuz fasikül hâlinde yayınlanmış, sonra bu neşir iki mücellid hâlinde Karaçi (1392/1972) ve İstanbul'da (1977) tekrar basılmıştır. Eser Osmanlı döneminde Müstakimzâde Süleyman Sa'deddin tarafından *Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî* adıyla ilk defa Türkçe'ye tercüme edilmiş ve yayınlanmıştır (İstanbul 1277/1860). Modern Türkçe'de yeni tercümeleri de bulunmaktadır. Muhammed Murâd Kazânî Minzelevî Mekkî (ö. 1856) tarafından Arapça'ya (Mekke 1317/1899), Zevvâr Hüseyin Şâh tarafından Urduca'ya (Karaçi 1988-1993) tercüme edilip yayınlanmıştır. Nasrullah Hûtekî tarafından *Şerh-i Mektûbât* adıyla Farsça olarak şerhi neşredilmiştir (Karaçi 1977). Muhammed Saîd Ahmed Müceddidî tarafından *el-Beyyînât Şerh-i Mektûbât* adıyla Urduca olarak şerh edilmekte ve peyderpey neşredilmektedir (Gujranwala 2002). *Mektûbât*'in detaylı bir indeksi Arthur F. Buehler tarafından *Fehâris-i Tahlîlî-yi Heşgâne-i Mektûbât-ı Ahmed-i Sirhindî* adıyla yayınlanmıştır (Lahor 2001) (krş. Derin, *a.g.e.*, s. 18-19).

¹⁵⁵ Tespit edebildiğimiz kadarıyla *Mektûbât* tarz olarak gelen sorulara cevap verirken genelde önce o konuyu ayet(ler)le temellendirir ve bu temelleri hadis(ler)le örür, sonrasında ise sıraladığı kelâm-ı kibar ve şiirlerle süsleyerek, mektubu dua ve temennilerle bitirir. Ayrıca *Mektûbât*'in iç eğitim maksadıyla üçte biri tekkeye yazılmıştır bk. Şenocak, İhsan, “İmâm-ı Rabbânî”, 11. *Ehli Sünnet*

mektupları kitap haline getirme düşüncesini İmâm-ı Rabbânî kabul etmiş ve ciltlere ayrılmasını bizzat kendisi talimat vermiştir. Birinci cildini öğrencisi Yar Muhammed Cedid Bedahşi Tarkani (Tâlekânî) derlemiştir (1616). *Dürrü'l-Marifet* adı verilen bu ilk ciltte (bedir ashâbı sayısına denk getirilerek) 313 mektup ve oğlu Hacı Muhammed Sadık'ın yazmış olduğu üç 'Arıza' bulunmaktadır. İkinci cildini öğrencilerinden Abdulhayy b. Hâce Çakerhisari (Hisârî) toplamıştır (1619). *Nuru'l-Halâk* adı verilen bu ciltte (Esmâu'l-Hüsna sayısına denk getirilerek) 99 mektup vardır. Üçüncü cildi de öğrencisi Muhammed Haşim Kışmî derlemiştir (1622). *Misk-i Hitam* adı verilerek sayı Kur'an-ı Kerim'in sureleri sayısına denk 114 iken, sonrası 10 ilave mektupla¹⁵⁶ bu sayı 124 mektuba ulaşmıştır. Bütün eser 536 mektuptan ibarettir. Mektuplarda başta Kelamî konular olmak üzere, Tasavvufî konulara da yer yer uzun veya kısa olarak değinilmiş, zihinlere takılan problemler çözümlenmiştir.¹⁵⁷

Eserin bilinen en eski yazma nüshası İslamabad'daki Gençbaş Kütüphanesi'nde olup 14 Muharrem 1056 (16 Kasım 1654) tarihlidir.¹⁵⁸

Mektûbât, Muhammed Murâd Kazânî Minzelevî Mekkî (ö. 1856) tarafından 1888'de Arapçaya çevrilerek *ed-Dürerü'l-Meknûnâtü'n-Nefise* ismiyle 1899 senesinde Mekke'de basılmıştır. Türkiye'de elde en çok dolaşan baskı bu basımın İstanbul'daki çoğaltılanıdır. Aynı mütercim *Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî* adıyla 1969 tarihli Arapça-Farsça baskısı da mevcuttur.¹⁵⁹ *Mektubat*, Farsçadan Türkçeye ilk defa Müstakîmzâde Süleyman Sadeddin tarafından 1748-1751 seneleri arasında tercüme edilmiştir. Eserin Urduca ve İngilizce baskıları da bulunmaktadır.¹⁶⁰

Alimler Toplantısı, Kasım 2016, <http://yediulya.com/tamami-imam-i-rabbani-dr-ihsan-senocak/> erişim tarihi 01.11.2016.

¹⁵⁶ Üçüncü cilt 114 mektup olarak derlenmiş, bundan sonra yazılan mektupların yeni bir cilt yapılması düşünülmüştür. Ancak İmâm-ı Rabbânî'nin vefatına (1624) kadar geçen dönemde sadece 10 tane mektup yazıldığı için –vefatından sonra bu 10 mektup- üçüncü cilde eklenmiştir. Böylelikle bu ciltteki toplam mektup sayısı 124'e ulaşmıştır. Kışmî, *a.g.e.*, 240-241 (krş. Tosun, *a.g.e.*, s. 36).

¹⁵⁷ Fathollah, a.g.m., *Encyclopaedia Islamica*, s. 329-341; Özgen, *a.g.e.*, s. 68-69.

¹⁵⁸ Ter Haar, a.g.m., *Manuscripts of the Middle East* 3, s. 41. Daha fazla bilgi için ayrıca bk. Tosun, *a.g.e.*, s. 37-38.

¹⁵⁹ Arapça-Farsça bu esere çalışmamızın *Mektûbât Üzerine Yapılan Özel Çalışmalar* bölümünde müstakil olarak değindik.

¹⁶⁰ Algar, a.g.m., *DİA*, s. 199; "Mektûbât" md., *DİA*, XXIX, s.12; Tosun, *a.g.e.*, s. 38; *a.g.e.* (bs.izmir 2007), s. 47; Yılmaz, *a.g.e.*, s. 47; Sarioğlu, *a.g.e.*, s.295; Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 130-136. Ayrıca *Mektûbât*'tan konularına göre seçilmiş derleme İngilizce çalışmalar için bk. Fazlur rahman,

Eser, Arapça tercümesi esas alınarak günümüz Türkçesine önce Abdülkâdir Akçiçek tarafından (İstanbul 1977)¹⁶¹, daha sonra üç kişilik bir heyet tarafından tam olarak çevrilip neşredilmiştir (İstanbul 2004).¹⁶² Eser ayrıca Ali Kara tarafından kırık tercüme diye de bilinen kelime tercümesi ön planda tutularak yedi cilt halinde neşredilmiştir (İstanbul 2017).¹⁶³

Mektûbât 'in bazı şerhleri, muhtasar versiyonları, indeksi, bazı hadislerin tahrîci ve *Mektûbât* 'taki bazı konuların tenkid çalışmaları bulunmaktadır.¹⁶⁴

Mehmet Görmez, Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumunda *Mektûbât* için “İmâm-ı Rabbânî'nin mektupları aslında kendi çağından çok geleceğe hitap ediyor. Kendi çağından çok istikbâle atılmış mektuplardır. Onun için siz Anadolu'daki dindarlığın dinî ve manevî hayatın mayasının içinde İmâm-ı Rabbânî'yi görürsünüz” derken¹⁶⁵, Necip Fazıl şu ifadeleri kullanmıştır: “*Mektûbât*, ikinci bin yıla girerken, bin bir fesadı bulunan –ve bozulmasına çalışan- İslam hakikatının en mahrem inceliklerini billurlaştırmış; ve dağılışın, dağılışın, kayboluşun, kaybedilişin, son haddine kadar, her şeyi merkezde toplamış ve kazandırmış, muazzam eserdir.”¹⁶⁶ “*Mektûbât* Allah ve Resûlünün Kitabından sonra dinin en büyük eseri”dir.¹⁶⁷

Son devrin ünlü Osmanlı âlimlerinden, eski Medresetu'l-Mütehassisin Müderrislerinden Seyyid Âbdülhakîm Arvâsi (v. 1943) ise *Mektûbât* 'ı şöyle tanımlar:

Selected Letters of Shaikh Ahmad Sirhindi, Karachi 1968; Ansari, Muhammad Abdul Haq; “Sufism and Shari'ah: a Study of Shaykh Sirhindi's Effort to Reform Sufism”, *The Islamic Foundation*, Leicester 1986, s. 173-316; “A select bibliography on Shaykh Ahmad Sirhindi”, *Muslim World Book*, 8/III, Leicester 1988, s. 65-70.

¹⁶¹ Eserin 1998 yılında Dergah Ofset'in basarak Akit gazetesinin okurlarına hediye olarak paylaştığı üç ciltlik İstanbul baskısı da bulunmaktadır.

¹⁶² Talha Hakan Alp, Ömer Faruk Tokat, Ahmet Hamdi Yıldırım tercümesine çalışmamızın ‘*Mektûbât* Üzerine Yapılan Çalışmalar’ bölümünde detaylıca değindik.

¹⁶³ *Mektûbât-ı Rabbânî Tercüme ve Kelime Manası* (İstanbul 2017, I-VII) adlı tercüme çalışmamızın ‘*Mektûbât* Üzerine Yapılan Çalışmalar’ bölümünde müstakil olarak değindik.

¹⁶⁴ Bu hususta ön plana çıkanları çalışmamızın ‘*Mektûbât* Üzerine Yapılan Çalışmalar’ bölümünde Genel ve Özel başlıkları altında değindik. 1968 tarihli Hüseyin Hilmi Işık'ın tek ciltlik *Mektûbât* tercümesi sadece birinci cildi (313 mektubu) içermesi sebebiyle muhtasarlar arasında zikredilebilir. Ayrıca bk. Tosun, *a.g.e.*, s. 38-40; Sağiroğlu, *a.g.e.*, s. 296.

¹⁶⁵ Görmez, “Açılış Konuşmaları I”, *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul 2018, s. 10.

¹⁶⁶ Necip Fazıl Kısakürek, *Büyük Doğu*, Temmuz 1967, s. 2; Sağiroğlu, *a.g.e.*, s. 294.

¹⁶⁷ Kısakürek, *a.g.e.*, s. 1-3.

“Allahü Te’âla’nın Kitabından ve Resûlullah’ın (s.a.v.) hadislerinden sonra, İslâm kitaplarının en üstünü, en faydalısı *Mektûbât* kitabıdır.”¹⁶⁸

1.5. TEMEL BAZI GÖRÜŞLERİ

İmâm-ı Rabbânî, yoğun dini tartışmaların ve siyasi karışıklığın olduğu bir dönemde bazı dini ve tasavvufî mesele ve kavramları yeniden yorumlayarak asıl kaynağına döndürme çabası göstererek birçok konuda eser kaleme almış ve görüş beyan etmiştir.¹⁶⁹

Bu meyanda onun Kelam’daki görüşleri, Ehl-i Sünnet’in başta Maturidî ve Eşarî olmak üzere itikaddaki imamlarının görüşleridir.¹⁷⁰ O, Şeriat ve tasavvuf bağlamında, tarikatı şeriata yeni bir şey katmak olarak değil, sadece şeriata daha muhkem yaşamak olarak tanımlar ve şeriata üç kısma ayırır: İlim, Amel ve İhlas.¹⁷¹ Yine şer’i ilimleri tahsil etmenin tasavvuftan önce gelmesi gerektiğini söyleyerek¹⁷² şeriata iman ve islam; tasavvufu ise ihsan makamı olarak görür.¹⁷³ Nübüvvet ve velayet konusunda ise nebinin nebi özelliğiyle sadece insanlarla değil, aynı zamanda hem Allah hem dış dünyasında insanlarla ilişkisi olduğunu söyler ve bu yüzden nübüvveti kül, velayeti de onun içinde bir cüz olarak görür.¹⁷⁴ Öte yandan tasavvuftaki uzlet kavramını, ıssız yerlerde kalma yerine, insanların arasına karışarak irşad faaliyetlerinde bulunma olarak tanımlar.¹⁷⁵ Onun iç tenkit çalışması olarak

---

¹⁶⁸ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Tercemesi* (trc. Hüseyin Hilmi Işık), I, Önsöz, İstanbul 2004, s. 3.

¹⁶⁹ Algar, a.g.m., *DİA*, s. 196-197; Topbaş, a.g.e., s. 23; Ferman, Muhammed, “İmam Rabbânî (Şeyh Ahmed Sirhindî)” trc. Lamii Güngören, *İslam Düşünce Tarihi*, III, İstanbul 1991, s. 94-101; Bedüzzaman, Said Nursi, *Şuâlar*, 7.ci şua, 1995 İstanbul, s. 166.

¹⁷⁰ *Mektûbât*, I, 80, 259, 247, 266; III, 450. Daha fazla bilgi için ayrıca bk. Gümüšoğlu, Hasan, “İmâm-ı Rabbânî’nin Tecdid Hareketinde Ehl-i Sünnet İtikâdının Önemi”, *FÜİFD*, XVIII:II, Elazığ 2013, s. 17-44.

¹⁷¹ *Mektûbât*, I, 36.

¹⁷² *Mektûbât*, III, 496.

¹⁷³ *Mektûbât*, I, 41, 217, 84, 220. Nitekim bu hususta “dil ile yalan söylemek şeriat; yalanı hatır ve gönülden silip atmak tarikat ve hakikattir”. *Mektûbât*, I, 41. Bu hususta farklı örneklemeler için bk. Kısakürek, a.g.e., s. 72-73.

¹⁷⁴ *Mektûbât*, I, 192, 266, 302. Bu husustaki müstakil çalışma için ayrıca bk. Yılmaz, Hayrettin, *İmâm-ı Rabbânî Ahmed Fârûkî Serhendî’de Nübüvvet Anlayışı*, Doktora Tezi, AÜİF, Erzurum 1985.

¹⁷⁵ *Mektûbât*, I, 270; III, 445, 468.

görebileceğimiz ‘vahdet-i vücûd’ düşüncesini tecdidle getirdiği ‘vahdet-i şuhûd’ tanımını da dikkat çeken anlayışlarından biridir.¹⁷⁶

Eserlerinde (ve özellikle *Mektûbât*’ta tesbit edebildiğimiz kadarıyla) görüşlerini açıklarken konuları, ayet ve hadisler ışığında aktardığı görülür. Her biri başlı başına tez konusu olabilecek derecede yoğun olan bu konuların başlıkları şöyledir: İman ve Ehl-i sünnet itikâdı, Ehl-i sünnet mezhebini îzah, tevhid ve dereceleri, ihlas ve ihlasın elde edilmesi, nübüvvet inancı ve isbatı, nübüvveti her yönüyle ele alınması, kabir azabı ve ahiret halleri, kaza ve kader, irade-i cüz’iyye meselesi, ru’yetullah, imâmet, hilâfet, tenasüh inancı, akl-i fa’al’in tenkidi, âlem-i misâl, felsefe ve mahiyeti, filizofların tenkidi, zât, sıfat, ef’al-i ilâhiyye, mümkinâtın, maddenin mâhiyet ve yapısı, âlemi ve insanı meydana getiren unsurlar, manevi hastalıklar ve bunların tedavi yolları, iman ve ma’rifet, yâkin ve mahiyeti, tasavvuf ve mâhiyeti, seyr ve sülûk, cezbe ve sülûk, velayet ve mertebeleri, Nakşibendi tarikatı ve tarikatlar, irâdet ve ictîba, vahdet-i vücûd, mâhiyeti, tenkidi, vahdet-i vücûd ve vahdet-i şuhûd, tasavvuf yolunda yanılığa düşülen belli-başlı noktalar ve sebepleri, tecelli’ler ve neveleri, keşf, ilham ve şuhûd ve ifade ettiği değerler, kalbin ve nefsin temizlenmesi, râbita ve sağladığı faydalar, muhabbet ve hıilet ve rıza makamları gibi daha birçok konular derin bir vukufle ele alınarak izah edilmiş, bu konularla ilgili muğlak meseleler çözümlenmiştir.¹⁷⁷

Mustafa Sabri Efendi’nin “el-mürşidü’l-azîm” dediği¹⁷⁸ İmâm-ı Rabbânî, dönemindeki sapma ve bozulmalara karşı yenilik getirmesinden ötürü Müceddid

---

¹⁷⁶ *Mektûbât*, I, 13, 276, 291. Daha fazla bilgi için ayrıca bk. Sunar, *İmam Rabbânî – İbn Arabî Vahdet’i Şuhûd – Vahdet’i Vücûd Meselesi*, Doktora Tezi, Ankara 1960; Cebecioğlu, “İmam-ı Rabbânî ve Vahdet-i Şuhûd Anlayışı”, *Doğu’dan Batı’ya Düşüncenin Serüveni Endülüis ve Felsefenin İsrakîli(leşmesi)ği*, VII, İstanbul 2015, s. 1285-1312.

¹⁷⁷ Yılmaz, *a.g.e.*, s. 47-49; Tosun, *a.g.m.*, *Doğu’dan Batı’ya Düşüncenin Serüveni Endülüis ve Felsefenin İsrakîli(leşmesi)ği*, s. 465-478.

¹⁷⁸ Karaman, “*a.g.m.*”, *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri*, s. 30.

olarak kabul edilmiş ve ikinci bin yılın müceddidi manasında Müceddidi Elfi Sâni olarak meşhur olmuştur.¹⁷⁹

1.6. İMÂM-I RABBÂNÎ’NİN HADİS MÜKTESEBÂTI

Çalışmamızın en önemli konu başlıklarından biri olan bu bölümde İmâm-ı Rabbânî’nin hadis ve sünnet kavramlarını nasıl anladığını değerlendireceğiz. Öncelikle belirtelim ki, bu konuda detaylı bilgiler bulamıyoruz. Bununla birlikte gerek *Mektûbât*, gerekse onun diğer eserlerinde bilgiler mevcuttur. Ne var ki biz burada daha ziyade *Mektûbât* ve *Mektûbât* üzerine yapılan bazı genel çalışmalar ışığında değerlendirme yapacağız.

1.6.1. HADİS/SÜNNET ANLAYIŞI

İslâm’ın doğru anlaşılması, hayatın her alanına dair dair hadislerin doğru anlaşılmasıyla doğru orantılıdır.¹⁸⁰ Bu anlamda da öncü-rehber nitelikli alimlerin eserleri özel önem arzeder. İmam-ı Rabbânî ve en önemli eseri *Mektûbât*’ın bu meyanda son derece önemi haiz bir eser olduğu açıktır.

İmâm-ı Rabbânî, tespit edebildiğimiz kadarıyla, sünnet¹⁸¹ kelimesinin etimolojisi ve lügat anlamına dair genelde bir açıklama yapmaz. Daha ziyade bu kavramların ıstılah anlamları üzerinde durur. Nitekim bazı araştırmalarda bu husus vurgulanmıştır.¹⁸² Ona göre sünnet, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) tebliğ ettiği dinin

---

¹⁷⁹ Algar, a.g.m., s. 198; Karaman, a.g.e., s. 51. İmâm-ı Rabbânî’nin bazı görüşlerine yönelik eleştiri ve müâfaalar için bk. Tosun, “İmâm-ı Rabbânî’ye Yönelik Tenkidler ve Müdâfaalar”, *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri*, s. 109-120.

¹⁸⁰ Sünnetin bilgi ve medeniyete kaynaklık etme noktasında ‘sünnet, bütün insanlığın doğru yolu bulması, hatalarını düzeltmesi ve kesbî ilimlerini kemâle erdirmesi için ihtiyaç duyduğu dinî, beşerî ve sosyo-kültürel bilinçlenmenin de kaynağıdır. Karadâvî, Yusuf, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Sünnet*, trc. Özcan Hıdır, İstanbul, 2015, s. 142.

¹⁸¹ Hadis alimlerinin büyük çoğunluğuna göre hadis ve sünnet kelimeleri eş anlamlı kabul edilir. Naîm, *Hadis Usûlü*, s. 13; Yücel, *Hadis Tarihi*, s. 11; Çakan, *Hadis Edebiyatı*, İstanbul 2014, (13.baskı) s. 26; Koçyiğit, *Hadis Usûlü*, s. 2; Güler, Zekeriya, *Hadis Günlüğü*, İstanbul 2012, s. 9. Ayrıca muhaddislerce -bilhassa meteahhirin muhaddislerince- hadis ve sünnetin, biri diğerinin yerinde kullanılan iki kelime olduğu kabul edilir. Subhi es-Salih, *Hadis ilimleri ve Hadis ıstılahları*, trc. M. Yaşar Kandemir, İstanbul 2014, s. 3.

¹⁸² *Mektûbât*, I, 25. Ayrıca bk. Özgen, a.g.e., s. 24.

tamamını ifade eder.¹⁸³ Bu tanımdan hareketle onun sünnet anlayışı sadece Resûlullah'ı değil, sahâbenin İslâm'ı anlama ve yaşama tarzını da içine almaktadır.¹⁸⁴ Dolayısıyla itikat, ibadet, ahlâk ve düşünce bakımından Hz. Peygamber ve sahâbeye benzemeye çalışmayı sünnete uygun yaşamak olarak değerlendirir. İmâm-ı Rabbânî'nin (fıkıh¹⁸⁵, kelam¹⁸⁶, hadis, tasavvuf¹⁸⁷) sünnete yönelik bu inter-disipliner bakışı, daha ziyade sünnetin bağlayıcılığı-hücciyetî etrafında dönmektedir.¹⁸⁸

Daha spesifik cümlelerle söyleyecek olursak İmâm-ı Rabbânî, sünnete genelde hadisçiler zaviyesinden bakar, Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerini esas olarak değerlendirir. Ahkâma ve muamelâta dair gelen rivayetlerde bir fakih gibi Resûlullah'ın (s.a.v) ve sahâbenin namaz, oruç, faiz, yiyecek ve giyeceklerdeki ölçülerini ele alır. Buradan hareketle sünneti, Hz. Peygamber'in farz, vacip, müstehap, mübah gibi fıkıhla ilgili fiillerin hepsini onun hayat tarzını oluşturan yol olarak

---

¹⁸³ İmâm-ı Rabbânî, Hz. Peygamber (s.a.v)'in fiillerini şer'i ibadet ve örfî alışkanlık diye zikrettiği de olmuştur. *Mektûbât*, III, 481. Ayrıca bk. Karadaş, Cağfer, "İmam Rabbânî ve İtikadî Görüşleri", *UÜİFD*, IX:IX, Bursa 2000, s. 341.

¹⁸⁴ *Mektûbât*, II, 36. Ayrıca bk. Özgen, *a.g.e.*, s. 24.

¹⁸⁵ İmâm-ı Rabbânî Hanefî mezhebini tatbik eder, helal ve haram olmasında ihtilaf edilen mekruh meselelerde yapılmaması tarafını tercih edip, şüpheden uzak dururdu. İbadetlerinde ise dört mezhebin hükümlerini beraberce tatbik ederek edâya çalışırdı. Nitekim daima imamlık yapma isteği namazda Fatıha suresinin okunması üzerine gelen rivayetlerden ötürüdür. Kişmî, *a.g.e.*, s.197-198.

¹⁸⁶ İmâm-ı Rabbânî Mâtüridî âlimlerinin görüşünü, Eş'arî âlimlerin görüşünden üstün tutardı. İtikada verdiği önemi eserlerinde göstermiş ve üçte ikiden fazlasında itikadî meselelere değinmiştir. Kelam ilminde dinin kurtuluş reçetesini üç madde halinde özetleyerek temele itikadı koyar ve bunu ehli sünnet alimlerine göre açıklar. İtikat üzerine amelleri ve onunda üzerine fikir ile zikri inşa eder. 'İtikadî düzgün olmayanın kalp tasfiyesi ve nefis tezkiyesi mümkün değildir' görüşündedir. *Mektûbât*, I, 75. Ayrıca bk. Kişmî, *a.g.e.*, s. 210; Özgen, *a.g.e.*, s. 44-45.

¹⁸⁷ İmâm-ı Rabbânî'nin sünneti değerlendirmede tasavvufî yönü daha belirgin olup tasavvuf hallerini şeriata bağlar. Vahyin doğruluğunu sâbit, halleri ise zannî kabul eder. "Olgunlaşmamış kemâle ermemiş bâzı dervişlerin hallerine şaşarım ki, kendi keşiflerine kıymet verip bu parlak ve açık şeriati inkar ederler ve ona muhalefet ederler. Halbuki işin doğrusu şöyledir ki Peygamber Efendimiz'den (s.a.v.) sonra en yüksek derecede bulunan Hz. Musa (a.s.) eğer sağ olsaydı, bu şeriata uymaktan başka bir şey yapamazdı" der. Kişmî, *a.g.e.*, s. 209-210.

¹⁸⁸ *Mektûbât*, I, 75, 112, 206; II, 67. İmâm-ı Rabbânî'nin sünnete uymaya verdiği önem ve bu husustaki vurguları onun fıkıh ve usulüne verdiği önemin temelini de teşkil eder. *Mektûbât*, I, 25. Ayrıca bk. Erdem, Mehmet, "Serhendi'nin Tecdit Yönteminde Fıkıhın Yeri", *Dini Araştırmalar*, IX:26, Ankara, 2006, s. 303-305.

görür.¹⁸⁹ Buna göre sünnete uygun yaşamak ise şeriatın tamamını hayata geçirmekle olur der.¹⁹⁰ Eserlerindeki sürekli “şeriat”¹⁹¹ vurgusu, “Kur’ân’ın ahkâmına uyma” ve bunun tahakkuku için “Her hâl ve harekette Resûlüllah’ın sünnetine kayıtsız şartsız tâbi olma” telkinleri, onun dini doğru anlayıp yaşamada gösterdiği hassasiyetin en bâriz göstergelerinden biridir.¹⁹² (Bu husus vasiyetinde de göze çarpmaktadır.¹⁹³) Nitekim Humayun Abbas Shams¹⁹⁴ ve Abdul Quddus Suhaib’in¹⁹⁵ *Shaykh Ahmad Sirhindi’s contribution to Islamic thought* adlı makalelerinde bu konuya vurgu yaparlar. İmâm-ı Rabbânî’ye göre şeriat ve tasavvuf arasında bir tezat yoktur.¹⁹⁶ O bir

---

¹⁸⁹ *Mektûbât*, I, 52, 231; III, 69. Bu hususta ayrıca kendi halkasına şöyle söyledi: “Din âlimlerinin kitaplarından, şeriatın sağlam hükümlerini araştırınız, çıkarınız, hangileri müftâbihdir, hangileri sünnettir, hangileri ile amel edilmiştir ve hangileri bid’at ve merdutturular öğreniniz! Çünkü Peygamber Efendimizin (s.a.v.) zamanından çok uzak kaldık. Çok şeyler bozuldu, bid’at ve günahların zulmeti her tarafı kapladı. Bu zulmette sünnet-i seniyye, nûrundan, ışığından başka kurtuluş yolu yoktur.” Kişmî, *a.g.e.*, s. 201.

¹⁹⁰ *Mektûbât*, I, 52, 231; III, 69; Ayrıca bk. Özgen, *a.g.e.*, s. 24, 49, 52. İmâm-ı Rabbânî şeriata ait hükümlerden taviz vermezken hükümlerle amel etmede ruhsatlarla değil, azimetle amel etmeyi tercih ve tatbik etmektedir. Arvas, Nimetullah, “İmâm-ı Rabbânî’nin Üzerinde Durduğu İki Önemli Husus: İhlâs ve Peygamber’e Tâbiyyet”, *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul 2018, s. 131.

¹⁹¹ İmâm-ı Rabbânî’ye göre Şeriat üç esastan oluşur: ilim, amel ve ihlâs. Bu üç parça tam olarak yerli yerine oturmadıkça şeriatın gereği de layıkıyla yerine getirilmiş olmaz. Şeriatın gereklerinin yerine getirilmesi durumunda da dünyevi ve uhrevi bütün saadetin üstünde Allah’ın rızası gerçekleşir. *Mektûbât*, I, 36.

¹⁹² *Mektûbât*, I, 41, 44, 80, 114, 143, 163, 184, 186, 191, 207, 209, 249. Ayrıca bk. Çelik, Ömer, “İmâm-ı Rabbânî’nin Kur’ân Âyetlerini Anlaması ve Yorumlaması”, *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul 2018, s. 61.

¹⁹³ “Şimdi sizlere vasiyetimi bildiriyorum: Her zaman Kur’an-ı Kerîm ve Peygamber Sallallahü Aleyhi ve Sellem’in sünnetine bağlı kalınız. Bütün işlerinizi bu ikisine göre ayarlayınız.” Şarkpurî, *a.g.e.*, s. 96.

¹⁹⁴ İslami İlimler Fakültesi ve Arapça Fakültesi Bölüm Başkanı, Government College University, Faisalabad.

¹⁹⁵ İslami İlimler Fakültesi, Bahauddin Zakariya Universtiy, Multan.

¹⁹⁶ *Mektûbât*, III, 87. Necip Fazıl Kısakürek bu hususu *Mektûbât*’ın 177.ci mektubunu örnek vererek kendi *Mektubat*’ında şöyle yorumlar: “Yol, en kat’i ve sarîh ifadeyle üç kademelidir: 1-Evvela iman ve akide tarafından tashihi... Bu sahada kılavuzumuz gerçek Sünnet ve Cemaat ehlinin doğru olan reyleridir. İman ve itikat tam mânasiyle düzeltilmeden yapılacak, yapılabilecek hiçbir şey yoktur. Ne amel, ne sülûk, ne bir şey.. 2-İtikadın tashihinden sonra, şeriat hükümlerine göre amel... 3-Bu iki dereceden sonra da, bânî yolcuları olan büyük marifet kahramanlarının yoluna sülûk...” Kısakürek, *a.g.e.*, s. 72-73.

yandan bozulmaya yüz tutmuş din anlayışını¹⁹⁷ aslî temellerine oturtmaya çalışırken, diğer yandan da sünneti sinsice ve içten yok etme istidadında olan bid’atle mücadeleden geri kalmamış, sözlü ve yazılı¹⁹⁸ öğretilerini Resûlüllah’ın (s.a.v.) sünnet çizgisinden ayırmamıştır.¹⁹⁹

Bununla beraber İmâm-ı Rabbânî “bid’at-i hasene” kavramına katılmaz ve doğru bulmaz.²⁰⁰ Onun bu yaklaşımı (ölünün başına sarık takılarak defnedilmesi gibi²⁰¹) döneminde karşılaştığı bazı yanlış uygulamaların bid’at-i hasene diye adlandırılmasından kaynaklanmış olabilir.²⁰² Zira İmâm-ı Rabbânî sünnet ile bid’atı birbirine zıt kabul etmektedir. Bir yandan Hz. Peygamber’e tâbiyyetle amel etme ve diğer yanda bid’atlerden aynı titizlikle kaçınma hususunu o şöyle açıklar: “Sünnet ile bid’at birbirine zıttır. Birinin varlığı diğerinin yok olmasını gerektirir. Elbette birini ihyâ etmek, diğerini imha etmek demektir. Sünnetin ihyâsı bid’atın imhasına, bid’atın ihyâsı sünnetin imhasına sebep olur.”²⁰³

İmâm-ı Rabbânî ayrıca haber-i vâhide karşı çıkanın küfrüne hükmedilmeyeceği görüşündedir. Ancak ona göre özellikle Hulefâ-yi Râşidîn ve sahâbenin faziletiyle ilgili âhad haberler birçok farklı tarikten rivayet edilmesi sebebiyle “manevî mütevâtir” kabul edilir. Dolayısıyla bunlara bütünüyle karşı çıkma küfrü gerektirir. Bu itibarla Ehl-i sünnet müçtehid ve alimlerinin “manevî mütevâtir” seviyesindeki rivayetlere karşı çıkmadığını belirtir.²⁰⁴

---

¹⁹⁷ Moğol imparatoru Ekber Şah ve sonrasında oğlu Cihangir Şah döneminde Hint yarımadasının dinî, siyasî ve kültürel vaziyetleri için bk. Yılmaz, *İmâm-ı Rabbânî Ahmed Fârûkî Serhendi’de Nübüvvet Anlayışı*, s. 1-19, 24-39.

¹⁹⁸ İmâm-ı Rabbânî’nin bid’atlardan sakınmaya verdiği önem *Mektûbât*’ın yanında onun bir diğer eseri *Mebde’ ve Me’ad*’ın 55. bölümünde de dikkat çekmektedir. Tosun, “İmâm-ı Rabbânî’nin Hayatı Görüşleri ve Eserleri”, *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri*, s. 54.

¹⁹⁹ Shams; Suhaib, a.g.m., *PJIR*, X, s. 35-38, 46.

²⁰⁰ *Mektûbât*, I, 186; II, 255, 332, 336.

²⁰¹ *Mektûbât*, II, 329.

²⁰² *Mektûbât*, I, 186, 231, 267; II, 329, 336.

²⁰³ *Mektûbât*, I, 168; II, 367, 400. Bu hususta Kişmî eserinde İmâm-ı Rabbânî’nin şu sözünü aktarır: “Keşif gözüyle görüyorum ki, bid’atlar karanlık girdab gibi, bütün dünyayı sardılar. Sünnetin nûru her tarafta, ateş böcekleri gibi görünüyor”. Kişmî, *a.g.e.*, s. 201.

²⁰⁴ İmâm-ı Rabbânî, *Te’yîd-i Ehl-i Sünnet*, trc. ve tah. İsmailağa Telif Heyeti, s. 38-55, 59, 85-88; Ayrıca bk. Özgen, *a.g.e.*, s. 62.

İmâm-ı Rabbânî'nin sünnet/hadisleri anlama ve değerlendirmede tasavvufî yönü genelde daha belirgindir.²⁰⁵ *Mektûbat*'ta esas itibariyle ahlâk, edep, ihlâs ve ihsan gibi tasavvuf içersinde incelenen konular ele alınmakla birlikte en çok sünnetin itikadî bağlantısına vurgu yapılmaktadır.²⁰⁶ İlgili bazı çalışmalarda vurgulandığı üzere mutasavvıflar hadis ilminde ricâl, isnâd ve râvî gibi usûl bilgisinden daha çok onun mânâ ve maksatlarına -zâhirde anlaşılmadığı düşüncesiyle bâtinî yönlerine- önem vermişlerdir.²⁰⁷

Bu meyanda İmâm-ı Rabbânî tasavvufa girmekle ibadetleri gönülden eda etmek arasında bir bağ görür ve mutasavvıfların sermayesini sünnete tabi olmakla açıklar.²⁰⁸ Hatta işlerinin esasını sünnete ittiba olarak açıklayarak “Bana verilenlerin hepsini, az olsun, çok olsun, bu mutâbeat sebebiyle verdiler” der.²⁰⁹ Sünnete tâbi olmanın dinî ve dünyevî tüm mutlulukların başı olacağını söyleyerek bunları yedi derece ve mertebeye ayırır. Özetle şu şekildedir: **Birinci derece**; Müslümanların avamının muhatap olduğu derecedir. Bu, kalp ile tasdik ettikten sonra şeriatin ahkâmını yerine getirmek, sünnet-i seniyyeye tâbi olmaktır. **İkinci derece**; ahlâkı

---

²⁰⁵ Onun tasavvuf yönünü öne çıkaran bazı çalışmalar için bk. Mujaddidi, Muhammad Iqbal, “Imam-i Rabbani's Concept of Wahdat-ul-Shuhud and Its Impact on Sufism”, *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri*, s. 285-287; Ekinci, a.g.m., *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri*, s. 121-128; Topbaş, “Müceddid-i Elf-i Sâni İkinci Bin Yılın Yenileyicisi: İmâm-ı Rabbânî”, *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri*, s. 37-46; Selvi, Dilaver, “Mektûbat-ı Rabbânî'de Tanımlanan İrşad Kutbunun Ricâlü'l-Gayb Hiyerarşisi İçindeki Yeri”, *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri*, s. 165-191; Karaman, *İmâm-ı Rabbânî ve İslam Tasavvufu*, İstanbul 2013; Derin, *İmâm-ı Rabbânî'nin İzinde Mânevî Yolculuk*, İstanbul 2016.

²⁰⁶ *Mektûbat*, I, 75, 112, 206; II, 67; Özgen, a.g.e., s. 25. İmâm-ı Rabbânî ayrıca yanlış bilgilere sahip mutasavvıfları eleştirirken de Kur'an ve Sünnet çizgisinden ödün vermeyerek bu kaynakların örnekleriyle de düşüncelerini desteklemiştir. Benlioğlu, Mehmet, *Tasavvufta İç Tenkit Geleneği: İmâm-ı Rabbânî'nin Mektûbat'ı Örneği*, Yüksek Lisans tezi, HÜSBE, Çorum 2016, s. 97.

²⁰⁷ Yıldırım, Ahmet, “İlk Dönem Sûfilerin Peygamber ve Sünnet Anlayışları”, *UÜİFD*, IX, Bursa 2000, s. 9; Gökçe, *İslam irfân Geleneğinde Hadis Yorumu*, s. 218-221, 232.

²⁰⁸ *Mektûbat*, I, 207. Ayrıca bk. Kişmî, a.g.e., s. 181; Özgen, a.g.e., s. 36.

²⁰⁹ Kişmî, a.g.e., s. 193. Bu hususta Kişmî'nin verdiği bazı örnekler dikkat çekmektedir. Örneğin İmâm-ı Rabbânî yatarken sehven ilk defa sol tarafına yatar, hatırlayınca sünneti terketme korkusuyla kalkıp sağ tarafına yatar ve bunun üzerine nur feyzleri zâhir olup kendisine şöyle bildirilir: “Sen bu kadar sünnete riâyet edince, âhirette hiçbir şekilde sana azâb etmem” Kişmî, a.g.e., s. 179-180. Daha fazla örnekler için ayrıca bk. Kişmî, a.g.e., s. 166, 168-169, 171, 173-178, 181.

güzelleştirme, kötü sıfatlardan arınma, bâtinî hastalıkları ve mânevî illetleri giderme gibi, Allah Resûlü'nün bâtın âlemine yönelik olan sözlerine ve işlerine tâbi olmaktır. **Üçüncü derece;** Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hal, zevk ve vecdlerine tâbi olmaktır. Şerîatin tüm ahkâmına sûretâ değil hakîki olarak tâbi olmaktır. **Dördüncü derece;** ittibânın hakîkatine vasıl olmak olup, bu derece dinde râsih âlimlere mahsustur. **Beşinci derece;** bu derecedeki tebeiyyet Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bütün kemâlâtında ona tâbi olmaktır. **Altıncı derece;** Hz. Peygamber'in mahbûbiyet makamına ait olan kemâlâtında ona tâbi olmaktır. Beşinci derecede kemâlâtın akışı nasıl -Hak Sübhânehû'nun- mücerret bir fazıl ve ihsan ile olmuş ise, burada da fazlın ve ihsânın kaynağı muhabbet olmuştur. **Yedinci derece;** nüzûl (iniş) ve aşağı geliş ile alakalı olan mütabaattır. Bu derece yukarıda geçen bütün dereceleri kendisinde cem eder. Zira bu iniş/nüzûl makamında, kalbin tasdiki ve temkini, nefsin itminanı; bedendeki organlarda da, tuğyan ve inadın sona ermesinden kaynaklanan bir i'tidal hali vardır. Sanki geçmiş bütün dereceler bu mütabaat derecesinin cüzleri gibi, bu derece de diğer hepsinin bütünü gibidir.²¹⁰

Öte yandan İmâm-ı Rabbânî'nin sünnete ittibaya dair bir başka görüşü şekil ve surette bile olsa Rasûlüllah (s.a.v.)'in takip edilmesidir. Talebelerinden Kişmi onun şöyle dediğini aktarır: “Kendi saadetimi, işlerden bir işte O servere (s.a.v.) benzemekte bilirim. Bu benzeme isterse şekilde ve sûrette olsun, insanlar bazı sünnetlerde, geceyi ihyâ etme ve buna benzer niyetleri de dahil ediyorlar. Onların dar düşüncelerine şaşıyorum. Binlerce gecenin ihyâsını, bir mutâbeatın yarısına değişmem.”²¹¹

Bununla beraber *Mektûbât*'ın birkaç yerinde İmâm-ı Rabbânî sünnete ittiba vurgusunda Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sünnetlerine uymanın yanında tarikat şeyhine muhabbeti de belirtir.²¹² Bir diğer boyutuyla İmâm-ı Rabbânî hadis ilmini tatbîkî sünnete dönüştürerek tıpkı Gazâlî gibi²¹³ ‘sünneti uygulamada şekil-ruh bütünlüğünün

---

²¹⁰ *Mektûbât*, II, 54. (trc. Tosun; Derin; Yıldırım, *a.g.e.*, s. 313-317). Ayrıca bk. Özgen, *a.g.e.*, s. 38-42; Beuhler, *a.g.m.* trc. Mehmet Atalay, *TİAAD.*, s. 177-179.

²¹¹ Kişmi, *a.g.e.*, s. 204.

²¹² *Mektûbât*, II, 343; III, 425.

²¹³ Gazâlî, *Kitâbu'l-erba'in fi usûli'd-dîn* adlı eserinde sünnete ittibayı “âdet-ibadet ayırımı yapmadan, Hz. Peygamber'i her türlü hareket ve sekenatında örnek almaktır” diye açıklar. Görmez, *Gazâlî'de Sünnet, Hadis ve Yorum*, Ankara 2014, s. 19.

önemiyle’²¹⁴ gündelik hayatın (aslında birer uygulamalı-hadis olan) sünnete dönüşebileceğinin mesajını verir.²¹⁵ Nitekim hem sünnet hem de hadis konusunda hüccet olan İmam-ı Mâlik²¹⁶ ve Ebû Hanîfe²¹⁷ gibi fakihler de Hz. Peygamber’in sünneti, fiilî ve rivayet olmak üzere iki farklı gelenekte fiilî geleneğe öncelik tanımıştır.²¹⁸

İmâm-ı Rabbânî’nin hayatı ve eserleri, dinin ikinci kaynağı olan sünnetin hem önemine, hem de yaşadığı çağda sünnetin ne kadar çok hırpalandığına, hem de onun bu konudaki başarısına işâret eder. *Te’yidu Ehli’s-sünne*²¹⁹, *İsbâtü’n-nübüvve*²²⁰ ve *Mektûbât*²²¹ gibi eserlerinde bu konulara değinilmiş ve Ehl-i Sünnet itikadı geniş bir şekilde işlenirken, tevhid, ibâdet, bid’at, sahâbe, namaz, vb. konulara dâir mektupları ve kendine has bazı görüşleri, sünneti ihyâ meselesini çerçeveleyerek ele alınmıştır.²²²

---

²¹⁴ Görmez, *a.g.e.*, s. 27.

²¹⁵ Örneğin yenen yemekten maksat, ibadetin yerine getirilmesi için kuvvet kazanmak; elbise giymekten maksat, avret yerini örtmek, sıcaktan ve soğuktan korunmaktır. İlave örnekler ve sünnet-i seniyyeyi ihya, bid’atları imhaya teşvik ve ashâb-ı kirâm’ın önemini inşâ konulu farklı yaklaşımları da mevcuttur. *Mektûbât*, I, 23, 29, 41, 43, 54, 65, 89, 105, 131, 157, 168, 186, 231, 251, 255, 259, 266, 288; II, 328, 349, 409; III, 436, 491, 533.

²¹⁶ Görmez, *Hadis İlminin Temel Meseleleri*, Ankara 2014, s. 24.

²¹⁷ İmâm-ı Rabbânî, İmam Ebû Hanîfe sünneti taklid etme hususunda diğer mezheplerin hepsinden daha önde görür. Hanefî mezhebi mürsel hadisleri müsned hadisler gibi uyulmaya layık kabul etmekte, bu hadisleri kendi re’yinden önde tutmaktadır. Yine sahabelerin görüşlerini, beşeriyetin en hayırlısı Peygamber Efendimiz ile beraber olmaları sebebi ile kendi görüşünün önüne geçirmektedir. *Mektûbât*, II, 55.

²¹⁸ Görmez, *Gazâlî’de Sünnet, Hadis ve Yorum*, s. 13. Bir diğer yönüyle bu husus özellikle hicri ikinci asırda fukahanın kullandığı tabir ve terkible ‘amel-i mütevâres’, ‘sünnet-i mâziye’ veya ‘maruf sünnet’dir. Kısaca ‘amel’ diye de adlandırılmıştır. Bu konudaki örnek uygulamalar ve daha fazla bilgi için bk. Acar, Yusuf, “Zayıf Hadisin Amel Karinesiyle Desteklenmesi ve Tirmizî’nin Süneni”, *NEÜİFD*, Konya 2014, s. 41-70; Görmez, “Abdulfettah Ebu Gudde ile Sünnet ve Hadis Üzerine Bir Söyleşi”, *İslâmî Araştırmalar*, X:1-2-3-4, 1997, s. 138-144.

²¹⁹ İmâm-ı Rabbânî, *Te’yid-i Ehl-i Sünnet*, trc. ve tah. İsmailağa Telif Heyeti, s. 96-106.

²²⁰ Yılmaz, *İmâm-ı Rabbânî Ahmed Fârûkî Serhendi’de Nübüvvet Anlayışı*, s. 32.

²²¹ *Mektûbât*, I, 266.

²²² Yüce, Abdülhakim, ‘Sünnetin İhyâ Edicisi Olarak İmâm-ı Rabbânî’, *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Bildiri Özetleri*, İstanbul 2013, s. 22. Bu husustaki örnekler için ayrıca bk. Tosun, *a.g.e.*, s. 73-75, 147-150.

Bu anlamda *Mektûbât*, onun davet çalışmasında, içinde bulunduğu koşullarda bir yandan Hinduizm'e karşı İslâmîyet'i müdafaa ederken²²³, diğer yandan da Şia'ya karşı Ehl-i Sünneti savunmuştur. Mektuplarında hadislerle ele aldığı ashâb-ı kirâmın (r.a.) yeri büyüktür.²²⁴ *Mektûbât*'ta geçen hadisler konu yönünden ele alındığında sahâbe başlığı en fazla zikredilen konudur ve toplamda 52 hadis rivayet edilmiştir.²²⁵ Zira İmâm-ı Rabbânî onları hakkında övgü dolu ayet ve hadis bulunan, vahyin gelişine ve mucizelere aşıktan şahit olan nesil olarak görür. Ona göre sahâbe dinin en büyük parçasıdır, Kur'an onlar vasıtasıyla bize aktarıldığı gibi, sünnet de onlar vasıtasıyla bize aktarılmıştır. İcma dahi onların asrına bağlıdır. Onlar şerli insanlar idiyse onlardan sonra gelip onlara tabi olanlar nasıl hayırlı oldular? Dolayısıyla Ashâb-ı kirâmın yoluna uymadan Hz. Peygamber'e tâbi olduğunu iddiâ etmek bâtil yani geçersiz ve boş bir iddia görüşündedir. Aynı şekilde, sahâbeye dil uzatılırsa hem Kur'an'ın, hem sünnetin sıhhati tartışma konusu olur. Ashab-ı kirâmın arasında meydana gelen ihtilaflarda –âlimlerden delil getirerek- en doğrusunun sükût etmek olduğunu söyler. Onlara dil uzatmak dine ve Peygamber'e dil uzatmaktır. Aslında sahâbeye dil uzatanların asıl gayesi herhalde İslâm'ı inkârdır. Nitekim Şia sahâbeye olan saldırı ve güvensizliklerinden ötürü Kur'an'da eksilik ve fazlalık olduğunu iddia ederek onun hakkında şüpheli bir durum oluşturdukları gibi, başta Hz. Âişe ve Hz. Ebû Hüreyre olmak üzere, sahabe vasıtasıyla bize aktarılan ve dinin temellerinden birini oluşturan hadisleri de bu tutumlarıyla reddetmektedir.²²⁶ İmâm-ı Rabbânî'nin ashâb-ı kirâmın fazîletlerine dair paylaştığı bu görüşleri arasında sahabe sevgisini sünnilîğin temeli

---

²²³ İmâm-ı Rabbânî'ye göre Müslümanların başarılı veya başarısız olmasında siyasi iktidar ve yöneticilerinin önemli rolü bulunmaktadır. İktidarın görevini başarıyla sürdürebilmesi için de alimlere başlıca görev ve sorumluluklar düşmektedir. *Mektûbât*, I, 47, 65, 195.

²²⁴ *Mektûbât*, I, 25, 80, 107, 120, 209, 210, 251; II, 328, 349; III, 436. Talebelerinden Kışmî İmâm-ı Rabbânî'yi bu yönüyle şöyle anlatır: “Ashâb-ı kirâm aleyhimü'r-rıdvanın hepsini ümmetin bütün evliyasına tercih ederdi. Ashâb'ın arasındaki kavga ve münakaşaların iyi niyetle olduklarını bildirirler, ictihad ve rey sebebi ile olup, şahsi arzular, nefsi isteklerle olmadıklarını ve o din büyüklerine o yüksek ve faziletli zatlara bu yolla iftira etmenin çok çirkin olacağını bilirler ve daima söylerlerdi”. Kışmî, *a.g.e.*, s. 210.

²²⁵ Hadislerde Ashab-ı Kirâm'a (r.a.) verdiği öneme dair çalışmamızın 'içindekiler', 'sonuç' ve 'ekler bölümündeki grafik tablosu no.7 ve Tablo-8'e bakınız.

²²⁶ *Mektûbât*, I, 24, 80, 120, 251, 266; II, 349, 409; III, 436. İmâm-ı Rabbânî'nin *Te'yîd-i Ehl-i Sünnet* adlı özel eserinde bu konulara dair görüş ve örnekleri için ayrıca bk. İmâm-ı Rabbânî, *Te'yîd-i Ehl-i Sünnet*, trc. ve tah. İsmailağa Telif Heyeti, s. 38-55, 59, 85-88.

olarak görmesi ayrıca dikkat çekmektedir. Bu husus *Mektûbât*'ta şöyle geçer: “Şîa, eğer sevgilerini Ehl-i beyt'le sınırlamayıp diğer sahabeye cephe almamış ve aralarındaki tartışmaları iyiye yorup bütün sahabeye hürmet etmiş olsaydı, onlarda Ehl-i sünnet kabul edilir ve Hâricî veya Râfizî gruplardan ayrılmış olurdu. Ehl-i beyti sevmemek, Haricîliktir. Sahâbeye cephe alıp dil uzatma, Râfizîliktir. Bütün sahâbeye karşı saygılı olup, hürmek duymakla beraber Ehl-i beyti sevmek ise Sünnîliktir.”²²⁷

Bütün bu bilgiler ve çalışmamızın “içindekiler” kısmında numaralandırdığımız hadislerin konu başlıkları ve muhtevalarından hareketle İmâm-ı Rabbânî'nin (seçtiği hadislerden²²⁸ ve sayısal çokluğundan²²⁹) sünnete ittibâyı, ihyasına verdiği önemi ve müstehâblara²³⁰ ne denli riâyet ettiğini görürüz.²³¹ Bunlar arasında namazın sünnetleri ve nafilâ namazlara düşkünlüğü ayrıca dikkat çekerken²³² *Mektûbât*'ın en çok temas

---

²²⁷ *Mektûbât*, I, 349.

²²⁸ Seçilen hadislerin genele yakını Peygamber (s.a.v.)'in yüce makamını, ashab-ı kirâmî ve sünneti seniyyeye tâbi olmayı işlemektedir. Daha geniş bilgi için çalışmamızın ‘içindekiler’, ‘sonuç’ ve ‘ekler’ bölümündeki tablo ve grafiklere bakılabilir. Ayrıca *Mektûbât*'ta geçen hadislerin tahrîc ve değerlendirilmesiyle her bir hadis ikinci bölümde ele alınmaktadır.

²²⁹ En değerli eserlerinden biri olan *Mektûbât*'ı 536 mektuptan oluşurken, tekrarlarıyla beraber zikrettiği hadis sayısının 481 adedi bulması ve bunların büyük oranda makbul hadislerden oluşması, onun hadis ilmüne olan dikkati ve sünnete verdiği önemi başka bir cihetiyle önümüze koymaktadır. Bu husustaki geniş bilgi, tablo ve grafikler için çalışmamızın ‘sonuç’ ve ‘ekler’ kısmına bakılabilir.

²³⁰ Müstehâplara verdiği önem hususunda birgün bir talebesine “birkaç karanfil alıp getir” der. Altı tane karanfil getiren bu talebesine “ ‘Allah Teâlâ tektir ve teki sever’ Tek’e riâyet ve dikkat müstehâbtır. İnsanlar müstehâbı ne zannediyorlar. Müstehâb, Allah Teâlâ'nın sevdiği şeydir. Biz müstehâba o kadar riâyet ederiz ki, yüzümüzü yıkarken önce suyu sağ tarafımıza getiririz. Çünkü sağdan başlamak müstehâbtır” diyerek azarlar. Kışmî, *a.g.e.*, s. 194.

²³¹ *Mektûbât*, I, 114, 152, 163, 286; II, 326, 343. İmâm-ı Rabbânî'nin ibâdet ve âdetlerinin azimete uygun ve hareketlerinin sünnete muvafık olduğu bilinir. Kışmî onun bu yönlerini, sosyal hayatı, nafilâ ibadetleri, oruç hassasiyeti, çokça Kur'an okuması, hatimleri, zikir ve salavatları, istihare ve istişareye verdiği önem, davetlere icabeti, seyahat ve ziyaretleri, yeme-içme gibi hemen tüm günlük hallerine dair detaylı bilgi ve örnekler vererek sünnetlere riâyetini aktarır. Kışmî, *a.g.e.*, s. 173-214.

²³² Talebesi Kışmî der ki: “Abdest suyunu getirmek seccâdeyi hazırlamak, buna benzer ibadet işleri kendisine verilmiş olan bir dervişten duydum, şöyle söyledi: ‘Ben, bütün bir günde Hazret-i İmâm'ın kaylûle zamanında ve gecenin üçe taksiminin ikincisinde kendi işlerimle uğraşacak zaman bulurum. Bu iki vakitten başka, o Hazretin tâat ve ibadetlerinin çokluğundan hiç zamanım olmuyor.’” Kışmî, *a.g.e.*, s.196. İmâm-ı Rabbânî'nin namaz hassasiyetine dair farklı yaklaşım için ayrıca bk. Beşer, Faruk, “İmâm Rabbânî'nin namaza, vahdeti vücuda, ney ve semaya dair bir mektubunun özeti”, *Yenişafak*, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/farukbeser/imam-rabbannin-namaza-vahdeti-vucuda-ney-ve-semaya-dair-bir-mektubunun-ozeti-2044488>, erişim tarihi 18 Şubat 2018.

ettiği konuların başında gelir.²³³ Mektuplardaki ‘hadislerin konu başlıkları’ düşünüldüğünde ise namaz ibadeti en fazla zikredilen 4. konudur ve toplamda 22 rivayette geçer.²³⁴ Nitekim *Mektûbât*’ın üçüncü cildini derleyen Kışmî, İmâm-ı Rabbânî’nin namaz hassasiyetlerini *Berekât-Zübde* adlı eserinde özel bir fasıl ayırarak detaylıca anlatmaktadır.²³⁵ Yine bu anlamda İmâm-ı Rabbânî’nin namaz ibadetleri ve Kur’an tilavetinin yanında önem verdiği bir diğer sünnet ise dua, zikir ve tesbihattir; *Mektûbât*’ta zikredilen hadisler arasında ‘ibâdi yönüyle’ bakıldığında²³⁶ birinci sırada yer alır. Hadis konu başlığı yönüyle 30 rivayetle en fazla zikredilen 3. konudur.²³⁷

Konuyu *Mektûbât*’ın sünnetin önemine dair dikkat çeken bazı cümleleriyle noktalayalım: “Hak Teâlâ, Efendimiz (s.a.v.) muhterem ve yüce âilesi hürmetine, zâhir ve bâtınımızı yani hem iç dünyamızı hem de dışımızı onun sünnet-i seniyyesine uymakla süslenmiş eylesin!.. Sevgilinin ahlâk ve özelliklerini taşıyan herşey, sevgiliye tâbi olarak sevgili olur. Bu kesin ve sabittir. “*Bana uyun ki Allah da sizi sevsin*”²³⁸ âyeti kerimesinde buna bir işaret vardır.”²³⁹ “Fazîlet onun sünneti seniyyesine tâbi olmaya ve meziyet onun şerâtini tatbik etmeye bağlıdır.”²⁴⁰ “Bütün saadetlerin sermayesi sünnete tâbi olmaktır. Bütün fesatların temeli şeriata aykırılıktır.”²⁴¹ “Kulu

---

²³³ *Mektûbât*, I, 29, 85, 260, 261, 263, 266, 272, 287, 288, 304, 305, 312; II, 329, 333, 344, 360, 380, 382; III, 429, 437, 446, 453.

²³⁴ Hadislerde namaz ibadetine verdiği öneme dair çalışmamızın ‘içindekiler’, ‘sonuç’ ve ‘ekler bölümündeki grafik tablosu no.7 ve Tablo-8’e bakılabilir.

²³⁵ Kışmî, *a.g.e.*, 173-214. Eserdeki bu fasılın çalışmamızın Ekler bölümündeki (Ek-11) “İmâm-ı Rabbânî ile Namaz” başlıklı kısa özeti için bk. Ek-11, s.284-287.

²³⁶ Zikredilen hadislerin genel manada konu başlıklarına göre tasnifi yapılırsa birinci sırada Ashab-ı Kiram (r.a.), ikinci sırada ise Peygamber Efendimiz (s.a.v.) vurgulanmıştır. Nitekim ‘*Kişi sevdiğiyle beraberdir*’ hadisi (toplamda 21 kere) en fazla zikrettiği hadisdir. Detay bilgi için çalışmamızın ‘içindekiler’, ‘sonuç’ ve ‘ekler bölümündeki grafik tablosu no.7 ve Tablo-8’e bakınız.

²³⁷ Hadislerde dua, zikir ve tesbihate verdiği öneme dair çalışmamızın ‘içindekiler’, ‘sonuç’ ve ‘ekler bölümündeki grafik tablosu no.7 ve Tablo-8’e bakılabilir.

²³⁸ Âl-i İmrân, 3:31

²³⁹ *Mektûbât*, I, 41.

²⁴⁰ *Mektûbât*, I, 114. Şer’î hükümlerdeki merci Kitap ve Sünnettir. Müçtehitlerin kıyası ve ümmetin âlimlerinin icmâi da hükümlerin ispatında birer mercidirler. Ancak bu dört şer’î delilin dışında hiçbir şey kesinlikle hüküm ispat etme vasıtası olamaz. İlham bir şeyin helâl veya haram olmasında delil olamaz, aynı şekilde bâtın erbabının keşifleri de bir şeyin farz veya sünnet olarak değerlendirilmesinde kaynaklık edemez. *Mektûbât*, II, 55.

²⁴¹ *Mektûbât*, I, 114. Bu durumu *Mektûbât* şöyle örnekler: Ağaçtan maksat meyve almaktır, şayet ağaç varsa meyve alma beklentisi de olur. Ancak ağaçların köklerine bir hastalık vurmuşsa meyveler

Allah Teâla'ya yaklaştıran ameller ya farz, ya da nâfiledir. Farzları edâ ederken sünnetlerden bir sünnet ya da edeplerden bir edebe riâyet etmek de bunun gibidir.”²⁴² “Allah Rasûlü Hz. Muhammed'in (s.a.v.) müridiyim ve onun ayak izini sürerek kendileriyle aynı mürşitte birleşmekteyiz.”²⁴³ “Kalbi mâsivâ pasından temizleyip cilâlamak zaruridir. Bu pası gidermek için en iyi cilâ da Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sünnetine tâbi olmaktır”²⁴⁴, “Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sünnetlerinden bir sünnet ihyâ etmekten başka bir arzum kalmadı”²⁴⁵, “Özetle ifade edelim ki, uzun bir müddettir bilgi, hal ve makamlar bahar yağmuru gibi bu fakirin üzerine yağmaktadır. Yapılması gereken her şey Allah'ın inayetiyle yapıldı. Şimdi ise Muhammed Mustafa'nın

---

de yok demektir. Ağaçları kestiği halde meyve beklentisi içinde olan kimsenin ahmaklığı ne de büyüktür. Ağaçlar ne kadar güzel bakılırlarsa o kadar güzel, verimli ve bol meyve verirler. Evet, meyve her ne kadar maksat ise de unutmamak gerekir ki, ağacın bir şubesidir. Binâenaleyh şeriata gerçekten bağlı olanlarla, gösteriş yapanların da bu esasa göre değerlendirilmeleri gerekir. Şeriata bağlı olan kimse mârifet sahibidir, bağlılık arttıkça da mârifet artar. Şeriata bağlılık gösterisinde olanların ise mârifetten nasipleri yoktur. *Mektûbât*, II, 55.

²⁴² *Mektûbât*, I, 29. İmâmı Rabbânî'nin sadece sünnete uyma değil aynı zamanda sünnetten adab çıkarımı da söz konusudur. Nitekim talebelerinin bulunduğu bir ortamda kendileri Kur'an-ı Kerim yazarken kalemin mürekkebinin kontrol için eline bir nokta değdirmiş, sonrasında bevl sıkıştırınca acelece halâya girmiş, ancak elindeki mürekkebi görünce edebi terk etmemek için sıkışık haline rağmen çıkıp o siyah noktayı yıkamış ve tekrar girmiştir. Daha sonraları bu durumu “bir gün halâya giderken, yanlışlıkla sağ ayağımı önce içeri koydum. O gün bir çok hâllerim bağlandı” diye anlatır. Kışmî, *a.g.e.*, s. 193-194.

²⁴³ *Mektûbât*, III, 87.

²⁴⁴ *Mektûbât*, I, 42. İmâm-ı Rabbânî ihlâs ve Peygambere tâbiyet üzerinde çok durur. Peygambere tâbiyet; ibadetler için zâhirî şart, ihlâs ise bâtinî şarttır. Bu iki şart beden ile ruh mesabesindedir. Bâtinî şart ile تخلية ‘Tahliye’ yani kalbi bütün hastalıklarından temizlemek; zâhirî şart ile de تخلية yani zâhirini sünnet-i seniyye güzellikleriyle süslemek kast edilir. Arvas, *a.g.m.*, *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri*, s. 54. Ayrıca Kışmî onun şöyle dediğini aktarır: “Kendi saadetimi, işlerden bir işte O servere (s.a.v.) benzemekte bilirim. Bu benzeme isterse şekilde ve sûrette olsun, insanlar bazı sünnetlerde, geceyi ihyâ etme ve buna benzer niyetleri de dahil ediyorlar. Onların dar düşüncelerine şaşıyorum. Binlerce gecenin ihyâsını, bir mutâbeatın yarısına değişmem.” Kışmî, *a.g.e.*, s. 204.

²⁴⁵ *Mektûbât*, I, 37. Bu hususta bir başka mektubunda şu ifadeleri de dikkat çekmektedir: “Bazı kimseler, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hadislerini tebliğ eden hadisçilerin ümmetin en üstünleri olduğuna inanmışlardır. Bununla mutlak olarak onların en üstün olduğu söyleniyorsa, bu tartışmalıdır. Zâhiri tebliğcilerin en üstünü olduğu kastediliyorsa, bu mümkündür. Mutlak anlamda üstünlük, hem zâhirî hem de bâtinî tebliği ve daveti cem etmiş olanlara mahsustur. Zira tebliğin bir bölümü ile yetinmek, mutlak üstünlük ile bağdaşmayacak bir eksikliği içinde barındırır.” *Mektûbât*, II, 57.

sünnetini ihya etmekten başka arzumuz kalmadı. En güzel salâtlar, en mükemmel selamlar ona ve ailesine olsun!”²⁴⁶

1.6.2. HADİSLERİ KULLANMA TARZI

İmâm-ı Rabbânî'nin hayatını, hocalarını ve onlardan aldığı eğitimi aktarırken kendisinin iyi bir hadis eğitimi ve birçok hadis kitabının icâzetini aldığını görmüştük. *Mektûbât*'ını incelediğimizde kendisinin bir sözü isnad ederken hadis ilmi ve tekniğini göz ardı etmediğini görürüz. Kudsî hadisler için “kudsî hadiste varit oldu”²⁴⁷, “kudsî hadiste...”²⁴⁸, “Hz. Peygamber Allah'tan naklederek buyurdu”²⁴⁹ şeklinde örnekler verebiliriz. Merfû hadislere olan vurgusunu bazen “nebevî”²⁵⁰ sıfatını kullanırken, bazen doğrudan “Allah Rasûlü şöyle dedi”²⁵¹ veya “Doğru haber veren aleyhis-salatu ves'selam şöyle dedi”²⁵², veya “Hâtemür-risâlet şöyle dedi”²⁵³, “Alemlerin Rabbinin habibi, kâinatın efendisi şöyle dedi”²⁵⁴, veya “Doğru sözlü ve sözünün doğruluğu kabuş görmüş efendimiz şöyle dedi”²⁵⁵ gibi hürmet ifadeleriyle gösterir. Böylelikle yapılan naklin merfû bir hadis olduğuna işaret eder.

İmâm-ı Rabbânî'nin hadisçi geleneğine uygun davrandığı bir başka husus, yer yer hadislerin sıhhatine ilişkin değerlendirmelere yer vermiş olmasıdır. “Sahîh hadiste varit olmuştur”²⁵⁶, “Sahîh hadislerde şöyle varit olmuştur”²⁵⁷, “(Bu konuda) sahîh hadisler varit olmuştur”²⁵⁸ tarzında örnekler mevcuttur.

---

²⁴⁶ *Mektûbât*, I, 36. İmâm-ı Rabbânî'nin son anlarında en çok zikrettiği dua, Peygamber (s.a.v.)'in son sözlerinden olan “*Allahümme Refikal A'la*” duası olmuştur. Kışmî, *a.g.e.*, s. 291.

²⁴⁷ *Mektûbât*, I, 34, 66, 101, 237; II, 4, 30, 98, 128; III, 12, 55, 65, 75, 112, 175; Ayrıca bk. Uysal, *a.g.e.*, s. 351.

²⁴⁸ *Mektûbât*, II, 15.

²⁴⁹ *Mektûbât*, II, 17; III, 171; Uysal, *a.g.e.*, s. 352.

²⁵⁰ *Mektûbât*, I, 17, 138, 173, 371, 381; II, 48; 109, 113, III, 144.

²⁵¹ *Mektûbât*, I, 47, 55, 67, 83, 84, 86, 87, 88, 103, 142, 150, 160, 165, 214, 259, 366.

²⁵² *Mektûbât*, I, 77, 126; II, 120; III, 63, 96, 104, 136.

²⁵³ *Mektûbât*, I, 328.

²⁵⁴ *Mektûbât*, I, 83, 159.

²⁵⁵ *Mektûbât*, II, 119.

²⁵⁶ *Mektûbât*, II, 49, 171.

²⁵⁷ *Mektûbât*, III, 128.

²⁵⁸ *Mektûbât*, III, 179.

İmâm-ı Rabbâni az da olsa hadislerin kısa tahriline yer vererek, sıhhat değerlendirmesini, bizzat hadisçilere dayandırmayı tercih etmiştir: “Onu Buhârî ve Müslim eserlerinde nakletmişlerdir”, “Hâkim bu hadisi sahîh bulmuştur”, “Onu Taberânî ve Hâkim rivayet etmiştir.”²⁵⁹

İmâm-ı Rabbâni *Mektûbât*'da hadislerin senedine yer vermemiştir. Ancak hadis furu' kitaplarının bile hadisi senetleriyle zikretmeyi asırlar öncesinden bıraktığı dikkate alınırsa bunun kabul gören bir durum olduğu hemen anlaşılacaktır.²⁶⁰

Mektûbât'daki rivayetlerin lafız farklılığı²⁶¹ olan kısmını tek tek belirttiğimiz ikinci bölümde görüleceği üzere İmâm-ı Rabbânî hadis rivayetinde bazen yakın, benzer ve eş anlamlı lafızlar kullanmıştır. Bu şekliyle onun diğer birçok mutasavvıf gibi bütün dikkatlerini hadisin manasına verdiğini görürüz.²⁶² Bazı hadislerinde göze çarpan bu ‘lafız farklılıklarıyla nakletme’²⁶³ cevâzını, *Hadis ilimleri ve Hadis İstılahları* adlı eser tarihçesiyle tafsilatlı ele alırken²⁶⁴ Ahmet Naîm, *Hadis Usûlü* kitabında bu hususu kısaca şöyle açıklar: “...Sahâbenin çoğu da rivâyet bi'l-ma'nâ'yi tecviz, hatta tatbik ettikleri gibi Hasan-ı Basrî, Süfyân-ı Sevrî, Vekî b. el-Cerrâh, Şa'bî, İbrâhîm-i Nehâf, Amr ibn-i Dînar ile eimme-i erbaa ve onların ayarında Tabîin ve ekser-i muhaddisîn ve Cumhûr-ı fukahâ ve Usûliyyûn tamâm-ı ma'nâyı edâ şartıyla bunu câiz görmüşlerdir. İmâm-ı Mâlik'in bu türlü rivâyeti tecviz ettiğine de, etmediğine de dâir rivâyet vardır.”²⁶⁵

---

²⁵⁹ *Mektûbât*, I, 46, 56, 103, 104; krş. Uysal, *a.g.e.*, s. 353.

²⁶⁰ (krş. Uysal, *a.g.e.*, s. 351).

²⁶¹ *Mektûbât*'daki hadislerin takdim-tehiri, cem edilmesi ve taktî edilerek rivayet edilmesi konuları lafız farklılıkları konusundan daha az olması sebebiyle tüm bu başlıkları bağımsız olarak değil, ‘Lafız Farklılıkları’ başlığı adı altında zikrettik.

²⁶² Özgen, *a.g.e.*, s. 63. Ayrıca İmâm-ı Rabbânî'nin senet kısmında kullandığı edâ sîgası da buna bir örnektir ki muhaddis sūfîler bütün dikkatlerini hadisin anlamına yönelttikleri için hadisin sıhhatine delâlet eden edâ sîgasını öncelememişlerdir. (krş. Uysal, *a.g.e.*, 354; Saklan, *a.g.e.*, 221-224).

²⁶³ Çalışmamızın ‘giriş kısmında’ genişçe aktardığımız gibi Arif Naushahi “Necessity of a New Critical Edition of *Mektûbât*-ı İmâm-i Rabbânî” adlı çalışmasında *Mektûbât*'daki tüm hadis metinlerinin Farsça aslından yeniden saptanmasının fayda ve önemine deyinmiş, bu sayede lafız farklılıkları vb konularda elde edilecek fayda kazanımına dikkat çekmiştir. Naushahi, *a.g.m.*, *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri*, s. 263-268.

²⁶⁴ Subhi, *a.g.e.*, s. 58-63.

²⁶⁵ Naîm, *Hadis Usûlü*, İstanbul 2009, s. 438. (krş. Koçyiğit, *Hadis Usûlü*, Ankara 1998, s. 220-222; Saklan, *Hadis Tarihinde Muhaddis Sūfîler*, s. 221-224). Mana ile rivayet hususunda daha fazla bilgi için bk. Naîm, *a.g.e.* s. 439-448; Suyûtî, *Şerhu elfiyyeti'l-Irakî = Şerhu't-tebsıra el-*

İmâm-ı Rabbânî az da olsa bazen birden fazla hadislerin lafızlarını cem ederek, bazen de lafızları takdim-tehir, ihtisar taktî ederek rivayet etmiştir.²⁶⁶ Hadisin bir yerinden taktî edilerek konunun akışında ilgili olan yeriyle irtibatlandırılıp rivayet edilmesinin cevâzını Ahmed Nâim gene aynı eserin *İhtisâr-ı Hadis ve Taktî'-i Hadis* başlıklı müstakil bâbında (nr. 56) deliller zikrederek özetlemiştir.²⁶⁷

İmâm-ı Rabbânî, hadis metniyle ilgili olarak herhangi bir hadis mecmuasında geçen asıl metni genelde muhafaza ederek aktarır. Ancak diğer mutasavvıfların yaptığı gibi hadis kitaplarında yer almayan az da olsa bazı rivayetlere yer verir. Bu hususu *İmâm-ı Rabbânî'de Ehl-i Sünnet Kimliği ve Tasavvuf Kültüründe Hadis* isimli çalışmalar şöyle aktarır: “Aslında İbn Arabî (v.638/1240), Sühreverdi (v.632/1234) ve İmâm-ı Rabbânî gibi iyi hadis tahsili almış mutasavvıflar, o rivayetlerin hadis külliyyatında bulunmadığını bilir ama mana bakımından doğru olduğuna inandıkları için eserlerinde onlara yer verirler.”²⁶⁸

Metinlerle ilgili, hadisi vermeden muhtevasına işaret²⁶⁹ ve Hz. Peygamber’e (s.a.v.) isnad etmeden nakil²⁷⁰ başlıklarında bulunmaktadır. Özellikle konuşma bütünlüğü içerisindeki bu durum Hz. Peygamber’e (s.a.v.) ait bazı sözlerin müellife ait zannedilebildiği gibi müellife ait sözler de hadis zannedilebilir. Burada öncelikle *Mektûbât*’ın aslının Farsça olduğunu ve ülkemizdeki nüshaların genelde Arapça’ya çevrilen nüshalar üzerinden yapıldığını hatırlatmakta yarar var.²⁷¹ Hadislerin paragraftaki yerleri incelendiğinde “muhtevaya işaret”in “manen rivayete”, “isnad etmeden nakil”in ise “takti” kullanımı olduğu gibi “konunun akışıyla ilgili yeriyle

---

müsemmat bi't-tezkire fi ulumi'l-hadis, thk. Abdullah Muhammed ed-Derviş, Dimaşk 1998, s. 226-228.

²⁶⁶ İmâm-ı Rabbânî, herhangi bir hadis mecmualarında geçen hadis lafızlarında, orijinal metni genellikle muhafaza etmiştir. Hadisin yalnız kendisine lazım olan kısmı ile yetinerek, zaman zaman ihtisar ve taktî uygulamalarına yer vermiş olması, hadisin orijinal lafızından vazgeçtiği anlamına gelmemektedir. Ayrıca bk. Uysal, *a.g.e.*, 354.

²⁶⁷ Nâim, *a.g.e.* s. 449-458.

²⁶⁸ Özgen, *a.g.e.*, s. 64.

²⁶⁹ *Mektûbât*, I, 47, 58, 59; II, 3, 13, 34, 52; III, 76; Uysal, *a.g.e.*, 356.

²⁷⁰ *Mektûbât*, I, 110; II, 23; Uysal, *a.y.*

²⁷¹ Daha önce bahsettiğimiz gibi, Arif Naushahi “Necessity of a New Critical Edition of Mektûbât-ı İmâm-i Rabbânî” adlı çalışmasında *Mektûbât*’daki tüm hadis metinlerinin Farsça aslından yeniden saptanmasının fayda ve önemine deyinmiş, bu sayede lafız farklılıkları vb konularda elde edilecek fayda kazanımına dikkat çekmiştir (krş. Naushahi, *a.y.*, s. 263-268).

irtibatlandırılıp rivayet edilmesi” olduğunu görebiliriz. Bu hususlara ve cevazına konuya girişimizde değinmiştik.²⁷²

Hadislerdeki şerh konusunda İmâm-ı Rabbânî, lafzın zâhiri yanında bir de bâtinî yönünü ele alır. Bu iki yönüyle ayet ve hadisleri ele alma irfan geleneğinin dikkat çeken yönlerinden kabul edilir.²⁷³ Nitekim Ebû Hureyre'nin Hz. Peygamber'den aldığı “iki kap ilim”i, “ilmu'l-esrâr” çerçevesinde “gizli bir ilim türü bulunduğunu, onu herkesin anlayamayacağını, Allah'ın onu dilediğine vereceğini” söylemiştir.²⁷⁴ Bir başka örnek olan “*Ümmetimin âlimleri, İsrailoğullarının Peygamberleri gibidir*” rivayetinde İmâm-ı Rabbânî diğer birçok sûfiden olumlu şekilde farklı yorumlar. İrfan geleneği bunu “ilmu'l-esrâr” anlam boyutunda bırakırken İmâm-ı Rabbânî bunu ‘âlimler, veraset ilmi ile mücehhez olmalıdır; vâris olabilmesi içinde hem ahkâm, hem de esrâr ilimlerinden pay alması gerekir’ diye açıklar.²⁷⁵

İmâm-ı Rabbânî'nin haber-i mütevatir, haber-i vahid ve meşhur hadis gibi hadis ıstılahlarına dair bir açıklamasına raslamadık. Ancak özellikle *Mektûbât*'ında kullandığı hadisleri dikkate aldığımızda onun Ehl-i sünnet kimliğiyle tanınan âlimlerin kabul ettiği usüle uyduğunu görürüz.²⁷⁶

İmâm-ı Rabbânî cerh ve ta'dil konusunda, sahâbe-i kirâmın bu işleme tutulmasına karşı çıkararak durumu şöyle açıklamıştır: “Ashâb-ı kiramdan birini cerh etmek, yani yaptığı rivayete güvenilmeyeceğini söylemek, yüce Kur'an'a karşı bir hakaret olur. Çünkü Kur'an-ı Kerim'in bazı âyetleri bu cerh edilen sahâbîden gelmiş olabilir.”²⁷⁷ Ehl-i sünnet alimleri sahâbe hakkında cerh ve tadil kapısını açmanın bazı

---

²⁷² Subhi, *a.g.e.*, s. 58-63; Naîm, *a.g.e.* s. 439-448.

²⁷³ Uysal, *a.g.e.*, 357.

²⁷⁴ *Mektûbât*, I, 280. Bu hususu İbn Kesir, ‘insanlar arasında ortaya çıkacak harp ve çatışmalar’la ilgili olduğunu söylerken; İbn Hacer, onları, ‘ilerde ortaya çıkacak kötü idarecilerin isimleri ve kötü uygulamaları’ ile ilgili görmüştür. Bk. Uysal, *a.g.e.*

²⁷⁵ *Mektûbât*, I, 281, II, 24, III, 171; Uysal, *a.g.e.*, 358.

²⁷⁶ Özgen, *a.g.e.*

²⁷⁷ Mektupta ayrıca, Sahâbe-i Kirâmın tamamı rivayetlerin kabulü ve hükümlerinin tebliği noktasında âdil olup hepsi de eşit kabul edilir. Kur'an-ı Kerim'i sahâbe-i kirâmın hepsi bizlere taşımışlardır. Dağılık halde olan âyetler onlardan alınıp toplanmıştır. Hepsi de âdil ve güvenilir olduğu için kiminden iki ayet, kiminden üç ayet, kiminden daha çok yahut daha az sayıda ayet toplanmıştır. *Mektûbât*, I, 210. Ayrıca bk. Özgen, 71.

mahsurlara yol açacağından endişe duyarak sahâbenin tamamının adil olduğunu ittifakla kabul eder ve onları cerhe tâbi tutmazlar. Nitekim *Riyâzü's-sâlihîn* müellifi Nevevî *et-Takrîb ve't-Teysîr* adlı eserinde, Hz. Osman'ın şehit edilmesiyle başlayan ve Hz. Ali ile Hz. Muâviye arasındaki olaylara kadar devam eden bazı fitnelere karışan ve karışmayan sahâbenin hepsinin adaletli olduğunu söylemektedir.²⁷⁸

Hadisleri değerlendirmede İmâm-ı Rabbânî yer yer kendisinden önceki rivayetlere dayanmakla birlikte yorum açısından kendisinden önceki mutasavvıflardan daha mutedil ve İslâm'ın özüne daha uygun bir tasavvuf çizgisi izleme çabasında olduğunu belirtmeliyiz. Çalışmamızın aslî yönü *Mektûbât*'da geçen hadislerin tahriç ve değerlendirmesi' olduğundan her bir rivayeti bağımsız numaralarla ikinci bölümde ele alacağız

---

²⁷⁸ Özgen, *a.g.e.*, s. 69. Konu hakkında İmâm-ı Rabbânî ise özetle şunları söylemektedir: “Hz. Ali'nin (r.a.) hilafeti döneminde cereyan eden tartışmalar ve münakaşalar hevâ ve heves sebebiyle olmamıştır. Ehl-i sünnet ve'l-cemaat âlimlerine göre o dönem savaş ve tartışmalarda haklı olan Hz. Ali (r.a.) idi. Ona muhalif olanlar ise hata etmişlerdi. Ancak buradaki hata, içtihadı dayandığı için o hatalı içtihadın sahibine dil uzatılmaz ve o kişi ayıplanmaz. Bunun ötesine giderek muhaliflere dil uzatmak ve onları lanetlemek anlamsız ve fuzuli iştir. Bilmek gerekir ki sahâbe-i kiram Kitap ve Sünnet'i bize ulaştıran ilk nesildir. İcma da onların asrına bağlıdır. Eğer onların hepsi ya da bazıları dalalet, sapıklık ve fisk ile vasıflanmış olsa dinin de tamamına veya bir kısmına itimat edilemez. Peygamberlerin en üstünü ve sonuncusu olan Hz. Muhammed (s.a.v)'in gönderilmesinin faydası da çok az olur” bk. *Mektûbât*, III, 24.

İKİNCİ BÖLÜM
İMÂM-I RABBÂNÎ'NİN MEKTÛBÂT'INDA GEÇEN
HADİSLERİN TAHRİÇ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

MUKADDİME²⁷⁹

1.HADİS: İLMİ, HAKKIYLA ALLAH’I BİLEN ÂLİMLER ANLAR

إِنَّ مِنَ الْعِلْمِ كَهَيْئَةِ الْمَكُونِ لَا يَعْلَمُهُ إِلَّا أَهْلُ الْمَعْرِفَةِ بِاللَّهِ - وَفِي رِوَايَةٍ إِلَّا الْعُلَمَاءُ بِاللَّهِ -

فَإِذَا قَالُوهُ - وَفِي رِوَايَةٍ تَكَلَّمُوا، وَفِي رِوَايَةٍ نَطَقُوا بِهِ - لَا يُنْكِرُهُ إِلَّا أَهْلُ الْغَرَّةِ بِاللَّهِ

“İlimler içerisinde gizli olanı vardır. Bunu ancak Allah’ı bilen(arif)ler -diğer bir rivayette: Allah’ı bilen âlimler- bilebilir. Bu kimseler onu söylediklerinde -diğer rivayette: o gizli ilim hakkında konuştuklarında- onları ancak Allah’tan gafiller inkâr eder.”

Deylemî *Firdevs*’inde Ebû Hureyre’den (r.a.) rivayet etmiştir.²⁸⁰ İsnadı zayıftır.²⁸¹

2. HADİS: İLİMLE AMEL ETMENİN FAZİLETİ

مَنْ عَمِلَ بِمَا عَلِمَ وَرَزَّهُ اللَّهُ تَعَالَى عِلْمَ مَا لَمْ يَعْلَمْ

“Kim bildiğiyle amel ederse Allah onu bilmediklerine vâris kılar.”

Ebû Nuaym *Hilye*’sinde Enes b. Mâlik’den (r.a.) eş anlamlı lafızlarla rivayet etmiştir.²⁸² İsnadı zayıftır.²⁸³

3.HADİS: PEYGAMBER EFENDİMİZE (S.A.V.) İLMİN ÖĞRETİLMESİ

²⁷⁹ Çalışmamızın ‘1.4.1.Eserler’ bölümünde *Mektûbât*’a değinirken açıkladığımız üzere Muhammed Murâd Kazânî Minzelevî Mekkî (ö. 1856) *Mektûbât*’ı Arapça’ya tercüme eden kişidir (1888). Mütercimim bu çalışmasında *Mektûbât*’a eklediği mukaddime bölümü, elimizdeki 11 farklı tüm *Mektûbât* baskılarında beraberce zikredilmiştir. Bu sebeble bizde, mütercimim mukaddimesinde zikrettiği 5 adet rivayeti –her ne kadar İmâm-ı Rabbânî’ye ait değilse de- *Mektûbât*’tan bir cüz görerek hadis numarası verip çalışmamızda ele aldık (bk. 1, 2, 3, 4, 5 nolu hadisler).

²⁸⁰ Deylemî, *el-Firdevs*, I, 210.

²⁸¹ Irâkî, *Tahrîcu ahadîsi l-İhyâ*, I, 23, (nr.71).

²⁸² Ebû Nuaym, *el-Hilye*, X, 15: مَنْ عَمِلَ بِمَا عَلِمَ وَرَزَّهُ اللَّهُ تَعَالَى عِلْمَ مَا لَمْ يَعْلَمْ

²⁸³ Irâkî, *Tahrîcu ahadîsi l-İhyâ (el-Muğni)*, I, 485, (nr.168).

سَأَلَنِي رَبِّي فَلَمْ أَسْتَطِعْ أَنْ أُجِيبَهُ فَوَضَعَ يَدَهُ بَيْنَ كَتِفَيْيَ بِأَلَا تَكْثِيفٍ وَلَا تَحْدِيدٍ فَوَجَدْتُ بَرْدَهَا
فَأَوْرَثَنِي عِلْمَ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ وَعَلَّمَنِي عُلُومًا شَتَّى فَعَلِمْتُ أَحَدًا عَلَى كِتْمَانِهِ إِذْ عَلِمَ أَنَّهُ لَا يَقْدِرُ عَلَى
حَمَلِهِ أَحَدٌ غَيْرِي وَعَلِمْتُ حَيْرَتِي فِيهِ وَعَلَّمَنِي الْقُرْآنَ فَكَانَ جِبْرِيلُ يُدَكِّرُنِي بِهِ وَعَلِمَ أَمْرِي بِتَبْلِيغِهِ إِلَى
الْحَاصِّ وَالْعَامِّ

“Rabbim bana sordu, ben kendisine cevap veremedim. Şekil ve niteliklerden münezzeh olduğu halde Rabbim elini iki omzumun arasına koydu. Öyle ki, elinin serinliğini hissettim. Beni öncekilerin ve sonrakilerin bilgisine varis kıldı ve bana çeşitli ilimler öğretti. Öğrettiği bu ilimlerden birini, benden başka hiç kimsenin taşıyamayacağını bildiği için, gizlememi istedi. Diğer birini insanlara açıklamam hususunda beni serbest bıraktı. Ve bana Kuran’ı öğretti. Cebrâil (a.s.) da onu bana devamlı hatırlatıyordu. Bir de bana avamdan havassa (sıradan ve seçkin) herkese açıklamakla emr olunduğum bir ilim öğretti.”

Tirmizî Sünen’inde Abdullah b. Abbâs’dan (r.a.) yaklaşık lafızlarla rivayet etmiş ve hasen garib hükmünü vermiştir.²⁸⁴ İsnadı sahihtir.²⁸⁵

Ayrıca, hadiste geçen “şekil ve niteliklerden münezzeh olduğu halde” ibaresi Mektûbât’ın ilk Arapça baskılarında parantez içinde belirtildiğinden bunun hadisin aslından olmayıp Kastallânî tarafından ilave olarak belirtildiğini düşünüyoruz.²⁸⁶

²⁸⁴ Tirmizî, Tefsir’ul Kur’an, 39; Sa’d suresi, 5:

أَتَانِي رَبِّي فِي أَحْسَنِ صُورَةٍ، فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ، قُلْتُ: لَبَّيْكَ رَبِّي وَسَعْدَيْكَ، قَالَ: فِيمَ يَخْتَصِمُ الْمَلَأُ الْأَعْلَى؟ قُلْتُ: رَبِّ لَا أَدْرِي، فَوَضَعَ يَدَهُ بَيْنَ كَتِفَيْيَ فَوَجَدْتُ بَرْدَهَا بَيْنَ ثَدْيَيْيَ فَعَلِمْتُ مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ، فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ، قُلْتُ: لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ، قَالَ: فِيمَ يَخْتَصِمُ الْمَلَأُ الْأَعْلَى؟ قُلْتُ: فِي الدَّرَجَاتِ وَالْكَفَارَاتِ، وَفِي نَقْلِ الْأَقْدَامِ إِلَى الْجَمَاعَاتِ، وَإِسْبَاغِ الْوُضُوءِ فِي الْمَكْرُوهَاتِ، وَانْتِظَارِ الصَّلَاةِ بَعْدَ الصَّلَاةِ، وَمَنْ يُحَافِظْ عَلَيْهِنَّ عَاشَ بِخَيْرٍ وَمَاتَ بِخَيْرٍ، وَكَانَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَيَوْمٍ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ

²⁸⁵ Sünen-i Tirmizî (thk. Elbânî, Maarif Yayınları, Riyad) a.y. 39, nr. 3234. (Muhakkık notu). İleride “Tirmizî..., Muhakkık notu” ibaresiyle yapılacak atıflar bu baskıya aittir. Şayet, Ahmet Muhammed Şâkir, Muhammed Fuad Abdulkaki ve İbrahim Adve Avd heyetinin tahkik ettiği ve Ezher-i Şerif’in 5 cilt halinde bastığı Sünen-i Tirmizî’de ayrı bir hüküm olursa bu parantez içinde ayrıca belirtilecektir.

²⁸⁶ Kastallani, *el-Mevâhib*, II, 381-382:

4.HADİS: İLMİN ZÂHİRİ VE BÂTİNÎ YÖNÜ

حَفِظْتُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَائِيْنِ أَمَا أَحَدُهُمَا فَبَثَّنْتُهُ وَأَمَا الْآخَرَ فَلَوْ بَثَّنْتُهُ

فُطِعَ هَذَا الْبُلْعُومُ

“Ben Rasûlüllah’tan (Allah’ın salât ve selamı onun üzerine olsun) iki kap ilim (aldım) ezberledim. Bunlardan birini size açıkladım. Diğerini size açıklayacak olsam şu boğazım kesilir!”

Buhârî *Sahîh*’inde Ebû Hureyre’den (r.a.) rivayet etmiştir.²⁸⁷

Hadis, Mektûbât’ın 267’nci mektubunda حَفِظْتُ kelimesi yerine أَحَدْتُ lafzıyla tekrar edilmiştir.²⁸⁸

5.HADİS: KÂBE’NİN YENİDEN İNŞASI

لَوْلَا أَنَّ قَوْمَكَ حَدِيثُوا عَهْدِ بَشْرِكَ لَهَدَمْتُ الْكَعْبَةَ فَالزَّفْتُهَا بِالْأَرْضِ وَجَعَلْتُ لَهَا بَابًا شَرْقِيًّا
وَبَابًا غَرْبِيًّا وَزِدْتُ فِيهَا سِتَّةَ أَذْرُعٍ مِنَ الْحِجْرِ فَإِنَّ قُرَيْشًا اسْتَقْصَرَتْهَا حِينَ بَنَتِ الْكَعْبَةَ فَإِنْ بَدَا لِقَوْمِكَ
مِنْ بَعْدِي أَنْ يَبْنُوهُ فَهَلُمِّي لِأُرِيكَ مَا تَرَكُوا مِنْهُ

“Kavmin şirkten yeni çıkmış olmasaydı Kâbe’yi temeline kadar yıkıp yeniden inşa eder, doğu ve batı taraflarından birer kapı açardım. Ayrıca “Hicr” tarafından altı ziralık bir bölgeyi de Kâbe’ye eklerdim. Zira Kureyş Kâbe’yi inşa ederken bu kısmı dışarıda bırakarak mevcut haliyle yetinmiştir. Eğer kavminin benden sonra Kâbe’yi tekrar inşa etme niyeti olursa, gel sana Kâbe’nin ne kadarını dışarıda bıraktıklarını göstereyim.”

...فوضع يده بين كتفي - بلا تكييف ولا تحديد- فوجدت بردها بين ثديي، فأورثني علم الأولين والآخرين، وعلمني

علوما شتى، فعلم أخذ على كتمانته إذ علم أنه لا يقدر على حمله أحد غيري، وعلم خيرني فيه، وعلمني القرآن فكان

جبريل - عليه السلام - يذكرني به، وعلم أمرني بتبليغه إلى العام والخاص من أمتي...

²⁸⁷ Buhârî, İlim, 42.

²⁸⁸ *Mektûbât*’ta yer alan rivâyetlerin ve tekrarlarının sayfa numaraları için çalışmamızın sonuç bölümündeki Tablo-8’e bakınız.

Sahîhayn'de Hz. Âişe'den (r.a.) rivayet edilmiştir.²⁸⁹

9.MEKTUP

6.HADİS: KUR'AN-I KERİM'İN HAKKINI VEREREK OKUMAK

رُبَّ قَارِيءٍ الْقُرْآنِ وَالْقُرْآنُ يَلْعَنُهُ

“Nice Kur’an okuyanlar vardır ki Kur’an onlara lanet eder.”

Bu rivayeti en yakın lafızlarla Gazzâlî *İhyâ*'da Enes b. Mâlik'den (r.a.) mevkuf olarak nakletmiştir.²⁹⁰ Kitabın hadislerini tahriç edenler bu rivayet hakkında yorum yapmamıştır.²⁹¹ Farklı lafızlarla Beyhakî, Muhammed b. Semmâk'ın sözü olarak *Şuab 'ül-Îmân*'da maktu olarak rivayet etmiştir.²⁹² Hadis, قَارِيءٍ kelimesi yerine تَالٍ lafzıyla da *Mektûbât*'ın 105 ve 366. mektuplarında tekrar zikretmiştir.²⁹³

7.HADİS: ORUCUN HAKKINI VEREREK TUTMAK

كَمْ مِنْ صَائِمٍ لَيْسَ لَهُ مِنْ صِيَامِهِ إِلَّا الظَّمْأُ وَالْجُوعُ

“Nice oruç tutanlar vardır ki, tuttukları oruçtan ellerine geçecek olan açlık ve susuzluktan başka bir şey değildir.”

---

²⁸⁹ Buhârî, İlim, 48, Hac, 42; Müslim, Hac, 1333.

²⁹⁰ Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi 'd-Dîn*, I, 324: رُبَّ تَالٍ لِلْقُرْآنِ وَالْقُرْآنُ يَلْعَنُهُ

²⁹¹ Irâkî, *Tahrîcu ahadîsi 'l-İhyâ*, III, 497.

²⁹² Beyhakî, *Şuab 'ül-Îmân*, III, 321: وَكَمْ مِنْ تَالٍ كِتَابِ اللَّهِ مُنْسَلِخٍ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ:

²⁹³ *Mektûbât*'ta yer alan rivâyetlerin ve tekrarlarının sayfa numaraları için çalışmamızın sonuç bölümündeki Tablo-8'e bakınız.

İbn Mâce *Sünen*'inde²⁹⁴ Ahmed *Müsned*'inde²⁹⁵ ve Darimî *Sünen*'inde Ebû Hureyre'den (r.a.) rivayet etmiştir.²⁹⁶ İsnadı hasen sahîhtir.²⁹⁷ Hadis كَمْ lafzının yanında رَبُّ lafzıyla da başlamaktadır.²⁹⁸ Bu lafız farkıyla hadis *Mektûbât*'ın 105 ve 366. mektuplarında tekrar zikredilmiştir.²⁹⁹

10.MEKTUP

8.HADİS: PEYGAMBER EFENDİMİZ (S.A.V.) HÜZÜNLÜ VE DÜŞÜNCELİ HALİ

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُتَوَاصِلَ الْحُزْنِ دَائِمَ الْفِكْرِ

“*Rasûlüllah (S.A.V.) sürekli olarak hüznü ve daima düşünceliydi.*”

Hz. Hasan'nın (r.a.) “Dayım Hint b. Ebi Hâle et-Temimî'ye Resûlüllah sallallahu aleyhi vesselamin sıfatından sordum” cümlesiyle başlayan bu uzun hadisi, İbn Ebî Hâle'den (r.a.) mevkuf olarak yakın lafızlarla Taberanî *el-Kebîr*'de³⁰⁰ Beyhakî *Şuab 'ül-Îmân*'da³⁰¹ ve Heysemî *Mecmau 'z-zevâid*'inde nakletmişlerdir.³⁰² İsnadı çok zayıftır.³⁰³

9.HADİS: PEYGAMBER EFENDİMİZİN (S.A.V.) EZİYET GÖRMESİ

مَا أَوْذَى نَبِيٍّ قَطُّ مِثْلَ مَا أَوْذِيْتُ

²⁹⁴ İbn Mâce, Sıyam, 21: رَبُّ صَائِمٍ لَيْسَ لَهُ مِنْ صِيَامِهِ إِلَّا الْجُوعُ

²⁹⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XV, 428: كَمْ مِنْ صَائِمٍ لَيْسَ لَهُ مِنْ صِيَامِهِ إِلَّا الْجُوعُ

²⁹⁶ Dârimî, Rikak, 12: كَمْ مِنْ صَائِمٍ لَيْسَ لَهُ مِنْ صِيَامِهِ إِلَّا الظَّمُّ

²⁹⁷ İbn Mâce, Sıyam, 21. (nr.1690 bk. Muhakkık notu).

²⁹⁸ İbn Mâce, Sıyam, 21.

²⁹⁹ *Mektûbât*'ta yer alan rivâyetlerin ve tekrarlarının sayfa numaraları için çalışmamızın sonuç bölümündeki Tablo-8'e bakınız.

³⁰⁰ Taberanî, *el-Kebîr*, XXII, 155-156: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُتَوَاصِلَ الْأَحْزَانِ دَائِمَ الْفِكْرِ

³⁰¹ Beyhakî, *Şuab 'ül-Îmân*, III, 24-28.

³⁰² Heysemî, *Mecmau 'z-zevâid*, VIII, 487.

³⁰³ Münavi, *et-Teysir*, II, 267.

“Hiçbir peygamber benim gördüğüm kadar eziyet görmedi.”

Tirmizî Sünen’inde Enes b. Mâlik’den (r.a.) yakın lafızlarla rivayet etmiş ve hasen sahîh hükmünü vermiştir.³⁰⁴

11.MEKTUP

10.HADİS: ALLAH (C.C.) VARDI VE O’NUNLA BİRLİKTE HİÇBİR ŞEY YOKTU

كَانَ اللَّهُ وَوَلَمْ يَكُنْ مَعَهُ شَيْءٌ

“Allah vardı ve O’nunla birlikte hiçbir şey yoktu.”

Buhârî *Sahîh*’inde İmran b. Husayn’den (r.a.) rivayet etmiştir.³⁰⁵ Uzun bir hadis metninden takti yapılan bu cümlenin وَوَلَمْ يَكُنْ مَعَهُ شَيْءٌ غَيْرُهُ ve قَبْلَهُ lafızlarıyla da rivayeti bulunmaktadır.³⁰⁶

22.MEKTUP

11.HADİS: O’NUN (C.C.) HER İKİ ELİ DE SAĞDIR

كَلَّمَا يَدَيْهِ يَمِينٌ

“O’nun her iki eli de sağdır.”

Müslim *Sahîh*’inde Abdullah b. Amr’dan (r.a.) rivayet etmiştir.³⁰⁷ Uzun bir hadisten takti yapılarak alınmış bir cümledir.

23.MEKTUP

12.HADİS: TÖHMET ALTINDA KALMAKTAN UZAK DURMAK

اتَّقُوا مَوَاضِعَ التُّهْمِ

³⁰⁴ Tirmizî, Sıfatu’l-kıyame 34: لقد أوذيت في الله وما يؤذي أحد:

³⁰⁵ Buhârî, Bedü’l-halk 1, Tevhid 22.

³⁰⁶ Buhârî, Bedü’l-halk 1, Tevhid 22.

³⁰⁷ Müslim, İmâre, 1827.

“Sizi töhmet altında bırakacak durumlardan uzak durun.”

Irâkî *Tahrîc*'de rivayetin bu şekliyle sabit bir hadis olmadığını, fakat Hz. Ömer'in “kim şaibeli bir yol izlerse töhmet altında kalır” mevkûf hadisiyle uyuştuğunu belirtmektedir.³⁰⁸

24.MEKTUP

13.HADİS: KİŞİ SEVDİĞİYLE BERABERDİR

الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ

“Kişi sevdiği ile beraberdir.”

Sahîhayn'de Abdullah b. Mes'ûd'dan (r.a.) rivayet edilmiştir.³⁰⁹

Bu hadis *Mektûbât*'ta en fazla tekrar edilen hadistir. Toplamda 21 kere zikredilmiştir.³¹⁰

26.MEKTUP

14.HADİS: ALLAH (C.C.) TEÂLA'NIN EBRAR KULLARINDAN RIZASI

أَلَا طَالَ شَوْقُ الْأَبْرَارِ إِلَى لِقَائِي وَأَنَا إِلَيْهِمْ لِأَشَدَّ شَوْقًا

“Ebrarın bana kavuşma arzuları, şevkleri ne kadar arttı! Oysa ben onlara kavuşmaya daha fazla şevk duyuyorum.”

Ebû'd-Derdâ'dan (r.a.) hadis-i kudsî olarak Deylemî'nin *Firdevs*'inde eş anlamlı lafızlarla isnadsız geçmektedir.³¹¹ Irâkî, *Tahrîc*'de rivayetin aslını bulamadığını ve bu şekliyle sadece Deylemî'nin *Müsned*'inde geçtiğini belirtir.³¹²

³⁰⁸ Irâkî, *Tahrîcu ahadisi 'l-İhyâ*, IV, 1559.

³⁰⁹ Buhârî, Edeb 96; Müslim, Birr 2640.

³¹⁰ *Mektûbât*'ta yer alan rivâyetlerin ve tekrarlarının sayfa numaraları için çalışmamızın sonuç bölümündeki Tablo-8'e bakınız.

³¹¹ Deylemi, *el-Firdevs*, V, 240, 8067: طَالَ شَوْقُ الْأَبْرَارِ إِلَى لِقَائِي وَأَنَا إِلَيْهِمْ لِأَشَدَّ شَوْقًا

³¹² Irâkî, *Tahrîcu ahadisi 'l-İhyâ*, V, 2357: Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi 'd-Dîn*, I, 883: طَالَ شَوْقُ الْأَبْرَارِ إِلَى لِقَائِي

وَأَنَا إِلَى لِقَائِهِمْ لِأَشَدَّ شَوْقًا

Rivayet isnadsız olarak Ebû Nuaym'ın *Hilye*'sinde de geçmektedir.³¹³ Deylemî ve Ebû Nuaym'ın eserlerindeki bu rivayetin sıhhati için ayrıca bir değerlendirilme yapılmamıştır.³¹⁴

15.HADİS: KALPLERİN İBADETLERE KARŞI SIRADANLAŞMASI

هَكَذَا كُنَّا نَفْعَلُ وَلَكِنْ قَسَتْ قُلُوبُنَا

“Biz de bir zamanlar böyle yapardık; fakat şimdi kalplerimiz katılaştı.”

İbn Ebî Şeybe *Musannef*'inde ve Ebû Nuaym *Hilye*'sinde Hz. Ebû Bekir'den (r.a.) mevkûf olarak yakın lafızlarla nakletmişlerdir.³¹⁵ Eserin muhakkıkları bu rivayetin sıhhati için herhangi bir değerlendirme yapmamıştır.³¹⁶

29.MEKTUP

16.HADİS: SABAH NAMAZININ CEMAATLE KILINMASININ ÖNEMİ

لَوْ نَامَ تَمَامَ اللَّيْلِ وَصَلَّى صَلَاةَ الصُّبْحِ مَعَ الْجَمَاعَةِ لَكَانَ أَوْلَى وَأَفْضَلُ

“Keşke gece boyunca uyusaydı da sabah namazını cemaatle kılsaydı.”

İmam Mâlik *Muvattâ*'sında Hz. Ömer'den (r.a.) mevkuf olarak yakın lafızlarla rivayet etmiştir.³¹⁷

³¹³ Ebû Nuaym, *el-Hilye*, X, 91: والله إلى لقائهم أشوق* طال شوق الأبرار إلى الله

³¹⁴ Deylemi, *el-Firdevs*, V, 240 ; Ebû Nuaym, *el-Hilye*, X, 91.

³¹⁵ Hz. Ebûbekir (r.a.) döneminde Yemen ehlinden gelen bir grubun Kur'an-ı Kerim'i dinlediklerinde gözyaşlarına boğulmasını görünce söylemiş olduğu sözdür. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, XIX, 452, 36673; Ebû Nuaym, *el-Hilye*, I, 33-34: هَكَذَا كُنَّا نَمُّ قَسَتْ الْقُلُوبُ

³¹⁶ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 224, (nr.35524. Muhakkık Kemal Yusuf); *a.g.e.*, XII, 423, (nr.36534. Muhakkık İbrahim es-Şesri); *a.g.e.*, XIX, 452-453, (nr.36673. Muhakkık Muhammed Avvâme); Ebû Nuaym, *el-Hilye*, I, 33-34.

³¹⁷ Bir gün Hz. Ömer (r.a.) cemaatle sabah namazını kıldıktan sonra dönüp cemaati teftiş etti. Arkadaşlarından birini cemaatte göremedi. “*Filan kimse cemaate katılmadı mı?*” diye sordu. Kendisine, o kimsenin gecenin çoğunu ibadetle geçirdiği, bu yüzden uyuya kalmış olabileceği

32.MEKTUP

17.HADİS: PİŞMANLIK TEVBEDİR

النَّدَمُ تَوْبَةٌ

“Pişmanlık tevbedir.”

İbn Mâce *Sünen*'inde³¹⁸ ve Ahmed *Müsned*'inde Abdullah b. Mes'ûd'dan (r.a.) rivayet etmiştir³¹⁹ İsnadı sahîhtir.³²⁰

33.MEKTUP

18.HADİS: ALLAH (C.C.) DİNİNİN KORUYUCUSUDUR

إِنَّ اللَّهَ لَيُؤَيِّدُ هَذَا الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ

“Şüphesiz Allah bu dini günahkâr bir adamla da destekleyebilir.”

Sahîhayn'de Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet edilmiştir.³²¹

19.HADİS: İLİMLE AMEL ETMENİN ÖNEMİ

إِنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَالِمٌ لَمْ يَنْفَعَهُ اللَّهُ بِعِلْمِهِ

“Kıyamet günü insanların en şiddetli azap görecek olanı, Allah Teâlâ'nın ilminden kendisini faydalandırmadığı âlimdir.”

Beyhakî *Şuabü'l-Îmân*'da Ebû Hureyre'den (r.a.) nakletmiştir.³²² İsnadı zayıftır.³²³

لَأَنَّ أَشْهَدَ 2: Salâtu'l-Cemâa, 2: haber verilince Hz. Ömer (r.a.) bu sözü söyledi. Malik, *Muvatta*'

صَلَاةُ الصُّبْحِ فِي الْجَمَاعَةِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَقُومَ لَيْلَةً

³¹⁸ İbn Mâce, *Zühd*, 30.

³¹⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, VII, 115, 116.

³²⁰ İbn Mâce (Elbânî tahkiki, Maarif Yayınları, Riyad) *Zühd*, 30, nr. 4252. (Muhakkık notu). İleride “İbn Mâce ..., Muhakkıkın notu” ibaresiyle yapılacak atıflar bu baskıya aittir. Şayet, Muhammed Fuad Abdulbaki'nin tahkikiyle Daru'l-İhya'nın 2 ciltlik Kahire baskısının hükmü olursa bu parantez içinde ayrıca belirtilecektir.

³²¹ Buhârî, *Cihâd*, 180; *Kader*, 5; Müslim, *Îmân*, 111.

³²² Beyhakî, *Şuab'ül-îmân*, III, 273-274.

³²³ Irâkî, *Tahrîc (el-Muğnî)*, I, 7.

Ayrıca Darimî yakın lafızlarla Ebû'd Derda'dan (r.a.) *Sünen*'inde çok zayıf isnadla rivayet etmiştir.³²⁴

20.HADİS: ÂLİMİN UYKUSU İBADETTİR

نَوْمُ الْعَالِمِ عِبَادَةٌ

“Âlimin uykusu ibadettir.”

Deylemî *Firdevs*'inde İbn Ebi Evfa'dan (r.a.) rivayet etmiştir.³²⁵ İsnadı zayıftır.³²⁶ Irâkî *Muğnî*'de rivayetin âlim yerine oruçlu idadesiyle bilindiğini naklederken³²⁷; Aclûni, Ebû Nuaym'ın *Hilye*'sinde Selman-ı Fârisi'den (r.a.) “*ilim üzere gerçekleştirilen uyku, cehalet üzere gerçekleştirilen namazdan daha hayırlıdır. Zira âlim, cahillerin tersine, uyuyarak ibadete güç kazanmayı amaçlar*” sözünü naklettiğini bildirir.³²⁸

21.HADİS: DÜNYA VE AHİRET DENGESİNİN ZORLUĞU

الدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ إِلَّا ضَرَّتَانِ إِنْ رَضِيَتْ إِحْدَاهُمَا سَخِطَتِ الْآخَرَى

“Dünya ile ahret birbirine kumadır. Biri razı olsa diğeri darılır.”

Gazzâlî *İhyâ*'da Hz.Ali'den (r.a.) mevkuf olarak yakın lafızlarla zikretmiştir.³²⁹ Hâkim *Müstedrek*'inde Ebû Mûsâ Eşâri'den (r.a.) sahîh hükmünü verdiği buradakine yakın bir lafızla şöyle nakletmiştir: “kim dünyayı severse ahiretine zarar vermiş olur. Kim de ahireti severse dünyasına zarar vermiş olur. O halde bâki olanı fâni olana tercih edin.”³³⁰

³²⁴ Darimî, Mukaddime, 27: إِنَّ مِنْ أَشْرِّ النَّاسِ عِنْدَ اللَّهِ مَنْزِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ، عَالِمٌ لَا يَنْتَفِعُ بِعِلْمِهِ

³²⁵ Deylemî, *el-Firdevs*, IV, 247.

³²⁶ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 325, 329.

³²⁷ Irâkî, *Tahrîc (el-Muğnî)*, I, 408.

³²⁸ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 325, 329. (nr.2839, 2865).

³²⁹ Gazzâlî, *İhyâ*, I, 1110: الدنيا والآخرة ضرتان فبقدر ما ترضى إحداها تسخط الأخرى

³³⁰ Hâkim, *Müstedrek*, IV, 343:

مَنْ أَحَبَّ دُنْيَاهُ، أَضَرَّ بِآخِرَتِهِ، وَمَنْ أَحَبَّ آخِرَتَهُ أَضَرَّ بِدُنْيَاهُ، فَأَثَرُوا مَا يَبْقَى عَلَى مَا يَفْنَى

38.MEKTUP

22.HADİS: KULU UHREVİ AKİBETE TAŞIYACAK AMELLERİN KOLAYLAŞTIRILMASI

كُلُّ مَيْسَرٍ لِمَا خُلِقَ لَهُ

“Herkes, gitmesi mukadder akibete uygun ameller işlemesi müyesser kılınmıştır.”

Sahîhayn'de İmran b. Husayn'den (r.a.) rivayet edilmiştir.³³¹ Uzun bir hadisten takti yapılan bu rivayetin كُلُّ يَعْمَلُ لِمَا خُلِقَ لَهُ ve كُلُّ مَيْسَرٍ لِمَا يُسَّرُ لَهُ lafızlarıyla da rivayeti bulunmaktadır.³³²

41.MEKTUP

23.HADİS: EN HAYIRLI YAŞANTI MUHAMMED'İN (S.A.V.) YAŞANTISIDIR

خَيْرُ الْهُدَى هُدَى مُحَمَّدٍ

“Hidayetlerin en hayırlısı Muhammed'in hidayetidir.”

Müslim *Sahîh*'inde Cabir b. Abdullah'tan (r.a.) rivayet etmiştir.³³³ Uzun bir hadisten takti yapılarak alınmış bir cümledir.

24.HADİS: RABBİM BENİ TERBİYE ETTİ VE TERBİYEMİ GÜZEL KILDI

أَدَّبَنِي رَبِّي فَأَحْسَنَ تَأْدِيبِي

“Rabbim beni terbiye etti ve terbiyemi güzel kıldı.”

İbnü's-Sem'ânî'nin *Edebü'l-implâ*'sında Abdullah b. Mes'ûd'dan (r.a.) rivayet ettiğini nakleden Suyûtî rivayetin sahîh olduğunu *el-Câmiu's-sağîr*'de bildirir.³³⁴

³³¹ Buhârî, Kader, 2, Tevhid, 54; Müslim, Kader, 2649.

³³² Buhârî, Kader, 2, Tevhid, 54.

³³³ Müslim, Cum'a, 867.

³³⁴ Suyûtî, *el-Câmiu's-sağîr*, s. 25, (nr.310).

Ancak Aclûnî *Keşfü'l-Hafâ*'da, Sem'ânî'nin bu rivayetinin senedine munkatı' olduğunu söylediğini belirtir.³³⁵ İsnadı zayıftır.³³⁶

25.HADİS: KÜÇÜK CİHATTAN BÜYÜK CİHADA DÖNDÜK

رَجَعْنَا مِنَ الْجِهَادِ الْأَصْغَرِ إِلَى الْجِهَادِ الْأَكْبَرِ

“Küçük cihaddan büyük cihada döndük.”

Câbir b. Abdullah'dan (r.a.) Hatîb *Târih*'inde³³⁷ ve Beyhakî *Zühd*'ünde rivayet etmiştir.³³⁸ İsnadı zayıftır.³³⁹ Ayrıca Fadâle b. Ubeyd'den (r.a.) merfu olarak Tirmizî'nin *Sünen*'inde sahîh diyerek rivayet ettiği “*mücahid nefsiyle cihad eden kişidir*” hadisi bu rivayeti desteklemektedir.³⁴⁰

44.MEKTUP

26.HADİS: PEYGAMBER EFENDİMİZİN (S.A.V.) YÜCE MAKAMI

نَحْنُ الْأَخْرُونَ وَنَحْنُ السَّابِقُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَإِنِّي قَائِلٌ قَوْلًا غَيْرَ فَحْرٍ وَأَنَا حَبِيبُ اللَّهِ

“En son gelen bizleriz. Kıyamet günü en önde gelen de biz olacağız. Ben bir söz söylüyorum; bunda gurur yoktur; Ben Allah'ın habibiyim.”

Sahîhayn'de Ebû Hüreyre'den hadisin ilk yarısı rivayet edilmiştir.³⁴¹ وَإِنِّي

lafzından sonraki kısmı Tirmizî *Sünen*'inde Abdullah b. Abbâs'dan (r.a.) garib diyerek zayıf isnadla rivayet etmiştir.³⁴² Uzun bir hadisten takti yapılarak alınmış bir cümledir.

³³⁵ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 70.

³³⁶ Sehâvî, *el-Mekâsıdu'l-Hasene*, I, 29, (nr.45).

³³⁷ Hatîb, *Târihu'l-Bağdâd*, XIII, 493.

³³⁸ Beyhakî, *ez-Zühd*, I, 165, 373.

³³⁹ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 424-425.

³⁴⁰ Tirmizî, *Fazâilu'l-Cihad*, 2: الْمُجَاهِدُ مَنْ جَاهَدَ نَفْسَهُ

³⁴¹ Buhârî, *Eymen*, 1; Müslim, *Cuma*, 855.

³⁴² Tirmizî, *Menâkıb*, 1. (nr. 3616, Muhakkık notu).

27.HADİS: PEYGAMBER EFENDİMİZİN (S.A.V.) YÜCE MAKAMI

أَنَا قَائِدُ الْمُرْسَلِينَ وَلَا فَخْرَ وَأَنَا حَاتِمُ النَّبِيِّينَ وَلَا فَخْرَ

“Ben peygamberlerin öncüsüyüm. Bunda bir övünme yoktur. Ben peygamberlerin sonuncusuyum, bunda övünme yoktur.”

Bu hadisi Taberanî *Evsat*'ında Câbir b. Abdullah'tan (r.a.) rivayet etmiştir.³⁴³ Heysemî, Salih b. Ata b. Habbab dışındaki ravilerinin sika olduğunu, mezkûr zatı ise tanımadığını söylemiştir.³⁴⁴ Müsned-i Ahmed'in muhakkık Şuayb el-Arnaût, bu zatı sadece İbn Hibbân'ın tevsik ettiğini söyler.³⁴⁵ Ancak el-İclî de bu zatı tevsik etmiştir.³⁴⁶ Dolayısıyla rivayetin sahîh olduğunu söylemek yanlış olmaz.

28.HADİS: PEYGAMBER EFENDİMİZİN (S.A.V.) YÜCE MAKAMI

أَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الْخُلُقَ فَجَعَلَنِي فِي خَيْرِهِمْ ثُمَّ جَعَلَهُمْ قَرِيبَيْنِ فَجَعَلَنِي فِي خَيْرِهِمْ فَرَفَقَهُ ثُمَّ جَعَلَهُمْ قَبَائِلَ فَجَعَلَنِي فِي خَيْرِهِمْ قَبِيلَةً ثُمَّ جَعَلَهُمْ بِيُوتًا فَجَعَلَنِي فِي خَيْرِهِمْ بَيْتًا فَأَنَا خَيْرُهُمْ بَيْتًا وَخَيْرُهُمْ نَفْسًا

“Ben Abdulmuttalib'in oğlu Abdullah'ın oğlu Muhammedim. Allah mahlûkatı yarattı ve beni onlar içerisinde en hayırlıları arasında kıldı. Sonra bunları ikiye ayırdı. Beni en hayırlıları arasında kıldı. Sonra bunları da kabilelere ayırdı. Ve onlar arasından beni en hayırlı kabile arasında kıldı. Sonra onları hanelere ayırdı. Beni onların arasından da en hayırlı evde kıldı. Böylece ben bütün halkın hane olarak da kişi olarak da en hayırlısıyım.”

³⁴³ Taberanî, *el-Evsat*, I, 61.

³⁴⁴ Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, VIII, 456.

³⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXV, 170.

³⁴⁶ İclî, *Ma'rifetü-s-Sikât*, I, 464.

Tirmizî bu hadisi *Sünen*'inde üç farklı tarikle Hz. Abbâs ve Muttalib b. Ebû Vedaa'dan (r.a.) rivayet etmiş ve hasen hükmünü vermiştir.³⁴⁷ Hadisin sonundaki *نَفْسًا* lafzı *Sünen*'de *نَسَبًا* ve *بَيْنًا* lafızlarıyla da geçmektedir.³⁴⁸

29.HADİS: PEYGAMBER EFENDİMİZİN (S.A.V.) YÜCE MAKAMI

أَنَا أَوَّلُ النَّاسِ خُرُوجًا إِذَا بُعِثُوا وَأَنَا قَائِدُهُمْ إِذَا وَقَدُوا وَأَنَا حَاطِبُهُمْ إِذَا نَصَبُوا وَأَنَا شَفِيعُهُمْ إِذَا حُيِسُوا وَأَنَا مُبَشِّرُهُمْ إِذَا يَسُّوا وَلِوَاءِ الْكَرَمِ وَالْمَفَاتِيحِ يَوْمَئِذٍ بِيَدِي وَلِوَاءِ الْحَمْدِ يَوْمَئِذٍ بِيَدِي وَأَنَا أَكْرَمُ وَلَدِ آدَمَ عَلَى رَبِّي يَطُوفُ عَلَيَّ أَلْفُ خَادِمٍ كَأَنَّكُمْ بِيضٌ مَكْنُونٌ

“İnsanların diriltildikleri gün ilk dirilecek olan benim. Allah’ın huzuruna geldiklerinde insanların öncüsü benim. Sustuklarında onların sözcüsü benim. Hapsolunduklarında şefaatchileri benim. Benim, onları müjdeleyecek olan ümitsizliğe kapıldıklarında! İyilik ve cömertliğin sancağı ve anahtarları benim elimdedir. Hamd sancağı da o gün benim elimdedir. Ben Allah katında âdemoğlunun en üstünüyüm. Etrafımda saklı inciler gibi bembeyaz bin tane hizmetçi dolaşır.”

Tirmizî *Sünen*'inde Enes b. Mâlik'ten (r.a.) yakın lafızlarla rivayet etmiş ve hasen sahîh hükmünü vermiştir.³⁴⁹

30.HADİS: PEYGAMBER EFENDİMİZİN (S.A.V.) YÜCE MAKAMI

إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ كُنْتُ إِمَامَ النَّبِيِّينَ وَحَاطِبَهُمْ وَصَاحِبَ شَفَاعَتِهِمْ غَيْرَ فَحْرٍ

“Kıyamet günü peygamberlerin önderi, sözcüsü ve şefaatchileri olurum. Bunda bir övünme yok.”

³⁴⁷ Tirmizî, Da'avat, 97; Menâkıb, 1.

³⁴⁸ Tirmizî, Da'avat, 97; Menâkıb, 1.

³⁴⁹ Tirmizî, Menâkıb, 1:

أَنَا أَوَّلُ النَّاسِ خُرُوجًا إِذَا بُعِثُوا، وَأَنَا حَاطِبُهُمْ إِذَا وَقَدُوا، وَأَنَا مُبَشِّرُهُمْ إِذَا أَيْسُوا، لِوَاءِ الْحَمْدِ يَوْمَئِذٍ بِيَدِي، وَأَنَا أَكْرَمُ

وَلَدِ آدَمَ عَلَى رَبِّي وَلَا فَحْرٌ

Tirmizî *Sünen*'inde Kab b. Kays'dan (r.a.) rivayet etmiş ve hasen-sahîh-garib hükmünü vermiştir.³⁵⁰

45.MEKTUP

31.HADİS: RAMAZAN AYININ RAHMET VE BEREKETİ

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا دَخَلَ شَهْرَ رَمَضَانَ أَطْلَقَ كُلَّ أَسِيرٍ وَأَعْطَى كُلَّ

سَائِلٍ

“Ramazan ayı girince Rasûlüllah (Allah'ın salât ve selamı onun üzerine olsun) bu ayda bütün esirleri salar ve yardım talebinde bulunan herkese isteğini verirdi.”

Beyhakî *Şuabü'l-Îmân*'ında Abdullah b. Abbâs'dan (r.a.) rivayet etmiştir.³⁵¹ İsnadı zayıftır.³⁵²

32.HADİS: RAMAZAN AYININ RAHMET VE BEREKETİ

مَنْ وَفَّقَ لِلْخَيْرَاتِ وَالْأَعْمَالِ الصَّالِحَةِ فِي هَذَا الشَّهْرِ كَانَ التَّوْفِيقَ رَفِيقَهُ فِي تَمَامِ هَذِهِ السَّنَةِ

“Bu ayda hayırlara ve salih amellere muvaffak olan kimse sene boyunca muvaffakiyete nail olur.”

İbn Huzeyme *Sahîh*'inde Selmân el-Fârisî'den (r.a.) farklı lafızlarla rivayet etmiştir.³⁵³ İsnadı zayıftır.³⁵⁴

33.HADİS: RAMAZAN AYININ RAHMET VE BEREKETİ

³⁵⁰ Tirmizî, *Menâkıb*, 1.

³⁵¹ Beyhakî, *Şuabü'l-Îmân*, V, 236. (nr. 3327).

³⁵² Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, III, 358 (4838) ; Suyûtî, *es-Sağîr*, 415 (6679).

³⁵³ İbn Huzeyme, *es-Sahîh*, III, 191-192:

مَنْ تَقَرَّبَ فِيهِ بِخُصْلَةٍ مِنَ الْخَيْرِ كَانَ كَمَنْ أَدَّى فَرِيضَةً فِيهَا سِوَاهُ، وَمَنْ أَدَّى فَرِيضَةً فِيهِ كَانَ كَمَنْ أَدَّى سَبْعِينَ

فَرِيضَةً فِيهَا سِوَاهُ

³⁵⁴ İbn Hacer, *Telhisu'l-Habîr*, III, 254.

تُفْتَحُ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ فِي هَذَا الشَّهْرِ وَتُعْلَقُ أَبْوَابُ جَهَنَّمَ وَتُسَلْسَلُ الشَّيَاطِينُ وَتُفْتَحُ أَبْوَابُ

الرَّحْمَةِ

“Bu ayda cennet kapıları açılır ve cehennem kapıları kapatılır. Şeytanlar zincirlere vurulur ve rahmet kapıları açılır.”

Sahîhayn’de yakın lafızlarla Ebû Hüreyre’den (r.a.) rivayet edilmiştir³⁵⁵

Tirmizî Sünen’inde Ebû Hureyre’den (r.a.) eş anlamlı lafızlarla Sahîh isnadla rivayet etmiştir.³⁵⁶

34.HADİS: ORUÇ DUASI

ذَهَبَ الظَّمَأُ وَابْتَلَّتِ الْعُرُوقُ وَثَبَتَ الْأَجْرُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى

“Susuzluk gitti, damarlar ıslandı (hayat buldu). İnşallah mükâfat hâsıl olmuştur.”

Ebû Dâvûd Sünen’inde Abdullah b Ömer’den (r.a.) rivayet etmiştir³⁵⁷ İsnadı hasendir.³⁵⁸

47.MEKTUP

35.HADİS: GÖRÜNÜŞÜ BİR KAVME BENZEYEN ONLARDANDIR.

³⁵⁵ Buhârî, Savm, 5; Müslim, Sıyam, 1079: إِذَا جَاءَ رَمَضَانُ فُتِّحَتْ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ

إِذَا جَاءَ رَمَضَانُ فُتِّحَتْ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ

إِذَا دَخَلَ شَهْرُ رَمَضَانَ فُتِّحَتْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ، وَعُلِّقَتْ أَبْوَابُ جَهَنَّمَ، وَسُلْسِلَتِ الشَّيَاطِينُ

إِذَا جَاءَ رَمَضَانُ فُتِّحَتْ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ، وَعُلِّقَتْ أَبْوَابُ النَّارِ، وَصُقِّدَتِ الشَّيَاطِينُ

³⁵⁶ Tirmizî, Savm, 1. (nr. 682. Muhakkık notu):

إِذَا كَانَ أَوَّلُ لَيْلَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ صُقِّدَتِ الشَّيَاطِينُ، وَمَرَدَةُ الْجِنَّ، وَعُلِّقَتْ أَبْوَابُ النَّارِ، فَلَمْ يُفْتَحْ مِنْهَا بَابٌ،

وَفُتِّحَتْ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ، فَلَمْ يُغْلَقْ مِنْهَا بَابٌ، وَيُنَادِي مُنَادٍ: يَا بَاغِيَ الْخَيْرِ أَقْبِلْ، وَيَا بَاغِيَ الشَّرِّ أَقْصِرْ، وَلِلَّهِ عُتَقَاءُ مِنَ

النَّارِ، وَذَلِكَ كُلُّ لَيْلَةٍ

³⁵⁷ Ebû Dâvûd, Savm 22.

³⁵⁸ Ebû Dâvûd, a.y. 22.(nr.2357); Dârekutnî, Sünen, III, 156.

مَنْ كَثَرَ سَوَادَ قَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ

“Kim bir kavmin (topluluğun) karartısını (kalabalığını) çoğaltırsa (artmasına vesile olursa) o kimse onlardandır.”

Ebû Yâ’lâ’nın Abdullah b. Mes’ûd’dan (r.a.) rivayet ettiğini Zeylaî *Nasbü’r-Raye*’sinde ve İbn Hacer *ed-Dirâye*’de³⁵⁹ söylemiştir.³⁶⁰ İsnadı zayıftır.³⁶¹ Aclûnî *Keşfü’l-Hafâ*’da “kim bir kavmin razı olduğu işi yapmışsa onların işine ortak olmuş sayılır” ve “kim bir kavme benzerse o, onlardandır” hadislerini zikrederek bu rivayetin desteklendiğini söyler.³⁶²

51.MEKTUP

36.HADİS: EHLİ BEYT'İN FAZİLETİ VE ÖNEMİ

مَثَلُ أَهْلِ بَيْتِي كَمَثَلِ سَفِينَةِ نُوحٍ مَنْ رَكِبَهَا نَجَّى وَمَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا هَلَكَ

“Benim Ehli Beytim Nuh’un gemisi gibidir. Ona binen kurtulur, ondan geri kalan helak olur.”

Hâkim *Müstedrek*’inde Ebû Zer’den (r.a.) eş anlamlı lafızlarla rivayet etmiştir.³⁶³ İsnadı sahihtir.³⁶⁴

52.MEKTUP

37.HADİS: NEFSİN TEHLİKESİNE KARŞI UYARILMA

³⁵⁹ İbn Hacer, *ed-Dirâye*, II, 267.

³⁶⁰ Zeylaî, *Nasbü’r-Râye*, IV, 346.

³⁶¹ Deylemî, *el-Firdevs* (es-Sa’îd b. Beysûnî Zağlûl tahkikiyle, Beyrut, 1986) III, 519, nr.5621. (Muhakkık notu). İleride “Deylemî ..., Muhakkıkın notu” ibaresiyle yapılacak atıflar bu baskıya aittir.

³⁶² Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, II, 274.

³⁶³ Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 163:

مَثَلُ أَهْلِ بَيْتِي فِيكُمْ مَثَلُ سَفِينَةِ نُوحٍ مَنْ رَكِبَهَا نَجَّى، وَمَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا غَرِقَ

³⁶⁴ Hâkim, (Zehebî-Mustafa Abdulkâdir Atâ tahkiki, Beyrut 2002) *a.g.e.*, III, 163. (Muhakkık notu). İleride “Hâkim ..., Muhakkıkın notu” ibaresiyle yapılacak atıflar bu baskıya aittir.

عَادِ نَفْسَكَ فَإِنَّهَا انْتَصَبَتْ لِمُعَادَاتِي

“Nefsini düşman bil. Zira o kendisini bana düşmanlığa adanmıştır.”

Âmidî bu hadis-i kudsîyi *İhkâm*'ında isnadsız nakletmiştir.³⁶⁵ *Mektûbât*'ta, 'hadis-i kudsîde şöyle varid olmuştur' diye zikredilirken, eserin hâmişinde bu sözün muhtemelen Dâvûd (a.s.)'ın kutsi hadislerinden olabileceği bildirilmiştir.

38.HADİS: ALLAH'IN (C.C.) BÜYÜKLÜK VE AZAMETİ

الْكِبْرِيَاءُ رِدَائِي وَالْعِظْمَةُ إِزَارِي فَمَنْ نَارَعَنِي فِي شَيْءٍ مِنْهُمَا أَدَخَلْتُهُ فِي نَارِي وَلَا أُبَالِي

“Kibriya ve azamet (büyüklük ve yücelik) benim birer elbisem (gibi) dir. Kim bunları benden almaya kalkışırsa kendisine acımadan onu ateşime atarım.”

Müslim *Sahîh*'inde Ebû Hüreyre'den (r.a.) yakın lafızlarla takdim-tehirle rivayet etmiştir.³⁶⁶

39.HADİS: DUA, ZİKİR VE TESBİHATIN ÖNEMİ

جَدِّدُوا إِيمَانَكُمْ بِقَوْلِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

“İmanınızı “lâ ilâhe illallah” sözüyle yenileyin.”

Ahmed *Müsned*'inde³⁶⁷ ve Hâkim *Müstedrek*'inde Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet etmiştir.³⁶⁸ İsnadı hasendir.³⁶⁹

40.HADİS: DUA, ZİKİR VE TESBİHATIN ÖNEMİ

³⁶⁵ Âmidî, *el-İhkam*, I, 149-150.

³⁶⁶ Müslim, *Birr*, 2620: الْعُرُ إِزَارُهُ، وَالْكِبْرِيَاءُ رِدَائُهُ، فَمَنْ يُنَارِعَنِي عَدَّتْنُهُ

³⁶⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XIV, 328. Eserin muhakkıklarından Şuayb el-Arnaut isnadına zayıf derken (nr.8710), diğer muhakkık Ahmet Muhammet Şakir isnadına hasen demiştir (nr.8695). Heysemî ise isnadına ceyyid derken isnadında geçen Sümeyr b. Nehâr'ı İbn Hibbân'ın tevsik ettiğini *Mecmau'z-zevâid*'inde zikreder bk. Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, I, 211. İbn Hacer de *Takrîbu't-Tehzîb*'de bu zatın sadûk olduğunu söylemiştir. İbn Hacer, *a.g.e.*, s. 416.

³⁶⁸ Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 285:

«جَدِّدُوا إِيمَانَكُمْ» قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَكَيْفَ تُجَدِّدُ إِيمَانَنَا؟ قَالَ: «أَكْثِرُوا مِنْ قَوْلِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ»

³⁶⁹ Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 285. (Muhakkık notu); Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, I, 212 (nr.159).

لَوْ وُضِعَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ فِي كِفَّةٍ الْمِيزَانِ وَهَذِهِ الْكَلِمَةُ فِي كِفَّةٍ لَتَرَجَّحَتْ هَذِهِ الْكِفَّةُ

عَلَى الْأُخْرَى

“Eğer gökler ve yerler terazinin bir kefesine, bu kelime de diğer bir kefesine konsa, bu kefe göklerin ve yerlerin bulunduğu kefedeki ağır gelirdi.”

Ahmed *Müsned*'inde,³⁷⁰ Buhârî *el-Edebü'l-Müfred*'de³⁷¹ ve Hâkim *Müstedrek*'de³⁷² Abdullah b. Amr'dan (r.a.) eş anlamlı lafızlarla rivayet etmiştir. İsnadı sahihtir.³⁷³

54.MEKTUP

41.HADİS: TEŞEKKÜR VE ŞÜKRETMEK

أَنَّ مَنْ لَمْ يَشْكُرِ النَّاسَ لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ

“İnsanlara teşekkür etmeyen kimse Allah'a da şükretmez.”

Tirmizî *Sünen*'inde Ebû Hüreyre ve Ebû Said'den (r.a.) farklı tarikle rivayet etmiş sahih hasen hükmünü vermiştir.³⁷⁴ Hadiste geçen لَمْ edatı yanında hadisin لَا edatıyla da rivayeti bulunmaktadır.³⁷⁵

55.MEKTUP

42.HADİS: KİM BİR KARDEŞİNİ SEVİYORSA BUNU ONA BİLDİRSİN

³⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XI, 150, 671:

...فَإِنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا فِيهِنَّمَا لَوْ وُضِعَتْ فِي كِفَّةِ الْمِيزَانِ، وَوُضِعَتْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فِي الْكِفَّةِ الْأُخْرَى،

كَانَتْ أَرْجَحَ

³⁷¹ Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*, I, 191.

³⁷² Hâkim, *Müstedrek*, I, 112 (154).

³⁷³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* (thk. Şuayb El-Arnaut, Risale, Dımaşk, I-XXXXX) a.y. 150, 670, nr. 6583, 7101. (Muhakkık notu) İleride “Müsned..., Muhakkıkın notu” ibaresiyle yapılacak atıflar bu baskıya aittir. Şayet, Ahmed Muhammed Şakir tahkiki Daru'l-Hadis'in Kahire baskılı (I-XX) *Müsned-i Ahmed*'inde farklı bir hüküm olursa bu ayrıca belirtilecektir.; Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*, I, 192. (Muhakkık notu).

³⁷⁴ Tirmizî, *Birr*, 35.

³⁷⁵ Tirmizî, *Birr*, 35.

مَنْ أَحَبَّ أَخَاهُ فَلْيُعَلِّمِ إِيَّاهُ

“Kim bir kardeşini seviyorsa bunu ona bildirsin.”

Tirmizî *Sünen*'inde Mikdam b. Ma'di Kerib'den (r.a.) eş anlamlı lafızlarla rivayet etmiş ve hasen sahîh garib hükmünü vermiştir.³⁷⁶

58.MEKTUP

43.HADİS: ALLAH'IN (C.C.) PERDESİ NURDUR

إِنَّ لِلَّهِ سَبْعِينَ أَلْفَ حِجَابٍ مِنْ نُورٍ وَظُلْمَةٍ

“Allah'ın (c.c.) karanlık ve nurdan olan yetmiş bin perdesi vardır.”

Müslim *Sahîh*'inde Ebû Mûsâ el-Eşârî'den (r.a.) rivayet etmiştir.³⁷⁷ İmâm-ı Rabbânî, uzun metinli bu hadisi takti ederek bazen حِجَابُهُ النُّورُ gibi kısa, bazen de daha uzun şekliyle *Mektûbât*'ında toplamda altı kere zikretmiştir.³⁷⁸

61.MEKTUP

44.HADİS: EĞER AĞLAYAMIYORSANIZ AĞLAR GİBİ GÖRÜNÜNÜZ

فَإِنْ لَمْ تَبْكُوا فَتَبَاكُوا

“Eğer ağlayamıyorsanız ağlar gibi görününüz.”

İbn Mâce *Sünen*'inde Saad b. Ebû Vakkâs'dan (r.a.) rivayet etmiştir. İsnadı Ebû Râfi künyeli ravi sebebiyle zayıf sayılmıştır.³⁷⁹ Ancak bu rivayet Ebû Avâne tarafından da rivayet edilmiştir ve senedinde Ebû Kâfi yer almaktadır.³⁸⁰ Yine bu rivayet Bezzâr tarafından rivayet edilmiş olup, sonunda şu değerlendirme yapılmıştır: “Bu hadisin Sa'd b. Ebî Vakkâs'dan, bundan başka bir senet ve metinle rivayet edildiğini bilmiyoruz. Senedde yer alan Abdurrahman b. Ebî Bekr rivayetlerinde

³⁷⁶ Tirmizî, *Zühd*, 53: إِذَا أَحَبَّ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ فَلْيُعَلِّمِهُ إِيَّاهُ

³⁷⁷ Müslim, *İman*, 179.

³⁷⁸ *Mektûbât*'ta yer alan rivâyetlerin ve tekrarlarının sayfa numaraları için çalışmamızın sonuç bölümündeki Tablo-8'e bakınız.

³⁷⁹ İbn Mâce, *Zühd*, 19 (Muhakkık notu).

³⁸⁰ Ebû Avâne, *Müsned*, II, 473.

gevşeklik yapan bir râvidir.³⁸¹ Yine bu rivayeti Ebû Yâ'lâ nakletmiştir.³⁸² Heysemî *Mecmau'z-zevâid*'de şöyle demiştir: “Senedindeki en zayıf râvi Yezîd er-Rukâşî'dir. Bu zat zayıf olmasına rağmen tevsik edilmiştir.³⁸³ Dolayısıyla isnadı hasendir.

65.MEKTUP

45.HADİS: GARİPLERE NE MUTLU!

الْإِسْلَامُ بَدَأَ غَرِيبًا وَسَيَعُودُ كَمَا بَدَأَ فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ

“Şüphesiz İslâm garib doğdu ve garib olarak geri dönecektir. Gariplere ne mutlu!”

Müslim *Sahîh*'inde Ebû Hüreyre ve Abdullah b. Ömer'den (r.a.) iki farklı tarikle rivayet etmiştir.³⁸⁴ Abdullah b. Mes'ûd'dan da (r.a.) Tirmizî *Sünen*'inde rivayet etmiş hasen sahîh garib hükmünü vermiştir.³⁸⁵

46.HADİS: ZİKİR VE DUÂ ARTTIRILMALIDIR

لَنْ يُؤْمِنَ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُقَالَ إِنَّهُ مَجْنُونٌ

“Sizden birinize deli denilmedikçe tam iman etmiş olmaz.”

Ahmed *Müsned*'inde ve Hâkim *Müstedrek*'inde Ebû Saîd el-Hudrî'den (r.a.) benzer lafızlarla rivayet etmişlerdir.³⁸⁶ İsnadı zayıftır.³⁸⁷

67.MEKTUP

³⁸¹ Bezzar, *Müsned*, IV, 69.

³⁸² Ebû Yâ'lâ, *Müsned*, II, 49-50.

³⁸³ Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, X, 717.

³⁸⁴ Müslim, *İman*, 145.

³⁸⁵ Tirmizî, *İman*, 13.

³⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XVIII, 195; Hâkim, *Müstedrek*, I, 677: أَكْثَرُوا ذِكْرَ اللَّهِ حَتَّى يَقُولُوا: مَجْنُونٌ

* وفي رواية حتى يقال إنه مجنون

³⁸⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XVIII, 195. (Muhakkık notu).

47.HADİS: KALPLER ALLAH'IN ELİNDEDİR

قَلْبُ الْمُؤْمِنِ بَيْنَ إِصْبَعَيْنِ مِنَ أَصَابِعِ الرَّحْمَنِ يُقَلِّبُهَا كَيْفَ يَشَاءُ

“Müminin kalbi Rahman’ın iki parmağı arasındadır. Onu dilediği gibi (halden hale) çevirir.”

Müslim *Sahîh*’inde Abdullah b. Amr b. el-Âs’dan yakın lafızlarla rivayet etmiştir.³⁸⁸

68.MEKTUP

48.HADİS: ÜSTÜNLÜK YALNIZ TAKVÂDADIR

رُبَّ أَشْعَثَ أَعْبَرَ مَدْفُوعٍ بِالْأَبْوَابِ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لِأَبْرَهُ

“Kapılardan geri çevrilmiş saçı başı dağınık pejmürde görünümlü nice insan vardır ki, eğer Allah’ın adına yemin etse Allah onu yemininde doğru çıkarır (dediğini yapar)”

Müslim *Sahîh*’inde³⁸⁹ Enes b. Mâlik ve Ebû Hüreyre’den ve Buhârî *Sahîh*’inde³⁹⁰ Rubeyyi‘ b. Nadr’dan (r.a.) benzer lafızlarla bu hadisi rivayet etmişlerdir.

69.MEKTUP

49.HADİS: KİM ALLAH (C.C.) İÇİN TEVAZU GÖSTERİRSE ALLAH ONU YÜCELTİR

مَنْ تَوَاضَعَ لِلَّهِ رَفَعَهُ اللَّهُ

“Kim Allah için tevazu gösterirse, Allah onu yüceltir.”

³⁸⁸ Müslim, Kader, 2654: إِنَّ قُلُوبَ بَنِي آدَمَ كُلُّهَا بَيْنَ إِصْبَعَيْنِ مِنَ أَصَابِعِ الرَّحْمَنِ، كَقَلْبٍ وَاحِدٍ، يُصْرِفُهُ حَيْثُ يَشَاءُ

³⁸⁹ Müslim, Kaseme, 1675; Birr, 2622: إِنَّ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ مَنْ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لِأَبْرَهُ

رُبَّ أَشْعَثَ، مَدْفُوعٍ بِالْأَبْوَابِ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لِأَبْرَهُ

³⁹⁰ Buhârî, Sulh, 8: إِنَّ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ مَنْ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لِأَبْرَهُ

Müslim *Sahîh*'inde Ebû Hureyre'den (r.a.) eş anlamlı lafızla rivayet etmiştir.³⁹¹
Bu da *Mektûbât*'ta mükerreren yer alan hadislerdendir.

70.MEKTUP

50.HADİS: BEN ANCAK MÜMİN KULUMUN KALBİNE SIĞARIM

لَا يَسْغُنِي أَرْضِي وَلَا سَمَائِي وَلَكِنْ يَسْغُنِي قَلْبُ عَبْدِي الْمُؤْمِنِ

“Ben, ne yere ne de göklere sığarım, ben ancak mümin kulumun kalbine sığarım.”

Bu hadis-i kudsî lafzı itibariyle muteber bir senetle rivayet edilmiş değilse de³⁹² bu manayı ifade eden başka hadisler vardır. Enes b. Mâlik'den (r.a.) “*Beni hiçbir şey kuşatamaz, ben ancak mümin kulumun kalbine sığarım*” hadisini Deylemi *Firdevs*'inde rivayet etmiştir.³⁹³ Ebû Ümâme'den (r.a.) “*Allah'ın yeryüzünde kapları vardır. Bunların Allah'a en sevimli olanı ince ve berrak olanıdır. Allah'ın yeryüzündeki kapları salih kulların kalpleridir*” hadisini de lafız farklılıklarıyla Ahmed b. Hanbel *ez-Zühd*'de³⁹⁴ ve Ebû Nuaym *Hilye*'sinde rivayet ederler.³⁹⁵

71.MEKTUP

---

³⁹¹ Müslim, *Birr*, 2588: وَمَا تَوَاضَعُ أَحَدٌ لِلَّهِ إِلَّا رَفَعَهُ اللَّهُ

³⁹² Aliyyü'l-Karî'nin *Uydurma olduğunda ittifak edilen hadisler* eserinde ‘bunun merfû hadis olarak senedi bilinmemektedir.’ diye zikreder. Aliyyü'l-Karî (Ali el-Karî), *Uydurma olduğunda ittifak edilen hadisler*, (thk. Abdülfettah Ebu Ğudde, trc.Halil İbrahim Kutlay), İstanbul 2017, s. 233; Rivayetle ilgili İbn Teymiye ve Irakî, “İsrâiliyyâta zikredilmiştir; yoksa Peygamber'den (s.a.) bilinen bir isnadı yoktur” açıklaması bulunmaktadır (bk. Hıdır, Özcan, *Yahudi Kültürü ve Hadisler*, İstanbul 2010, s. 544). Bununla beraber bu rivâyete zayıf, mevzû‘ ve meşhur hadislere dair kimi derleme kitaplarda da yer verildiği görülmektedir. Bu konuda bk. Hıdır, Özcan, *Hristiyan Kültürü ve Hadisler (zühd hadisleri-literatürü özelinde)*, İstanbul 2017, s. 436-438.

³⁹³ Deylemî, *el-Firdevs*, III, 174: لَا يَسْغُنِي شَيْءٌ وَوَسْعَنِي قَلْبُ عَبْدِي الْمُؤْمِنِ

³⁹⁴ Ahmed b. Hanbel, *ez-Zühd*, 191:

إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى أُنِيَّةٌ فِي الْأَرْضِ وَاحِبُ الْأُنِيَّةِ إِلَيْهِ مَا رَقَ مِنْهَا وَصَفَا وَأُنِيَّةُ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ قُلُوبُ الْعِبَادِ الصَّالِحِينَ

³⁹⁵ Ebû Nuaym, *el-Hilye*, VI, 97:

إِنَّ لِلَّهِ فِي الْأَرْضِ آيَةً وَأَحَبُّ آيَةِ اللَّهِ إِلَيْهِ مَا رَقَ مِنْهَا وَصَفَا، وَأُنِيَّةُ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ قُلُوبُ الْعِبَادِ الصَّالِحِينَ

51.HADİS: FAKİRLERİN CENNETE DAHA ÖNCE GİRECEĞİ

إِنَّ فُقَرَاءَ هَذِهِ الْأُمَّةِ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ قَبْلَ الْأَغْنِيَاءِ بِخَمْسِمِائَةِ عَامٍ

“Bu ümmetin fakirleri zenginlerden beş yüz sene önce cennete girecektir.”

Tirmizî Sünen’inde Ebû Hüreyre’den (r.a.) yakın lafızlarla rivayet etmiş ve hasen sahîh hükmünü vermiştir.³⁹⁶ Hadis takdim-te’hîr şeklinde *Mektûbât*’ın 450. mektubunda ikinci kere geçmektedir.³⁹⁷

73.MEKTUP

52.HADİS: ‘MÂ LÂ YÂNÎ’DEN UZAK DURMAK

عَلَامَةُ إِعْرَاضِ اللَّهِ تَعَالَى عَنِ الْعَبْدِ اشْتِعَالِهِ بِمَا لَا يَغْنِيهِ

“Allah Teâlâ’nın bir kuldun yüz çevirdiğinin işareti, kulun (mâ lâ yânî) kendisini ilgilendirmeyen işlerle meşgul olmasıdır.”

Kaynaklarda Hasan-ı Basri, Cüneyd-i Bağdâdî ve Zünnûn el-Mısrî’nin sözü olarak geçerken Ebû Nuaym *Hilye*’sinde isnadıyla Zünnûn’dan maktu olarak rivayet etmiştir.³⁹⁸ Farklı lafızlarla Tirmizî’nin *Sünen*’inde Ebû Hüreyre ve Hz. Ali’den (r.a.) sahîh isnadla rivayet ettiği *مِنْ حَسَنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَا لَا يَغْنِيهِ* hadisi bulunmaktadır.³⁹⁹

53.HADİS: ‘SEVFE’CİLER HELAK OLDU

هَلَكَ الْمَسْوِفُونَ

‘Sevfe’ciler (işleri, sonra yaparım diyerek ihmal edenler) helak oldu.”

³⁹⁶ Tirmizî, Zühd, 37:

يَدْخُلُ الْفُقَرَاءُ الْجَنَّةَ قَبْلَ الْأَغْنِيَاءِ بِخَمْسِمِائَةِ عَامٍ نِصْفِ يَوْمٍ

يَدْخُلُ فُقَرَاءُ الْمُسْلِمِينَ الْجَنَّةَ قَبْلَ أَغْنِيَائِهِمْ بِنِصْفِ يَوْمٍ وَهُوَ خَمْسِمِائَةِ عَامٍ

³⁹⁷ *Mektûbât*’ta yer alan rivâyetlerin ve tekrarlarının sayfa numaraları için çalışmamızın sonuç bölümündeki Tablo-8’e bakınız.

³⁹⁸ Ebû Nuaym, *el-Hilye*, IX, 343.

³⁹⁹ Tirmizî, Zühd, 11. (nr.2317, 2318. Muhakkık notu).

Rivayete ulaşabildiğimiz kaynaklarda bu lafızlarla rastlamadık. Ancak bu manaya uygun Taberânî *لَعَنَ اللَّهُ الْمَسْوَفَاتِ* hadisini Abdullah b. Amr'dan (r.a.) *el-Evsat*'da rivayet etmiştir.⁴⁰⁰ İsnadı zayıftır.⁴⁰¹

74.MEKTUP

54.HADİS: ALLAH (C.C.) İÇİN BİR ARAYA GELMENİN FAZİLETİ

هُمُ الْقَوْمُ لَا يَشْقَى بِهِنَّ جَلِيسُهُمْ

“Onlar öyle bir topluluktur ki, aralarında bulunan kimse kötü olmaz.”

Sahîhayn'de Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet edilmiştir.⁴⁰² Hadis, *Mektûbat*'ta uzun metniyle 203. mektupta ayrıca geçerken,⁴⁰³ sonuna vurgu yapılarak kısa şekliyle de 4 kere zikredilmiştir.⁴⁰⁴

76.MEKTUP

55.HADİS: HARAMDAN SAKINMAYA HİÇBİR ŞEY DENK OLAMAZ

لَا تَعْدِلُ بِالرِّعَةِ شَيْئاً

“Hiçbir şey *ria*'ya (*verâ: haramlardan sakınmaya*) denk olmaz.”

Tirmizî *Sünen*'inde Câbir b. Abdullah'dan (r.a.) eş anlamlı lafızla rivayet etmiş ve “hasen-garib” hükmünü vermiştir.⁴⁰⁵

56.HADİS: HARAMDAN SAKINMAK DİNİN ESASIDIR

مَلَاكُ دِينِكُمُ الْوَرَعُ

“Dininizin esası *verâ*'dır (*haramlardan sakınmaktır*).”

⁴⁰⁰ Taberânî, *el-Evsat*, IV, 346.

⁴⁰¹ Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, IV, 543.

⁴⁰² Buhârî, *Daavât*, 66; Müslim, *Zikir*, 2689.

⁴⁰³ Hadisin sonunda *الْجُلَسَاءِ* lafzı olarak geçmektedir.

⁴⁰⁴ *Mektûbat*'ta yer alan rivâyetlerin ve tekrarlarının sayfa numaraları için çalışmamızın sonuç bölümündeki Tablo-8'e bakınız.

⁴⁰⁵ Tirmizî, *Sıfat*, 60: لَا يُعْدَلُ بِالرِّعَةِ

İbn Ebî Şeybe *Musannef*'in de Amr b. Kays'dan (r.a.) rivayet etmiştir.⁴⁰⁶ Ayrıca hadisi yakın lafızla Hz. Huzeyfe'den (r.a.) Taberânî *Evsat*'ında⁴⁰⁷ ve Bezzâr *Müsned*'inde rivayet etmiştir.⁴⁰⁸ Heysemî, *Mecmau 'z-zevâid*'de senedindeki Abdullah b. Abdulkuddûs'un muhtelifun fih bir râvi olduğunu söyler.⁴⁰⁹ Bu sebeble hadis hasen mertebesinden aşağı düşmez.⁴¹⁰

57.HADİS: ŞÜPHELİ İŞLERDE YAŞAMAK KİŞİYİ HARAMA DÜŞÜRÜR

مَنْ حَامَ حَوْلَ الْحِمَى يُوشِكُ أَنْ يُوقَعَ فِيهِ

“Kim bir korunun (yasak bölgenin) etrafında dolanırsa içine düşmesi an meselesidir.”

Sahîhayn'de Hz. Numan b. Beşîr'den (r.a.) yakın lafızlarla rivayet edilmiştir.⁴¹¹

58.HADİS: KUL HAKKI VE HELALLEŞMENİN ÖNEMİ

مَنْ كَانَتْ لَهُ مَظْلَمَةٌ لِأَخِيهِ مِنْ عَرَضِهِ أَوْ شَيْءٍ فَلْيَتَحَلَّلْهُ مِنْهُ الْيَوْمَ قَبْلَ أَنْ لَا يَكُونَ دِينَارٌ

وَلَا دِرْهَمٌ وَإِنْ كَانَ لَهُ عَمَلٌ صَالِحٌ أَخَذَ مِنْهُ بِقَدْرِ مَظْلَمَتِهِ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ حَسَنَاتٌ أُخِذَ مِنْ سَيِّئَاتٍ

صَاحِبِهِ فَحُمِلَ عَلَيْهِ

“Üzerinde kardeşinin namus ve benzeri konularda bir hakkı olan kimse, dinar ve dirhem bulunmadığı gün gelmeden önce hemen bugün kardeşinden helallik alsın. (Burada helalleşmediği takdirde kıyamet günü) eğer hayırlı bir ameli varsa, yaptığı

⁴⁰⁶ İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, XIX, 473.

⁴⁰⁷ Taberânî, *el-Evsat*, IV, 196.

⁴⁰⁸ Bezzar, *Müsned*, VII, 371.

⁴⁰⁹ Heysemî, *Mecmau 'z-zevâid*, I, 325.

⁴¹⁰ Tehanevi, *Kavâid fi ulûmi-l-Hadis*, s. 75.

⁴¹¹ Buhârî, İman, 37; Büyû, 2; Müslim, Müsâkât, 1599: كَرَّاعٍ يَزْعَى حَوْلَ الْحِمَى، يُوشِكُ أَنْ يُوقَعَ فِيهِ

كَالرَّاعِي يَزْعَى حَوْلَ الْحِمَى، يُوشِكُ أَنْ يَزْتَعَ فِيهِ

haksızlık oranında kendisinden alınır, zulme uğrayana verilir. Eğer hiçbir iyiliği yoksa zulmettiği kişinin kötülüklerinden alınır, kendisine yüklenir.”

Buhârî *Sahîh*'inde Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet etmiştir.⁴¹² Hadiste geçen فَلْيَتَحَلَّلْهُ kelimesi, فَيَتَحَلَّلْ lafzıyla 98. mektupta yeniden zikredilmiştir.⁴¹³

59.HADİS: KUL HAKKI VE HELALLEŞMENİN ÖNEMİ

آتَدْرُونَ مَا الْمُفْلِسُ قَالُوا الْمُفْلِسُ فِينَا مَنْ لَا دِرْهَمَ لَهُ وَلَا مَتَاعَ فَقَالَ إِنَّ الْمُفْلِسَ مِنْ أُمَّتِي مَنْ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِصَلَاةٍ وَصِيَامٍ وَزَكَاةٍ وَيَأْتِي قَدْ شَتَمَ هَذَا وَقَذَفَ هَذَا وَأَكَلَ مَالَ هَذَا وَسَفَكَ دَمَ هَذَا وَضَرَبَ هَذَا فَيُعْطَى هَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ وَهَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ فَإِنْ فَنِيَتْ حَسَنَاتُهُ قَبْلَ أَنْ يُقْضَى مَا عَلَيْهِ أُخِذَ مِنْ خَطَايَاهُمْ فَطُرِحَتْ عَلَيْهِ ثُمَّ طُرِحَ فِي النَّارِ

"Biliyor musunuz müflis kimdir?"

Sahâbe-i kirâm cevap verdiler:

"Biz müflis diye ne parası ve ne de sermayesi/eşyası olmayan kişiye deriz."

Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

"Ümmetimden müflis olan o kişi şudur: Kıyamet günü namazıyla, orucuyla ve zekâtıyla gelir. Ancak dünyada iken falana sövmüş, filana iftira atmış, onun parasını yemiş, bunun kanını akıtmış, falanı dövmüştür. O kişinin sevapları hak sahiplerine dağıtılır. Üzerindeki haklar bitmeden sevapları tükenirse onların hatalarından alınır, kendisine yüklenir. Sonra da cehenneme atılır."

Müslim *Sahîh*'inde Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet etmiştir.⁴¹⁴ Hadis 98. mektupta mükerreren zikredilmiştir.⁴¹⁵

60.HADİS: SALİH KULLAR DOĞRULUK ÜZEREDİR

⁴¹² Buhârî, Mezalim, 11.

⁴¹³ *Mektûbât*'ta yer alan rivâyetlerin ve tekrarlarının sayfa numaraları için çalışmamızın sonuç bölümündeki Tablo-8'e bakınız.

⁴¹⁴ Müslim, Birr, 2581.

⁴¹⁵ *Mektûbât*'ta yer alan rivâyetlerin ve tekrarlarının sayfa numaraları için çalışmamızın sonuç bölümündeki Tablo-8'e bakınız.

لَا يَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي ظَاهِرِينَ عَلَى الْحَقِّ لَا يَضُرُّهُمْ مَنْ خَدَّهُمْ حَتَّى يَأْتِيَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ عَلَى

ذَلِكَ

“Ümmetinden bir topluluk hak üzere olmaya devam edecektir. Onları terk edenler onlara zarar veremeyecek, Allah'ın emri gelinceye kadar onlar bu hallerini sürdürecektir.”

Buhârî, Sevbân'dan⁴¹⁶ (r.a.) *Sahîh*'inde rivayet ederken, Müslim *Sahîh*'inde⁴¹⁷ ve Tirmizî *Sünen*'inde⁴¹⁸ Muğîre b. Şu'be'den (r.a.) yakın lafızlarla rivayet etmişlerdir.

78.MEKTUP

61.HADİS: VATAN SEVGİSİ İMANDANDIR

حُبُّ الْوَطَنِ مِنَ الْإِيمَانِ

“Vatan sevgisi imandandır.”

Kaynaklarda isnadsız zikredilen bu rivayet hakkında Aclunî, Sağânî'ye atfen hadis olarak sabit olmadığını, el-*Makâsîd*'da manasına sahîh dendiğini, Ali el-Kârî'nin lafızları ve manası da sahîhdur diyerek ayetlerden getirdiği delilleri zikreder. Aynı şekilde vatandan kastın cennet veya sıla-i rahim veya Mekke veya sufilere göre Allah Teâlâ'ya dönmenin kastedildiğini *Keşfu'l-hafâ*'sında ayet ve hadislerle nakleder.⁴¹⁹

80.MEKTUP

62.HADİS: EHL-İ SÜNNET ÜZERE OLMANIN ÖNEMİ

الَّذِينَ هُمْ عَلَى مَا آتَى عَلَيْهِ وَأَصْحَابِي

⁴¹⁶ Buhârî, İ'tisam, 10: لَا يَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي ظَاهِرِينَ، حَتَّى يَأْتِيَهُمْ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ ظَاهِرُونَ

⁴¹⁷ Müslim, İmâre, 1920:

لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي ظَاهِرِينَ عَلَى الْحَقِّ، لَا يَضُرُّهُمْ مَنْ خَدَّهُمْ، حَتَّى يَأْتِيَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ كَذَلِكَ

⁴¹⁸ Tirmizî, Fiten, 51: لَا يَضُرُّهُمْ مَنْ خَدَّهُمْ حَتَّى يَأْتِيَ أَمْرُ اللَّهِ: 51

⁴¹⁹ Aclunî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 345.

“Onlar, benim ve ashâbımın bulunduğu yolda olanlardır.”

Tirmizî *Sünen*'inde Abdullah b. Ömer'den (r.a.) rivayet etmiştir.⁴²⁰ Irakî, *Muğni*'de⁴²¹ ve de İbnü'l-Kayyim, *Tehzîbi sünen-i Ebî Dâvûd*'da⁴²² Tirmizî'nin bu hadisi tahsin ettiğini zikretmişlerdir. *Sünen-i Tirmizî*'nin elimizdeki nüshasında tahsin ifadesine rastlayamadık. Ancak eserin muhakkık isnadına hasen hükmü vermiştir.⁴²³ Uzun bir hadisten takti yapılarak alınmış bir cümledir.

63.HADİS: ÜMMETİM SAPIKLIK ÜZERİNE BİRLEŞMEZ

لَا يَجْتَمِعُ أُمَّتِي عَلَى الضَّلَالَةِ

“Ümmetim sapıklık üzerine birleşmez.”

Tirmizî *Sünen*'inde⁴²⁴ ve Taberânî *el-Kebir*'inde⁴²⁵ Abdullah b. Ömer'den (r.a.) yakın lafızlarla rivayet etmişlerdir. İsnadı sahihtir.⁴²⁶

85.MEKTUP

64.HADİS: NAMAZ DİNİN DİREĞİDİR, DOSDOĞRU KILAN DİNİNİ DOĞRU KILMIŞTIR

الصَّلَاةُ عِمَادُ الدِّينِ فَمَنْ أَقَامَهَا فَقَدْ أَقَامَ الدِّينَ وَمَنْ تَرَكَهَا فَقَدْ هَدَمَ الدِّينَ

“Namaz dînin direğidir; onu dosdoğru kılan dînini dosdoğru yapmıştır. Onu terk eden, dînini yıkmıştır.”

⁴²⁰ Tirmizî, İman, 18.

⁴²¹ Irakî, *el-Muğni*, I, 884-885.

⁴²² İbnul Kayyim, *Tehzibi Sünen-i Ebî Dâvûd*, II, 330.

⁴²³ Tirmizî, a.y. 18. (nr.2641. Muhakkık notu).

⁴²⁴ Tirmizî, Fiten, 7. (nr.2167.): إِنَّ اللَّهَ لَا يَجْمَعُ أُمَّتِي، أَوْ قَالَ: أُمَّةٌ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، عَلَى ضَلَالَةٍ.

⁴²⁵ Taberânî, *el-Kebir*, XII, 447: لَنْ يَجْتَمِعَ أُمَّتِي عَلَى الضَّلَالَةِ.

⁴²⁶ Tirmizî, a.y. 7. (Muhakkık notu); Taberânî (Hamdi Abdulmecîd es-Silefî tahkikiyle, Mektebetu İbn-i Teymiyye, Kahire) a.y. XII, 447. (Muhakkık notu). İleride “Taberânî..., Muhakkıkın notu” ibaresiyle yapılacak atıflar bu baskıya aittir.

Beyhakî *Şuabü'l-Îmân*'da İbn Ömer'den (r.a.) rivayet etmiştir.⁴²⁷ İsnadı zayıftır.⁴²⁸

Aynı eserde Beyhakî 2542 nolu hadiste bu konunun önem ve sıhhati için ayet ve hadis atıfları yapmıştır.⁴²⁹ Buhârî'nin *Sahîh*'inde Cerîr b. **Abdullah**'den (r.a.) yaptığı rivayet de hadisin sıhhatini güçlendirmektedir.⁴³⁰

65.HADİS: FİTNE ZAMANINDA İBADET EDEBİLMEK HİCRET ETMEK GİBİDİR

عِبَادَةٌ فِي الْهَرَجِ كَهَجْرَةِ إِلَى

“Kargaşa (fitne fesat) zamanında ibadet etmek, bana hicret etmek gibidir.”

Müslim *Sahîh*'inde Ma'kil b. Yesâr'den (r.a.) rivayet etmiştir.⁴³¹

66.HADİS: TEVÂZU GÖSTERMEK ALLAH (C.C.) İÇİN OLMALIDIR

مَنْ تَوَاضَعَ الْعَنَى لِعِنَاهُ ذَهَبَ ثُلُثَا دِينِهِ

“Bir zengine zenginliğinden dolayı tevazu gösteren kişinin dininin üçte ikisi gider.”

Taberanî Enes b. Mâlik'ten (r.a.) *es-Sağîr*'de,⁴³² Beyhakî Abdullah b. Mes'ûd'dan (r.a.) *Şuab'ül-îmân*'da yakın lafızlarla rivayet etmişlerdir.⁴³³ İsnadı zayıftır.⁴³⁴

88.MEKTUP

⁴²⁷ Beyhakî, *Şuab'ül-Îmân*, IV, 300, nr.2550: وَالصَّلَاةُ عِمَادُ الدِّينِ، وَالصَّلَاةُ فَلَا دِينَ لَهُ، وَالصَّلَاةُ عِمَادُ الدِّينِ

⁴²⁸ Irâkî, *Tahric*, I, 98; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 31.

⁴²⁹ Beyhakî, *Şuab'ül-Îmân*, IV, 292, nr.2542.

⁴³⁰ **Tirmizi, İman, 8. Ayrıca bk.** Buhârî, Zekat, 2; Buhârî, Salat, 5.

⁴³¹ Müslim, Fiten, 2948.

⁴³² Taberanî, *es-Sağîr*, I, 257: وَمَنْ تَضَعُ لَغِي لِبِنَالٍ مِمَّا فِي يَدَيْهِ أَسْخَطَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَيْهِ

⁴³³ Beyhakî, *Şuab'ül-Îmân*, X, 503:

وَمَنْ خَضَعَ لَغِي وَوَضَعَ لَهُ نَفْسَهُ إِعْظَامًا لَهُ وَطَمَعًا فِيمَا قَبْلَهُ ذَهَبَ ثُلُثَا مَرْوَتِهِ وَشَطْرَ دِينِهِ

⁴³⁴ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 241; Sehavi, *el-Mekâsîdu'l-hasene*, I, 408.

67.HADİS: SAÇINI-SAKALINI İSLAM UĞRUNDA AĞARTAN KİŞİ
AFFOLUNMUŞTUR

مَنْ شَابَ شَيْبَةً فِي الْإِسْلَامِ عُفِرَ لَهُ

“Saçını-sakalını İslâm uğrunda ağartan kişi affolunmuştur.”

Şurahbil b. Simt ve Amr b. Abese’den (r.a.) yakın lafızlarla Tirmizî *Sünen*’inde yakın lafızlarla rivayet etmiş ve hasen sahîh garib hükmünü vermiştir.⁴³⁵ İsnadı sahîhtir.⁴³⁶

89.MEKTUP

68.HADİS: ÖMRÜ UZUN OLUP AMELİ ÇOK OLAN KİŞİYE MÜJDELER OLSUN

طُوبَى لِمَنْ طَالَ عُمُرُهُ وَكَثُرَ عَمَلُهُ

“Ömrü uzun olup ameli çok olan kişiye müjdeler olsun.”

Tirmizî *Sünen*’inde Ebû Bekre⁴³⁷ b. Mesrûh’dan (r.a.) yakın lafızlarla rivayet etmiş ve hasen sahîh hükmünü vermiştir.⁴³⁸

69.HADİS: DUANIN ÖNEMİ VE BEREKETİ

إِنَّ الْمَيِّتَ كَالْغَرِيقِ يَنْتَظِرُ دَعْوَةَ مُلْحِقَةٍ مِنْ أَبِي أَوْ أُمِّ أَوْ صَدِيقٍ

“Ölmüş kişi, denizde boğulmak üzere olan kimse gibidir; babadan, anneden veya dostundan gelecek bir dua bekler.”

⁴³⁵ Tirmizî, Cihad, 9: مَنْ شَابَ شَيْبَةً فِي الْإِسْلَامِ كَانَتْ لَهُ نُورًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ

⁴³⁶ Tirmizî, Cihad, 9. (nr.1634. Muhakkık notu).

⁴³⁷ Ebû Bekre künyesiyle meşhur bu sahabenin tam adı Nüfey’ b. Mesrûh Es-Sekafi’dir bk.: Çubukçu, Asri, “Ebû Bekre”, *DİA*, X, s. 114.

⁴³⁸ Tirmizî, Zühd, 21, 22: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ النَّاسِ خَيْرٌ، قَالَ: مَنْ طَالَ عُمُرُهُ، وَحَسَنَ عَمَلُهُ

Beyhakî *Şuab 'ül-îmân*'da⁴³⁹ ve Deylemî *Firdevs*'inde Abdullah b. Abbâs'dan (r.a.) yakın lafızlarla rivayet etmişlerdir.⁴⁴⁰ İsnadı zayıftır.⁴⁴¹

İmâm-ı Rabbânî *الْمُتَعَوِّثِ* ve *تَلْحُقُهُ* gibi lafız farklılıklarıyla hadisi tam metniyle *Mektûbât*'ının 104, 159 ve 278. mektuplarında ayrıca zikretmiştir.⁴⁴²

95.MEKTUP

70.HADİS: ŞÜPHESİZ ALLAH (C.C.) ÂDEM’İ SÛRETİ ÜZERE YARATMIŞTIR

إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ عَلَى صُورَتِهِ

“Şüphesiz Allah Âdem’i sûreti üzere yaratmıştır.”

Sahîhayn'de Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet edilmiştir.⁴⁴³

Uzun hadis metninden takti yapılarak takdim-tehir şekliyle *Mektûbât*'ta ayrıca zikredilmiştir.⁴⁴⁴

98.MEKTUP

71.HADİS: ALLAH REFIKTİR, KOLAYLIK İLE MUAMELE EDİLMESİNİ SEVER

إِنَّ اللَّهَ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرِّفْقَ، وَيُعْطِي عَلَى الرِّفْقِ مَا لَا يُعْطِي عَلَى مَا

سِوَاهُ

⁴³⁹ Beyhakî, *Şuab 'ül-Îmân*, XI, 472:

مَا الْمَيِّتُ فِي الْقَبْرِ إِلَّا كَالْغَرِيقِ الْمُنْعَوِّثِ، يَنْتَظِرُ دَعْوَةَ تَلْحُقُهُ مِنْ أَبِي أَوْ أُمِّ أَوْ أَخٍ أَوْ صَدِيقٍ

⁴⁴⁰ Deylemî, *el-Firdevs*, IV, 103, (6323):

مَا الْمَيِّتُ فِي قَبْرِهِ إِلَّا يَشْبَهُ الْغَرِيقَ الْمَتَهَوَّبَ يَنْتَظِرُ دَعْوَةَ مَنْ أَبِي أَوْ أُمِّ أَوْ وَلَدٍ أَوْ صَدِيقٍ

⁴⁴¹ Beyhakî, *Şuab 'ül-Îmân*, XI, 472 (7525).

⁴⁴² *Mektûbât*'ta yer alan rivâyetlerin ve tekrarlarının sayfa numaraları için çalışmamızın sonuç bölümündeki Tablo-8'e bakınız.

⁴⁴³ Buhârî, *İstizân*, 1; Müslim, *Cennet*, 2841. Bu rivayete dair müstakil çalışma için bk. Çiftçi, Şaban, “Allah Adem’i kendi sûretinde yaratmıştır” hadisinin tahrîc ve değerlendirmesi”, *PÛİFD*, I:I, Denizli 2014, s. 1-20. Farklı bir değerlendirme için ayrıca bk. Hıdır, Özcan, *Yahudi Kültürü ve Hadisler*, s. 579, 623.

⁴⁴⁴ *Mektûbât*'ta yer alan rivâyetlerin ve tekrarlarının sayfa numaraları için çalışmamızın sonuç bölümündeki Tablo-8'e bakınız.

“Allah Refiktir, rıfkı (kolaylık ile muamele edilmesini) sever. Katı davranana ve diğer işlere vermediği sevabı kolaylık gösterene verir.”

Sahîhayn’de Hz. Âişe’den (r.a.) rivayet edilmiştir.⁴⁴⁵

72.HADİS: YUMUŞAK HUYLULUK VE KOLAYLIKLA DAVRANMANIN ÖNEMİ

عَلَيْكَ بِالرِّفْقِ وَإِيَّاكَ وَالْعُنْفِ وَالْفُحْشِ فَإِنَّ الرِّفْقَ لَا يَكُونُ فِي شَيْءٍ إِلَّا زَانَهُ، وَلَا يُنْزَعُ مِنْ

شَيْءٍ إِلَّا شَانَهُ

“Yumuşak ve kolaylıkla davran, katı ve kaba davranıştan sakın. Çünkü yumuşaklık ve kolaylık nerede bulunursa, orayı süsler; kolaylığın olmadığı yer ise çirkin olur.”

Müslim Sahîh’inde Hz. Âişe’den (r.anha) rivayet etmiştir.⁴⁴⁶

73.HADİS: YUMUŞAK HUYLULUĞUN ÖNEMİ

مَنْ يُحْرَمَ الرِّفْقَ يُحْرَمَ الْخَيْرَ

“Yumuşak huyluluktan mahrum kalan kimse, bütün hayırdan mahrum kalmış demektir.”

Müslim Sahîh’inde Cerîr b. Abdullah’tan (r.a.) rivayet etmiştir.⁴⁴⁷

74.HADİS: BANA EN SEVİMLİ OLANINIZ, AHLÂKI EN GÜZEL OLANINIZDIR

إِنَّ مِنْ أَحَبِّكُمْ إِلَيَّ أَحْسَنُكُمْ أَخْلَاقًا

“Bana en sevimli olanınız, ahlâkı en güzel olanınızdır.”

Sahîhayn’de Abdullah b. Amr’den (r.a.) rivayet edilmiştir.⁴⁴⁸

75.HADİS: YUMUŞAK HUYLULUĞUN ÖNEMİ

مَنْ أُعْطِيَ حَظَّهُ مِنَ الرِّفْقِ أُعْطِيَ حَظَّهُ مِنَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ

⁴⁴⁵ Buhârî, İstîtâbe, 4; Müslim, Birr, 2593.

⁴⁴⁶ Müslim, Birr, 2594.

⁴⁴⁷ Müslim, Birr, 2592.

⁴⁴⁸ Buhârî, Ashabu’n-Nebi, 28; Menâkıb, 23, Müslim, Fezâil, 2321.

“Yumuşak huyluluktan payını alan kimse, dünya ve âhretten payını almış demiştir.”

Tirmizî *Sünen*'inde Ebû'd-Derdâ'dan (r.a.) yakın lafızlarla rivayet etmiş ve hasen sahîh hükmünü vermiştir.⁴⁴⁹

76.HADİS: HAYÂ İMANDANDIR, İMAN İSE CENNETEDİR

الْحَيَاءُ مِنَ الْإِيمَانِ وَالْإِيمَانُ فِي الْجَنَّةِ وَالْبَدَاءُ مِنَ الْجَفَاءِ وَالْجَفَاءُ فِي النَّارِ

“Hayâ imandandır, iman ise cennettedir. Kötü ve çirkin söz cefadır, cefa ise cehennemdedir.”

Tirmizî *Sünen*'inde Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet etmiş ve “hasen-sahîh” hükmünü vermiştir.⁴⁵⁰

77.HADİS: ALLAH (C.C.) ÇİRKİN VE KÖTÜ SÖZE BUĞZ EDER

إِنَّ اللَّهَ يُبْغِضُ الْفَحِشَاءَ الْبَدِيئَ

“Allah (c.c.) çirkin ve kötü söze buğzeder.”

İbn Hibbân *Sahîh*'inde Usâme b. Zeyd'den (r.a.) rivayet etmiş, eserin muhakkık isnadına sahîh demiştir.⁴⁵¹ Benzer lafızlarla Ahmed *Müsned*'inde Abdullah b. Amr'dan sahîh isnadla rivayet etmiştir.⁴⁵² Hadiste geçen الْفَحِشَاءُ kelimesi الْقَاحِشُ olarak da geçmektedir.

78.HADİS: İYİ GEÇİMLİLİK, YUMUŞAKLIK VE KOLAYLIĞIN ÖNEMİ

أَلَا أُخْبِرُكُمْ مَنِ يَحْرُمُ عَلَى النَّارِ وَمَنِ يَحْرُمُ النَّارُ عَلَيْهِ: عَلَى كُلِّ هَيِّنٍ لَيْنٍ قَرِيبٍ سَهْلٍ

⁴⁴⁹ Tirmizî, *Birr*, 67: مَنْ أُعْطِيَ حَظَّهُ مِنَ الرَّفْقِ فَقَدْ أُعْطِيَ حَظَّهُ مِنَ الْحَيْرِ

⁴⁵⁰ Tirmizî, *Birr*, 65.

⁴⁵¹ İbn Hibbân, *Sahîh*, XII, 506. (Muhakkık notu).

⁴⁵² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XI, 64. (nr. 6514 Muhakkık Notu.): إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَحِشَ أَوْ يُبْغِضُ

الْقَاحِشَ وَالْمُتَفَحِّشَ

“Cehennemini kimi yakmayacağını veya kime Cehennemini haram olduğunu size söyleyeyim mi? Herkesle iyi geçinen, yumuşak başlı olan, sıcakkanlı ve insanlara kolaylık gösteren kimseler!”

Tirmizî Sünen’inde Abdullah b. Mes’ûd’dan (r.a.) rivayet etmiş ve “hasen-garîb” hükmünü vermiştir.⁴⁵³

79.HADİS: MÜMİNLER İYİ GEÇİMLİ VE YUMUŞAK HUYLUDURLAR

الْمُؤْمِنُونَ هَيِّنُونَ لَيِّنُونَ كَالْجَمَلِ الْأَنْفِ إِنْ قِيدَ انْقَادَ وَإِنْ اسْتَبِيحَ عَلَى صَخْرَةٍ اسْتَنَاحَ

“Müminler iyi geçimli ve yumuşak huyludurlar. Tıpkı burnuna yular takılmış deve gibi ki; bağlandığında boyun eğer, bir kayanın üzerine çöktürülmek istense çöker.”

Mekhûl el-Huzelî’den⁴⁵⁴ Abdullah b. Mübârek Zühd’ünde mürsel diyerek rivayet etmiştir.⁴⁵⁵ Hadisi Abdullah b. Ömer’den (r.a.) eş anlamlı lafızlarla Deylemî Firdevs’inde,⁴⁵⁶ İrbâd b. Sâriye’den ise (r.a.) yakın lafızlarla sahîh isnadla İbn Mâce Sünen’inde,⁴⁵⁷ hasen isnadla Ahmed Müsned’inde rivayet etmişlerdir.⁴⁵⁸

80.HADİS: ÖFKESİNİ YENE BİLENİN MÜKÂFATI

مَنْ كَظَمَ غَيْظًا وَهُوَ قَادِرٌ أَنْ يُنْفِذَهُ دَعَاهُ اللَّهُ عَلَى رُؤُوسِ الْخَلَائِقِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يُحِيرَهُ مِنْ

الْحُورِ الْعِينِ مَا شَاءَ

“Hırsını almaya gücü yettiği halde öfkesini zapt eden kişiyi Allah kıyamet günü herkesin önünde çağırır ve hurilerden dilediğini seçmekte serbest bırakır.”

⁴⁵³ Tirmizî, Kıyamet, 45.

⁴⁵⁴ Tâbiin Fakîhi (ö.112) tam adı Ebû Abdullah Mekhul b. Şâzel eş-Şâmî ed-Dımaşkî el-Hüzeli. Daha fazla bilgi için bk. Kaya, Said Eyyüp, “Mekhûl b. Ebû Müslim”, *DİA*, XXVIII, s. 552.

⁴⁵⁵ İbn Mübârek, *ez-Zühd*, I, 130.

⁴⁵⁶ Deylemî, *el-Firdevs*, IV, 188:

المؤمنون هينون لينون مثل الجمل الأنوف الذي إن قيد انقاد وإن أنخته على صخرة استناح

⁴⁵⁷ İbn Mâce, Mukaddime, 6 (nr.43 Muhakkık notu) krş: الْمُؤْمِنُ كَالْجَمَلِ الْأَنْفِ حَيْثُمَا انْقَادَ انْقَادًا

⁴⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXVIII, 367 (nr.17142 Muhakkık notu).

Muaz b. Enes'den (r.a.) merfu olarak Tirmizî *Sünen*'inde eş anlamlı lafızlarla rivayet etmiş ve hasen garib hükmünü vermiştir.⁴⁵⁹ Aynı ravi yoluyla İbn Mâce'de *Sünen*'inde rivayet etmiş, eserin muhakkık isnadına hasen demiştir.⁴⁶⁰

81.HADİS: ÖFKELENME!

أَنَّ رَجُلًا قَالَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَوْصِنِي! قَالَ: لَا تَغْضَبَ فَرَدَّدَ مِرَارًا قَالَ: لَا

تَغْضَبَ

"Bir adam Peygamberimiz'e (s.a.v.) "Bana öğüt ver" dedi. Efendimiz de (s.a.v.) ona şöyle buyurdu: 'Öfkelenme!' Adam bu isteğini birkaç kez tekrar etti. Efendimiz de (s.a.v.) her defasında, 'Öfkelenme!' buyurdu."

Buhârî *Sahîh*'inde Ebû Hureyre'den (r.a.) rivayet etmiştir.⁴⁶¹

82.HADİS: CENNET VE CEHENNEMLİKLERİN ÖZELLİKLERİ

أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَهْلِ الْجَنَّةِ؟ كُلُّ ضَعِيفٍ مُسْتَضْعَفٍ، لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لَا بَرَّةَ! أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَهْلِ

النَّارِ؟ كُلُّ عَثَلٍ جَوَّازٍ مُسْتَكْبِرٍ

"Cennetlik olanları size bildireyim mi? Onlar, zayıf oldukları ve zayıf göründükleri için kimsenin değer vermediği kimselerdir. Ancak, Allah adına yemin etseler, Allah onları yeminlerinde doğru çıkarır. Cehennemlik olanları size haber vereyim mi? Kaba katı kalpli, cimri ve kibirli kimselerdir."

Sahîhayn'de Harise b.Vehb El-Huzai'den (r.a.) rivayet edilmiştir.⁴⁶²

83.HADİS: ÖFKEYİ YENEBİLMENİN TAVSİYELERİ

إِذَا غَضِبَ أَحَدُكُمْ وَهُوَ قَائِمٌ فَلْيَجْلِسْ فَإِنْ ذَهَبَ عَنْهُ الْغَضَبُ وَالْأُفْكُ فَلْيَضْطَجِعْ

⁴⁵⁹ Tirmizî, *Birr*, 74; *Kıyamet* 48:

مَنْ كَظَمَ غَيْظًا وَهُوَ يَقْدِرُ عَلَى أَنْ يُنْفِذَهُ دَعَاهُ اللَّهُ عَلَى رُءُوسِ الْخَلَائِقِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يُجِيرَهُ فِي أَيِّ الْحُورِ شَاءَ

⁴⁶⁰ İbn Mâce, *Zühd*, 18 (nr.4186).

⁴⁶¹ Buhârî, *Edeb*, 76.

⁴⁶² Buhârî, *Tefsir*, *Kalem*, 1; Müslim, *Cennet*, 2853.

“Sizden biriniz ayaktayken öfkelenirse otursun. Öfkesi geçtiyse ne güzel; yine de yatışmazsa uzansın.”

Ebû Dâvûd *Sünen*'inde⁴⁶³ Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde⁴⁶⁴ ve İbn Hibbân *Sahîh*'inde Ebû Zerr'den (r.a.) rivayet etmiştir.⁴⁶⁵ İsnadı sahîhtir.⁴⁶⁶

84.HADİS: ÖFKE DE İMANI BOZAR

إِنَّ الْعُضْبَ لَيُفْسِدُ الْإِيمَانَ كَمَا يُفْسِدُ الصَّبْرُ الْعَسَلَ

“Öd ağacının⁴⁶⁷ balı bozduğu gibi şüphesiz öfke de imanı bozar.”

Hâkîm b. Muâviye b. Hayda (Cünde)'den (r.a.) Beyhakî *Şuab 'ül-îmân*'da,⁴⁶⁸ yakın lafızlarla Deylemî *Firdevs*'inde⁴⁶⁹ ve benzer lafızlarla Taberânî *el-Kebîr*'de rivayet etmişlerdir.⁴⁷⁰ İsnadı zayıftır.⁴⁷¹

85.HADİS: GÜCÜ YETTİĞİ HALDE BAĞIŞLAYANIN MÜKÂFATI

قَالَ مُوسَى بْنُ عِمْرَانَ عَلَى نَبِيِّنَا وَعَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ يَا رَبُّ مَنْ أَعَزُّ عِبَادِكَ قَالَ مَنْ إِذَا

قَدَرَ غَفَرَ

⁴⁶³ Ebû Dâvûd, *Edeb*, 3 (4).

⁴⁶⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXV, 278.

⁴⁶⁵ İbn Hibbân, (Şuayb El-Arnaut tahkîki, Beyrut, 1993) *es-Sahîh*, XII, 501.(Muhakkık notu), İleride “İbn Hibbân..., Muhakkıkın Notu” ibaresiyle yapılacak atıflar bu baskıya aittir.

⁴⁶⁶ Ebû Dâvûd, *Edeb*, 3 (4) (nr.4782); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXV, 278 (21348); İbn Hibbân, *es-Sahîh*, XII, 501. (Muhakkık notları).

⁴⁶⁷ Ödağacı: (Sarısabır, Azvay, Aloe, Aloés) Zambakgiller familyasından olup 180 kadar türü bulunan ve tropikal bölgelerde yetişen bir bitkidir. Yaprakları kesildiğinde çok acı bir su çıkar. “Pankima” denilen bu su, hekimlikte kullanılır. Yalçın, Ayhan, Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi, İstanbul 1986, s. 54-55.

⁴⁶⁸ Beyhakî, *Şuab 'ül-îmân*, X, 531-532.

⁴⁶⁹ Deylemî, *el-Firdevs*, III, 114: الْعُضْبُ يُفْسِدُ الْإِيمَانَ كَمَا يُفْسِدُ الصَّبْرُ الْعَسَلَ

⁴⁷⁰ Taberânî, *el-Kebir*, XIX, 417: إِنَّ الْعُضْبَ يُفْسِدُ الْأَمْرَ كَمَا يُفْسِدُ الْحَلُّ الْعَسَلَ

⁴⁷¹ Taberânî, *el-Kebir*, XIX, 417 (nr.1007 Muhakkık notu); Beyhakî (Abdulali Abdulhamid Hamid ve Muhtar Ahmed en-Nedvi tahkîki, Suudi Arabistan, 2003.) *Şuab 'ül-îmân*, X, 531, nr.7941 (Muhakkık notu). İleride “Beyhakî..., Muhakkıkın notu” ibaresiyle yapılacak atıflar bu baskıya aittir.

“İmran oğlu Mûsâ -salât ve selam Peygamberimize ve ona olsun- "Ey Rabbim! Kullarının en izzetlisi kimdir?" diyerek münacatta bulunduğunda, Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Cezalandırmaya gücü yettiği halde bağışlayandır."

İbn Hibbân *Sahîh*'inde⁴⁷²ve Deylemî *Firdevs*'inde Ebû Hüreyre'den (r.a.) eş anlamlı lafızlarla rivayet etmiştir.⁴⁷³ İsnadı hasendir.⁴⁷⁴ Uzunca bir hadisten takti yapılarak alınmış bir cümledir.

86.HADİS: AYIPLARI ÖRTME, ÖFKEYİ TUTMA VE ALLAH'TAN (C.C.) ÖZÜR DİLEME

مَنْ حَزَنَ لِسَانَهُ سَتَرَ اللَّهُ عَوْرَتَهُ وَمَنْ كَفَّ غَضَبَهُ كَفَّ عَنْهُ اللَّهُ عَذَابَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَنْ اعْتَذَرَ

إِلَى اللَّهِ قَبِلَ اللَّهُ عُذْرَهُ

"Kim dilini korursa Allah (c.c.) onun ayıplarını örter. Kim öfkesini tutarsa, Allah (c.c.) da ondan kıyamet günü, azabını uzak tutar. Kim Allah'tan özür dilerse Allah (c.c.) onun özrünü kabul eder."

Ebû Ya'lâ *Müsned*'inde Enes b. Mâlik'den (r.a.) rivayet etmiştir.⁴⁷⁵ İsnadı zayıftır.⁴⁷⁶

87.HADİS: ÖFKE VE ALLAH'IN RIZASI

سَلَامٌ عَلَيْكَ. أَمَا بَعْدُ فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَنْ التَّمَسَ رِضَا

اللَّهِ بِسَخَطِ النَّاسِ كَفَاهُ مَوْنَةَ النَّاسِ وَمَنْ التَّمَسَ رِضَا النَّاسِ بِسَخَطِ اللَّهِ وَكَلَهُ اللَّهُ إِلَى النَّاسِ، وَالسَّلَامُ

عَلَيْكَ

⁴⁷² İbn Hibbân, *es-Sahîh*, XIV, 100-101: الذي إذا قدر غفر: ... قال فأبي عبادك أعز؟ قال :

⁴⁷³ Deylemî, *el-Firdevs*, II, 314.

⁴⁷⁴ İbn Hibbân, *es-Sahîh*, XIV, 100-101. (Muhakkık notu).

⁴⁷⁵ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VII, 302.

⁴⁷⁶ Ebû Ya'lâ, (Hüseyin Selim Esed tahkiki, Dımeşk, 1984) *Müsned*, VII, 302. (Muhakkık notu). İleride "Ebû Ya'lâ..., Muhakkıkın notu" ibaresiyle yapılacak atıflar bu baskıya aittir.

Hiz. Muâviye, Hiz. ÂiŖe'ye (r.anha) bir mektup yazarak 'Bana bir mektup yazıp nasihatte bulunun, ama uzun olmasın' dedi. Bunun üzerine Hiz. ÂiŖe (r.a.) Ŗöyle yazdı:

'Allah'ın selamı senin üzerine olsun. Ŗunu belirteyim ki Rasûlüllah'ı (s.a.v.) Ŗöyle buyururken dinledim: "Kim, insanları öfkelen­dirmek pahasına Allah'ın rızasını gözetirse, insanlardan gelebilecek eziyetlere karşı Allah onu korur. Her kim de Allah'ı öfkelen­dirmek pahasına insanları memnun etmeye çalıŖırsa, Allah da onun işini insanların eline bırakır." Allah'ın selamı üzerine olsun.'

Tirmizî, Sünen'de Hiz. Muâviye'den (r.a.) rivayet etmiştir.⁴⁷⁷ İsnadı sahîhtir.⁴⁷⁸

99.MEKTUP

88.HADİS: "ALLÂHUMME'R-RAFÎKU'L-A 'LÂ"

اللَّهُمَّ الرَّفِيقَ الْأَعْلَى

"Allâhumme'r-Rafîku'l-e'alâ - Yüce muhabbetini istiyorum Allahım!"⁴⁷⁹

Sahîhayn'de Hiz. ÂiŖe'den (r.a.) rivayet edilmiştir.⁴⁸⁰

89.HADİS: GÖZLERİM UYUR; KALBİM UYUMAZ

نَنَامُ عَيْنَايَ وَلَا يَنَامُ قَلْبِي

"Gözlerim uyur; kalbim uyumaz."

Sahîhayn'de Ebû Seleme b. Abdurrahman'dan (r.a.) rivayet edilmiştir.⁴⁸¹

90.HADİS: PEYGAMBER EFENDİMİZİN (S.A.V.) YÜCE MAKAMI

لِي مَعَ اللَّهِ وَقْتُ لَا يَسْعُنِي فِيهِ مَلَكٌ مُقَرَّبٌ وَلَا نَبِيٌّ مُرْسَلٌ

⁴⁷⁷ Tirmizî, Zühd, 64. (Bab no.65 Beyrut baskısı).

⁴⁷⁸ Tirmizî, Zühd, 64. (nr.2414. Muhakkık notu). (Riyad Baskısı).

⁴⁷⁹ ÂiŖe (r.a.) rivayetinde Peygamber (s.a.v.)'in ahirete irtihalini anlatırken Ŗöyle demiştir: "Bu onun konuştuğu en son kelimeleridir: Allâhumme'r-Rafîku'l-a 'lâ." Buhârî, Meğâzi, 84.

⁴⁸⁰ Buhârî, Meğâzi, 84; Müslim, Fadâilu's-Sahabe, 2444.

⁴⁸¹ Buhârî, Menâkıb, 24; Müslim, Salat, 738.

“Allah Teâlâ ile beraber olduğum bir vaktim vardır ki ona ne mukarreb (Allah’a çok yakın olan) bir melek ulaşabilir, ne de Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber.”

Münâvi *Feyzü’l-kadîr*’inde isnadsız zikrederken,⁴⁸² Aclûnî, rivayetin sûfi kaynaklarda çokça geçtiğini ve benzer lafızlarla Hz. Ali’den Tirmizî’nin *Şemâil*’inde rivayet ettiğini *Keşfu’l-hafâ*’sında söyler.⁴⁸³ Elimizdeki Tirmizî’nin *Şemâil*’inde aynı veya benzer ifadelerle rastlayamadık.

107.MEKTUP

91.HADİS: PEYGAMBER EFENDİMİZİ (S.A.V.) RÜYADA GÖRMEK

أَنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَتَمَثَّلُ بِصُورَةِ خَيْرِ الْبَشَرِ

“Şeytan, hiçbir sûrette, Beşeriyetin Efendisi’nin (s.a.v.) şekline giremez.”⁴⁸⁴
Buhârî *Sahîh*’inde Ebû Hüreyre’den (r.a.) yakın lafızlarla rivayet etmiştir.⁴⁸⁵

110.MEKTUP

92.HADİS: ALLAH’I (C.C.) ZİKRETMENİN ÖNEMİ VE UYARISI

الدُّنْيَا مَلْعُونَةٌ وَمَلْعُونٌ مَا فِيهَا إِلَّا ذَكَرَ اللَّهُ تَعَالَى

“Dünya ve içindekiler lanetlenmiştir. Ancak, Allah Teâlâ’yı zikretmek bunun dışındadır.”

Tirmizî *Sünen*’inde Ebû Hüreyre’den (r.a.) rivayet etmiş ve “hasen-gaîb” hükmünü vermiştir.⁴⁸⁶ Aynı raviden İbn Mâce’de *Sünen*’inde rivayet etmiş, eserin muhakkık isnadına hasen demiştir.⁴⁸⁷

⁴⁸² Münâvi, *Feyzü’l-Kadir*, IV, 6.

⁴⁸³ Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ*, II, 173.

⁴⁸⁴ Hadis, Hz. Muhammed’i (s.a.v.) rüyada gören onu görmüş olur rivayetine devamla geçmektedir bk. Buhârî, İlim, 38.

⁴⁸⁵ Buhârî, İlim, 38: وَمَنْ رَأَى فِي الْمَنَامِ فَقَدْ رَأَى فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَتَمَثَّلُ فِي صُورَتِي

⁴⁸⁶ Tirmizî, Zühd, 14.

⁴⁸⁷ İbn Mâce, Zühd, 3. (nr.4112 Muhakkık notu).

116.MEKTUP

93.HADİS: ŞÜPHESİZ ALLAH (C.C.) BÜYÜK HEDEFLERİ OLANLARI SEVER

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ مَعَالِيَ الْأُمَمِ

“Şüphesiz Allah büyük hedefleri olanları sever.”

Taberânî *Kebîr*'inde Hz. Hüseyin'den (r.a.) eş anlamlı lafızla rivayet etmiştir.⁴⁸⁸ İsnadı zayıftır.⁴⁸⁹ Aynı lafızlarla Beyhakî, Sehl b. Sâd es-Sâdî'den mürsel olarak *Şuab 'ül-îmân*'da rivayet etmiştir.⁴⁹⁰

117.MEKTUP

94.HADİS: GÖZÜNE SAHİP OLAMAYAN KALBİNE DE SAHİP OLAMAZ

مَنْ لَمْ يَمْلِكْ عَيْنَهُ فَلَيْسَ الْقَلْبُ عِنْدَهُ

“Gözüne sahip olamayan kalbine de sahip olamaz.”

Ulaşabildiğimiz kaynaklarında böyle bir rivayete rastlayamadık.

127.MEKTUP

95.HADİS: EBRÂRIN İYİLİKLERİ, MUKARREBLERİN KÖTÜLÜKLERİ GİBİDİR

إِنَّ حَسَنَاتِ الْأَبْرَارِ سَيِّئَاتُ الْمُفْرَبِينَ

“Ebrârın (iyi kimselerin) iyilikleri, mukarreblerin (Allah'a yakın olanların) kötülükleri gibidir.”

---

⁴⁸⁸ Taberânî, *el-Kebîr*, III, 142: إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ مَعَالِيَ الْأُمَمِ

⁴⁸⁹ Taberânî, *el-Kebîr*, III, 142.(nr. 2894 Muhakkık notu).

⁴⁹⁰ Beyhakî, *Şuab 'ül-Îmân*, X, 372 (nr.7647).

98.HADİS: HURMA İLE ORUÇ AÇMAK BEREKETTİR

إِذَا أَفْطَرَ أَحَدُكُمْ فَلْيُفِطِرْ عَلَى تَمْرَةٍ فَإِنَّهُ بَرَكَةٌ

“Sizden biriniz orucunu açacağı zaman hurma ile açsın. Çünkü hurma berekettir.”

Tirmizî *Sünen*'inde Selmân b. Amr'den (r.a.) rivayet etmiş ve hasen hükmünü vermiştir.⁴⁹⁷

99.HADİS: HURMA AĞACINA DEĞER VERMEK

أَكْرِمُوا عَمَّتِكُمُ النَّحْلَةَ فَإِنَّهَا خُلِقَتْ مِنْ بَقِيَّةِ طِينَةِ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ

“Halanız hurma ağacına değer veriniz. Çünkü o, Âdem aleyhisselâmın toprağının arta kalanından yaratılmıştır.”

Ebû Ya'lâ *Müsned*'inde Hz. Ali'den (r.a.) eş anlamlı lafızlarla rivayet etmiştir.⁴⁹⁸ İsnadı zayıftır.⁴⁹⁹

100.HADİS: HURMA İLE SAHUR YAPMAK

نِعْمَ سَحُورُ الْمَرِّ التَّمْرِ

“Kişinin hurmayla sahur yapması ne güzeldir.”

Ebû Dâvûd *Sünen*'inde⁵⁰⁰ ve İbn Hibbân *Sahîh*'inde Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet etmişlerdir. Hadiste “kişi” yerine “mü'min” lafzı geçmektedir.⁵⁰¹ İsnadı sahîhtir.⁵⁰²

⁴⁹⁷ Tirmizî, *Zekât*, 26.

⁴⁹⁸ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, I, 353: أَكْرِمُوا عَمَّتِكُمُ النَّحْلَةَ فَإِنَّهَا خُلِقَتْ مِنْ بَقِيَّةِ طِينِ الْوَالِدِ خُلِقَ مِنْهُ آدَمُ

⁴⁹⁹ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, I, 353 (nr.455 Muhakkık notu); Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 171-172.

⁵⁰⁰ Ebû Dâvûd, *Savm*, 17.

⁵⁰¹ İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 253.

⁵⁰² Ebû Dâvûd, *Savm*, 17 (nr.2345); İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 253 (3475) (Muhakkık notları).

165.MEKTUP

101.HADİS: BİD'AT EHLİNE MEŞRÛİYET KAZANDIRMAMAK!

مَنْ وَقَّرَ صَاحِبَ بِدْعَةٍ فَقَدْ أَعَانَ عَلَى هَدْمِ الْإِسْلَامِ

“Kim bid'at sahibine saygı gösterirse İslâm'ın yıkılmasına yardım etmiş olur.”

Taberânî *el-Evsat*'ında Hz. Âişe'den (r.a.) rivayet etmiştir.⁵⁰³ İsnadı zayıftır.⁵⁰⁴

171.MEKTUP

102.HADİS: DİN VE DÜNYA İŞLERİNDE ŞÖHRETİN TEHLİKESİ

بِحَسْبِ امْرِئٍ مِنَ الشَّرِّ أَنْ يُشَارَ إِلَيْهِ بِالْأَصَابِعِ فِي دِينٍ أَوْ دُنْيَا إِلَّا مَنْ عَصَمَهُ اللَّهُ

“Din ya da dünya işlerinde (meşhur olarak) parmakla gösterilmesi bir kişiye kötülük olarak yeter. Ancak Allah'ın koruduğu kişi bunun zararından kurtulabilir.”

Tirmizî *Sünen*'inde Enes b. Mâlik'den (r.a.) rivayet etmiş ve “hasen” hükmünü vermiştir.⁵⁰⁵

103.HADİS: DÜNYA SEVGİSİ TÜM HATALARIN BAŞIDIR

حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ

“Dünya sevgisi tüm hataların başıdır.”

Beyhakî *Şuabü'l-îmân*'da⁵⁰⁶ Ebû Nuaym *Hilye*'sinde Süfyân b. Saîd (es-Sevrî)'den Hz. İsmâ'nın sözü olarak nakleder.⁵⁰⁷ Münâvî, Hasan-ı Basrî'den isnadsız ve mürsel olarak *Fezû'l-kadîr*'inde zikreder.⁵⁰⁸ İsnadı zayıftır.⁵⁰⁹

⁵⁰³ Taberânî, *el-Evsat*, VII, 35.

⁵⁰⁴ Taberânî, *el-Evsat*, VII, 35 (nr.6772); Irakî, *el-Muğnî*, I, 432.

⁵⁰⁵ Tirmizî, *Kıyamet*, 21. (nr.2453. Muhakkık notu).

⁵⁰⁶ Beyhakî, *Şuab'ül-Îmân*, XIII, 74-75. (nr.9974): حُبُّ الدُّنْيَا أَصْلُ كُلِّ خَطِيئَةٍ

⁵⁰⁷ Ebû Nuaym, *el-Hilye*, VI, 388.

⁵⁰⁸ Münâvî, *Fezû'l-Kadir*, III, 368.

⁵⁰⁹ Münâvî, *Fezû'l-kadir*, III, 368 (nr. 3662); Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 344-345 (nr.1099). Bu rivayetin hıristiyan kültürü ile irtibatına dair değerlendirmeler için de ayrıca bk. Hıdır, Özcan, *Hıristiyan Kültürü ve Hadisler (zühd hadisleri-literatürü özelinde)*, s. 439, 570, 703.

182.MEKTUP

104.HADİS: VİCDANÎ MUHASEBE, İMANIN BERRAKLIĞINDANDIR

إِنَّا نَجِدُ فِي أَنْفُسِنَا مَا لَوْ أَنَّ أَحَدَنَا حَرَّ عَلَى رَأْسِهِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُ مِنْ أَنْ يَتَكَلَّمَ، فَقَالَ عَلَيْهِ

الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ: أَوْجَدْتُمْ ذَلِكَ مِنْ كَمَالِ الْإِيمَانِ أَوْ مِنْ صَرِيحِ الْإِيمَانِ

Sahâbe, kalbe gelen çirkin düşüncelerden dolayı Peygamberimize (s.a.v.) şikâyetle bulunup dediler: “İçimizden öyle şeyler geçiyor ki, herhangi birimizin yerin dibine girmesi bunları dile getirmesinden daha hayırlı olur.” Bunun üzerine Peygamber aleyhissalâtu ve sellem şöyle buyurdu: “Gerçekten böyle bir şey içinizden geçiyor mu? Bu imânın kemâlindedir.” veya “imânın berraklığındandır.”

Müslim *Sahîh*'inde Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet etmiştir.⁵¹⁰

186.MEKTUP

105.HADİS: DİNİMİZDE OLMAYAN YENİ BİR ŞEY UYDURULURSA O REDDEDİLİR

مَنْ أَخَذَتْ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ

“Her kim, şu işimizde (dinimizde) olmayan yeni bir şey uydurursa o reddedilir.”

Sahîhayn'de Hz. Âişe'den (r.anha) rivayet edilmiştir.⁵¹¹

106.HADİS: SÜNNETLERE TABÎ OLUP, SIMSIKI SARILMANIN ÖNEMİ

---

⁵¹⁰ Müslim, İman, 132:

إِنَّا نَجِدُ فِي أَنْفُسِنَا مَا يَتَعَاطَمُ أَحَدُنَا أَنْ يَتَكَلَّمَ بِهِ، قَالَ: «وَقَدْ وَجَدْتُمُوهُ؟» قَالُوا: نَعَمْ، قَالَ: ذَلِكَ صَرِيحُ الْإِيمَانِ

⁵¹¹ Buhârî, Sulh, 5; Müslim, Akziye, 1718.

أُوصِيَكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ، وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ، وَإِنْ كَانَ عَبْدًا حَبَشِيًّا، فَإِنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ فَسَيَرَى
اِخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ، تَمَسَّكُوا بِهَا عَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِدِ،
وَإِيَّاكُمْ وَمُحَدَّثَاتِ الْأُمُورِ، فَإِنَّ كُلَّ مُحَدَّثٍ بِدْعَةٌ وَكُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ

“Sizlere Allah’a karşı takva sahibi olmanızı, başınıza Habeşli bir köle bile tayin edilmiş olsa dinleyip itaat etmenizi tavsiye ediyorum. Aranızda benden sonra yaşayanlarınız gerçekten birçok ihtilaf görecektir. Size düşense benim sünnetime ve hidayete ermiş olan râşid halifelerimin sünnetine tâbi olmanızdır, buna sımsıkı sarılın ve azı dişlerinizle (hırsla) yapışın. Sonradan çıkan/eklenen işlerden sakının. Çünkü her sonradan çıkan iş bid’attir ve her bid’at da sapkınlıktır”⁵¹²

Tirmizî Sünen’inde İrbâd b. Sâriye’den (r.a.) yakın lafızlarla rivayet etmiş ve “hasen-sahîh” hükmünü vermiştir.⁵¹³

107.HADİS: SÜNNETE SARILMAK BİD’AT ÇIKARMAKTAN DAHA HAYIRLIDIR

مَا أَحَدَثَ قَوْمٌ بِدْعَةً إِلَّا رُفِعَ مِثْلُهَا مِنْ السُّنَّةِ فَالْتَمَسْتُكَ بِالسُّنَّةِ حَيْرٌ مِنْ إِحْدَاثِ الْبِدْعَةِ

“Bir topluluk ne zaman yeni bir bid’at ortaya çıkarsa, ona karşılık mutlaka bir sünnet ortadan kaldırılmış olur. O halde sünnete sarılmak bid’at çıkarmaktan daha hayırlıdır.”

⁵¹² Bu hadis yakın lafızlarla kaynaklarda çokça zikredilen rivayetlerden biridir. Tirmizî, İlim, 16; Ebû Dâvûd, Sünnet, 5; İbn Mâce, Mukaddime 6; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXVIII, 373; Hâkim, *Müstedrek*, I, 174; Beyhakî, *el-Kübrâ*, X, 195; İbn Hibbân, *Sahîh*, I, 178; Ebû Nuaym, *el-Hilye*, V, 220.

⁵¹³ Tirmizî, İlim, 16:

أُوصِيَكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ، وَإِنْ عَبْدٌ حَبَشِيٌّ، فَإِنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ يَرَى اِخْتِلَافًا كَثِيرًا، وَإِيَّاكُمْ وَمُحَدَّثَاتِ الْأُمُورِ فَإِنَّهَا ضَلَالَةٌ فَمَنْ أَدْرَكَ ذَلِكَ مِنْكُمْ فَعَلَيْهِ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ، عَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِدِ

Ahmed *Müsned*'inde Ğudayf b. el-Hâris⁵¹⁴ 'den (r.a.) rivayet etmiş, eserin muhakkık isnadına zayıf demiştir.⁵¹⁵ Hadiste geçen فَالْتَّمَسْتُ lafzı nekre olarak da geçmektedir.

108.HADİS: SÜNNETE SARILIP BİD'ATTAN UZAK DURMAK

مَا ابْتَدَعَ قَوْمٌ بَدْعَةً فِي دِينِهِمْ إِلَّا نَزَعَ اللَّهُ مِنْ سُنَنِهِمْ مِثْلَهَا ثُمَّ لَا يُعِيدُهَا إِلَيْهِمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ

“Bir topluluk dinlerinde bir bid‘at ortaya çıkardıklarında, Allah onların sünnetlerinden birini o bid‘ate karşılık çekip alır ve kıyamete kadar onu geri döndürmez.”

Dârimî *Sünen*'inde⁵¹⁶ ve Ebû Nuaym *Hilye*'sinde⁵¹⁷ Hassan b. Atıyye'den (r.a.) rivayet etmiştir. İsnadı sahîhtir.⁵¹⁸

109.HADİS: ASHABIM YILDIZLAR GİBİDİRLER

فَأَيُّهُمْ كَالنُّجُومِ بِأَيِّهِمْ افْتَدَيْتُمْ اهْتَدَيْتُمْ

“Onlar (Ashâbım) yıldızlar gibidirler. Hangisine uyarırsanız hidayete ulaşırsınız.”

Deylemî *Firdevs*'inde Abdullah b. Abbâs'dan (r.a.) yakın lafızlarla rivayet etmiştir.⁵¹⁹

Hadisin sıhhati için Ebûbekir Sifil'in *Sana din'den sorarlar* adlı eserinden açıklamayla yetineceğiz: “Rivayetin uydurma olduğu söylenmiş ise de, doğrusu onun “uydurma” değil, “zayıf” bir hadis olduğudur. Abdülfettâh Ebû Gudde merhum *Fethu*

⁵¹⁴ Bu hadisin rivayetiyle de bilinen sahâbenin tam adı Ğudayf b. El-Hâris b. Züneyb Ebû Esmâ Es-Sekûnî El-Kindî Eş-Şâmî'dir. Hz. Ömer, Bilal, Ebû Ubeyde, Ebû Zer ve Ebû-Derda'dan (r.a.) az sayıda rivayeti mevcuttur. Hz. Ömer'in kendisi hakkında “Ğudayf ne güzel gençtir” demesi meşhurdur. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, III, 454.

⁵¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXVIII, 172-173. (nr.16970 Muhakkık notu).

⁵¹⁶ Dârimî, *Mukaddime*, 16 (nr. 98).

⁵¹⁷ Ebû Nuaym, *el-Hilye*, VI, 73.

⁵¹⁸ Sünen-i Dârimî (Hüseyin Selim Esed ed-Darani tahkikiyle Suud 2000) *Mukaddime*, 16 (Muhakkık notu). İleride “Dârimî..., Muhakkıkın notu”ibaresiyle yapılacak atıflar bu baskıya aittir.

⁵¹⁹ Deylemî, *el-Firdevs*, IV, 160.

Bâbi'l-inâye'ye yazdığı ta'likler meyanında⁵²⁰ bu rivayet üzerinde durmuş ve uydurma olmadığı sonucuna varmıştır. Halil İbrahim Kutlay da “Ümmetimin ihtilafı rahmettir” hadisi üzerinde dururken bu rivayeti ve yakın lafızlarla nakledilen bir varyantı değerlendirmeye almış ve her ikisinin de “cidden zayıf” olduğu kanaatine varmıştır.⁵²¹ Ancak İbn Hacer bu rivayetlerin, Kutlay'ın değerlendirmeye almadığı bazı tariklerine muttali olmuş ve onların, diğerlerinin zaaflarını taşımadığını tesbit etmiştir.⁵²² Dolayısıyla bu rivayetlerin mutlak olarak “zayıf” addedilmesinin de tartışmalı olduğunu söylemek durumundayız.”⁵²³

192.MEKTUP

110.HADİS: KİM GÜZEL BİR ÇIĞIR AÇARSA

مَنْ سَنَّ سُنَّةً حَسَنَةً...

“Kim güzel bir çığır açarsa, bunun sevabı ve kendisinden sonra onu uygulayanların sevabı verilir...”

Müslim *Sahih*’inde Cerîr b. Abdullah’dan (r.a.) takti edilerek rivayet etmiştir.⁵²⁴

193.MEKTUP

111.HADİS: ASHÂBIN VE SONRAKİ DÖNEM KUŞAKLARININ DİNİ YAŞAMALARI

إِنَّكُمْ فِي زَمَانٍ مِّنْ تَرَكَ عَشْرَ مَا أَمَرَ بِهِ هَلَكَ ثُمَّ يَأْتِي زَمَانٌ مِّنْ عَمِلَ بِعَشْرِ مَا أَمَرَ بِهِ نَجَا

⁵²⁰ Ali el-Karî, *Fethu babi'l-inaye bi-şerhi Kitâbi'n-Nukaye*, thk. Abdülfettâh Ebû Ğudde, I, 13.

⁵²¹ Kutlay, “Keşfu'l -Ĝumme bi Tahrici Hadisi ‘İhtilâfu Ümmeti Rahme’”, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, II:I, 81.

⁵²² İbn Hacer, *el-Emâli'l-Mutlaka*, 60.

⁵²³ Sifil, *Sana Din'den Sorarlar*, I, 88. Bununla beraber, Ebû Ğudde'nin eserlerini ta'lik ve tahkike önem verdiği Muhaddis Leknevi, *Tuhfetü'l-ehyar bi-ihyai sünneti'l-ebrrar* adlı eserinde bu rivayeti hasen kabul etmektedir bk Leknevi, Muhammed Abdulhayy, *Tuhfetü'l-ehyar bi-ihyai sünneti'l-ebrrar* thk. Abdülfettah Ebû Ğudde, Beyrut 1992, s. 62-63.

⁵²⁴ Müslim, *Zekât*, 1017.

“Siz öyle bir zamandasınız ki, biriniz kendisine emredilenlerin onda birini terk etse helak olur. Daha sonra ise bir zaman gelecek ki, emir olunduğunun onda birini yerine getiren kurtulmuş olacaktır.”

Tirmizî *Sünen*'inde Ebû Hüreyre'den (r.a.) garib diyerek rivayet etmiştir.⁵²⁵ İsnadı sahîhtir.⁵²⁶

112.HADİS: ALLAHIM! BİRLİKTELİKLERİNİ BOZ, ORDULARINI DAĞIT...

DUASI

اللَّهُمَّ شَتِّتْ شَمْلَهُمْ وَفَرِّقْ جَمْعَهُمْ وَحَرِّبْ بُنْيَانَهُمْ وَخُذْهُمْ أَحَدًا عَزِيزٍ مُّقْتَدِرٍ

“Allah’ım! Birlikteliklerini boz, ordularını dağıt, yuvalarını yık, Muktedir ve Aziz sıfatınla onların hakkından gel.”

Ulaşabildiğimiz kaynaklarında böyle bir rivayete rastlayamadık.

194.MEKTUP

113.HADİS: ÂLİMLERİN MÜREKKEBİ ŞEHİTLERİN KANINA AĞIR BASAR

يُوزَنُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِدَادُ الْعُلَمَاءِ وَدَمُ الشُّهَدَاءِ فَيَرْجَحُ مِدَادُ الْعُلَمَاءِ عَلَى دَمِ الشُّهَدَاءِ

“Kıyamet günü âlimlerin mürekkebi ile şehitlerin kanı tartılır, âlimlerin mürekkebi şehitlerin kanına ağır basar.”

Hadisin ilk kısmını İbn Abdilber *Câmiu beyâni 'l-ilm*'inde Ebu'd Derdâ'dan merfu olarak rivayet etmiştir.⁵²⁷ Eserin muhakkık isnadına çok zayıf derken,⁵²⁸ Irakî *el-Muğni*'de isnadına zayıf demiştir.⁵²⁹ Benzer lafızlarla Deylemî *Firdevs*'inde⁵³⁰ ve

⁵²⁵ Tirmizî, *Fiten*, 79.

⁵²⁶ Tirmizî, *Fiten*, 79. (nr.2267. Muhakkık notu).

⁵²⁷ İbn Abdilber, *Câmiul Beyani 'l-İlm*, I, 150.

⁵²⁸ İbn Abdilber, *Câmiul Beyani 'l-İlm*, I, 150. (Muhakkık notu).

⁵²⁹ Irakî, *El-Muğni*, I, 13.

⁵³⁰ Deylemî, *el-Firdevs*, V, 486. (nr.8840): مِدَادُ الْعُلَمَاءِ فِي الْمِيزَانِ أَنْقَلُ مِنْ دَمِ الشُّهَدَاءِ وَأَكْثَرُ نَوَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ

Hatîb el-Bağdâdî⁵³¹ İbn Ömer'den (r.a.) naklî olarak gelmiş varyantına da uydurma denilmiştir.⁵³² Hasan-ı Basrî'nin sözü olarak da rivayet edilmiştir.⁵³³

195.MEKTUP

114.HADİS: KALP, KENDİSİNE İYİLİK YAPANI SEVECEK ÖZELLİKTE YARATILMIŞTIR

جُبِلَتْ الْقُلُوبُ عَلَى حُبِّ مَنْ أَحْسَنَ إِلَيْهَا

“Kalpler, kendilerine iyilik yapanları sevecek özellikte yaratılmışlardır.”

Beyhakî *Şuabü'l-îmân*'da Abdullah b. Mes'ûd'dan (r.a.) rivayet etmiştir.⁵³⁴ Sehâvî *el-Mekâsîdü'l-hasene*'de bâtil olduğunu söyler.⁵³⁵

115.HADİS: İNSANLAR SULTANLARININ DİNİ ÜZEREDİRLER

النَّاسُ عَلَى دِينِ مُلُوكِهِمْ

“İnsanlar sultanlarının dini üzeredirler.”

Bu rivayeti İbn Hacer *Fethü'l-Bâri*'de⁵³⁶ ve Aclûnî *Keşfü'l-hafâ*'da nakleder.⁵³⁷ Aynı eserinde Aclûnî, farklı görüşlere yer vererek *el-Makâsîd*'dan rivayetle bu sözün Fudayl b. 'İyad'a ait olduğunu söyler. Sözün teyidi için

⁵³¹ (krş: حَبْرُ الْعُلَمَاءِ بِدَمِ الشُّهَدَاءِ فَرَجَحَ عَلَيْهِمْ. Aclûnî, *Keşfü'l-Hafa*, II, 200, nr.2276).

⁵³² Aclûnî, *Keşfü'l-Hafa*, II, 200.

⁵³³ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafa*, II, 200. (nr.2276): مِدَادُ الْعُلَمَاءِ أَفْضَلُ مِنْ دَمِ الشُّهَدَاءِ.

⁵³⁴ Beyhakî, *Şuabü'l-Îmân*, XI, 308.

⁵³⁵ Sehâvî, *el-Mekâsîdu'l-Hasene*, s. 171-172.

⁵³⁶ İbn Hacer, *Fethü'l-Bâri* VII, 151.

⁵³⁷ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 311.

Taberanî'nin *el-Kebîr* ve *el-Evsat* eserlerinde Ebû Ümâme'den (r.a.) rivayet ettiği hadisi⁵³⁸ ve Beyhakî'den Ka'bû'l-Ahbâr'ın (rh.a.) maktû' rivayetini⁵³⁹ aktarır.⁵⁴⁰

203.MEKTUP

116.HADİS: EHL-İ ZİKİR ARASINDA BULUNAN KİMSE KÖTÜ OLMAZ

إِنَّ لِلَّهِ تَعَالَى مَلَائِكَةً يَطُوفُونَ فِي الطَّرِيقِ يَلْتَمِسُونَ أَهْلَ الدِّكْرِ، فَإِذَا وَجَدُوا قَوْمًا يَذْكُرُونَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ، تَنَادَوْا: هَلُمُّوا إِلَى حَاجَتِكُمْ، فَيَحْفُوهُمْ بِأَجْنِحَتِهِمْ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا، فَيَسْأَلُهُمْ رُبُّهُمْ -وَهُوَ أَعْلَمُ بِحَالِ عِبَادِهِ-: مَا يَقُولُ عِبَادِي؟ قَالَ: يَقُولُونَ: يُسَبِّحُونَكَ، وَيُكَبِّرُونَكَ، وَيُحْمَدُونَكَ، وَيُجَدِّدُونَكَ، فَيَقُولُ: هَلْ رَأَوْنِي؟ فَيَقُولُونَ: لَا وَاللَّهِ مَا رَأَوْنَا! فَيَقُولُ: كَيْفَ لَوْ رَأَوْنِي؟ قَالَ: يَقُولُونَ: لَوْ رَأَوْنَا كَانُوا أَشَدَّ لَكَ عِبَادَةً، وَأَشَدَّ لَكَ تَمَجِيدًا، وَأَكْثَرَ لَكَ تَسْبِيحًا. فَيَقُولُ: فَمَاذَا يَسْأَلُونَ؟ قَالَ: يَقُولُونَ: يَسْأَلُونَكَ الْجَنَّةَ. قَالَ: يَقُولُ: وَهَلْ رَأَوْنَا؟ قَالَ: يَقُولُونَ: لَا وَاللَّهِ يَا رَبِّ مَا رَأَوْنَا! قَالَ: يَقُولُ: فَكَيْفَ لَوْ رَأَوْنَا؟! قَالَ: يَقُولُونَ: لَوْ أَنَّهُمْ رَأَوْنَا كَانُوا أَشَدَّ عَلَيْهَا حِرْصًا، وَأَشَدَّ لَهَا طَلَبًا، وَأَعْظَمَ فِيهَا رَغْبَةً. قَالَ: فَمِمَّ يَتَعَوَّدُونَ؟ قَالَ: يَتَعَوَّدُونَ مِنَ النَّارِ؟ قَالَ: فَيَقُولُ: وَهَلْ رَأَوْنَا؟ قَالَ: يَقُولُونَ: لَا وَاللَّهِ مَا رَأَوْنَا. فَيَقُولُ: كَيْفَ لَوْ رَأَوْنَا؟! قَالَ: يَقُولُونَ: لَوْ رَأَوْنَا كَانُوا أَشَدَّ مِنْهَا فِرَارًا، وَأَشَدَّ لَهَا مَخَافَةً. قَالَ: فَيَقُولُ: فَأَشْهَدُكُمْ أَنِّي قَدْ عَفَرْتُ لَهُمْ! قَالَ: يَقُولُ مَلَكٌ مِنَ الْمَلَائِكَةِ: فِيهِمْ فُلَانٌ لَيْسَ مِنْهُمْ، إِنَّمَا جَاءَ لِحَاجَةٍ! قَالَ: هُمْ الْجُلَسَاءُ لَا يَشْقَى بِهِمْ جَلِيسُهُمْ!

538 “İnsanlara -toplumlara- sövmeyin ve onların ıslahı için dua ediniz. Çünkü onların ıslahı, sizin de ıslahı manasına geçecektir.”

539 “Muhakkak ki Allah her döneme insanların kalplerine göre bir sultan gönderir. -Niyetlerine göre- Eğer onların ıslahlarını istediğiysse sâlih olan birini gönderir. Eğer helâkini istediysse, o zaman da onların müstahak oldukları birini gönderir.”

540 Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 311.

“Allah Teâlâ'nın (amelleri kaydetmekle görevli Kırâmen Kâtibin yazıcı meleklerinden başka) yollarda dolaşarak zikir yapanları arayan melekleri vardır. Allah Azze ve Celle'yi zikreden bir topluluğu bulunca,

-Gelin, aradıklarınız burada diye birbirlerine seslenirler.

Sonra toplanarak dünya semasına varıncaya kadar kanatlarıyla zikredenleri kuşatırlar.

Bunun üzerine Allah Teâlâ -kullarının her işini daha iyi bildiği halde- meleklerle sorar:

-Kullarım ne diyorlar? Melekler:

-Sübhanallah diyerek sana yakışmayan sıfatlardan seni tenzih ediyorlar, Allahu Ekber diyerek senin büyüklüğünü dile getiriyorlar, sana hamd ediyorlar ve senin yüceliğini ifade ediyorlar, derler. Allahu Teâlâ:

-Peki, beni görmüşler mi, diye sorar ve konuşma şöyle sürer:

-Hayır, vallahi seni görmemişlerdir!

-Ya beni görselerdi ne yaparlardı?

-Eğer seni görselerdi sana daha çok ibadet eder, seni daha fazla yüceltir ve şanına yakışmayan sıfatlardan seni daha çok tenzih ederlerdi!

-Kullarım benden ne istiyorlar?

-Senden cenneti istiyorlar!

-Peki, cenneti görmüşler mi?

-Hayır, vallahi ya Rabbi! Cenneti görmemişlerdir.

-Ya görselerdi nasıl olurlardı?

-Eğer cenneti görmüş olsalardı, onu daha büyük bir iştiyak ve arzuyla isterler, elde etmek için daha yoğun çaba gösterirlerdi.

-Kullarım Allah'a neden sığınyorlar?

-Cehennemden sığınyorlar!

-Acaba onu görmüşler mi?

-Hayır, vallahi cehennemi görmemişlerdir.

-Ya görselerdi, nasıl olurlardı?

-Eğer cehennemi görmüş olsalardı, ondan daha çok kaçarlardı ve daha fazla korkarlardı.

-Sizleri şahit tutarak söylüyorum ki, ben onları bağışladım! Meleklerin arasından bir melek der ki:

-Onların arasında bulunan falan kişi aslında bu zikir yapanlardan değildi. Bir iş için gelip aralarına oturmuştu. Bunun üzerine Cenab-ı Hak şöyle buyurur:

-O zikir meclisinde bulunanlar öyle kimselerdir ki, onların arasında bulunan kimse kötü olmaz!”

Sahîhayn'de Ebû Hureyre'den (r.a.) rivayet edilmiştir.⁵⁴¹ Hadis taktî halde son cümlesiyle *Mektûbât*'ta ayrıca zikredilmiştir.⁵⁴²

209.MEKTUP

117.HADİS: ÂDEM (A.S.) SU VE TOPRAK ARASINDA İKEN BEN PEYGAMBERDİM

كُنْتُ نَبِيًّا وَأَدَمُ بَيْنَ الْمَاءِ وَالطِّينِ

“Âdem (a.s.), su ve toprak arasında iken ben peygamberdim.”

Tirmizî *Sünen*'inde Ebû Hüreyre'den (r.a.) yakın lafızlarla rivayet etmiş ve “hasen-garib” hükmünü vermiştir.⁵⁴³

118.HADİS: AŞHÂB-I KİRAMIN EFENDİMİZ (S.A.V.) SONRASI HİSSETTİKLERİ

وَجَدْنَا التَّفَاوُتَ فِي قُلُوبِنَا وَمَنْ نَفَرُغْ بَعْدُ مِنْ دَفْنِهِ

“Henüz Peygamber (S.A.V.)'in defîn işlemlerini bitirmeden kalplerimizde bir takım değişiklikler olduğunu fark ettik.”

---

⁵⁴¹ Buhârî, Daavât, 66; Müslim, Zikir, 2689.

⁵⁴² *Mektûbât*'ta yer alan rivâyetlerin ve tekrarlarının sayfa numaraları için çalışmamızın sonuç bölümündeki Tablo-8'e bakınız.

⁵⁴³ Tirmizî, Menâkıb, 1: وَأَدَمُ بَيْنَ الرُّوحِ وَالْجَسَدِ: قَالَ: وَجَبَتْ لَكَ النُّبُوَّةُ؟ قَالَ: وَأَدَمُ بَيْنَ الرُّوحِ وَالْجَسَدِ: 1

Tirmizî *Sünen*'inde Enes b. Mâlik'den (r.a.) farklı lafızlarla rivayet etmiş ve “garib-sahîh” hükmünü vermiştir.⁵⁴⁴ Aynı raviden yaklaşık lafızlarla İbn Mâce'nin *Sünen*'inde rivayet etmiş, eserin muhakkık isnadına sahîh demiştir.⁵⁴⁵

119.HADİS: ÜMMETİM YAĞMUR GİBİDİR

أُمَّتِي مَثَلُ الْمَطَرِ لَا يُدْرَى أَوَّلُهُ خَيْرٌ أَمْ آخِرُهُ

“Ümmetim bir yağmur gibidir; başı mı yoksa sonu mu hayırlıdır, bilinmez.”

Tirmizî *Sünen*'inde Enes b. Mâlik'den (r.a.) rivayet etmiş ve “hasen-garib” hükmünü vermiştir.⁵⁴⁶

Hadis مَثَلُ أُمَّتِي مَثَلُ الْمَطَرِ takdim-te‘hir şekliyle de rivayet edilmiştir.

120.HADİS: EN HAYIRLI KUŞAK, BENİM İÇİNDE BULUNDUĞUM KUŞAKTIR

خَيْرُ الْقُرُونِ قَرْنِي...

“En hayırlı kuşak, benim içinde bulunduğum kuşaktır...”

Sahîhayn'de İmran b. Husayn ve Abdullah b. Mes‘ûd’dan (r.a.) iki farklı tarikle rivayet edilmiştir.⁵⁴⁷

121.HADİS: ASHÂB-I KİRAMIN ÜSTÜNLÜĞÜ

لَا يَبْلُغُ انْفَاقَ غَيْرِهِمْ مِثْلَ جَبَلٍ ذَهَبًا انْفَاقَهُمْ مِثْلَ شَعِيرٍ

“Başkaları dağ kadar altın sadaka verse, onların (Ashâb-ı Kiramın) verdiği bir ölçek arpanın sevabına ulaşmaz.”

⁵⁴⁴ Tirmizî, Menâkıb, 1:

... فَلَمَّا كَانَ الْيَوْمَ الَّذِي مَاتَ فِيهِ أَظْلَمَ مِنْهَا كُلُّ شَيْءٍ، وَمَا نَفَضْنَا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْأَيْدِي

وَأَنَا لَفِي دَفْنِهِ حَتَّى أَنْكَرْنَا فُلُوبَنَا

⁵⁴⁵ İbn Mâce, Cenâiz, 65 (nr.1631. Muhakkık notu).

⁵⁴⁶ Tirmizî, Emsal 6.

⁵⁴⁷ Buhârî, Şehadet 9; Müslim, Fezâilü's-Sahabe 2533: خَيْرُ أُمَّتِي الْقُرُونِ veya خَيْرُكُمْ قَرْنِي

Sahîhayn'de Ebû Saîd el-Hudrî ve Ebû Hüreyre'den (r.a.) iki farklı tarikle yakın lafızlarla rivayet edilmiştir ⁵⁴⁸

Mektûbât'ta takti' edilerek eş anlamlı lafızlarla ikinci kere geçen ⁵⁴⁹ bu hadisi Tirmizî *Sünen*'inde Ebû Saîd'den (r.a.) sahîh isnadla rivayet etmiştir. ⁵⁵⁰

216.MEKTUP

122.HADİS: BEN KULUMUN ZANNI ÜZEREYİM

أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِ بِي

“Ben kulumun zannı üzereyim.”

Buhârî *Sahîh*'inde Ebû Hüreyre'den (r.a.) takti' yapılarak rivayet etmiştir. ⁵⁵¹

226.MEKTUP

123.HADİS: HAYÂ DA İMANDAN BİR ŞUBEDİR

الْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الْإِيمَانِ

“Hayâ da imandan bir şubedir.”

Sahîhayn'de Ebû Hüreyre'den (r.a.) takti yapılarak rivayet edilmiştir ⁵⁵²

234.MEKTUP

124.HADİS: ANCAK BENİM ŞEYTANIM MÜSLÜMAN OLMUŞTUR

---

⁵⁴⁸ Buhârî, Ashabu'n-Nebi 5; Müslim, Fezâilu's-Sahabe 2540:

... فَلَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ أَنْفَقَ مِثْلَ أُحُدٍ، ذَهَبًا مَا بَلَغَ مُدَّ أَحَدِهِمْ، وَلَا نَصِيفَهُ...

لَا تَسْبُوا أَصْحَابِي، لَا تَسْبُوا أَصْحَابِي، فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ أَنْفَقَ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا، مَا أَدْرَكَ مُدَّ

أَحَدِهِمْ، وَلَا نَصِيفَهُ

⁵⁴⁹ *Mektûbât*'ta yer alan rivâyetlerin ve tekrarlarının sayfa numaraları için çalışmamızın sonuç bölümündeki Tablo-8'e bakınız.

⁵⁵⁰ Tirmizî, Menâkıb, 59. (nr.3861. Muhakkık notu):

... لو أن أحدكم أنفق مثل أحد ذهباً ما أدرك مد أحدهم ولا نصيفه

⁵⁵¹ Buhârî, Tevhid, 35.

⁵⁵² Buhârî, İman, 2; Müslim, İman, 35.

إِلَّا أَنَّ شَيْطَانِي قَدْ أَسْلَمَ

“Ancak benim şeytanım Müslüman olmuştur.”

Müslim *Sahîh*'inde Hz. Âişe ve Abdullah b. Mes'ûd'dan (r.a.) iki farklı tarikle yaklaşık lafızlarla takti yapılarak rivayet etmiştir.⁵⁵³

125.HADİS: KENDİNİ BİLEN RABBİNİ DE BİLİR

مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ

“Kendini bilen Rabbini de bilir.”

Bu meşhur rivayet farklı kaynak ve eserlerde belirtilmesine rağmen isnadsız zikredilmiştir. Nevevî'nin *ed-Dürer*'inde bunun sabit bir rivayetinin bulunmadığını; Ebû'l Muzaffer b. Es-Sem'ânî'nin ise bu söze Yahya b. Muâz er-Râzî'ye aittir dediğini Irakî *Tahrîc*'inde belirtir.⁵⁵⁴

126.HADİS: KENDİ GÖRÜŞÜNE GÖRE KUR'AN-I KERİM'İ TEFSİR ETMENİN TEHLİKESİ

مَنْ فَسَّرَ الْقُرْآنَ بِرَأْيِهِ فَقَدْ كَفَرَ

“Kendi görüşüne göre Kur'an-ı tefsir eden kişi kesinlikle küfre düşer.”

Tirmizî *Sünen*'inde Abdullah b. Abbâs'dan (r.a.) “Bilgisizce Kur'an hakkında konuşan cehennemdeki yerini hazırlasın” lafızlarıyla rivayet etmiş ve hasen hükmünü vermiştir.⁵⁵⁵

127.HADİS: ALLAH (C.C.) KATINDA DÜNYANIN BİR DEĞERİ YOKTUR

أَنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ لَمْ يَنْظُرْ إِلَى الدُّنْيَا مِنْذُ خَلَقَهَا

⁵⁵³ Müslim, Sıftü'l-Kiyâme, 2814, 2815:

...فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَقَدْ جَاءَكَ شَيْطَانُكَ» قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَوْ مَعِيَ شَيْطَانٌ؟ قَالَ:

«نَعَمْ» قُلْتُ: وَمَعَ كُلِّ إِنْسَانٍ؟ قَالَ: «نَعَمْ» قُلْتُ: وَمَعَكَ؟ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: «نَعَمْ، وَلَكِنْ رَبِّي أَعَانَنِي عَلَيْهِ حَتَّى أَسْلَمَ»

⁵⁵⁴ Irakî, *Tahrîc*, IV, 1535. Ayrıca bk.: Aclunî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 262.

⁵⁵⁵ Tirmizî, Tefsir'ul Kur'an, 1: مَنْ قَالَ فِي الْقُرْآنِ بَعْدَ عِلْمٍ فَلْيَتَّبِعُوا مَفْعَدَهُ مِنَ النَّارِ

“Allah Sübhânehü, yarattığı günden beri, (sevimsiz olduğu için) bir kere dahi dünyaya bakmamıştır.”

Beyhakî *Şuab 'ül-îmân*'da Mûsâ b. Yesâr'dan takdim-tehir şeklinde mürsel olarak rivayet etmiştir.⁵⁵⁶ İsnadı zayıftır.⁵⁵⁷

251.MEKTUP

128.HADİS: HZ. ÖMER'İN FAZİLETİ

لَوْ كَانَ بَعْدِي نَبِيٌّ لَكَانَ عُمَرُ

“Benden sonra peygamber gelecek olsaydı Ömer olurdu.”

Tirmizî *Sünen*'inde Ukbe b. Âmir'den (r.a.) rivayet etmiş ve “hasen-sahîh” hükmünü vermiştir.⁵⁵⁸ Hadis لَوْ كَانَ نَبِيٌّ بَعْدِي takdim-tehir şekliyle de rivayet edilmiştir.

129.HADİS: İLK ÜÇ HALİFENİN FAZİLETİ

كُنَّا فِي زَمَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا نَعْدِلُ بِأَبِي بَكْرٍ أَحَدًا ثُمَّ عُمَرُ ثُمَّ عُثْمَانُ ثُمَّ تَرَكْنَا

أَصْحَابَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا نُفَاضِلُ بَيْنَهُمْ

“Biz Peygamber (s.a.v.) zamanında hiç kimseyi Ebû Bekir'e denk görmezdik. Ondan sonra kimseyi Ömer'e denk, ondan sonra da kimseyi Osman'a denk görmezdik. Bunlardan sonra Peygamber (s.a.v.)'in ashâbı arasında herhangi bir üstünlük sıralaması yapmazdık.”

Buhârî *Sahîh*'hinde Abdullah b. Ömer'den (r.anhuma) rivayet etmiştir.⁵⁵⁹

130.HADİS: İLK ÜÇ HALİFENİN FAZİLETİ

⁵⁵⁶ Beyhakî, *Şuab 'ül-îmân*, XIII, 102:

إن الله جل ثناؤه لم يخلق خلقا أبغض إليه من الدنيا وإنه منذ خلقها لم ينظر إليها

⁵⁵⁷ Irakî, *el-Muğnî*, I, 875 (3199).

⁵⁵⁸ Tirmizî, *Menâkıb*, 18.

⁵⁵⁹ Buhârî, *Fezâil*, 7.

كُنَّا نَقُولُ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى أَفْضَلَ أُمَّةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَهُ

أَبُو بَكْرٍ ثُمَّ عُمَرُ ثُمَّ عُثْمَانُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَجْمَعِينَ

“Resülullah (s.a.v.) hayatta iken biz kendi aramızda, Peygamber (sav)’den sonra ümmetinin en üstünü Ebû Bekir, sonra Ömer, sonra da Osman’dır, derdik. Allah hepsinden razı olsun.”

Ebû Dâvûd Sünen’inde Abdullah b. Ömer’den (r.a.) rivayet etmiş, eserin muhakkiki isnadına sahîh demiştir.⁵⁶⁰

131.HADİS: ASHÂB-I KİRAMIN FAZİLETİ

إِنَّ اللَّهَ اخْتَارَنِي وَاخْتَارَ لِي أَصْحَابًا وَاخْتَارَ لِي مِنْهُمْ أَصْهَارًا وَأَنْصَارًا فَمَنْ حَفِظَنِي فِيهِمْ حَفِظَهُ اللَّهُ وَمَنْ أَدَانِي فِيهِمْ أَدَاهُ اللَّهُ

“Şüphe yok ki, Allah Teâlâ beni seçti, benim için arkadaşlar (ashâb) seçti. Sonra onlardan benim için hısımlar ve yardımcıları seçti. Kim, bana olan hürmetinden dolayı onların hukukunu korursa Allah Teâlâ da onu muhafaza buyursun! Kim de onlara eza vererek beni üzerse, Allah Teâlâ da onu üzsün!”

Hatîb Târîhu Bağdâd’ında Enes b. Mâlik’ten (r.a.) rivayet etmiştir.⁵⁶¹ Ayrıca Ebû Nuaym, Hilye’sinde⁵⁶² ve Taberânî el-Kebîr’de Uveyym b. Sâ’ide el-Ensârî’den⁵⁶³ hadisin ilk yarısını; devamını ise Taberânî gene Kebîr’inde ‘Iyâz el-Ensârî’den (r.a.) yakın lafızlarla rivayet etmişlerdir.⁵⁶⁴ İsnadı zayıftır.⁵⁶⁵

⁵⁶⁰ Ebû Dâvûd, Süne, 7. (nr.4628 Muhakkık notu).

⁵⁶¹ Hatîb, Târîhu Bağdâd, II, 99.

⁵⁶² Ebû Nuaym, el-Hilye, II, 11.

⁵⁶³ Taberânî, el-Kebîr, XVII, 140:

إِنَّ اللَّهَ اخْتَارَنِي وَاخْتَارَ لِي أَصْحَابًا فَجَعَلَ لِي بَيْنَهُمْ وَرِزَاءً وَأَنْصَارًا وَأَصْهَارًا

⁵⁶⁴ Taberânî, el-Kebîr, XVII, 369:

احْفَظُونِي فِي أَصْحَابِي وَأَصْهَارِي، فَمَنْ حَفِظَنِي فِيهِمْ حَفِظَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَمَنْ لَمْ يَحْفَظْنِي فِيهِمْ تَخَلَّى اللَّهُ

مِنْهُ، وَمَنْ تَخَلَّى اللَّهُ مِنْهُ أَوْشَكَ أَنْ يَأْخُذَهُ

⁵⁶⁵ Taberânî, el-Kebîr, XVII, 140, 369 (nr.349, 1012 Muhakkık notları); Heysemî, Mecmau’z-zevâid, IX, 736.

132.HADİS: ASHÂB-I KİRAMIN FAZİLETİ

مَنْ سَبَّ أَصْحَابِي فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ

“Kim ashâbıma söverse Allah’ın, meleklerin ve bütün insanların laneti onun üzerine olsun.”

Taberânî *el-Kebîr*’inde Abdullah b. Abbâs’dan (r.a.) rivayet etmiştir.⁵⁶⁶ İsnadı hasendir.⁵⁶⁷

133.HADİS: ASHÂB-I KİRAMIN FAZİLETİ

إِنَّ شِرَارَ أُمَّتِي أَجْرُهُمْ عَلَى أَصْحَابِي

“Ümmetimin en şerlileri, ashabım hakkında cüretkâr olanlardır (ileri geri konuşanlardır).”

İbn Adî *el-Kâmil*’inde⁵⁶⁸ ve Ebû Nuaym *Hilye*’sinde isnadına garib diyerek Hz. Âişe’den (r.a.) rivayet etmiştir.⁵⁶⁹ İsnadı zayıftır.⁵⁷⁰

Hadiste geçen أَصْحَابِي lafzı diğer eş anlamı صَحَابَتِي olarak da geçmektedir.

134.HADİS: HZ. MUAVİYE’NİN FAZİLETİ

اللَّهُمَّ عَلِّمَهُ الْكِتَابَ وَالْحِسَابَ وَقِهِ الْعَذَابَ

“Allah’ım! Kitabı ve hesabı ona (Muâviye’ye) öğret! Onu azaptan koru!”

İbn Hibbân *Sahih*’inde Irbad b. Sâriye’den;⁵⁷¹ Ahmed *Müsned* ve *Fezâil*’inde Sürayh b. Umeyd’den;⁵⁷² Taberânî *Müsned’üs-Şâmiyyîn*’de Umeyre el-Müzenî’den⁵⁷³

⁵⁶⁶ Taberânî, *el-Kebîr*, XII, 142.

⁵⁶⁷ Taberânî, *el-Kebîr*, XII, 142 (nr.12709 Muhakkık notu); Suyûtî, *Câmiu’l Ehâdis*, I, 147 (Kahire 1321, el-Matbaatü’l-Meymeniyye, I-II).

⁵⁶⁸ İbn Adî, *el-Kâmil*, VII, 297.

⁵⁶⁹ Ebû Nuaym, *el-Hilye*, II, 183.

⁵⁷⁰ Suyûtî, *es-Sağîr*, s. 138. (nr.2281); San’ânî, *et-Tenvîr*, III, 619.

⁵⁷¹ İbn Hibbân, *es-Sahîh*, XVI, 191-192: اللَّهُمَّ عَلِّمَ مُعَاوِيَةَ الْكِتَابَ وَالْحِسَابَ وَقِهِ الْعَذَابَ

⁵⁷² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXVIII, 383 (nr.17152); *Fezâil’üs-Sahâbe*, II, 914 (1749):

اللَّهُمَّ عَلِّمَ مُعَاوِيَةَ الْكِتَابَ وَالْحِسَابَ وَقِهِ الْعَذَابَ

⁵⁷³ Taberânî, *Müsned’üs-Şâmiyyîn*, I, 190 (333).

rivayet etmişlerdir. Benzer lafızlarla Taberânî'nin *Kebîr*'inde Mesleme b. Mahled'den de rivayet bulunmaktadır.⁵⁷⁴ İsnadı zayıftır.⁵⁷⁵

Hadiste geçen 'o zamiri' yerine 'Muâviye' ismi de geçmektedir.

135.HADİS: HZ. MUAVİYE'NİN FAZİLETİ

اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ هَادِيًا مَهْدِيًّا

"Allah'ım! Onu (Muâviye'ye) doğru yolu gösteren ve doğruyu bulmuş olan biri yap!"

Tirmizî *Sünen*'inde Abdurrahman b. Ebi Umeyre'den (r.a.) rivayet etmiş ve hasen garib hükmünü vermiştir.⁵⁷⁶

136.HADİS: HZ. MUAVİYE'NİN FAZİLETİ

إِنْ وُلِّيتَ أَمْرًا فَاتَّقِ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ وَاعْدِلْ

Peygamber (S.A.V.) Muâviye'ye: *"İnsanların idaresi sana tevdi edildiğinde aziz ve celil olan Allah'tan kork ve halka adaletli davran!"*⁵⁷⁷

Ahmed b. Hanbel⁵⁷⁸ ve Ebû Ya'lâ⁵⁷⁹ *Müsned*'lerinde Hz. Muâviye'den (r.a.) rivayet etmişlerdir. İsnadı zayıftır.⁵⁸⁰

137.HADİS: ASHÂB-I KİRAMIN FAZİLETİ

إِيَّاكُمْ وَمَا شَجَرَ بَيْنَ أَصْحَابِي

"Ashâbım arasındaki kavgalardan uzak durun! (dilinizi tutun)"

---

⁵⁷⁴ Taberânî, *el-Kebîr*, XIX, 439 (nr.1066): وَمَكَرْنُ لَهُ فِي الْبِلَادِ وَاللَّهُمَّ عَلِّمَهُ الْكِتَابَ وَالْحِسَابَ، وَمَكَرْنُ لَهُ فِي الْبِلَادِ

⁵⁷⁵ İbn Hibbân, *es-Sahîh*, XVI, 191 (7210); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXVIII, 383 (17152); Taberânî, *el-Kebîr*, XIX, 439 (1066) (Muhakkık notları); Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, IX, 594.

⁵⁷⁶ Tirmizî, *Menâkıb*, 48.

⁵⁷⁷ Bu hadis, *"İnsanların idaresini ele aldığımda onlara yumuşak davran!"* rivayetiyle de *Mektûbât*'ta geçmektedir.

⁵⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXVIII, 129.

⁵⁷⁹ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, XIII, 370.

⁵⁸⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXVIII, 129 (16933); Ebû Ya'lâ, *Müsned*, XIII, 370. (Muhakkık notları).

Bu rivayeti İbn Esîr *en-Nihâye*'de isnadsız olarak zikreder.⁵⁸¹ Benzer bir rivayeti Taberânî *el-Kebîr*'inde İbn Mes'ûd'dan (r.a.) rivayet etmiştir.⁵⁸² İsnadı "hasen"dir.⁵⁸³

138.HADİS: ASHÂB-I KİRAMIN FAZİLETİ

إِذَا ذُكِرَ أَصْحَابِي فَأَمْسِكُوا

"*Ashabım anıldığında dilinizi tutunuz!*"⁵⁸⁴

Taberânî *Kebîr*'inde Abdullah b. Mes'ûd'dan (r.a.) rivayet etmiştir.⁵⁸⁵ İsnadı hasendir.⁵⁸⁶

139.HADİS: ASHÂB-I KİRAMIN FAZİLETİ

اللَّهُ اللَّهُ فِي أَصْحَابِي لَا تَتَّخِذُوهُمْ غَرَضًا

"*Ashabım hakkında Allah'tan korkun, Allah'tan korkun! Onları hedef haline getirmeyin!*"

Tirmizî *Sünen*'inde ve Ahmed *Müsned*'inde Abdullah b. Muğaffel'den (r.a.) rivayet etmiş, *müsned-i Ahmed*'in muhakkık Şuayb el-Arnaût rivayetinin zayıf olduğunu söylemiştir.⁵⁸⁷ Tirmizî'nin "garib" dediği bu rivayetinin ilk kısmını eserin mukakkıkı hasen kabul etmiştir.⁵⁸⁸ Bu hadis, bazen uzun metniyle, bazen başından, ortasından ve sonundan taktî yapılarak *Mektûbât*'ta toplamda 11 kere geçmektedir.⁵⁸⁹

⁵⁸¹ İbn Esîr, *en-Nihâye*, II, 446.

⁵⁸² Taberânî, *el-Kebîr*, X, 243-244: إِذَا ذُكِرَ أَصْحَابِي فَأَمْسِكُوا

⁵⁸³ Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, VII, 455 (11973).

⁵⁸⁴ "Ashabımdan (aralarındaki ihtilaf ve sürtüşmelerden) söz edildiğinde dilinize sahip olun, onların aleyhinde konuşmayın!" diye de tercüme edebiliriz.

⁵⁸⁵ Taberânî, *el-Kebîr*, X, 243.

⁵⁸⁶ Taberânî, *el-Kebîr*, X, 243 (10448 Muhakkık notu); Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, VII, 455, nr.11973.

⁵⁸⁷ Tirmizî, *Menâkıb*, 59; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXIV, 169:

اللَّهُ اللَّهُ فِي أَصْحَابِي، لَا تَتَّخِذُوهُمْ غَرَضًا بَعْدِي، فَمَنْ أَحَبَّهُمْ فَيُحِبِّي أَحَبَّهُمْ، وَمَنْ أَبْغَضَهُمْ فَيُبْغِضِي أَبْغَضَهُمْ، وَمَنْ آذَاهُمْ فَقَدْ آذَانِي، وَمَنْ آذَانِي فَقَدْ آذَى اللَّهَ، وَمَنْ آذَى اللَّهَ فَيُوشِكُ أَنْ يَأْخُذَهُ

⁵⁸⁸ Tirmizî, *Menâkıb*, 59. (nr.3862. Muhakkık notu).

⁵⁸⁹ *Mektûbât*'ta yer alan rivâyetlerin ve tekrarlarının sayfa numaraları için çalışmamızın sonuç bölümündeki Tablo-8'e bakınız.

140.HADİS: ASHÂB-I KİRAMIN ÜSTÜNLÜĞÜ

إِذَا ظَهَرَ الْفِتْنُ - أَوْ قَالَ الْبِدْعُ - وَسُبَّتْ أَصْحَابِي فَلْيُظْهِرِ الْعَالِمُ عِلْمَهُ فَمَنْ لَمْ يَفْعَلْ فَعَلَيْهِ

لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ لَا يَقْبَلُ اللَّهُ لَهُ صَرْفًا وَلَا عَدْلًا

“Fitneler -veya bidatler- ortaya çıkıp da ashabıma sövüldüğü vakit, âlimler doğru bildiğini açıklasın. Bunu yapmayan kimseye Allah’ın, meleklerin ve bütün insanların laneti olsun. Allah onun ne ibadetini ne de tövbesini kabul eder.”

Deylemî *el-Firdevs*’de Muâz b. Cebel’den (r.a.) yaklaşık lafızlarla rivayet etmiştir.⁵⁹⁰ İsnadı zayıftır.⁵⁹¹

256.MEKTUP

141.HADİS: HZ. EBUBEKİR’İN FAZİLETİ

لَوْ وُزِنَ إِيْمَانُ أَبِي بَكْرٍ بِإِيْمَانِ أُمَّتِي لَرَجَحَ

“Eğer Ebû Bekir’in imanı ümmetimin imanı ile tartılsaydı onlara ağır basardı.”

Beyhakî, *Şuab ’ül-îmân*’da Hz. Ömer’den (r.a.) mevkuf olarak rivayet etmiştir.⁵⁹² İsnadı sahihtir.⁵⁹³

142.HADİS: GÜNLER DE, KULLAR DA ALLAH’INDIR.

الْأَيَّامُ أَيَّامُ اللَّهِ وَالْعِبَادُ عِبَادُ اللَّهِ

“Günler Allah’ın günleridir, kullar da Allah’ın kullarıdır.”

⁵⁹⁰ Deylemî, *el-Firdevs*, I, 321:

إذا ظهرت البدع في أمتي وشئت أصحابي فليظهر العالم علمه فإن لم يفعل فعليه لعنة الله

⁵⁹¹ İbn Mûsa, *Meşâriku’l-Envâr fî şerhi sünen-i İbn Mâce*, I, 348.

⁵⁹² Beyhakî, *Şuab ’ül-Îmân*, I, 143-144 (nr.35): لَوْ وُزِنَ إِيْمَانُ أَبِي بَكْرٍ بِإِيْمَانِ أَهْلِ الْأَرْضِ لَرَجَحَ بِهِمْ

⁵⁹³ Irakî, *ei-Muğnî*, I, 35; El-Hindî, *Kenz ’ul-Ummal*, XII, 493 (nr.35614).

Ulaşabildiğimiz kaynaklarında böyle bir rivayete rastlayamadık.

260.MEKTUP

143.HADİS: İSLAM BEŞ TEMEL ÜZERİNE KURULMUŞTUR

بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ ...

“İslam beş temel üzerine kurulmuştur...”

Sahîhayn'de Abdullah b. Ömer'den (r.a.) rivayet edilmiştir.⁵⁹⁴ Hadisin tam metni *Mektûbût*'ta ayrıca zikredilmiştir.

144.HADİS: NAMAZ MÜ'MİNİN MİRACIDIR

الصَّلَاةُ مِعْرَاجُ الْمُؤْمِنِ

“Namaz müminin miracidır.”

Kaynaklarda isnadsız olarak şöhret bulmuş bu rivayeti Fahreddin Râzî⁵⁹⁵ ve Alûsî⁵⁹⁶ tefsirlerinde zikrederler. Miraç hadislerine bakıldığında namazın miraçta emredilmiő olması, kulun namazla Rabbine yaklaőması ve bunun en güzel örneğinde secde ânı olarak belirtilmesi sıhhatinin mânen sahih olduğuna delil teşkil ederler.⁵⁹⁷

145.HADİS: NAMAZ VE SECDENİN ÖNEMİ

أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنَ الرَّبِّ وَهُوَ سَاجِدٌ

“Kulun Rabbine en yakın bulunduğu an (namazda) secdede olduğu andır.”

⁵⁹⁴ Buhârî, İman 1, Müslim, İman 16.

⁵⁹⁵ Râzî, *et-Teşsiru'l-Kebîr*, I, 22.

⁵⁹⁶ Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, I, 89.

⁵⁹⁷ Bu konudaki ayet için bk.“*Secde et ve Allah'a yakınlaő*” Alak , 96:19; Ayrıca Ebû Hureyre'den (r.a.) merfu olarak rivayet edilen “*Kul Rabbine en ziyade secdede iken yakın olur, öyleyse secdede duayı çokça yapın*” hadisi için bk. Müslim, Salât, 482.

Müslim *Sahîh*'inde Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet etmiştir.⁵⁹⁸ Hadisten takti edilen bir cümledir.

146.HADİS: EY BİLAL, BENİ RAHATLAT...

أَرْحَنِي يَا بِلَالُ

“Ey Bilal, beni rahatlat...”

Ebû Dâvûd *Sünen*'inde⁵⁹⁹ ve Ahmed *Müsned*'inde Mis'ar b. Kidâm'den (r.a.) rivayet etmişlerdir.⁶⁰⁰ İsnadı sahîhtir.⁶⁰¹ Hadis takti edilerek takdim-tehir edilen bir cümledir.

147.HADİS: NAMAZIN ÖNEMİ

بَيْنَ الْعَبْدِ وَبَيْنَ الْكُفْرِ تَرْكُ الصَّلَاةِ

“Kul ile küfür arasındaki sınır, namazı terk etmesidir!”

Müslim *Sahîh*'inde Cabir b. Abdullah'dan (r.a.) yakın lafızlarla rivayet etmiştir.⁶⁰²

Tirmizî ise *Sünen*'inde “hasen-sahîh” diyerek bu lafızlarla rivayet etmiştir.⁶⁰³

148.HADİS: AHLÂK VE BİLGİ SAHİBİ OLMANIN ÖNEMİ

خَيْرُكُمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ خَيْرُكُمْ فِي الْإِسْلَامِ إِذَا فَهَمُوا

“Cahiliyye döneminde sizin hayırlılarınız, dinde fakîh (derin anlayış sahibi) olduğu takdirde, İslâm'da da en hayırlı olanınızdır.”

⁵⁹⁸ Müslim, Salat, 482: فَأَكْتَبُوا الدُّعَاءَ، وَهُوَ سَاجِدٌ، وَهُوَ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ، وَهُوَ سَاجِدٌ، فَأَكْتَبُوا الدُّعَاءَ

⁵⁹⁹ Ebû Dâvûd, Edeb, 78: يَا بِلَالُ أَقِمِ الصَّلَاةَ أَرْحَنًا يَا

⁶⁰⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXVIII, 178: يَا بِلَالُ، أَرْحَنًا بِالصَّلَاةِ

⁶⁰¹ Ebû Dâvûd, Edeb, 78 (4985); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXVIII, 178 (23088) (Muhakkık notları).

⁶⁰² Müslim, İman, 82: إِنَّ بَيْنَ الرَّجُلِ وَبَيْنَ الشِّرْكِ وَالْكَفْرِ تَرْكُ الصَّلَاةِ

⁶⁰³ Tirmizî, İman, 9.

Sahîhayn'de Ebû Hüreyre'den (r.a.) yakın lafızlarla rivayet edilmiştir.⁶⁰⁴

261.MEKTUP

149.HADİS: NAMAZIN ÖNEMİ

وَقُرَّةَ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ

“*Namaz ise gözümün nuru kılındı.*”

Nesâî *Sünen*'inde,⁶⁰⁵ Ahmed b. Hanbel⁶⁰⁶ ve Ebû Ya'la⁶⁰⁷ *Müsned*'lerinde Enes b. Mâlik'den (r.a.) rivayet etmişlerdir. İsnadı hasendir.⁶⁰⁸ Uzunca bir hadisten takti yapılarak alınmış bir cümledir.

150.HADİS: HARAM KILINANDA ŞİFA YARATILMAMIŞTIR

مَا جَعَلَ اللَّهُ شِفَاءَكُمْ فِيمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ

“*Allah, haram kıldığı şeyde sizin için şifa yaratmamıştır.*”

Buhârî *Sahîh*'inde Abdullah b. Mes'ûd'dan (r.a.) rivayet edilmiştir.⁶⁰⁹

151.HADİS: AŞIRI SEVGİ İNSANI KÖR VE SAĞIR KILAR

حُبُّ الشَّيْءِ يُعْمِي وَيُصِمُّ

“*Bir şeyi aşırı derecede sevmek insanı kör ve sağır yapar.*”

Ebû Dâvûd *Sünen*'inde Ebû'd-Derdâ'dan (r.a.) rivayet etmiş, eserin muhakkiki isnadına zayıf demiştir.⁶¹⁰

⁶⁰⁴ Buhârî, *Enbiya*, 10; Müslim, *Fezâil*, 2378: إِذَا فَفَّهُوْ خِيَارُهُمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ خِيَارُهُمْ فِي الْإِسْلَامِ، إِذَا فَفَّهُوْ

⁶⁰⁵ Nesâî, *İşretü'n-Nisâ*, 1: وَجُعِلَتْ قُرَّةَ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ ...

⁶⁰⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXI, 433.

⁶⁰⁷ Ebû Ya'la, *Müsned*, VI, 199-200.

⁶⁰⁸ Nesâî, *İşretü'n-Nisâ*, 1 (3939 muhakkiki hasen sahih demiştir); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXI, 433 (14037); Ebû Ya'la, *Müsned*, VI, 199. (727) (Muhakkık notları).

⁶⁰⁹ Buhârî, *Eşribe*, 15.

⁶¹⁰ Ebû Dâvûd, *Edeb*, 116. (Muhakkık notu).

152.HADİS: ÜMMETİN EN HAYIRLILARI

أَفْضَلُ أُمَّتِي أَوْلَاهُمْ وَأَحْرَهُمْ وَبَيْنَهُمَا كَدْرٌ

“Ümmetimin en hayırlısı başta ve sonda gelenlerdir. İkinin arası bulanıktır.”

Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdirü'l-usûl*'unde Ebû'd-Derdâ'dan (r.a.) eş anlamlı lafızlarla rivayet etmiştir.⁶¹¹ İsnadı zayıftır.⁶¹²

263.MEKTUP

153.HADİS: ALLAH'IN (C.C.) CENNETİNDE GÜLEREK TECELLİ ETMESİ

إِنَّ لِلَّهِ جَنَّةً لَيْسَ فِيهَا حُورٌ وَلَا قُصُورٌ يَتَجَلَّى فِيهَا رَبُّنَا ضَاحِكًا

“Allah'ın bir cenneti vardır ki orada ne huriler vardır ne de saraylar. Orada Rabbimiz gülerek tecellî eder.”

Ulaşabildiğimiz kaynaklarında böyle bir rivayete rastlayamadık.

265.MEKTUP

154.HADİS: MÜSLÜMANIN MÜSLÜMAN ÜZERİNDE HAKKI BEŞTİR

حَقُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ خَمْسٌ: رَدُّ السَّلَامِ وَعِيَادَةُ الْمَرِيضِ وَاتِّبَاعُ الْجَنَازَةِ وَإِجَابَةُ الدَّعْوَةِ

وَتَشْمِيتُ الْعَاطِسِ

“Müslümanın Müslüman üzerindeki hakkı beştir: Selamı almak, hastayı ziyaret etmek, cenazeye katılmak, davete icabet etmek ve aksıran kişiye "yerhamuk'Allâh" diyerek hayır dua etmek.”

Sahîhayn'de Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet edilmiştir.⁶¹³

⁶¹¹ Hakîm-i Tirmizî, *Nevâdirü'l-Usûl*, II, 92: خَيْرُ أُمَّتِي أَوْلَاهُمْ وَأَحْرَهُمْ وَبَيْنَهُمَا كَدْرٌ

⁶¹² Süyûtî, *el-Câmiu's-Sağîr*, s. 247. (4056).

⁶¹³ Buhârî, *Cenâiz*, 2; Müslim, *Selam*, 2162.

266.MEKTUP

155.HADİS: BENİ TANISINLAR DİYE MAHLÛKATI YARATTIM

فَخَلَقْتُ الْخَلْقَ لِأَعْرِفَ

“Beni tanısınlar diye mahlûkatı yarattım.”

Kaynaklarda isnadsız olarak şöhret bulmuş bu rivayet için Ali el-Kârî *el-Masnû*’da bunun hadis olmadığını, ancak Zâriyât Suresi’ndeki “insanları ve cinleri ancak bana ibadet etsinler diye yarattım” ayetiyle ve tefsirinde Abdullah b. Abbâs’dan (r.a.) nakledilen “beni bilmeleri için yarattım” hadisiyle uyuştüğunu söyleyerek mânen sahîh demiştir.⁶¹⁴ Benzer açıklamaları Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*’sında da zikreder.⁶¹⁵ Rivayet başındaki “Gizli bir hazineydim” lafzıyla takti edilerek *Mektûbât*’ta ayrıca geçmektedir.

156.HADİS: RAHMETİM GAZABIMI GEÇTİ

سَبَقَتْ رَحْمَتِي غَضَبِي

“Rahmetim gazabımı geçti.”

Sahîhayn’de Ebû Hureyre’den (r.a.) yakın lafızlarla takti yapılarak rivayet edilmiştir.⁶¹⁶

157.HADİS: İMAN ÜZERE ÖLMENİN ÖNEMİ

أَنَّ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنَ الْإِيمَانِ يَخْرُجُ مِنَ النَّيِّرَانِ وَلَا يَخْلُدُ فِي الْعَذَابِ

“Kalbinde zerre miktarı imanı olan kimse cehennemden çıkarılacak, azapta ebedi kalmayacaktır.”

Buhârî *Sahîh*’inde Enes b. Mâlik’den (r.a.) yakın lafızlarla rivayet etmiştir.⁶¹⁷

⁶¹⁴ Ali el-Kârî, *el-Masnû*’, nr. 232.

⁶¹⁵ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 132.

⁶¹⁶ Buhârî, *Bed’ü'l-Halk*, 1; Müslim, *Tevbe*, 2751: إِنَّ رَحْمَتِي تَغْلِبُ غَضَبِي ve إِنَّ رَحْمَتِي غَلَبَتْ غَضَبِي

⁶¹⁷ Buhârî, *İman*, 32:

158.HADİS: NAMAZIN ÖNEMİ

مَنْ قَضَى صَلَاةً وَاحِدَةً مُتَعَمِّدًا بَقِيَ فِي النَّارِ حُفْبًا

“Bir vakit namazı kasten kazaya bırakan kimse, cehennemde uzun bir süre azap çeker.”

Bursevî *Rûhu'l-beyân*'da zikretmektedir. ⁶¹⁸ Senedli bir rivayetine rastlayamadık.

159.HADİS: PEYGAMBER EFENDİMİZİN (S.A.V.) ŞEFAATI

شَفَاعَتِي لِأَهْلِ الْكِبَائِرِ مِنْ أُمَّتِي

“Şefaetim, ümmetinden büyük günah işleyenler için olacaktır.”

Tirmizî *Sünen*'inde Enes b. Mâlik'den (r.a.) rivayet etmiş ve hasen sahîh garib hükmünü vermiştir. ⁶¹⁹ İbn Mâce'de Câbir b. Abdullah'dan rivayet etmiş, eserin muhakkık isnadına “sahih” demiştir. ⁶²⁰

160.HADİS: PEYGAMBER EFENDİMİZİN (S.A.V.) ÜMMETİ OLMANIN MÜKÂFATI

أُمَّتِي أُمَّةٌ مَرْحُومَةٌ لَا عَذَابَ عَلَيْهَا فِي الْآخِرَةِ

“Benim ümmetim rahmete nail olmuş bir ümmettir. Ahrette azap görmeyecektir.”

Ebû Dâvûd *Sünen*'inde, ⁶²¹ Ahmed *Müsned*'inde ve Hâkim *Müstedrek*'inde Ebû Mûsa el-Eşârî'den (r.a.) rivayet etmişlerdir. ⁶²² İsnadı sahîhtir. ⁶²³

161.HADİS: ASHÂB-I KİRAMIN ÜSTÜNLÜĞÜ

يُخْرَجُ مِنَ النَّارِ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَفِي قَلْبِهِ وَزُنْ شَعِيرَةٌ مِنْ خَيْرٍ، وَيُخْرَجُ مِنَ النَّارِ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَفِي قَلْبِهِ وَزُنْ بُرَّةٌ مِنْ خَيْرٍ، وَيُخْرَجُ مِنَ النَّارِ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَفِي قَلْبِهِ وَزُنْ دَرَّةٌ مِنْ خَيْرٍ

⁶¹⁸ Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, IV, 65; VI, 474.

⁶¹⁹ Tirmizî, *Sıfat'ul-Kıyame*, 11.

⁶²⁰ İbn Mâce, *Zühd*, 37 (nr.4310. Muhakkık notu).

⁶²¹ Ebû Dâvûd, *Fiten*, 7: *الآخرة في العذاب* ليس عليها عذاب في الآخرة

⁶²² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXII, 454.

⁶²³ Ebû Dâvûd, *Fiten*, 7 (nr.4278); Hâkim, *a.g.e.*, IV, 491 (Muhakkık notları).

حَيْرَ النَّاسِ بَعْدَ النَّبِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَبُو بَكْرٍ ثُمَّ عُمَرُ ثُمَّ رَجُلٌ آخَرَ فَقَالَ ابْنُهُ مُحَمَّدُ ابْنُ الْحَنَفِيَّةِ

ثُمَّ أَنْتَ فَقَالَ إِنَّمَا أَنَا رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ

“Peygamberimiz’den -salât ve selam üzerine olsun- sonra insanların en hayırlısı Ebû Bekir, sonra Ömer, sonra da başka bir kişidir”. Hz. Ali bu sözü söyleyince oğlu Muhammed b. Hanefiyye:

-Sonra da sensin değil mi, diye sorduğunda Hz. Ali,

-Ben sadece Müslümanlardan biriyim, demiştir.”

Buhârî Sahîh’inde yakın lafızlarla rivayet etmiştir.⁶²⁴

162.HADİS: ASHÂB-I KİRAMIN ÜSTÜNLÜĞÜ

أَلَا وَإِنَّهُ بَلَّغَنِي أَنَّ رِجَالًا يُفَضِّلُونَنِي عَلَيْهِمَا وَمَنْ وَجَدْتُهُ يُفَضِّلُنِي عَلَيْهِمَا فَهُوَ مُفْتَرٍ عَلَيْهِ مَا

عَلَى الْمُفْتَرِي

“Birtakım kimselerin beni Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer’den daha üstün gördüklerine dair bana bilgiler gelmektedir. Beni onlardan üstün tutan her kim varsa o iftiracıdır ve o kişiye iftiracılara verilen ceza gerekir.”

⁶²⁴ Buhârî, Fezâil, 4:

قُلْتُ لِأَيِّ أَيْ النَّاسِ حَيْرٌ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ قَالَ: «أَبُو بَكْرٍ»، قُلْتُ: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: «ثُمَّ عُمَرُ»،

وَحَشِيبٌ أَلَّا يَقُولَ عَثْمَانُ، قُلْتُ: ثُمَّ أَنْتَ؟ قَالَ: «مَا أَنَا إِلَّا رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ»

Ahmed b. Hanbel *Fedâilü 's-sahâbe*' de⁶²⁵ ve Ebû Nuaym *Fedâilü 'l-dulefâ 'il-Erbaa*'sında⁶²⁶ Hz. Ali'den (r.a.) mevkuf olarak yakın lafızlarla rivayet etmişlerdir. İsnadı hasendir.⁶²⁷

268.MEKTUP

163.HADİS: ÂLİMLER PEYGAMBERLERİN VARİSLERİDİR

الْعُلَمَاءُ وَرِثَةُ الْأَنْبِيَاءِ

“Âlimler peygamberlerin varisleridir.”

Ebû Dâvûd *Sünen*'inde Ebû-d Derdâ'dan (r.a.) rivayet etmiş, eserin muhakkiki isnadına sahîh demiştir.⁶²⁸ Aynı raviden Tirmizî ve İbn Mâce *Sünen*'lerinde rivayet etmişler, muhakkıkları isnadlarına sahîh hükmünü vermişlerdir.⁶²⁹

164.HADİS: ÜMMETİN ÂLİMLERİNİN ÜSTÜNLÜĞÜ

عُلَمَاءُ أُمَّتِي كَأَنْبِيَاءِ بَنِي إِسْرَائِيلَ

“Ümmetimin âlimleri İsrailoğulları'nın peygamberleri gibidir.”

⁶²⁵ Ahmed b. Hanbel, *Fezâilü's-Sahâbe*, I, 182, 301, 336:

أَلَا إِنَّ خَيْرَ هَذِهِ الْأُمَّةِ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَبُو بَكْرٍ، فَمَنْ قَالَ سِوَى ذَلِكَ بَعْدَ مَقَامِي هَذَا فَهُوَ مُفْتَرٍ، عَلَيْهِ مَا عَلَى الْمُفْتَرِي...
أَلَا أَحْبَبْتُمْ بَخَيْرِ هَذِهِ الْأُمَّةِ بَعْدَ نَبِيِّهَا؟ أَبُو بَكْرٍ " ثُمَّ قَالَ: " أَلَا أَحْبَبْتُمْ بَخَيْرِ هَذِهِ الْأُمَّةِ بَعْدَ أَبِي بَكْرٍ، عُمَرُ...
أَلَا إِنَّهُ بَلَّغَنِي أَنَّ أَنَا سَأُفَضِّلُونِي عَلَى أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ، وَلَوْ كُنْتُ تَقَدَّمْتُ فِي ذَلِكَ لَعَاقَبْتُ، وَلَكِنِّي أَكْرَهُ الْعُقُوبَةَ قَبْلَ التَّقَدُّمِ، فَمَنْ قَالَ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ فَهُوَ مُفْتَرٍ، عَلَيْهِ مَا عَلَى الْمُفْتَرِي...
أَلَا وَإِنَّهُ بَلَّغَنِي أَنَّ رِجَالًا يُفَضِّلُونِي عَلَيْهِمَا أَلَا فَمَنْ وَجَدْتُهُ فَضَّلَنِي عَلَيْهِمَا فَهُوَ مُفْتَرٍ، عَلَيْهِ مَا عَلَى الْمُفْتَرِي

⁶²⁶ Ebû Nuaym, *Fezâilü 'l-Hulefâ 'il-Erbaa*, I, 140-141:

أَلَا وَإِنَّهُ بَلَّغَنِي أَنَّ رِجَالًا يُفَضِّلُونِي عَلَيْهِمَا أَلَا فَمَنْ وَجَدْتُهُ فَضَّلَنِي عَلَيْهِمَا فَهُوَ مُفْتَرٍ، عَلَيْهِ مَا عَلَى الْمُفْتَرِي

⁶²⁷ Ahmed, *Fezâilü's-Sahâbe*, I, 301. (nr.398 Muhakkık notu); Ebû Nuaym *Fezâilü 'l-Hulefâ 'il-Erbaa*, I, 140 (nr.168 Muhakkık notu); İbn Şahîn, *Şerhu mefâtihi 'l-ehli sinne*, I, 316.

⁶²⁸ Ebû Dâvûd, *İlim*, 1.

⁶²⁹ Tirmizî, *İlim* 19, 2682; İbn Mâce, *Mukaddime* 17, 223 (Muhakkık notları).

Kaynaklarda isnadsız olarak geçen bu rivayet için Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ* 'sında birçok görüş sahibini belirtir. İbn Hacer ve Zerkeşî senedi yoktur derler. -Râzî, Münâvi- Taftâzânî, İbn Kudâme, El-Bârizî, İbrahim en-Naci, rivayetteki teşbihin görülerek mânen alınıp sıhhatli kabul edilmesi gerektiği görüşündedir. Suyûtî'de *el-Hasâis* ve *Şevahîd*'inde senedi olmasa da manasının doğru olduğu görüşündedir ve Abdullah b. Abbâs'dan (r.a.) merfu olarak Ebû Nuaym'ın zayıf senedle rivayet ettiği “Peygamberlik derecesine en yakın olan kişiler, ilim ve cihad ehlidir” hadisiyle desteklemektedir.⁶³⁰

270.MEKTUP

165.HADİS: İKİ GÜNÜ EŞİT OLAN KİMSE ALDANMIŞTIR

مَنْ اسْتَوَى يَوْمَهُ فَهُوَ مَغْبُونٌ

“İki günü eşit olan kimse aldanmıştır.”

Deylemî *Firdevs*'inde Hz. Ali'den (r.a.) mevkuf olarak nakletmektedir. Eserin muhakkiki, İrakî'nin isnadına zayıf dediğini aktarır.⁶³¹

272.MEKTUP

166.HADİS: DUA, ZİKİR VE TESBİHATIN ÖNEMİ

اللَّهُمَّ أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ

فَوْقَكَ شَيْءٌ وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ

“Allah'ım, Evvel Sen'sin; Sen'den önce hiçbir şey yoktur. Ahir Sen'sin; Sen'den sonra hiçbir şey yoktur. Zâhir Sen'sin; Sen'den yukarıda hiçbir şey yoktur. Bâtin Sen'sin; Sen'den öte hiçbir şey yoktur.”

⁶³⁰ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 64.

⁶³¹ Deylemî, *el-Firdevs*, III, 611. (Muhakkık notu).

Müslim *Sahîh*'inde Süheyl b. Ebû Salih'den (r.a.) rivayet etmiştir.⁶³²

167.HADİS: FATİHA'SIZ NAMAZ OLMAZ

لَا صَلَاةَ إِلَّا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ

“*Fatiha suresi okunmadan namaz olmaz.*”

Sahîhayn'de Ubade b. Samit'den (r.a.) yakın lafızlarla rivayet edilmiştir.⁶³³

168.HADİS: EMÂNETİ OLMAYANIN İMANI YOKTUR

لَا إِيْمَانَ لِمَنْ لَا أَمَانَةَ لَهُ

“*Emaneti olmayanın imanı yoktur.*”

Ahmed b. Hanbel⁶³⁴ ve Ebû Yâ'lâ⁶³⁵ *Müsned*'lerinde, İbn Hibbân *Sahîh* 'inde⁶³⁶ Enes b. Mâlik ve Abdullah b. Abbas'dan farklı tariklerle (r.a.) rivayet etmişlerdir. İsnadı hasendir.⁶³⁷

169.HADİS: MERHAMET VE SEVGİ SAHİBİ OLMAK

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبَلَ يَوْمًا الْحَسَنَ وَالْحُسَيْنَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا وَأَظْهَرَ لَهُمَا تَمَامَ

الْإِنْسَانِ فَقَالَ شَخْصٌ مِنَ الْحَاضِرِينَ إِنَّ لِي أَحَدَ عَشَرَ ابْنًا وَمَ أَقْبَلُ وَاحِدًا مِنْهُمْ أَصْلًا فَقَالَ النَّبِيُّ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ هَذَا رَحْمَةٌ أَعْطَاهَا اللَّهُ سُبْحَانَهُ لِعِبَادِهِ مِنْ رَحْمَتِهِ

“Hz. Peygamber (s.a.v.) bir gün Hasan ve Hüseyin'i -Allah ikisinden da razı olsun- öpmüş ve onlara genişlik göstermişti. Bunun üzerine huzurda bulunan bir kişi, benim on bir çocuğum var, kesinlikle birini öpmüş değilim, demişti. Bunun üzerine

⁶³² Müslim, Zikir 2713.

⁶³³ Buhârî, Ezan 94; Müslim, Salat, 394: لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ

⁶³⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XIX, 376; XX, 33, 423; XXI, 376.

⁶³⁵ Ebû Yâ'lâ, *Müsned*, IV, 343; V, 246.

⁶³⁶ İbn Hibbân, *es-Sahîh*, I, 423.

⁶³⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XIX, 376; XX, 33, 423; XXI, 376; Ebû Yâ'lâ, *Müsned*, IV, 343; V, 246 (2458, 2863); İbn Hibbân, *es-Sahîh*, I, 423. (Muhakkık notları).

Peygamber (s.a.v.); “Bu Allah'ın kullarına kendi rahmetinden vermiş olduğu rahmetidir.”

Sahîhayn'de Ebû Hureyre'den (r.a.) benzer lafızlarla rivayet edilmiştir.⁶³⁸

170.HADİS: MERHAMET VE SEVGİ SAHİBİ OLMAK

إِنَّا بِفِرَاقِكَ لَمَحْزُونُونَ

Oğlu İbrahim vefat edince, Efendimiz (S.A.V.) bu hadisi söylemiştir:
“Senden ayrıldığımız için gerçekten çok üzgünüz.”

Sahîhayn'de Enes b. Mâlik'den (r.a.) takti yapılarak rivayet edilmiştir.⁶³⁹

283.MEKTUP

171.HADİS: FAKİRLERİN CENNETE DAHA ÖNCE GİRECEĞİ

عَبْدُ الرَّحْمَانَ بْنِ عَوْفٍ -رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ- الَّذِي يَدْخُلُ الْجَنَّةَ بَعْدَ خَمْسِمِائَةِ سَنَةٍ مِنْ فُقَرَاءِ

الْأَصْحَابِ

“Abdurrahman b. ‘Avf (r.a.) sahâbenin fakirlerinden beş yüz yıl sonra cennete girecektir.”

Abdullah b. Amr b. el-As'den (r.a.) Müslim *Sahîh*'inde benzer lafızlarla rivayet etmiştir.^{640_641}

288.MEKTUP

172.HADİS: FİTNE UYUMAKTADIR, ONU UYANDIRANA ALLAH LANET ETSİN

⁶³⁸ Buhârî, Edeb, 18; Müslim, Fezâil, 2318:

إِنَّ لِي عَشْرَةَ مِنَ الْوَالِدِ مَا قَبَّلْتُ مِنْهُمْ أَحَدًا، فَتَنْظَرُ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ قَالَ: مَنْ لَا يُرْحَمُ لَا يُرْحَمُ
إِنَّ لِي عَشْرَةَ مِنَ الْوَالِدِ مَا قَبَّلْتُ وَاحِدًا مِنْهُمْ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّهُ مَنْ لَا يُرْحَمُ لَا يُرْحَمُ»

⁶³⁹ Buhârî, Cenâiz, 42; Müslim, Fezâil, 2315.

⁶⁴⁰ Müslim, Zühhd, 2979: إن فقراء المهاجرين يسبقون الأغنياء يوم القيامة إلى الجنة بأربعين خريفا

⁶⁴¹ Benzer rivayet için ayrıca 71.ci mektubun 51 nolu hadisine bk. Tirmizî, Zühhd, 37.

الْفِتْنَةُ نَائِمَةٌ لَعَنَ اللَّهُ مَنْ أَيْقَظَهَا

“Fitne uyumaktadır, onu uyandırana Allah lanet etsin.”

Rafî *Tedvîn*'inde⁶⁴² Enes b. Mâlik'den (r.a.) rivayet etmiş, Suyûtî *es-Sağîr*'inde⁶⁴³ ve Münâvî *Fezû'l-kadîr*'inde isnadına zayıf diyerek nakletmişlerdir.⁶⁴⁴

289.MEKTUP

173.HADİS: MÜRÇİE YETMİŞ PEYGAMBERİN DİLİYLE LANETLENMİŞTİR

لُعِنَتِ الْمُرْجِيَّةُ عَلَى لِسَانِ سَبْعِينَ نَبِيًّا

“Mürchie yetmiş peygamberin diliyle lanetlenmiştir.”

Taberanî *el-Evsat*'ında⁶⁴⁵ ve Ebû Nuaym *Hilye*'sinde Abdullah b. Ömer'den (r.a.) mevkuf olarak rivayet etmiştir.⁶⁴⁶ İsnadı zayıftır.⁶⁴⁷ Hadisteki mürchie lafzı, kaderiye olarak da geçmektedir.

290.MEKTUP

174.HADİS: DUA, ZİKİR VE TESBİHATIN ÖNEMİ

اللَّهُمَّ أَعْطِنِي إِيمَانًا صَادِقًا وَيَقِينًا لَيْسَ بَعْدَهُ كُفْرٌ

“Allahum, bana öyle sadık bir îmân, öyle bir yakîn ver ki, kendisinden sonra küfür (ihtimali) kalmasın.”

Tirmizî *Sünen*'inde Abdullah b. Abbâs'dan (r.a.) garib diyerek rivayet etmiştir.⁶⁴⁸ Hayli uzun bir hadisten yapılan bu takti cümlesinin isnadına eserin muhakkıkı zayıf hükmünü vermiş, devamında da isnad zincirini paylaşarak şu şerhi

⁶⁴² Rafî, *et-Tedvîn*, I, 291.

⁶⁴³ Suyûtî, *el-Câmiu's-Sağîr*, s. 370.

⁶⁴⁴ Münâvî, *Fezû'l-Kadîr*, IV, 461. (nr.5975).

⁶⁴⁵ Taberanî, *el-Evsat*, VII, 162.

⁶⁴⁶ Ebû Nuaym, *el-Hilye*, V, 83.

⁶⁴⁷ Suyûtî, *es-Sağîr*, I, 447; Münâvî, *Fezû'l-Kadîr*, V, 276 (nr.7285).

⁶⁴⁸ Tirmizî, *Da'avat*, 30.

düşmüştür: “Bu uzunlukta olmasa bile bu hadisi Peygamber (s.a.v.)’den Abdullah b. Abbas (Ondan da Kureyb > Selma b. Kuheyl > Süfyan es-Sevrî ve Şu’be) kısmen rivayet etmişlerdir.” İsnadı sahihtir.⁶⁴⁹

Hadiste geçen **صَادِقًا** kelimesi kaynaktaki rivayete göre izâfîdir.

175.HADİS: DUA, ZİKİR VE TESBİHATIN ÖNEMİ

أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُفْرِ وَالْفَقْرِ

“Allahım, fakirliğe ve küfre düşmekten sana sığınırım!”

Ebû Dâvûd Sünen’inde Ebû Bekre b. Mesrûh’dan rivayet etmiş, muhakkiki isnadına hasen diye hüküm vermiştir.⁶⁵⁰

176.HADİS: HZ. EBUBEKİR’İN FAZİLETİ

لَوْ كُنْتُ مُتَّخِذًا خَلِيلًا لَأَتَّخِذْتُ أَبَا بَكْرٍ خَلِيلًا

“Eğer bir dost edinecek olsaydım, Ebû Bekr’i dost edinirdim.”

Sahîhayn’de Ebû Said El-Hudri, Abdullah b. Abbâs, Abdullah b. Mesud ve Ebû Zer’den (r.a.) farklı tarikler ve yakın lafızlarla rivayet edilmiştir.⁶⁵¹ Hadisin “Eğer ‘ümmetimden’ bir dost edinecek olsaydım.” **مِنْ أُمَّتِي** ilave lafzıyla da rivayeti bulunmaktadır.⁶⁵²

292.MEKTUP

177.HADİS: PEYGAMBER EFENDİMİZE (S.A.V.) TÂBİ OLMANIN ÖNEMİ

لَنْ يُؤْمِنَ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ يَكُونَ هَوَاهُ تَابِعًا لِمَا جِئْتُ بِهِ

⁶⁴⁹ Tirmizî, Da’avat, 30. (nr.3419. Muhakkık notu.); Suyûtî, *el-Câmus-Sağîr*, s. 90-91.

⁶⁵⁰ Ebû Dâvûd, Edeb, 101. (Muhakkık notu).

⁶⁵¹ Buhârî, Ashabu’n-Nebi, 5; Müslim, Fezâilu’s-Sahabe, 2383; Mesacid, 532.

⁶⁵² Buhârî, Ashabu’n-Nebi, 5; Müslim, Mesacid, 532.

“Sizden biriniz, hevâsı benim getirdiklerime tâbi olmadıkça iman etmiş olmaz.”

İbn Ebû Âsım *es-Sünne*'de Abdullah b. Amr'dan (r.a.) rivayet etmiştir.⁶⁵³ Hadisteki لَ edatını لَ şeklinde Deylemî'de *Firdevs*'inde rivayet etmiştir.⁶⁵⁴ İsnadı hasendir.⁶⁵⁵

302.MEKTUP

178.HADİS: DUA, ZİKİR VE TESBİHATIN ÖNEMİ

أَفَلَا أَكُونُ عَبْدًا شَكُورًا

“Çok şükreden bir kul olmayayım mı?”

Sahîhayn'de Hz. Âişe ve Muğire b. Şu'beh'den (r.a.) iki farklı tarikle rivayet edilmiştir.⁶⁵⁶

179.HADİS: DUA, ZİKİR VE TESBİHATIN ÖNEMİ

إِنَّ الْجَنَّةَ قَيْعَانٌ وَإِنَّ غِرَاسَهَا قَوْلُكَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ

“Cennet boş bir arazidir. (ovalar vardır) Oraya fidan dikmek, "Subhânallâhi ve'l-hamdulillâhi ve lâ ilâhe illallâhu vallâhu ekber" tesbihini okumakla olur.”

Tirmizî *Sünen*'inde Abdullah b. Mesud'dan (r.a.) rivayet etmiş ve hasen garib hükmünü vermiştir.⁶⁵⁷ Uzunca bir hadisten takti yapılarak alınmış bir cümledir.

180.HADİS: DUA, ZİKİR VE TESBİHATIN ÖNEMİ

مَنْ قَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ غُرِسَتْ لَهُ نَخْلَةٌ فِي الْجَنَّةِ

“Her kim, “Subhânallâhi'l-azîm ve bihamdihî” zikrini okursa o kimse için cennette bir hurma ağacı dikilir.”

⁶⁵³ İbn Ebû Âsım, *es-Sünne*, I, 46 (n.15).

⁶⁵⁴ Deylemî, *el-Firdevs*, V, 153 (nr.7791 Muhakkık notu).

⁶⁵⁵ İbn Mâce Hadis no. 1824; İbn Ebû Âsım, *a.y.* I, 46 (n.15).

⁶⁵⁶ Buhârî, *Tefsir*, Fetih, 2, Teheccüd 6, Rikak 20; Müslim, *Sıfatü'l-Kıyamet*, 2819, 2820.

⁶⁵⁷ Tirmizî, *Da'avat* 59.

Tirmizî *Sünen*'inde Cabir b. Abdullah'dan (r.a.) rivayet etmiş ve Hasen Sahîh Garib hükmünü vermiştir.⁶⁵⁸

305.MEKTUP

181.HADİS: NAMAZ İBADETİNİN ÖNEMİ

لَا صَلَاةَ إِلَّا بِحُضُورِ الْقَلْبِ

“*Namaz ancak kalp huzûru ile olur.*”

Ulaşabildiğimiz kaynaklarında böyle bir rivayete rastlayamadık.

307.MEKTUP

182.HADİS: DUA, ZİKİR VE TESBİHATIN ÖNEMİ

إِنَّ مَنْ قَالَ هَذِهِ الْكَلِمَةَ الطَّيِّبَةَ فِي يَوْمٍ أَوْ لَيْلَةٍ مِائَةً مَرَّةً لَا يُسَاوِيهِ أَحَدٌ فِي الْعَمَلِ فِي ذَلِكَ

الْيَوْمِ أَوْ اللَّيْلَةِ إِلَّا مَنْ قَالَ هَذِهِ الْكَلِمَةَ الطَّيِّبَةَ مِثْلَهُ

“*Gündüz veya geceleyin her kim bu tesbihi “Subhânallâhi ve bi hamdihî” yüz defa okursa, o gece veya gündüz bu güzel sözleri onun kadar okuyanların dışında hiç kimsenin ameli onun ameline eşit olmaz.*”

Sahîhayn'de Ebû Hureyre'den (r.a.) yakın lafızlarla rivayet edilmiştir.⁶⁵⁹ Tirmizî de *Sünen*'inde “hasen-sahîh-garib” diyerek eş anlamlı lafızlarla rivayet etmiştir.⁶⁶⁰

183.HADİS: DUA, ZİKİR VE TESBİHATIN ÖNEMİ

سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ عَدَدَ خَلْقِهِ، وَرِضًا نَفْسِهِ، وَزِينَةً عَرْشِهِ، وَمَدَادَ كَلِمَاتِهِ

⁶⁵⁸ Tirmizî, Da'avat, 60.

⁶⁵⁹ Buhârî, Da'avat, 65; Müslim, Zikir, 2691:

مَنْ قَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ، فِي يَوْمٍ مِائَةً مَرَّةً، حُطَّتْ خَطَايَاهُ، وَإِنْ كَانَتْ مِثْلَ رَبْدِ الْبَحْرِ

⁶⁶⁰ Tirmizî, Da'avat, 61:

سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ مِائَةً مَرَّةً لَمْ يَأْتِ أَحَدٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِأَفْضَلِ مِمَّا جَاءَ بِهِ إِلَّا أَحَدٌ قَالَ مِثْلَ مَا قَالَ

"Subhânallahi ve bihamdihî adede halkihî ve ridâ nefsihî ve zinete arşihî ve midâde kelimâtihi. (Allah'ı mahlûkatı sayısınca, nefsinin razı olduğunca, arşının ağırlığına, kelimelerinin adedince noksanlıklardan tenzih ederim.)"

Müslim *Sahîh*'inde Hz. Cüveyriye'den (r.a.) rivayet etmiştir. ⁶⁶¹

184.HADİS: DUA, ZİKİR VE TESBİHATIN ÖNEMİ

الْحَمْدُ لِلَّهِ تَمْلَأُ الْمِيزَانَ

"Elhamdülillâh mîzânı doldurur."

Müslim *Sahîh*'inde Ebû Mâlik el-Eşari'den (r.a.) rivayet etmiştir. ⁶⁶² Uzunca bir hadisten takti yapılarak alınmış bir cümledir.

308.MEKTUP

185.HADİS: DUA, ZİKİR VE TESBİHATIN ÖNEMİ

كَلِمَتَانِ خَفِيفَتَانِ عَلَى اللِّسَانِ، ثَقِيلَتَانِ فِي الْمِيزَانِ، حَبِيبَتَانِ إِلَى الرَّحْمَنِ: سُبْحَانَ اللَّهِ

وَيَحْمَدُهُ، سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ

"Dile hafif ve mizanda ağır gelen, Rahmân'ın katında sevgili olan iki kelime (tesbih) vardır: Subhânallahi ve bihamdihî, Subhânallâhi'l-azim."

Sahîhayn'de Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet edilmiştir. ⁶⁶³

309.MEKTUP

186.HADİS: DUA, ZİKİR VE TESBİHATIN ÖNEMİ

التَّسْبِيحِ وَالتَّحْمِيدِ وَالتَّكْبِيرِ مِائَةَ مَرَّةٍ قُبَيْلَ النَّوْمِ عَلَى نَهْجِ

⁶⁶¹ Müslim, Zikir, 2726.

⁶⁶² Müslim, Taharet, 223.

⁶⁶³ Buhârî, Da'avât, 65, Eyman, 19, Tevhid 58; Müslim, Zikir, 2694.

“Yatmadan önce yüz defa tesbih (Subhânallâh), tahmîd (Elhamdulillâh) ve tekbir (Allâhu Ekber) zikri yapmak” nefis muhâsebesi hükmündedir.

Müslim *Sahîh*'inde Hz. Ali'den (r.a.) farklı lafızlarla rivayet etmiştir.⁶⁶⁴

Tirmizî de *Sünen*'inde Abdullah b. Amr'dan (r.a.) “hasen-sahîh” diyerek yakın lafızlarla rivayet etmiştir.⁶⁶⁵ Uzunca bir hadisten takti yapılarak alınmış bir cümledir.

312.MEKTUP

187.HADİS: NAMAZDA-TEŞEHHÜDDE İŞARET PARMAĞINI KALDIRMA

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ يُشِيرُ وَنَصْنَعُ كَمَا يَصْنَعُ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ-

“*Rasulü Allah (s.a.v.) -teşehhüdde- işaret parmağını kaldırıyor ve bizde Rasulü Allah'ın yaptığı gibi yapıyoruz -Allah'ın salât ve selamı onun üzerine olsun*”

Müslim *Sahîh*'inde Abdullah b. Zübeyr'in babasından ve Abdullah b. Ömer'den (r.a.) farklı tariklerle farklı lafızlarla rivayet etmiştir.⁶⁶⁶

188.HADİS: DUA, ZİKİR VE TESBİHATIN ÖNEMİ

يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ

“*Ey kalpleri evirip çeviren Allahım! Kalbimi dinin üzere sabit kıl!*”

Tirmizî *Sünen*'inde Enes b. Mâlik'den (r.a.) rivayet etmiş ve hasen hükmünü vermiştir.⁶⁶⁷ Hadis farklı tarik ve ravilerle de rivayet edilmiştir. Eserin muhakkık isnadlarına hüküm verirken dört adet benzer lafızlı (nr.291, 293, 2128, 3350) olmak

⁶⁶⁴ Müslim, Zikir, 2727:

إِذَا أَخَذْتُمْ مَضَاجِعَكُمْ، أَنْ تُكَبِّرَ اللَّهُ أَرْبَعًا وَثَلَاثِينَ، وَتُسَبِّحَهُ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ، وَتُحَمِّدَهُ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ، فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ

مِنْ خَادِمٍ

⁶⁶⁵ Tirmizî, Da'avat, 25: وَأَلْفٌ فِي الْمِيزَانِ وَإِذَا أَخَذْتَ مَضْجَعَكَ تُسَبِّحُهُ وَتُكَبِّرُهُ وَتُحَمِّدُهُ مِائَةً، فَتِلْكَ مِائَةٌ بِاللِّسَانِ، وَأَلْفٌ فِي الْمِيزَانِ

⁶⁶⁶ Müslim, Mesacid, 579, 580: ..وأشار بالسبابة ٧٤ وأشار بإصبعه

⁶⁶⁷ Tirmizî, Kader, 7.

üzere toplamda altı hadisin numaralarını paylaşmış (nr.2140, 3587) ve sonuçta isnadına “sahih” hükmünü vermiştir.⁶⁶⁸

189.HADİS: NAMAZDA AZALARI GÜÇ YETTİĞİ ÖLÇÜDE KIBLEYE ÇEVİRME

وَلْيُوجِّهْ مِنْ أَعْضَائِهِ الْقِبْلَةَ مَا اسْتَطَاعَ

“Azalarını, gücü yettiği ölçüde kibleye çevirsin.”

Buhârî, *Sahîh*'inde Amr b. Atâ'dan ve Ebû Humejd es-Saidi'den (r.a.) farklı lafızlarla rivayet etmiştir.⁶⁶⁹

313.MEKTUP⁶⁷⁰

190.HADİS: PEYGAMBER EFENDİMİZİN (S.A.V.) YÜCE MAKAMI

إِنِّي لَسْتُ كَأَحَدِكُمْ أُبَيْتُ عِنْدَ رَبِّي يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِي

“Ben sizin herhangi biriniz gibi değilim; Rabbimin katında kalırım... O beni yedirir ve içirir.”

Sahîhayn'de Enes b. Mâlik, Ebû Hüreyre ve Abdullah b. Ömer'den (r.a.) üç farklı tariklerden lafızlar birleştirilerek zikredilmiştir.⁶⁷¹

191.HADİS: KIYAFET SEÇİMİ VE UYGUN GİYİNMENİN ÖNEMİ

⁶⁶⁸ Tirmizî, Kader, 7. (nr.2140. Muhakkık notu).

⁶⁶⁹ Buhârî, Ezan 143: ...وَأَسْتَقْبَلُ بِأَطْرَافِ أَصَابِعِ رِجْلَيْهِ الْقِبْلَةَ...

⁶⁷⁰ İkinci cildin başında bulunan önsöz de (aynı zamanda bunun cildini derlemiş olan) Abdülhay b. Çâker Hisari şöyle der: *Mektûbât*'ın 1. cildindeki mektupların sayısı 313 rakamını bulduğu zaman Şeyh efendi hazretleri, peygamberlerin ve Bedir Gazvesi'ne katılan Sahâbenin sayısına uygunluk göstermesi için 1. cilde burada son vermemizi istediler. Böylece teberrük niyetiyle 313 mektup ile birinci cilt tamamlanmış oldu.

⁶⁷¹ Buhârî, Savm, 47; Savm, 48; Müslim, Sıyam, 1102:

لَسْتُ كَأَحَدٍ مِنْكُمْ إِنِّي أَطْعَمُ، وَأَسْقَى، أَوْ إِنِّي أُبَيْتُ أُطْعَمُ وَأَسْقَى.

وَأَيْتُكُمْ مِنْتَلِي، إِنِّي أُبَيْتُ يُطْعِمُنِي رَبِّي وَيَسْقِينِي.

إِنِّي لَسْتُ كَهَيْئَتِكُمْ إِنِّي أَطْعَمُ وَأَسْقَى.

لُعِنَ رَجُلٌ يَلْبَسُ لُبْسَ الْمَرْأَةِ وَلُعِنَتِ امْرَأَةٌ تَلْبَسُ لُبْسَ الرَّجُلِ

“Kadın elbisesini giyen erkek ve erkek elbisesini giyen kadın lanetlenmiştir.”

Ebû Dâvûd Sünen’inde Ebû Hureyre’den (r.a.) rivayet etmiş, eserin muhakkiki isnadına “sahih” demiştir.⁶⁷²

192.HADİS: ALLAH (C.C.) AZİMET KADAR, RUHSAT İBADETLERİNİ SEVMEKTEDİR

إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يُحِبُّ أَنْ تُؤْتَى رُحْصُهُ كَمَا يُحِبُّ أَنْ تُؤْتَى عَزَائِمُهُ

“Allah Teâlâ azimetlerinin işlenmesini sevdiği gibi ruhsatlarının işlenmesini de sever.”

İbn Hibbân *Sahîh*’inde⁶⁷³ ve Taberânî *Evsat*’ında⁶⁷⁴ Abdullah b. Ömer’den (r.a.) rivayet etmişlerdir. İsnadı sahîhtir.⁶⁷⁵

319.MEKTUP

193.HADİS: PEYGAMBER EFENDİMİZİN (S.A.V.) YÜCE MAKAMI

أَخِي يُوسُفُ أَصْبَحُ وَأَنَا أَفْلَحُ

“Kardeşim Yusuf benden daha parlak yüzlüdür. Fakat ben ondan daha sevimliyimdir”

Ulaşabildiğimiz kaynaklarında böyle bir rivayete rastlayamadık. Ancak, *Mektûbât*’ın hamışında bulunan ifadeye göre rivayetin Muhaddis Şeyh Abdülhak ed-Dehlevî’nin “*Medaricü’n-Nübüvve*”da kaynağı belirtilmeksizin nakledildiği bildirilmektedir.

320.MEKTUP

⁶⁷² Ebû Dâvûd, *Libas*, 28. (Muhakkık notu).

⁶⁷³ İbn Hibbân, *es-Sahîh*, VIII, 333.

⁶⁷⁴ Taberânî, *el-Evsat*, III, 89 (nr.2581).

⁶⁷⁵ İbn Hibbân, *es-Sahîh*, VIII, 333. (nr. 3568 Muhakkık notu).

194.HADİS: PEYGAMBER EFENDİMİZİN (S.A.V.) YÜCE MAKAMI

يَا مُحَمَّدُ، أَنَا وَأَنْتَ، وَمَا سِوَاكَ خَلَقْتُ لِأَجْلِكَ، فَقَالَ مُحَمَّدٌ-عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ الصَّلَاةُ

وَالسَّلَامُ-: "اللَّهُمَّ أَنْتَ وَمَا أَنَا وَمَا سِوَاكَ تَرَكْتُ لِأَجْلِكَ"

Hadis-i kudsî: “Ey Muhammed sen ve ben. Diğer her şeyi senin için yarattım!”
Bunun üzerine Peygamberimiz de buna karşılık “Ey Allah’ım sadece sen varsın.
Kendimi ve diğer her şeyi senin için terk ettim” diye cevap vermiştir. Ulaşabildiğimiz
kaynaklarında böyle bir rivayete rastlayamadık.

195.HADİS: PEYGAMBER EFENDİMİZİN (S.A.V.) YÜCE MAKAMI

مَا مِنْ نَبِيٍّ يَوْمَئِذٍ أَدَمَ فَمَنْ سِوَاهُ إِلَّا تَحْتَ لِيَوَائِي

“Âdem (a.s.) ve onun dışındaki bütün peygamberler o gün benim (livâü'l-
hamd) sancağımın altında toplanacaktır.”

Tirmizî Sünen’inde Ebû Said el-Hudrî’den (r.a.) rivayet etmiş ve hasen
hükmünü vermiştir.⁶⁷⁶ Uzunca bir hadisten takti yapılarak alınmış bir cümledir.

322.MEKTUP

196.HADİS: DUA, ZİKİR VE TESBİHATIN ÖNEMİ

أَفْضَلُ الذِّكْرِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

“Zikrin en faziletlisi lâ ilâhe illallahtır.”

Tirmizî Sünen’inde Câbir b. Abdullah’dan (r.a.) rivayet etmiş ve hasen garib
hükmünü vermiştir.⁶⁷⁷ Aynı raviden İbn Mâce’de Sünen’inde rivayet etmiş, eserin
muhakkık isnadına hasen demiştir.⁶⁷⁸

197.HADİS: DUA, ZİKİR VE TESBİHATIN ÖNEMİ

⁶⁷⁶ Tirmizî, Menâkıb, 1; Tefsir’ul-Kuran, 17.

⁶⁷⁷ Tirmizî, Da’avat 9.

⁶⁷⁸ İbn Mâce, Edeb, 55 (nr. 3800 Muhakkık notu).

قَالَ اللهُ تَعَالَى: لَوْ أَنَّ السَّمَوَاتِ السَّبْعَ وَعَامِرُهُنَّ غَيْرِي وَالْأَرْضِينَ السَّبْعَ وَضِعْنَ فِي كَفَّةٍ وَلَا

إِلَهَ إِلَّا اللهُ فِي كَفَّةٍ لَمَالَتْ بِحِينٍ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: “Şayet yedi kat gökyüzü ve benim dışımda onları ayakta tutan her şey, yedi kat yeryüzüyle birlikte terazinin bir kefesine, lâ ilâhe illallah da diğer kefesine konulacak olsaydı, elbette lâ ilâhe illallah kefesi daha ağır gelirdi.”

Nesâî *Sünen-i Kübra* ve *Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle*'sinde,⁶⁷⁹ Taberânî *ed-Duâ*'sında,⁶⁸⁰ İbn Hibbân *Sahîh*'inde,⁶⁸¹ Hâkim *Müstedrek*'inde⁶⁸² ve Ebû Nuaym *Hilye*'sinde Ebû Said el-Hudrî'den (r.a.) rivayet etmişlerdir.⁶⁸³ İsnadı sahîhtir.⁶⁸⁴

328.MEKTUP

198.HADİS: KİM BİR KAVME BENZERSE O ONDANDIR

مَنْ تَشَبَهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ

“Her kim bir kavme benzerse o onlardandır.”

Ebû Dâvûd *Sünen*'inde Abdullah b. Ömer'den (r.a.) rivayet etmiş, eserin muhakkiki isnadının hasen sahîh olduğunu söylemiştir.⁶⁸⁵

329.MEKTUP

199.HADİS: HZ. EBUBEKİR'İN MENÂKIBI

كَفَّنُونِي فِي تَوْبِي هُدَيْنِ

⁶⁷⁹ Nesâî, *el-Kübra*, IX, 307, 419; *Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle*, I, 482, 608:

لَوْ أَنَّ السَّمَوَاتِ السَّبْعَ وَعَامِرُهُنَّ غَيْرِي وَالْأَرْضِينَ السَّبْعَ وَضِعْنَ فِي كَفَّةٍ مَالَتْ بِحِينٍ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ

⁶⁸⁰ Taberânî, *ed-Duâ*, III, 1489 (nr.1480).

⁶⁸¹ İbn Hibbân, *es-Sahîh*, XIV, 102.

⁶⁸² Hâkim, *El-Müstedrek*, I, 112.

⁶⁸³ Ebû Nuaym, *el-Hilye*, VIII, 327.

⁶⁸⁴ Nesâî, *el-Kübra*, IX, 307, 419 (nr.10602, 10913); I, 482, 608 (Muhakkık notları); Hâkim, *El-Müstedrek*, I, 112. (Muhakkık notu).

⁶⁸⁵ Ebû Dâvûd, *Libâs* 4, 5. (Muhakkık notu).

Sıddık-ı Ekber Ebû Bekir (r.a.) kendi elbisesiyle kefenlenmesini vasiyet etmiş ve kızına şöyle buyurmuştur: “*Beni bu iki elbisemle kefenleyiniz.*”

Ahmed *Müsned*'inde⁶⁸⁶ ve İbn Hibbân, *Sahîh*'inde Hz. Âişe'den (r.a.) mevkuf olarak rivayet etmişlerdir.⁶⁸⁷ İsnadı sahîhtir.⁶⁸⁸ Uzunca bir hadisten takti yapılan cümledir.

200.HADİS: MİRAC GECESİ VE MUSA ALEYHİS SELAMIN NAMAZ KILMASI

مَرَرْتُ بِمُوسَى لَيْلَةَ أُسْرِي بِي وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي قَبْرِهٖ

“*Miraç gecesi Musa'ya (a.s.) uğradım, kabrinde ayağa kalkmış namaz kılıyordu.*”

Müslim, *Sahîh*'inde Enes b. Mâlik'den (r.a.) yakın lafızlarla rivayet etmiştir.⁶⁸⁹

330.MEKTUP

201.HADİS: VEBA HASTALIĞINDAN ÖLÜM ŞEHADET SAYILMIŞTIR

إِنَّ الطَّاعُونَ كَانَ عَذَابًا لِلْأُمَّمِ السَّابِقَةِ وَهُوَ شَهَادَةٌ لِهَذِهِ الْأُمَّةِ

“*Veba hastalığı bizden önceki ümmetler için azaptı, fakat bu ümmet için vebadan ölüm şahadet sayılmıştır.*”

Sahîhayn'de Hz. Âişe ve Enes b. Mâlik'den (r.a.) iki farklı tariklerle yakın lafızlarla rivayet edilmiştir.⁶⁹⁰

⁶⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXX, 218: إِذَا أَنَا مِتُّ فَأَغْسِلُوا نُؤْبِي هَذَا، وَصُومُوا إِلَيْهِ نُؤْبِيَنَّ جَدِيدَيْنِ، فَكَفُّنُونِي فِي ثَلَاثَةِ أَنْوَابٍ

⁶⁸⁷ İbn Hibbân, *Sahîh*, VII, 308.

⁶⁸⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXX, 218 (nr.24186); İbn Hibbân, *Sahîh*, VII, 308. (nr.3036) (Muhakkık notları).

⁶⁸⁹ Müslim, Fezail, 2375.: مَرَرْتُ عَلَى مُوسَى لَيْلَةَ أُسْرِي بِي عِنْدَ الْكَنْبِ الْأَحْمَرِ، وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي قَبْرِهٖ

⁶⁹⁰ Buhârî, Enbiya, 51; Müslim, İmare, 1916:

سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الطَّاعُونَ، فَأَخْبَرَنِي «أَنَّهُ عَذَابٌ يُبْعَثُهُ اللَّهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ، وَأَنَّ اللَّهَ جَعَلَهُ رَحْمَةً لِلْمُؤْمِنِينَ، لَيْسَ مِنْ أَحَدٍ يَفْعُ الطَّاعُونَ، فَيَمُوتُ فِي بَلَدِهِ صَابِرًا مُحْتَسِبًا، يَعْلَمُ أَنَّهُ لَا يُصِيبُهُ إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ، إِلَّا كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِ شَهِيدٍ.

334.MEKTUP

202.HADİS: KALP DÜZELİRSE BÜTÜN BEDEN DÜZELİR...

إِنَّ فِي جَسَدِ ابْنِ آدَمَ لَمْضَعَةً إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ

أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ

“Âdemoğlunun bedeninde bir et parçası (muzğa) bulunur. Bu et parçası düzelerse bütün beden düzgün olur. Eğer o bozulursa bütün beden bozuk olur. Dikkat edin, o et parçası kalptir.”

Sahîhayn'de Numan b. Beşir'den (r.a.) yakın lafızlarla rivayet edilmiştir.⁶⁹¹ Uzun bir hadisten takti edilen bu cümlede “Âdemoğlu” lafzı izafet edilerek siyak-sibak bütünlüğü sağlanmıştır.

345.MEKTUP

203.HADİS: DUA, ZİKİR VE TESBİHATIN ÖNEMİ

لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ

“Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyi'l-azim: Günahıtan kaçınmak, ibadete güç bulabilmek ancak yüce ve azametli olan Allah'ın yardımıyla mümkündür.”

Saîd b. el-Müseyyeb'den (r.a.) İmam Mâlik Muvatta'da rivayet etmiştir.⁶⁹² Bu meşhur rivayeti Ebû Hüreyre, Ebû Saîd el-Hudrî, Ebû Musa el-Eş'arî ve Ebû Zer'den (r.a.) tamamı sahîh isnadlarla İbn Mâce Sünen'inde rivayet etmiştir.⁶⁹³ Hadis uzun metni ve farklı isnadlarla diğer kaynaklarda da rivayet edilmiştir.⁶⁹⁴

349.MEKTUP

...الطَّاعُونَ شَهَادَةٌ لِكُلِّ مُسْلِمٍ.

⁶⁹¹ Buhârî, İman, 37; Müslim, Müsâkât, 107, 1599.

⁶⁹² Muvatta, Tefsir, 60, 1001.

⁶⁹³ İbn Mâce, Edeb 54, 59; Dua, 16 (nr.3794, 3824, 3825, 3826, 3878. Muhakkık notu).

⁶⁹⁴ Ebû Dâvûd, Salat 135, 832; Tirmizî, Da'avat, 115, 3570.

204.HADİS: ASHÂB-I KİRÂM

فِيكَ مَثَلٌ مِنْ عِيسَى عَادَاهُ الْيَهُودُ حَتَّى بَهِتُوا أُمَّهُ وَأَحَبَّهُ النَّصَارَى حَتَّى أَنْزَلُوهُ مِنْزِلَةً لَيْسَ هُوَ

فِيهَا

Hiz. Ali'ye (r.a.) hitaben Efendimiz (S.A.V.) şöyle buyurmuştur: “*Sende İsa (a.s.) ile bir benzerlik görüyorum. Yahudiler ona o derece düşmanlık beslediler ki, işi annesine iftira etmeye kadar vardırıdılar. Hıristiyanlar ona o derece sevgi beslediler ki, onu hak etmediği bir yere koydular.*”

Nesâî *Kübrâ*’sında⁶⁹⁵ ve Ahmed *Müsned*’inde Hiz. Ali’den (r.a.) rivayet etmiş, *Müsned*’in muhakkıki isnadına zayıf demiştir.⁶⁹⁶

205.HADİS: HİZ. PEYGAMBERDEN (S.A.V.) SONRA HİLAFET

الْخِلَافَةُ بَعْدِي ثَلَاثُونَ سَنَةً

“*Benden sonra halifelik otuz senedir.*”

Tirmizî *Sünen*’inde Resûlüllah’ın azadlısı Sefine’den⁶⁹⁷ (r.a.) eş anlamlı lafızla rivayet etmiş ve hasen hükmünü vermiştir.⁶⁹⁸ Aynı raviden Ebû Dâvûd’da *Sünen*’inde rivayet etmiş, muhakkıki isnadına hasen sahîh demiştir.⁶⁹⁹ Daha uzun olan bu hadis takti yapılarak zikredilmiştir.

⁶⁹⁵ Nesâî, *el-Kübrâ*, Hasâis, 24.

⁶⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 468. (Muhakkık notu).

⁶⁹⁷ Kendisi İranlı bir köleyken Hiz. Ümmü Seleme (r.a.) tarafından Rasulüllah’a (s.a.v.) hizmet etmesi için satın alınıp azat edilen; bir yandan hizmetini görürken, diğer yandan Suffe Medresesi’ne devam eden talebe-Sahâbelerdendir. Asıl ismi hususunda farklı rivayet vardır. Umeyr ve Müflih başlıcalarıdır. “Gemi” manasındaki Sefine ismini alma sebebi ise Hiz. Peygamber ile birlikte sefere çıktıklarında bazı Sahâbeler yüklerinin ağırlığından şikâyet edince, onların da yüklerini omuzlaması ve onun deve yüküne varan bu ağır fedakârlığı karşısında Efendimiz’in (s.a.v.) “bu kadar yükü ancak bir gemi taşıyabilir, sen bir gemisin” iltifatıdır. “Allah’ın Elçisi’nin Dost Gemisi” ismiyle şöhret bulan Sefine Mevla Rasulüllah’dan Allah razı olsun. Askalani, İbn Hacer, *El-isabe*, II, 58.

⁶⁹⁸ Tirmizî, *Fiten* 48: الْخِلَافَةُ فِي أُمَّتِي ثَلَاثُونَ سَنَةً

⁶⁹⁹ Ebû Dâvûd, *Sünne*, 9 (nr. 4646 Muhakkık notu). خِلَافَةُ النَّبِيِّ ثَلَاثُونَ سَنَةً

206.HADİS: ASHÂB-I KİRAMIN FAZİLETİ

حَضَرْتُ مَجْلِسًا لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: مَنْ يَبْسُطُ مِنْكُمْ رِدَاءَهُ حَتَّى أُفِيضَ فِيهِ مَقَالَتِي فَيَضُمُّهَا إِلَيْهِ ثُمَّ لَا يَنْسَاهَا، فَبَسَطْتُ بُرْدَةً كَانَتْ عَلَيَّ فَأَفَاضَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَقَالَتَهُ فَضَمَمْتُهَا إِلَى صَدْرِي فَمَا نَسِيتُ بَعْدَ ذَلِكَ شَيْئًا

Ebû Hureyre (radiyallahü anh) şöyle anlatır: “Bir defasında Rasulü Allah’ın (s.a.v.) meclisinde hazır bulunuyordum. Buyurdular ki:

- Sözümü bitirinceye kadar kim hırkasını yere serer ve onu tekrar katlayıp üzerine giyerse sözümü unutmayacaktır!

Bunun üzerine hemen hırkamı yere serdim. Resul-i Ekrem (s.a.v.) sözünü söyledi. Sonra onu katlayıp göğsüme bastım. Bu olaydan sonra hiçbir şey unutmadım.”

Sahîhayn’de Ebû Hüreyre’den (r.a.) eş anlamlı lafızlarla rivayet edilmiştir.⁷⁰⁰

207.HADİS: HZ. ZÜBEYR’İN KÂTİLİ

قَاتِلُ الرُّبَيْرِ فِي جَهَنَّمَ

“Zübeyr’i öldüren cehennemdedir.”

Ahmed Müsned’inde Hz. Ali’den (r.a.) eş anlamlı lafızla rivayet etmiş, muhakkık Ahmet Muhammed Şâkir isnadına Sahîh demiştir.⁷⁰¹

208.HADİS: BİZE ALLAH’IN KİTABI YETER

⁷⁰⁰ Buhârî, İlim 42; Müslim, Fezâil, 2492:

...قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي أَسْمَعُ مِنْكَ حَدِيثًا كَثِيرًا أَنْسَاهُ؟ قَالَ: «ابْسُطْ رِدَاءَكَ» فَبَسَطْتُهُ، قَالَ: فَعَرَفَ بِيَدَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: «ضُمَّهُ» فَضَمَمْتُهُ، فَمَا نَسِيتُ شَيْئًا بَعْدَهُ.
...فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ يَبْسُطُ ثَوْبَهُ فَلَنْ يَنْسِيَ شَيْئًا سَمِعَهُ مِنِّي» فَبَسَطْتُ ثَوْبِي حَتَّى قَضَى حَدِيثَهُ، ثُمَّ ضَمَمْتُهُ إِلَيَّ، فَمَا نَسِيتُ شَيْئًا سَمِعْتُهُ مِنْهُ.

⁷⁰¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 463, 513, 520 (nr. 680, 799, 813 Muhakkık notu): قَاتِلُ الرُّبَيْرِ النَّارِ

HZ. ÖMER: “bize Allah’ın kitabı yeter”

Sahîhayn’de Abdullah b. Abbâs’dan (r.a.) rivayet edilmiştir.⁷⁰² ‘Hadis-i Kırtas’ diye de bilinen bu rivayet mektubun ilerleyen cümlelerinde takti edilerek 209 nolu hadiste geçtiği üzere yeniden zikredilmiştir.

209.HADİS: HZ. PEYGAMBERİMİZİN (S.A.V.) VEFAT HASTALIĞI

فُومُوا وَلَا تَحْتَلِفُوا فَإِنَّهُ لَا يُسْتَحْسَنُ النَّزَاعَ عِنْدَ نَبِيِّ

“Yanımdan kalkın ve tartışmayı bırakın. Peygamberin yanında tartışmak hoş bir şey değildir.”

Sahîhayn’de Abdullah b. Abbâs’dan (r.a.) rivayet edilmiştir.⁷⁰³

210.HADİS: HZ. ALİ’NİN FAZİLETİ

مَنْ أَحَبَّ عَلِيًّا فَقَدْ أَحَبَّنِي وَمَنْ أَبْغَضَ عَلِيًّا فَقَدْ أَبْغَضَنِي وَمَنْ أَدَى عَلِيًّا فَقَدْ أَدَانِي وَمَنْ

أَدَانِي فَقَدْ أَدَى اللَّهَ

“Ali’yi seven beni sevmiş olur. Ali’ye buğz eden bana buğz etmiş olur. Ali’ye eziyet eden bana eziyet etmiş olur. Bana eziyet eden de Allah’a eziyet etmiş olur.”

Hâkim *Müstedrek*’inde Selmân-ı Fârisî’den (r.a.) (hadisin ilk kısmını) sahîh isnadla rivayet etmiştir.⁷⁰⁴ Hadisin son kısmını ise İbn Hibbân *Sahîh*’inde Amr b. Şâs’dan (r.a.) zayıf isnadla rivayet etmiştir.⁷⁰⁵

211.HADİS: ASHÂB-I KİRAMIN ÜSTÜNLÜĞÜ

إِنَّ اللَّهَ أَمَرَنِي بِحُبِّ أَرْبَعَةٍ وَأَخْبَرَنِي أَنَّهُ يُحِبُّهُمْ. قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ سَمِّهِمْ لَنَا، قَالَ: عَلِيُّ مِنْهُمْ

يَقُولُ ذَلِكَ ثَلَاثًا وَأَبُو ذَرٍّ وَالْمِقْدَادُ وَسَلْمَانُ

⁷⁰² Buhârî, İlim 39, Meğâzi 85; Müslim, Vasiyye 1637.

⁷⁰³ Buhârî, İlim 39, Marad’un-Nebi 78; Müslim, Vasiyye 1637.

⁷⁰⁴ Hâkim, *Müstedrek*, III, 141. (Muhakkık notu).

⁷⁰⁵ İbn Hibbân, *es-Sahîh*, XV, 365. (Muhakkık notu).

“Allah bana dört kişiyi sevmemi emir buyurdu ve kendisinin de onları sevdiğini söyledi.” *Sahâbe-i Kiram:*

-Yâ Resulallah! Onların isimlerini bize bildir, dediler. Peygamber Efendimiz,
-Ali onlardandır, buyurdu ve bunu üç defa tekrarladı. Daha sonra şu isimleri saydı:

-Ebû Zer, Mikdâd ve Selmân'dır. (r.a.)

Tirmizî *Sünen*'inde Abdullah b. Büreyde babasından (r.a.) rivayet etmiş, eserin muhakkık isnadına hasen demiştir.⁷⁰⁶

Hadis yakın lafızlarla İbn Mâce'nin *Sünen*'inde de geçmektedir.⁷⁰⁷

212.HADİS: ASHÂB-I KİRAMIN ÜSTÜNLÜĞÜ

النَّظَرُ إِلَى عَلِيٍّ عِبَادَةٌ

“Ali'ye bakmak ibadettir.”

Taberânî *Kebîr*'inde İmran b. Husayn'dan rivayet etmiştir.⁷⁰⁸ Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*'inde isnadının zayıf olduğunu söyler.⁷⁰⁹ Hâkim'de *Müstedrek*'inde rivayet etmiş, Zehebî uydurma olduğunu söylemiştir.⁷¹⁰

213.HADİS: HZ. HASAN'IN FAZİLETİ

اللَّهُمَّ إِنِّي أُحِبُّهُ فَاحِبِّهِ

“Allah'im ben onu seviyorum, sen de sev!”

Sahîhayn'de Usame b. Zeyd ve Ebû Hüreyre'den (r.a.) iki farklı tariklerle rivayet edilmiştir.⁷¹¹

Hz. Hasan'ın üstünlüğünü anlatan hadisteki أُحِبُّهُ zamiri, Buhârî'nin *Sahîh*'inde أُحِبُّهُمَا o ikisi (Hz. Hasan ve Hüseyin) zamiriyle geçmektedir.⁷¹²

⁷⁰⁶ Tirmizî, *Menâkıb*, 21. (nr.3718. Muhakkık notu).

⁷⁰⁷ İbn Mâce, *Mukaddime*, 11.

⁷⁰⁸ Taberânî, *el-Kebîr*, XVIII, 109-110.

⁷⁰⁹ Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, IX, 157.

⁷¹⁰ Hâkim, *Müstedrek*, III, 152. (Muhakkık notu).

⁷¹¹ Buhârî, *Ashabu'n-Nebi*, 23; Müslim, *Fezâilu's-Sahabe*, 2421.

⁷¹² Buhârî, *Ashabu'n-Nebi*, 23.

214.HADİS: HZ. HASAN'IN FAZİLETİ

إِنَّ ابْنِي هَذَا لَسَيِّدٌ وَلَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يُصَلِّحَ بِهِ بَيْنَ فِئَتَيْنِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ

“Benim bu oğlum çok değerli biridir. Umulur ki Allah onunla müminlerden iki topluluğu barıştırır.”

Buhârî *Sahîh*'inde Ebû Bekre b. Mesrûh'den rivayet etmiştir.⁷¹³

215.HADİS: HZ. HASAN VE HZ. HÜSEYİN'İN FAZİLETİ

هَذَانِ ابْنَايَ وَابْنَا بِنْتِي اللَّهُمَّ إِنِّي أَحْبَبُهُمَا وَأَحَبُّ مَنْ يُحِبُّهُمَا

“Bu ikisi hem benim hem de kızım Fâtıma'nın oğullarıdır. Allah'ım! Ben bu ikisini seviyorum. Sen de onları sevenleri sev.”

Tirmizî *Sünen*'inde Usame b. Zeyd'den (r.a.) rivayet etmiş ve hasen garib hükmünü vermiştir.⁷¹⁴ Daha uzun olan bu hadis takti yapılarak zikredilmiştir.

216.HADİS: HZ. HASAN VE HZ. HÜSEYİN'İN FAZİLETİ

سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيُّ أَهْلِ بَيْتِكَ أَحَبُّ إِلَيْكَ؟ قَالَ: الْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ

“Rasulallah'a (S.A.V.),

-Ehl-i beyt'in içinde sana en sevimli olan kimdir, diye soruldu.

Efendimiz buyurdular ki: Hasan ve Hüseyin'dir.”

Tirmizî *Sünen*'inde Enes b. Mâlik'den (r.a.) garib diyerek rivayet etmiştir.⁷¹⁵ İsnadı zayıftır.⁷¹⁶

217.HADİS: HZ. FATİMÂ'NIN FAZİLETİ

فَاطِمَةُ بَضْعَةٌ مِنِّي فَمَنْ أَبْغَضَهَا أَبْغَضَنِي

“Fâtıma benden bir parçadır. Ona buğzeden bana buğzetmiş olur.”

⁷¹³ Buhârî, Sulh 9.

⁷¹⁴ Tirmizî, Menâkıb 31, 3769.

⁷¹⁵ Tirmizî, Menâkıb 31, 3772.

⁷¹⁶ Tirmizî, Menâkıb 31. (nr.3772. Muhakkık notu).

يُرِيْبِي مَا أَرَاهَا وَيُوْءِذِي مَا آذَاهَا

“Onu kaygılandırılan beni de kaygılandırmış, ona eziyet veren bana da eziyet vermiş olur.”

Sahîhayn'de Misver b. Mahreme'den (r.a.) rivayet edilmiştir.⁷¹⁷ İmâm-ı Rabbânî *Mektûbât*'ta bu iki hadisi arka arkaya “bir diğer rivayet” diye zikretmiştir.

218.HADİS: HZ. ALİ’NİN FAZİLETİ

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِعَلِيِّ: فَاطِمَةُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْكَ وَأَنْتَ أَعَزُّ عَلَيَّ مِنْهَا

“Nebi (s.a.v.) Hz. Ali’ye şöyle dedi:

-Fâtima’yı senden daha çok seviyorum; fakat sen yanımda ondan daha değerlisin.”

Taberânî *Evsat*'ında Ebû Hureyre'den (r.a.) rivayet etmişlerdir.⁷¹⁸ İsnadı zayıftır.⁷¹⁹ Hadisteki Fâtima (r.a.) ismi yerine ‘o’ zamiriyle Nesâî *Sünen*'inde⁷²⁰ ve Humeydî *Müsned*'inde⁷²¹ Hz. Ali'den (r.a.) rivayet etmişlerdir. İsnadı zayıftır.⁷²²

219.HADİS: HZ. AİŞE’NİN FAZİLETİ

أَنَّ النَّاسَ كَانُوا يَتَحَرَّوْنَ بِهَدَايَاهُمْ يَوْمَ عَائِشَةَ يَبْتَغُونَ بِذَلِكَ مَرْضَاةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

⁷¹⁷ Buhârî, *Ashâbu'n-Nebi* 30, *Nikâh* 110; Müslim, *Fezâil* 2449: فَاطِمَةُ بَضْعَةٌ مِنِّي، فَمَنْ أَعْضَبَهَا أَعْضَبَنِي

... فَإِنَّمَا هِيَ بَضْعَةٌ مِنِّي، يُرِيْبِي مَا أَرَاهَا، وَيُوْءِذِي مَا آذَاهَا.

⁷¹⁸ Taberânî, *el-Evsat*, VII, 343.

⁷¹⁹ Taberânî, *el-Evsat*, VII, 343 (nr. 7675 Muhakkık notu); Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, IX, 326.

⁷²⁰ Nesâî, *Hasâis*, 37 (nr.8478): هِيَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْكَ وَأَنْتَ أَعَزُّ عَلَيَّ مِنْهَا

⁷²¹ Humeydî, *Müsned*, I, 171.

⁷²² Humeydî (Hüseyin Selim Esed tahkiki, Daru's-Sakâ, Dımaşk, I-II) Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 171, nr.38 (Muhakkık notu). İleride “Humeydî..., Muhakkıkın notu” ibaresiyle yapılacak atıflar bu baskıya aittir.

“İnsanlar Rasulü Allah’a (s.a.v.) hediye vermek için, Efendimiz’in Âişe’nin yanında kalacağı günü gözler ve bu yolla Rasulü Allah’ı memnun etmek isterlerdi.”

Sahîhayn’de Hz. Âişe’den (r.a.) rivayet edilmiştir ⁷²³

220.HADİS: HZ. AİŞE’NİN FAZİLETİ

أَنَّ نِسَاءَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُنَّ حَزْبَيْنِ فَحِزْبُ فِيهِ عَائِشَةُ وَحَفْصَةُ وَصَفِيَّةُ
وَسَوْدَةُ وَالْحِزْبُ الْآخَرُ أُمَّ سَلَمَةَ وَسَائِرِ نِسَاءِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ... فَكَلَّمَ حِزْبُ أُمَّ
سَلَمَةَ فَقُلْنَ هَا كَلِمِي رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُكَلِّمُ النَّاسَ فَيَقُولُ مَنْ أَرَادَ أَنْ يُهْدِيَ إِلَى
رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَدِيَّةً فَلْيُهْدِهِ إِلَيْهِ حَيْثُ كَانَ مِنْ بُيُوتِ نِسَائِهِ فَكَلَّمَتْهُ أُمَّ سَلَمَةَ...
فَقَالَ هَذَا لَا تُؤْذِينِي فِي عَائِشَةَ فَإِنَّ الْوَحْيَ لَمْ يَأْتِنِي وَأَنَا فِي ثَوْبِ امْرَأَةٍ إِلَّا عَائِشَةَ قَالَتْ فَقَالَتْ أَتُوبُ
إِلَى اللَّهِ مِنْ أَدَاكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ثُمَّ إِهْنِ دَعْوَةَ فَاطِمَةَ بِنْتِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَرْسَلَتْ
إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَقُولُ إِنَّ نِسَاءَكَ يَنْشُدْنَكَ اللَّهُ الْعَدْلَ فِي بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ فَكَلَّمَتْهُ
فَقَالَ يَا بَنِيَّةُ أَلَا تُحِبِّينَ مَا أَحَبُّ قَالَتْ بَلَى قَالَ فَأَجِيبِي هَذِهِ

HZ. ÂİŞE’DEN (R.A.) ŞÖYLE ANLATIR:

“Peygamberimiz’in hanımları iki gruba ayrılmışlardı. Bir grupta ben, Hafsa, Safiyye ve Sevede vardı. Diğer grupta ise Ümmü Seleme ve Rasulü Allah’ın (s.a.v.) diğer hanımları yer almaktaydı.

Ümmü Seleme’nin tarafında yer alan hanımları Ümmü Seleme’ye gelerek Resul-i Ekrem ile konuşmasını ve insanlara hanımlarından istedikleri herhangi birinin evinde hediye verebileceklerini söylemesini istediler.

Ümmü Seleme Peygamberimiz’le konuşarak bu isteklerini bildirdiğinde Rasulü Allah kendilerine şöyle buyurdu:

⁷²³ Buhârî, Hibe 6; Müslim, Fezâilu’s-Sahâbe 2441.

- 'Bana Âişe konusunda eziyet etmeyin. Zira bana Âişe'nin dışında hiçbir kadının yanında yatarken vahiy gelmemektedir.' Ümmü Seleme de,

-sana eziyet etmekten Allah'a sığınırım, demiştir.

Sonra Peygamberimiz'in hanımlarından Ümmü Seleme tarafında yer alanlar Rasülüllah'ın kızı Hz. Fâtıma'yi çağırarak bu hususu Rasülüllah'a (s.a.v.) açmasını ve hanımlarının Rasülüllah'tan Ebû Bekr (Ebû Kuhafe)'nin kızı Âişe konusunda eşit davranmasını talep ettiklerini ona bildirmesini isterler. Hz. Fâtıma Peygamber Efendimiz'le görüştüğünde Efendimiz kendisine,

- 'Sevgili yavrum, benim sevdiğimi sen de sevmey misin?' diye sorar. Hz.

Fâtıma,

-Elbette severim, diye cevap verince Peygamberimiz de ona;

- 'Öyleyse Âişe'yi sev' buyurur."

Sahîhayn'de Hz. Âişe'den (r.a.) rivayet edilmiştir.⁷²⁴ Daha uzun olan bu hadis takti yapılarak zikredilmiştir.

221.HADİS: HZ. HATİCE'NİN FAZİLETİ

مَا غَرْتُ عَلَى أَحَدٍ مِنْ نِسَاءِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا غَرْتُ عَلَى خَدِيجَةَ وَمَا

رَأَيْتُهَا وَلَكِنْ يُكْتَبُ ذِكْرُهَا وَرُبَّمَا دَبِحَ شَاءَ ثُمَّ يَفْطَعُهَا أَعْضَاءَ ثُمَّ يَبْعَثُهَا فِي صَدَائِقِ خَدِيجَةَ فَرُبَّمَا قُلْتُ

لَهُ: كَأَنَّهُ لَمْ يَكُنْ فِي الدُّنْيَا امْرَأَةً إِلَّا خَدِيجَةَ، فَيَقُولُ: إِنَّهَا كَانَتْ وَكَانَتْ وَكَانَ لِي مِنْهَا وَلَدٌ

"Rasülüllah'ın hanımları içinde Hatice'yi (r.a.) kıskandığım kadar hiç kimseyi kıskanmadım. Hâlbuki kendisini görmüş değilim. Fakat Peygamberimiz onu çokça anardı. Bazen bir koyun keser, onu parçalara ayırır ve onları Hatice'nin dostlarına gönderirdi. Hatta bazen kendisine,

-Sanki dünyada Hatice'den başka kadın yok mu, diye çıkıştığım olurdu. O da bana,

⁷²⁴ Buhârî, Hibe, 6; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe, 2442.

-Hatice şöyleydi, Hatice böyleydi! Hem benim ondan çocuklarım oldu, diyerek onu bana anlatırdı.”

Buhârî *Sahîh*'inde Hz. Âişe'den (r.a.) rivayet etmiştir.⁷²⁵

222.HADİS: HZ. ABBAS'IN FAZİLETİ

الْعَبَّاسُ مِنِّي وَأَنَا مِنْهُ

“Abbâs bendendir, ben de ondanım.”

Tirmizî *Sünen*'inde Abdullah b. Abbâs'dan (r.a.) rivayet etmiş ve hasen sahîh hükmünü vermiştir.⁷²⁶

223.HADİS: HZ. PEYGAMBERİMİZİN (S.A.V.) SOYUNUN FAZİLETİ

إِشْتَدَّ غَضَبُ اللَّهِ عَلَى مَنْ آذَانِي فِي عِثْرَتِي

“Ailem konusunda bana eziyet eden kimseye karşı Allah'ın gazabı kabarır.”

Deylemî'nin⁷²⁷ Ebû Said El-Hudrî'den (r.a.) rivayet ettiğini Suyûtî *el-Câmiu's-Sağîr*'de⁷²⁸ ve Münâvî *Feyzü'l-Kadîr*'de isnadı zayıf diyerek nakledeleler.⁷²⁹

224.HADİS: EHLİ BEYT'İN FAZİLETİ

حَيْرَتُكُمْ حَيْرَتُكُمْ لِأَهْلِي مِنْ بَعْدِي

“Sizin en hayırlınız benden sonra aileme en iyi davrananınızdır.”

Ebû Ya'lâ *Müsned*'inde Ebû Hureyre'den (r.a.) rivayet etmiştir.⁷³⁰ İsnadı sahîhtir.⁷³¹

225.HADİS: EHLİ BEYT'İN FAZİLETİ

⁷²⁵ Buhârî, *Menâkıbu'l-Ensâr*, 20.

⁷²⁶ Tirmizî, *Menâkıb*, 29.

⁷²⁷ Söz konusu rivayete Deylemî'nin elimizdeki nüshasında rastlayamadık.

⁷²⁸ Suyûtî, *el-Câmiu's-Sağîr*, s. 69.

⁷²⁹ Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, I, 515 (nr.1045).

⁷³⁰ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, X, 330.

⁷³¹ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, X, 330.(nr. 5924, 84 Muhakkık notu); Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, IX, 277.

مَنْ صَنَعَ إِلَى أَهْلِ بَيْتِي يَدًا أَكْفَيْتُهُ عَلَيْهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ

“Kim Ehl-i Beytime yardım elini uzatırsa, kıyamet günü ben ona yeterim.”

İbn Asâkir *Târihu Dimaşk* adlı eserinde Hz. Ali'den (r.a.) rivayet etmiştir.⁷³²

İsnadı zayıftır.⁷³³

226.HADİS: ASHÂB-I KİRAMIN VE EHLİ BEYT'İN FAZİLETİ

أَتْبَبْتُكُمْ عَلَى الصِّرَاطِ أَشَدُّكُمْ حُبًّا لِأَهْلِ بَيْتِي وَلَا صَحَابِي

“Sırat köprüsü üzerinde ayağı en sağlam basanınız, Ehl-i Beytime ve ashabıma karşı en fazla sevgi besleyeninizdir.”

İbn Adıyy *el-Kâmil*'de Hz. Ali'den (r.a.) rivayet etmiştir.⁷³⁴ İsnadı zayıftır.⁷³⁵

350.MEKTUP

227.HADİS: DUA, ZİKİR VE TESBİHATIN ÖNEMİ

مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ

“Her kim lâ ilâhe illallah (Allah'tan başka ilâh yoktur) derse cennete girer.”

Sahîhayn'da Enes b. Mâlik ve Ebû Zerr'den (r.a.) iki ayrı tarikile yakın lafızlarla rivayet edilmiştir.⁷³⁶

357.MEKTUP

228.HADİS: MÜSLÜMAN OLMAK ÖNCEKİ GÜNAHLARI SİLER

الْإِسْلَامُ يَجِبُ مَا كَانَ قَبْلَهُ

“Müslüman olmak önceki günahları siler.”

⁷³² İbn Asâkir, *Tarihu Dimaşk*, XXXXV, 303.

⁷³³ Suyûtî, *el-Câmiu's-Sağîr*, s. 533.; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, VI, 172 (nr.8821).

⁷³⁴ İbn Adıyy, *el-Kâmil*, VI, 302.

⁷³⁵ Suyûtî, *el-Câmiu's-Sağîr*, s. 16; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, I, 148 (nr.159).

⁷³⁶ Buhârî, *İlim*, 49; Müslim, *İman*, 94: مَنْ لَقِيَ اللَّهَ لَا يُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا دَخَلَ الْجَنَّةَ

أَتَانِي جَبْرِيْلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَبَشَّرَنِي أَنَّهُ مَنْ مَاتَ مِنْ أُمَّتِكَ لَا يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا دَخَلَ الْجَنَّةَ

Ahmed *Müsned*'inde⁷³⁷ ve Deylemî *Firdevs*'inde Amr b. El-As'dan rivayet etmişlerdir.⁷³⁸ Şûayb El-Arnaût isnadına hasen demiştir.⁷³⁹

370.MEKTUP

229.HADİS: DUA, ZİKİR VE TESBİHATIN ÖNEMİ

مَنْ شَغَلَهُ ذِكْرِي عَنْ مَسْأَلَتِي أَعْطَيْتُهُ أَفْضَلَ مَا أُعْطِيَ السَّائِلِينَ

“Zikrimle meşgul olup da istemeye vakit bulamayan kimseye isteyenlere verdiğimden daha üstününü veririm.”

Bu hadis-i kudsî farklı tariklerden basit lafız farklılıklarıyla çokça rivayet edilmiştir.⁷⁴⁰ Kudâî *Müsned*'inde Câbir b. Abdullah'tan (r.a.) rivayet etmiş, eserin muhakkık isnadına hasen demiştir.⁷⁴¹

371.MEKTUP

230.HADİS: ALLAH (C.C.) YÜZ BİN ÂDEM YARATMIŞTIR

إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ مِائَةَ أَلْفِ آدَمٍ

“Allah yüz bin Âdem yaratmıştır.”

Bu rivayet isnadsız olarak Ali b. Burhaneddin el-Halebî'nin (ö. 1044) *es-Sîrah el-Halebiyyeh fî sîreti 'l-emîn el-me'mûn* adlı eserinde zikredilmiştir.⁷⁴²

⁷³⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 315.

⁷³⁸ Deylemî, *el-Firdevs*, I, 118, (nr. 400).

⁷³⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXIX, 315. (Muhakkık notu).

⁷⁴⁰ İbn Ebî Şeybe, *Musanef*, XV, 140 (29881); Kudâî, *Müsned 'üş-Şihâb*, II, 326 (1455); Ebû Nuaym, *el-Hilye*, VII, 313; Deylemî, *el-Firdevs*, III, 168:

من شغله ذكرى عن مسألتى أعطيته قبل أن يسألنى

مَنْ شَغَلَهُ ذِكْرِي عَنْ مَسْأَلَتِي أَعْطَيْتَهُ فَوْقَ مَا أُعْطِيَ السَّائِلِينَ

⁷⁴¹ Kudâî (Hamdi Abdülmecid Es-Selefi, Beyrut, 1985. I-II) *a.g.e.*, I, 340-341, nr.584 (Muhakkık notu). İleride “Kudâî..., Muhakkıkın notu” ibaresiyle yapılacak atıflar bu baskıya aittir.

⁷⁴² El-Halebî, Ali b. Burhaneddin, *es-Sîrah el-Halebiyyeh fî sîreti 'l-emîn el-me'mûn*, I, 32. (Dâru'l-Ma'rife, 1400, Beyrut, C. III).

377.MEKTUP

231.HADİS: DÜNYA MÜMİNİN ZİNDANIDIR

الدُّنْيَا سِجْنُ الْمُؤْمِنِ

“Dünya müminin zindanıdır.”

Müslim *Sahîh*'inde Ebû Hureyre'den (r.a.) rivayet etmiştir.⁷⁴³

379.MEKTUP

232.HADİS: DUA, ZİKİR VE TESBİHATIN ÖNEMİ

إِنَّهُ لَيَعَانُ عَلَى قَلْبِي وَإِنِّي لَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ

“Gerçek şu ki bazen kalbime gevşeklik çöküyor, ama ben günde yüz defa tövbe ediyorum.”

Müslim *Sahîh*'inde Eğarr b. Yesar El-Müzenni'den (r.a.) rivayet etmiştir.⁷⁴⁴

233.HADİS: TEVBE KONUSU VE ÖNEMİ

مَا مِنْ عَبْدٍ أَذْنَبَ ذَنْبًا فَقَامَ فَتَوَضَّأَ وَصَلَّى وَاسْتَغْفَرَ لِلَّهِ مِنْ ذَنْبِهِ إِلَّا كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ

أَنْ يَعْفِرَ لَهُ

“Kul bir günah işler de peşinden kalkar abdest alır ve namaz kılar, günahından istiğfar ederse elbette onu bağışlamak Allah Teâlâ'ya hak olmuş olur.”

Ebû Dâvûd *Sünen*'inde Hz. Ebû Bekr'den (r.a.) rivayet etmiş, muhakkiki isnadını sahîh olarak zikretmiştir.⁷⁴⁵

234.HADİS: TEVBE KONUSU VE ÖNEMİ

مَنْ أَذْنَبَ ذَنْبًا ثُمَّ نَدِمَ عَلَيْهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ

⁷⁴³ Müslim, Zühd, 2956.

⁷⁴⁴ Müslim, Zikir, 2702.

⁷⁴⁵ Ebû Dâvûd, Vitir, 26.

“Bir günah işleyip sonra o günaha pişman olanın bu pişmanlığı günahına kefarettir.”

Beyhakî *Şuabü'l-Îmân*'da Abdullah b. Mesud'dan (r.a.) rivayet etmiştir.⁷⁴⁶ İsnadı sahihtir.⁷⁴⁷ Hadisteki أَدْنَبُ لَفْظًا kelimesi olarak da geçmektedir.

235.HADİS: TEVBE KONUSU VE ÖNEMİ

أَنَّ الرَّجُلَ إِذَا قَالَ اسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ ثُمَّ عَادَ ثُمَّ قَالَهَا ثُمَّ عَادَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ كُتِبَ فِي

الرَّابِعَةِ مِنَ الْكَبَائِرِ

“Bir kimse, ‘Allahım, senden bağışlanmamı dilerim, sana tövbe ederim’ der, sonra aynı günahı tekrar işler, sonra aynı sözleri tekrarlar ve bu durumu üç kere devam ettirse, dördüncüde yaptığı iş büyük günahlardan yazılır.”

Ulaşabildiğimiz kaynaklarında böyle bir rivayete rastlayamadık.

236.HADİS: HARAMDAN SAKINARAK FARZLARI EDÂ EDEN TAKVALIDIR

إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ: عَبْدِي أَدِّ مَا افْتَرَضْتُ عَلَيْكَ تَكُنْ عَبْدَ النَّاسِ وَأَنْتَ عَمَّا كَهَيْتُكَ عَنْهُ

تَكُنْ مِنْ أَوْرَعِ النَّاسِ وَاقْنَعْ بِمَا رَزَقْتِكَ تَكُنْ أَعْنَى النَّاسِ

“Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: Ey kulum! Sana farz kıldıklarımı yerine getir, insanların en âbidi olursun. Sana yasakladıklarımından uzak dur, insanların en takvalısı olursun. Sana verdiğim rızka kanaat et, insanların en zengini olası.”

Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*'da Abdullah b. Mes'ûd'dan (r.a.) yakın lafızlarla rivayet etmiştir.⁷⁴⁸ İsnadı zayıftır.⁷⁴⁹

⁷⁴⁶ Beyhakî, *Şuab 'ül-Îmân*, IX, 263 (nr.6633).

⁷⁴⁷ Suyûtî, *el-Câmiu 's-Sağîr*, s. 511; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, VI, 43 (nr.8360).

⁷⁴⁸ Beyhakî, *Şuab 'ül-Îmân*, I, 377-378. (nr. 197):

أَدِّ مَا افْتَرَضَ اللَّهُ عَلَيْكَ تَكُنْ مِنْ أَوْرَعِ النَّاسِ، وَاجْتَنِبْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكَ تَكُنْ مِنْ أَوْرَعِ النَّاسِ، وَارْضَ بِمَا فَسَمَ اللَّهُ لَكَ

تَكُنْ مِنْ أَعْنَى النَّاسِ

⁷⁴⁹ Suyûtî, *el-Câmiu 's-Sağîr*, s. 25; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, I, 224 (nr.309).

237.HADİS: HARAMDAN SAKIN, İNSANLARIN EN ÂBİDİ OLURSUN

كُنْ وَرَعًا تَكُنْ عَبْدَ النَّاسِ

“Takvalı ol, insanların en âbidi olursun.”

İbn Mâce, *Sünen*'inde Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet etmiştir.⁷⁵⁰ İsnadı sahîhtir.⁷⁵¹ Uzunca bir hadisten takti yapılan cümledir.

238.HADİS: HARAMDAN SAKINANIN MÜKÂFATI

جُلَسَاءُ اللَّهِ غَدًا أَهْلُ الْوَرَعِ وَالزُّهْدِ

“Yarın kıyamet günü Allah Teâlâ'nın meclisinde bulunacak olanlar vera ve zühd ehli olanlardır.”

Deylemî'nin *el-Firdevs*'inde Selmân el-Fârisî'den (r.a.) rivayet etmiştir.⁷⁵² İsnadı zayıftır.⁷⁵³ Hadisten takti yapılan bir cümledir.

239.HADİS: HARAMDAN SAKINANLARIN ÜSTÜNLÜĞÜ

أَوْحَى اللَّهُ إِلَى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَا يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ الْمُتَقَرِّبُونَ بِمِثْلِ الْوَرَعِ

Allah Teâlâ, Mûsâ'ya (a.s.) şöyle vahyetmiştir: “Bana yakınlaşan kullarım veradan daha üstün bir şeyle bana yaklaşamazlar.”

Taberânî *Evsat*'ında Abdullah b. Abbas'dan (r.a.) isnadına garib diyerek rivayet etmiştir.⁷⁵⁴ İsnadı çok zayıftır.⁷⁵⁵ Uzunca bir hadisten takti yapılan cümledir. Hadisteki ۱ edatı ۱ olarak geçmektedir.

380.MEKTUP

240.HADİS: HİLAFET SIRALAMASI

⁷⁵⁰ İbn Mâce, *Zühd*, 24.

⁷⁵¹ İbn Mâce, *Zühd*, 24 (nr. 4217); Kudâî, *Müsned*, I, 98, 371 (nr.111, 639) (Muhakkık notları).

⁷⁵² Deylemî, *el-Firdevs*, II, 109 (2572).

⁷⁵³ Suyûtî, *el-Câmiu's-Sağîr*, s. 219; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, III, 350 (3597).

⁷⁵⁴ Taberânî, *el-Evsat*, IV, 188.

⁷⁵⁵ Beyhakî, *Şuab'ül-İmân*, XIII, 118 (nr. 10047); Kudâî, *Müsned*, II, 328 (1458) (Muhakkık notları); Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, VIII, 372-373.

لَمَّا عَرَجَ بِي إِلَى السَّمَاءِ سَأَلْتُ اللَّهَ سُبْحَانَهُ أَنْ يُجْعَلَ الْخَلِيفَةُ مِنْ بَعْدِي عَلِيًّا بِنَ أَبِي طَالِبٍ

فَقَالَ الْمَلَائِكَةُ: يَا مُحَمَّدُ كُلَّمَا يَشَاءُ اللَّهُ يَكُنْ الْخَلِيفَةُ بَعْدَكَ أَبُو بَكْرٍ

“Miraç gecesi Allah Teâla’dan, benden sonra Ali b. Ebî Talib’in halife olmasını istedim. Bunun üzerine melekler bana şöyle dedi:

-Ey Muhammed! Daima Allah’ın dilediği olur. Ama senden sonra halife Ebû Bekir olacaktır.”

Ulaştığımız kaynaklarında böyle bir rivayete rastlayamadık.

İsnadsız olarak Ebu Hureyre’nin (r.a) merfu rivayeti denilerek sadece *Gunye*’de geçmektedir.⁷⁵⁶

241.HADİS: HİLAFET SIRALAMASI

مَا خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الدُّنْيَا حَتَّى أَخَذَ عَلَيَّ عَهْدًا عَلَيَّ أَنْ أَبَا بَكْرٍ

يَلِي مِنِّي بَعْدِي ثُمَّ عُمَرُ ثُمَّ عُثْمَانُ مِنِّي بَعْدِهِ ثُمَّ أَنْتَ مِنِّي بَعْدِهِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمْ أَجْمَعِينَ

“Rasulullah (s.a.v.) dünyadan ayrılırken benden söz aldı ve kendisinden sonra Ebûbekir’in, sonra Ömer’in, daha sonra da Osman’ın halife olacağını ve en sonunda da benim halife olacağımı bildirdi.”

Abdülkadir Geylânî’nin *Gunyetu’t-tâlibîn*’inde, Mücâhid’in Hz. Ali’den (r.a.) rivayeti olarak geçmektedir. Senedin, rivayeti Mücâhid’e ulaştıran kısmı mevcut değildir.⁷⁵⁷ Benzer rivayeti Muhibbüddin et-Taberî *er-Riyâzü’n-nadre*’sinde zikretmektedir.⁷⁵⁸

242.HADİS: SİFFİN SAVAŞININ TARAFLARI

إِخْوَانُنَا بَعَوْا عَلَيْنَا لَيْسُوا كَافِرَةً وَلَا فَسَقَةً لِمَا هُمْ مِنَ التَّأْوِيلِ

“Onlar bizim kardeşlerimizdir ama bize isyan etmişlerdir. Kendileri açısından gerekçeleri olduğu için kâfir veya fâsık değildirler.”

⁷⁵⁶ Geylânî, *Gunye*, I, 159. (Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut).

⁷⁵⁷ Geylânî, *Gunye*, I, 159-160.

⁷⁵⁸ Taberî, Muhibbüddin, *er-Riyâzü’n-nadre*, I, 48.

Hız. Ali'nin (r.a.) kendisi muhalifleri hakkında söylediği bu sözü Beyhakî *Kübrâ*'sında⁷⁵⁹ ve İbn Ebû Şeybe *el-Musannef*'inde Abdi Hayr el-Bahtarî'den rivayet etmişlerdir.⁷⁶⁰ İsnadı zayıftır.⁷⁶¹

243.HADİS: MEHDİ ALEYHİSSELAM

وَعَلَى رَأْسِهِ قِطْعَةٌ سِحَابٍ فِيهَا مَلَكٌ يُنَادِي أَنَّ هَذَا الشَّخْصُ مَهْدِيٌّ فَاتَّبِعُوهُ

Mehdî'yle (a.s.) ilgili hadislerde “*Mehdî'nin başının üstünde bir bulut parçasının dolaşacağı ve buluttan bir meleğin “Bu kimse Mehdi'dir, kendisine tabi olun” diye insanlara sesleneceği*” bildirilmektedir.

Taberânî *Müsnedü'ş-Şamiyyin*'de⁷⁶² Deylemî *Firdevs*'inde Abdullah b. Amr'dan (r.a.) yakın lafızlarla rivayet etmişlerdir.⁷⁶³ İsnadı çok zayıftır.⁷⁶⁴

244.HADİS: MEHDİ ALEYHİSSELAM VE DÖRT HÜKÜMRAN

مَلِكٌ جَمِيعِ الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ اثْنَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَاثْنَانِ مِنَ الْكَافِرِينَ ذُو الْقُرْنَيْنِ وَسُلَيْمَانُ مِنَ

الْمُؤْمِنِينَ وَمَرْوَدٌ وَخُتَنْصَرٌ مِنَ الْكَافِرِينَ وَسَيِّمِلُكَ الْأَرْضِ حَامِسٌ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي

“*Tarihte dört kişi yeryüzünün bütününde hükümrان olmuştur. Bunlardan ikisi mümin diğer ikisi kâfirdir. Zülkarneyn ve Süleyman müminlerden, Nemrud ve Buhtunnasr da kâfirlerdendir. Benim Ehl-i Beyt'imden beşinci biri daha (Mehdi) yeryüzünün tamamında hükümrان olacaktır.*”

⁷⁵⁹ Beyhakî, *el-Kübrâ*, VIII, 315, 300 (16752, 16713): فَاتَّبَعْنَاهُمْ , وَقَدْ فَأَوْوَا وَقَدْ قَبِلْنَا مِنْهُمْ , إِخْوَانُنَا بَعَا عَلَيْنَا :

⁷⁶⁰ İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*, XXI, 368-369.

⁷⁶¹ İbn Ebû Şeybe (Muhammed Avvâme tahkiki, Beyrut, 2006) *el-Musannef*, XXI, 368, nr. 38918 (Muhakkık notu). İleride “İbn Ebû Şeybe..., Muhakkıkın notu” ibaresiyle yapılacak atıflar bu baskıya aittir.

⁷⁶² Taberânî, *Müsnedü'ş-Şamiyyin*, II, 71-72: وَعَلَى رَأْسِهِ مَلَكٌ يُنَادِي إِنَّ هَذَا الْمَهْدِيَّ فَاتَّبِعُوهُ :

⁷⁶³ Deylemî, *el-Firdevs*, V, 510.

⁷⁶⁴ Taberânî, *Müsnedü'ş-Şamiyyin*, II, 71; Deylemî, *el-Firdevs*, V, 510 (8920).

Taberî, *Târîh* 'inde⁷⁶⁵ ve İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*'sinde bana ulaştığına göre 'beleşani' diye naklettiğinden isnadı zayıftır.⁷⁶⁶

245.HADİS: MEHDİ ALEYHİSSELAM

لَا تَزُولُ الدُّنْيَا حَتَّى يَبْعَثَ اللَّهُ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ بَيْتِي اسْمُهُ يُوَافِقُ اسْمِي وَاسْمُ أَبِيهِ يُوَافِقُ اسْمَ

أَبِي فَيَمْلَأُ الْأَرْضَ قِسْطًا وَعَدْلًا كَمَا مَلِئْتُ جَوْزًا وَظُلْمًا

“Dünyanın sonu gelmeden önce Allah Teâla benim Ehl-i Beytimden birini gönderecektir. İsmi benim ismime, babasının ismi babamın ismine uyacaktır. Bu şahıs, zulüm ve kötülükle dolu olan yeryüzünü adalet ve güzellikle dolduracaktır.”

Ebû Dâvûd *Sünen*'inde Abdullah b. Ebî Katade'den (r.a.) rivayet etmiş ve muhakkiki hasen sahîh demiştir.⁷⁶⁷

246.HADİS: MEHDİ ALEYHİSSELAM VE ASHÂB-I KEHF

إِنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ يَكُونُونَ أَعْوَانَ الْمَهْدِيِّ

“Ashâb-ı kehf, Mehdi'nin yardımcıları olacaktır.”

İbn Merdüyeh'nin Abdullah b. Abbâs'dan (r.a.) tefsirinde rivayet edildiğini, senedinin de zayıf olduğunu İbn Hacer *Fethu'l-Bârî*'sinde söyler.⁷⁶⁸

247.HADİS: EHL-İ SÜNNET ÜZERE OLMANIN ÖNEMİ

إِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ تَفَرَّقَتْ عَلَى اثْنَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً كُلُّهُمْ فِي النَّارِ إِلَّا وَاحِدَةً مِنْهَا وَسَفَّتْ رِقَ

أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً كُلُّهَا فِي النَّارِ إِلَّا فِرْقَةً وَاحِدَةً، قَالُوا: وَمَنْ هَذِهِ الْفِرْقَةُ النَّاجِيَةُ يَا رَسُولَ

اللَّهِ؟ قَالَ: هُمْ عَلَى مَا أَنَا عَلَيْهِ وَأَصْحَابِي

⁷⁶⁵ Taberî, *Târîhu't-Taberî*, I, 234.

⁷⁶⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VI, 385.

⁷⁶⁷ Ebû Dâvûd, *Mehdi*, 4 (Muhakkık notu).

⁷⁶⁸ İbn Hacer, *Fethu'l-Barî*, VI, 503.

“İsrailoğulları yetmiş iki fırkaya bölündüler. Bunlardan biri dışında diğerlerinin hepsi cehenneme girecektir. Benim ümmetim de yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır Bunların da biri dışında hepsi cehenneme girecektir.

Bunun üzerine sahâbe-i kiram,

-Ya Rasulallah! Kurtuluşa eren bu fırka hangisidir, diye sormuş, Peygamberimiz (s.a.v.) onlara şöyle cevap vermişti: -Onlar benim ve ashabımın yolunu takip edenlerdir”

Tirmizî'nin Sünen'inde Abdullah b. Amr'dan (r.a.) rivayet ettiği bu hadis daha öncede geçmiştir.⁷⁶⁹

381.MEKTUP

248.HADİS: FİTNE TEHLİKESİ

إِنَّ بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ فِتْنًا كَقَطْعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ يُصْبِحُ الرَّجُلُ فِيهَا مُؤْمِنًا وَيُمْسِي كَافِرًا، وَيُمْسِي مُؤْمِنًا وَيُصْبِحُ كَافِرًا الْقَاعِدُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْقَائِمِ وَالْمَاشِي فِيهَا خَيْرٌ مِنَ السَّاعِي فَكَسِّرُوا فِيهَا قَسِيكُمْ وَأَقْطَعُوا فِيهَا أَوْتَارَكُمْ وَاضْرِبُوا سُيُوفَكُمْ بِالْحِجَارَةِ فَإِنْ دَخَلَ عَلَى أَحَدٍ مِنْكُمْ فَلْيَكُنْ كَخَيْرِ ابْنِ آدَمَ

“Kıyamete yakın bir zamanda zifiri karanlık geceler gibi fitneler meydana gelecektir. Kişi o zaman güne mümin olarak başlar kâfir olarak akşamlar. Mümin olarak akşamlar kâfir olarak sabahlar. O gün oturan kimse ayakta durandan daha hayırlıdır. Yürüyen kimse koşan kimseden daha hayırlıdır. O gün oklarınızın yaylarınızı kırın, tellerini kesin ve kılıçlarınızı taşa vurun. O gün sizden biri saldırıya uğrarsa, Âdem'in iki oğlundan hayırlısı (Hâbil) gibi olun.”

Ebû Dâvûd⁷⁷⁰ ve İbn Mâce Sünen'lerinde Ebû Mûsa el-Eşârî'den (r.a.) rivayet etmişlerdir.⁷⁷¹ İsnadı sahîhtir.⁷⁷²

⁷⁶⁹ Mükerrer olan bu hadis için bk.: 80 nolu mektup, 62 nolu hadis: مَا أَنَا عَلَيْهِ وَأَصْحَابِي

⁷⁷⁰ Ebû Dâvûd, Fiten, 2.

⁷⁷¹ İbn Mâce, Fiten, 10.

⁷⁷² Ebû Dâvûd, Fiten, 2. (nr. 4259, 4262); İbn Mâce, Fiten, 10. (nr.3961. Muhakkık notları).

382.MEKTUP

249.HADİS: NAMAZ İBADETİNİN ÖNEMİ

أَسْوَأُ النَّاسِ سِرْفَةً الَّذِي يَسْرِقُ مِنْ صَلَاتِهِ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ يَسْرِقُ مِنْ صَلَاتِهِ؟

قَالَ: لَا يَتِمُّ رُكُوعَهَا وَلَا سُجُودَهَا

-Hırsızların en kötüsü namazından çalan kimsedir”

Sahâbe-i Kiram:

-Ya Rasulü Allah! Kişi namazından nasıl çalabilir? diye sordular.

Peygamberimiz (s.a.v.) bu soruya cevaben buyurdular ki:

-Ruku ve secdesini tam olarak yapmaz.”

Ahmed *Müsned*'inde Abdullah b. Ebî Katade'den (r.a.) rivayet etmiş, muhakkiki Şuayb el-Arnaût isnadına sahîh demiştir.⁷⁷³

250.HADİS: NAMAZ İBADETİNİN ÖNEMİ

لَا يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَى صَلَاةِ عَبْدٍ لَا يُقِيمُ فِيهَا صُلْبَهُ بَيْنَ رُكُوعِهَا وَسُجُودِهَا

“Allah rükû ile secdesi arasında belini dik tutmayan kimsenin namazına bakmaz.”

Abdullah b. Mes'ûd'dan (r.a.) eş anlamlı lafızlarla Tirmizî⁷⁷⁴ Nesâî⁷⁷⁵ İbn Mâce⁷⁷⁶ *Sünen*'lerinde rivayet etmişlerdir.⁷⁷⁷ İsnadı sahihtir.⁷⁷⁸

251.HADİS: NAMAZ İBADETİNİN ÖNEMİ

⁷⁷³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXVII, 319. (Muhakkık notu).

⁷⁷⁴ Tirmizî, *Salat*, 84.

⁷⁷⁵ Nesâî, *Tatbik*, 54.

⁷⁷⁶ İbn Mâce, *İkâme*, 16.

⁷⁷⁷ (krş: لَا يُخْرِئُ صَلَاةً لَا يُقِيمُ الرَّجُلُ فِيهَا صُلْبَهُ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ).

⁷⁷⁸ Tirmizî, a.y.84 (265); Nesâî, a.y.54 (1026, 1110); İbn Mâce, *İkâme*,16 (870) (Muhakkık notları).

رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا يُصَلِّي وَلَا يُنِمُّ رُكُوعَهُ وَلَا سُجُودَهُ فَقَالَ: أَمَا تَخَافُ لَوْ

مُتَّ عَلَى ذَلِكَ لَمُتَّ عَلَى غَيْرِ دِينِ مُحَمَّدٍ

“Bir defasında Nebi (s.a.v.), birinin namaz kılarken rükû ve secdesini tam yapmadığını gördü Bunun üzerine onu şu sözleriyle uyardı:

-Bu şekilde namaz kılmaya devam ettiğin takdirde Muhammed'in dininden başka bir din üzere ölmekten korkmuyor musun?”

Ebû Yâ'lâ Müsned'inde Abdullah el-Eş'arî'den (r.a.) rivayet etmiş, muhakkiki isnadının sahîh olduğunu söylemiştir.⁷⁷⁹

252.HADİS: NAMAZ İBADETİNİN ÖNEMİ

لَا تَبِمُ صَلَاةٍ أَحَدِكُمْ حَتَّى يَقُومَ بَعْدَ رُكُوعِهَا بِالتَّمَامِ وَيُثَبِّتَ صُلْبَهُ وَيَسْتَقِرَّ كُلُّ عَضْوٍ مِنْهُ

فِي مَحَلِّهِ

“Sizden biriniz namaz kıldığı vakit, rükû yaptıktan sonra tam olarak ayağa dikilerek belinizi doğrultmalı ve bedeninin bütün organları yerli yerine oturmalıdır. Böyle yapmadıkça o kimsenin kıldığı namaz tamam olmaz.”

Ebû Dâvûd Sünen'inde Rıfâa b. Râfî'den (r.a.) yakın lafızlarla rivayet etmiş, muhakkiki isnadına sahîh demiştir.⁷⁸⁰ Uzunca bir hadisten takti yapılan cümledir.

253.HADİS: NAMAZ İBADETİNİN ÖNEMİ

مَا لَمْ يَفْعُدْ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ وَلَمْ يُقِمِ صُلْبَهُ وَيُثَبِّتْ لَا تَبِمُ صَلَاتُهُ

⁷⁷⁹ Ebû Yâ'lâ, Müsned, XIII, 333. (Muhakkık notu).

⁷⁸⁰ Ebû Dâvûd, Salat, 144. (nr.857, 858. Muhakkık notu):

إنَّهَا لَا تَبِمُ صَلَاةٍ أَحَدِكُمْ حَتَّى يُسَبِّحَ الْوُضُوءَ كَمَا أَمَرَ اللَّهُ تَعَالَى، فَيَغْسِلَ وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ، وَيَمْسَحَ بِرَأْسِهِ وَرِجْلَيْهِ إِلَى الْكَعْبَيْنِ، ثُمَّ يَكْبِرُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَيَحْمَدُهُ، ثُمَّ يَقْرَأُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا أُذِنَ لَهُ فِيهِ وَيَسْتَسِرُّ " فَنَذَكَرُ نَحْوَ حَمَادٍ، قَالَ: "ثُمَّ يَكْبِرُ فَيَسْجُدُ فَيُمَكِّنُ وَجْهَهُ - قَالَ هَمَامٌ: وَرَبَّمَا قَالَ: جِبْهَتَهُ- مِنَ الْأَرْضِ حَتَّى تَطْمَئِنَّ مَفَاصِلُهُ وَتَسْتَرْخِي، ثُمَّ يُكْبِرُ فَيَسْتَوِي قَاعِدًا عَلَى مَقْعَدِهِ وَيَقِيمُ صُلْبَهُ- فَوْصَفَ الصَّلَاةَ هَكَذَا أَرْبَعَ رُكْعَاتٍ حَتَّى فَرَعَ-: لَا تَبِمُ صَلَاةٍ أَحَدِكُمْ حَتَّى يَفْعَلَ ذَلِكَ.

“İki secde arasında oturup belini doğrultarak sabitleştirmedikçe kişinin namazı tamam olmaz.”

İbn Hibbân *Sahîh*’inde Ali b. Şeybân el-Hanefî’den (r.a.) benzer lafızlarla rivayet etmiş, eserin muhakkıki isnadına sahîh demiştir.⁷⁸¹

254.HADİS: NAMAZ İBADETİNİN ÖNEMİ

لَوْ مِتَّ عَلَى ذَلِكَ لَا يُقَالُ لَكَ مِنْ أُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ

“Sen eğer bu hal üzere (namaz kılmaya devam ederek) ölürsen, kıyamet günü seni benim (Muhammed’in) ümmetinden saymazlar.”

Ebû Yâ’lâ *Müsned*’inde Abdullah el-Eş’arî’den (r.a.) yakın lafızlarla rivayet etmiş, eserin muhakkıki isnadına sahîh demiştir.⁷⁸²

255.HADİS: NAMAZ İBADETİNİN ÖNEMİ

يَكُونُ شَخْصٌ يُصَلِّي سِتِّينَ سَنَةً وَلَا تُقْبَلُ وَاحِدَةً مِنْ صَلَوَاتِهَا وَهُوَ شَخْصٌ لَا يُتِمُّ رُكُوعَهَا

وَلَا سُجُودَهُ

“Öyle kimseler vardır ki, altmış sene namaz kılmıştır. Fakat kıldığı namazlardan biri bile kabul edilmeye layık değildir. Çünkü kılarken namazına özen göstermemiş rukû ve secdesini tam olarak yerine getirmemiştir.”

Ebû Yâ’lâ *Müsned*’inde Abdullah El-eşarî’den (r.a.) yakın lafızlarla rivayet etmiş, eserin muhakkıki isnadına sahîh demiştir.⁷⁸³ Rivayette geçen ‘altmış sene’ ifadesi bir sonraki hadiste gelecek olan ‘kırk sene’ lafızları gibi kesretten kinayedir.

⁷⁸¹ İbn Hibbân, *es-Sahîh*, V, 217. (nr. 1891 Muhakkık notu):

... لَا يُقَرُّ صَلْبُهُ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ، فَقَالَ: «إِنَّهُ لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يُتِمَّ صَلْبَهُ»

⁷⁸² Ebû Yâ’lâ, *Müsned*, XIII, 139-140. (nr. 7184 Muhakkık notu):

«لَوْ مَاتَ عَلَى مَا هُوَ عَلَيْهِ لَمَاتَ عَلَى غَيْرِ مِلَّةٍ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَتَمُّوا الرُّكُوعَ وَالسُّجُودَ، فَإِنَّ مَثَلِ

الَّذِي لَا يُتِمُّ رُكُوعَهُ وَلَا سُجُودَهُ مَثَلُ الْجَائِعِ لَا يَأْكُلُ إِلَّا التَّمْرَةَ وَالتَّمْرَتَيْنِ، لَا تُغْنِيَانِ عَنْهُ شَيْئًا»

⁷⁸³ Ebû Yâ’lâ, *Müsned*, XIII, 333. (nr. 7350 Muhakkık notu):

... فَأَتَمُّوا الرُّكُوعَ وَالسُّجُودَ، فَإِنَّ مَثَلِ الَّذِي لَا يُتِمُّ رُكُوعَهُ وَلَا سُجُودَهُ مَثَلُ الْجَائِعِ لَا يَأْكُلُ إِلَّا التَّمْرَةَ وَالتَّمْرَتَيْنِ، لَا

تُغْنِيَانِ عَنْهُ شَيْئًا

256.HADİS: NAMAZ İBADETİNİN ÖNEMİ

مَا صَلَّيْتَ فِي هَذِهِ الْأَرْبَعِينَ سَنَةً لَوْ مِتَّ لَمَتَّ عَلَيَّ غَيْرَ سَنَةِ مُحَمَّدٍ

“Sen bu kırk seneden beri hiç namaz kılmamışsın. Bugün ölecek olsan Muhammed’in (s.a.v.) sünneti üzere ölmüş olmazdın.”⁷⁸⁴

Buhârî *Sahîh*’inde Zeyd b. Vehb’den (r.a.) rivayet etmiştir.⁷⁸⁵

257.HADİS: NAMAZ İBADETİNİN ÖNEMİ

إِذَا صَلَّى الْمُؤْمِنُ وَأَحْسَنَ صَلَاتَهُ وَأَتَمَّ رُكُوعَهُ وَسُجُودَهُ يَكُونُ لِصَلَاتِهِ بَشَاشَةٌ وَنُورٌ فَتَعْرُجُ
بِهَا الْمَلَائِكَةُ إِلَى السَّمَاءِ وَتَدْعُو الصَّلَاةَ لِلْمُصَلِّيِّ وَتَقُولُ حَفْظَكَ اللَّهُ كَمَا حَفَظْتَنِي فَإِنْ لَمْ يُحْسِنْ
أَدَاءَ الصَّلَاةِ تَكُونُ تِلْكَ الصَّلَاةُ ظُلْمَانِيَّةً فَتَكْرَهُهَا الْمَلَائِكَةُ وَلَا يَعْرُجُونَ بِهَا إِلَى السَّمَاءِ فَتَدْعُو
الصَّلَاةَ عَلَى الْمُصَلِّيِّ دُعَاءَ الشَّرِّ وَتَقُولُ ضَيَّعَكَ اللَّهُ تَعَالَى كَمَا ضَيَّعْتَنِي

“Bir mümin namazını güzelce kılar; rükû ve secdesini tam olarak yaparsa, o kimsenin namazı parlaklık ve nura sahip olur. Sonra melekler o namazı alıp semaya yükseltirler. Namaz semada o mümin için hayır dua ederek şöyle der:

-Sen, (namazın şartlarına dikkat ederek) beni nasıl muhafaza ettiysen Allah da seni muhafaza etsin!

Şayet namazını güzelce kılmaz ise, namazı kapkara kesilir. Melekler bu namazı çirkin görür ve onu semaya yükseltmezler. Bunun üzerine o namaz kendini kılan kişiye beddua eder ve şöyle der:

-Sen, (namazın şartlarına uymayarak) beni nasıl zayı ettiysen Allah da seni zayı etsin!”

⁷⁸⁴ Zeyd b.Vehb’in rivayetine göre Huzeýfe (r.a.), namaz kılmakta olan bir adam görür. Bu adam rükû ve secdesini tam olarak yerine getirmemektedir. Namazdan sonra bu adamı çağırır ve kendisine kaç seneden beri namaz kıldığını sorar. Adam kırk yıldan beri namaz kıldığını söyler. Bunun üzerine Huzeýfe (r.a.) ona yukarıdaki hadisi aktarır. Buhârî, Salât, 26.

⁷⁸⁵ Buhârî, Salât 26: مَا صَلَّيْتَ وَلَوْ مِتَّ مِتَّ عَلَيَّ غَيْرَ الْفِطْرَةِ الَّتِي فَطَرَ اللَّهُ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْهَا

Tayâlisî *Müsned*'inde ⁷⁸⁶ ve Beyhakî *Şuabü'l-Îmân*'da Ubade b. El-Sâmet'den (r.a.) yakın lafızlarla rivayet etmişlerdir. ⁷⁸⁷ İsnadı sahîhtir. ⁷⁸⁸

258.HADİS: SÜNNETİN ÖNEMİ VE İHYÂSI

مَنْ أَحْيَا سُنَّتِي بَعْدَ أَنْ أُمِيتَتْ فَلَهُ ثَوَابُ مِائَةِ شَهِيدٍ

“Her kim benim ölmüş bir sünnetimi ihya ederse, onun için yüz şehit sevabı vardır.”

Tirmizî *Sünen*'inde Enes b. Mâlik'den (r.a.) farklı lafızlarla rivayet etmiş ve “hasen-garib” hükmünü vermiştir. ⁷⁸⁹

Hadisi eş anlamlı lafızlarla Deylemî *Firdevs*'inde Abdullah b. Abbâs'dan (r.a.) rivayet etmiştir. ⁷⁹⁰ Bu hadis 517 nolu mektupta مَنْ أَحْيَا سُنَّةَ مِائَةٍ فَلَهُ ثَوَابُ مِائَةِ شَهِيدٍ Bu hadis 517 nolu mektupta lafızlarıyla tekrar zikredilmiştir.

259.HADİS: NAMAZDA SAFLARIN DÜZENLİ TUTULMASININ ÖNEMİ

تَسْوِيَةُ الصُّفُوفِ مِنْ إِقَامَةِ الصَّلَاةِ

“Safların düzeltilmesi namazın dosdoğru kılınmasının bir gereğidir.”

Sahîhayn'de Enes b. Mâlik'den (r.a.) yakın lafızlarla rivayet edilmiştir. ⁷⁹¹

⁷⁸⁶ Tayâlisî, *Müsned*, I, 479:

مَنْ تَوَضَّأَ فَأَبْلَغَ الوُضُوءَ ثُمَّ قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ فَأَتَمَّ رُكُوعَهَا، وَسُجُودَهَا وَالْقِرَاءَةَ فِيهَا، قَالَتِ الصَّلَاةُ: حَفِظَكَ اللهُ كَمَا حَفِظْتَنِي، ثُمَّ صُعِدَ بِهَا إِلَى السَّمَاءِ وَلَهَا صَوٌّ وَنُورٌ فُقِّبَتْ لَهَا أَبْوَابُ السَّمَاءِ حَتَّى تَنْتَهِيَ بِهَا إِلَى اللهِ فَتَشَقُّعُ لِصَاحِبِهَا، وَإِذَا لَمْ يُتِمَّ رُكُوعَهَا، وَلَا سُجُودَهَا، وَلَا الْقِرَاءَةَ فِيهَا قَالَتْ: ضَيَّعَكَ اللهُ كَمَا ضَيَّعْتَنِي...

⁷⁸⁷ Beyhakî, *Şuabü'l-Îmân*, IV, 501 (nr.2871). (krş: Tayâlisî rivayetiyle aynıdır).

⁷⁸⁸ Suyûtî, *el-Câmiu's-Sağîr*, s. 28; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, I, 249 (nr.364).

⁷⁸⁹ Tirmizî, *İlim*, 16, 2677, 2678.:

مَنْ أَحْيَا سُنَّةَ مَنْ سُنَّتِي قَدْ أُمِيتَتْ بَعْدِي، فَإِنَّ لَهُ مِنَ الأَجْرِ مِثْلَ مَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَجُورِهِمْ شَيْئًا ... وَمَنْ أَحْيَا سُنَّتِي فَقَدْ أَحْبَبَنِي، وَمَنْ أَحْبَبَنِي كَانَ مَعِي فِي الْجَنَّةِ...

⁷⁹⁰ Deylemî, *el-Firdevs*, IV, 198, 6608: المتمسك بسنتي فساد أمتي له أجر مائة شهيد

⁷⁹¹ Buhârî, *Ezan*, 74; Müslim, *Salat*, 433.: سَوُّوا صُفُوفَكُمْ، فَإِنَّ تَسْوِيَةَ الصُّفُوفِ مِنْ إِقَامَةِ الصَّلَاةِ

260.HADİS: GÜNAHINDAN TÖVBE EDEN KİMSE HİÇ GÜNAH İŞLEMEMİŞ GİBİDİR

التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ

“Günahından tövbe eden kimse hiç günah işlememiş gibidir”

İbn Mâce *Sünen*'inde Abdullah b. Mes'ûd'dan (r.a.) rivayet etmiş, eserin muhakkık isnadına hasen demiştir.⁷⁹²

261.HADİS: DUA, ZİKİR VE TESBİHATIN ÖNEMİ

مَنْ نَزَلَ مَنْزِلًا ثُمَّ قَالَ أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ لَا يَضُرُّهُ شَيْءٌ حَتَّى

ارْتَحَلَ مِنْ مَنْزِلِهِ ذَلِكَ

“Bir yerde konaklayan kimse, ‘Euzü bi kelimetillehi’ t-tâmmâti min şerri mâ halak’ (yarattığı şeylerin şerrinden Allah’ın tam olan kelimelerine sığınırım) derse, o konakladığı yerden ayrılana kadar ona hiçbir şey zarar vermez.”

Müslim *Sahîh*'inde Havle bt. Hakîm'den (r.a.) rivayet etmiştir.⁷⁹³

403.MEKTUP

262.HADİS: ALLAH (C.C.) AİLESİNE İYİLİĞİ DOKUNANLARI SEVER

الْخَلْقُ عِيَالُ اللَّهِ وَأَحَبُّ الْخَلْقِ إِلَى اللَّهِ مَنْ أَحْسَنَ إِلَى عِيَالِهِ

“Yaratılan (İnsanlar) Allah’ın ailesi yerindedir. Allah’ın en çok sevdiği kimse Allah’ın ailesine en fazla iyiliği dokunan kimsedir.”

⁷⁹² İbn Mâce, Zühd, 30. (nr.4250. Muhakkık notu).

⁷⁹³ Müslim, Zikir, 2708.

Taberânî *Kebîr*'inde⁷⁹⁴ ve Deylemî *Firdevs*'inde⁷⁹⁵ Abdullah b. Mes'ûd'tan (r.a.); Ebû Ya'lâ *Müsned*'inde⁷⁹⁶ Enes b. Mâlik'den (r.a.) eş anlamlı lafızlarla rivayet etmişlerdir. İsnadı zayıftır.⁷⁹⁷

405.MEKTUP

263.HADİS: PEYGAMBER EFENDİMİZİN (S.A.V.) MUCİZESİ

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَوْمًا يَمْشِي عَلَى طَرِيقٍ فَجَاءَ أَعْرَابِيٌّ فَطَلَبَ مِنْهُ مُعْجِزَةً حَتَّى يُؤْمِنَ فَقَالَ لَهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قُلْ لِهَذِهِ الشَّجَرَةِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ يَطْلُبُكَ! فَتَحَرَّكَتْ وَانْقَلَعَتْ عَنْ مَحَلِّهَا وَجَاءَتْ حَتَّى وَقَفَتْ بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا شَاهَدَ الْأَعْرَابِيُّ هَذَا الْحَالِ أَسْلَمَ وَقَالَ ائْذَنْ لِي أَسْجُدَ لَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ! قَالَ: لَا بَجُورِ السَّجْدَةِ لِعَبْرِ اللَّهِ تَعَالَى لَوْ أَمَرْتُ أَحَدًا أَنْ يَسْجُدَ لِأَحَدٍ لَأَمَرْتُ الْمَرْأَةَ أَنْ تَسْجُدَ لِزَوْجِهَا!

“Bir gün Peygamber Efendimiz (s.a.v.) yolda yürüyordu. Bir bedevî Hz. Peygamber'in yanına gelerek iman etmek için kendisinden mucize göstermesini istedi. Resul-i Ekrem (s.a.v.) ona şöyle buyurdu:

-Git şu ağaca, Rasulü Allah seni istiyor, de!

(O da gidip söyleneni yerine getirdi) Bunun üzerine ağaç köklerinden kopup Rasulü Allah'a doğru geldi ve Efendimiz'in önünde durdu. Bunu gören bedevi Müslüman oldu ve Peygamberimiz'e dönerek,

-İzin verin, size secde edeyim ey Allah'ın Resülü! dedi. Peygamberimiz de şöyle buyurdu:

⁷⁹⁴ Taberânî, *el-Kebîr*, X, 105. (nr.10033): الخُلُقُ كُلُّهُمُ عِيَالُ اللَّهِ، فَأَحَبُّ الخُلُقِ إِلَى اللَّهِ أَنْفَعُهُمْ لِعِيَالِهِ

⁷⁹⁵ Deylemî, *el-Firdevs*, II, 201: الخُلُقُ كُلُّهُمُ عِيَالُ اللَّهِ، وَأَحَبُّ الخُلُقِ أَنْفَعُهُمْ لِعِيَالِهِ

⁷⁹⁶ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VI, 65, 106, 194: الخُلُقُ عِيَالُ اللَّهِ، فَأَحَبُّهُمْ إِلَى اللَّهِ أَنْفَعُهُمْ لِعِيَالِهِ

⁷⁹⁷ Taberânî, *el-Kebîr*, X, 105. (nr.10033); Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VI, 65, 106, 194 (Muhakkık notları); Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, VIII, 349.

-Allah Teâla'dan başkasına secde etmek helal olmaz. Eğer bir kimsenin başka bir insana secde etmesini emretseydim, kadının kocasına secde etmesini emrederdim!”

Dârimî Sünen’inde Abdullah b. Ömer ve Cabir b. Abdullah’dan (r.a.) iki farklı tarikile hadisin ilk kısmını rivayet etmiş, ⁷⁹⁸ eserin muhakkık isnadına sahîh demiştir. ⁷⁹⁹ Hadisin son kısmını Tirmizî Ebu Hüreyre’den (r.a.) rivayet ederken, ⁸⁰⁰ İbn Mâce’de Hz. Aişe ve Abdullah b. Ebi Evfa’dan (r.a.) ayrı tariklerle Sünen’lerinde rivayet etmişlerdir. ⁸⁰¹ İsnadları hasen sahîhtir. ⁸⁰² Hadis farklı lafızlarla başka kaynaklarda da geçmektedir. ⁸⁰³ Uzunca üç ayrı hadisten takti yapılarak cem edilmiş bir rivayettir.

409.MEKTUP

264.HADİS: HZ. SA’D B. MUAZ’IN FAZİLETİ

لَوْ نَزَلَ الْعَذَابُ لَمَا نَجَّى غَيْرُ عُمَرَ وَسَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ

“Eğer bir azap inseydi Ömer ve Sad b. Muaz’dan başka kimse bundan kurtulamazdı.”

⁷⁹⁸ Darimî, Mukaddime, 4:

كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فِي سَفَرٍ فَأَقْبَلَ أَعْرَابِيٌّ فَلَمَّا دَنَا مِنْهُ، قَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَيْنَ تُرِيدُ؟» قَالَ: إِلَى أَهْلِي قَالَ: «هَلْ لَكَ فِي خَيْرٍ؟» قَالَ: وَمَا هُوَ؟ قَالَ: «تَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ» فَقَالَ: وَمَنْ يَشْهَدُ عَلَيَّ مَا تَقُولُ؟ قَالَ: «هَذِهِ السَّلْمَةُ» فَدَعَاهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهِيَ بِشَاطِئِ الْوَادِي فَأَقْبَلَتْ تُحْدِ الْأَرْضَ حُدًّا حَتَّى قَامَتْ بَيْنَ يَدَيْهِ، فَاسْتَشْهَدَهَا ثَلَاثًا، فَشْهَدَتْ ثَلَاثًا أَنَّهُ كَمَا قَالَ، ثُمَّ رَجَعَتْ إِلَى مَنْبَتِهَا...

...فَقَالَ: " يَا جَابِرُ انْطَلِقْ إِلَى هَذِهِ الشَّجَرَةِ فَقُلْ: يُقُولُ لِكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْحَقِّي بِصَاحِبَتِكَ حَتَّى

أَجْلِسَ خَلْفُكُمَا "، قَالَ: فَفَعَلْتُ فَرَجَعَتْ إِلَيْهَا فَجَلَسَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَلْفَهُمَا، ثُمَّ رَجَعْنَا إِلَى مَكَانِهِمَا...

⁷⁹⁹ Darimî, Mukaddime, 4. (nr.16,17 Muhakkık notu).

⁸⁰⁰ Tirmizî, Rıza', 10.(krş: لَوْ كُنْتُ أَمْرًا أَحَدًا أَنْ يَسْجُدَ لِأَحَدٍ لِأَمْرَتِ الْمَرْأَةِ أَنْ تَسْجُدَ لِزَوْجِهَا).

⁸⁰¹ İbn Mâce, Nikah, 4: لَوْ أَمْرَتْ أَحَدًا أَنْ يَسْجُدَ لِأَحَدٍ، لِأَمْرَتِ الْمَرْأَةِ أَنْ تَسْجُدَ لِزَوْجِهَا

...لو أمرت أحدا أن يسجد لغير الله لأمرت المرأة أن تسجد لزوجها...

⁸⁰² Tirmizî, Rıza', 10. 1159; İbn Mâce, Nikah, 4. (nr. 1852, 1853 Muhakkık notları).

⁸⁰³ Dârimî, Salat, 159, 1504, 1505; Hâkim, el-Müstedrek, II, 206 nr.2768, IV, 190, nr.7325, nr.7326; Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, VII, 134-135, 475, 477.

Taberî *Câmiu'l-beyân*'ında Said b. Zeyd ve İbn İshâk'dan (r.a.) iki farklı tarikten yaklaşık lafızlarla rivayet etmiştir.⁸⁰⁴ Eserin muhakkiki İbn İshâk'ın tariki için 'bu haberi İbn Hişâm'ın *Sîre*'sinde ulaşamadım der.⁸⁰⁵

265.HADİS: PEYGAMBER EFENDİMİZİN (S.A.V.) NAMAZDA SEHVI

أَنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَلَّمَ فِي رُبَاعِيٍّ الْقَرَضِ عَلَى رُكْعَتَيْنِ فَقَالَ لَهُ ذُو الْيَدَيْنِ أَقْصُرْتَ

الصَّلَاةُ أَمْ نَسِيتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟

"Peygamberimiz dört rekâtlık bir farz namazını iki rekât kıldırmıştı. Zülyedeyn lakaplı bir sahâbi kendisine şöyle sordu:

*-Ya Rasûlüllah! Namaz mı kısaldı, yoksa siz mi unuttunuz?*⁸⁰⁶

Sahîhayn'de Ebû Hüreyre'den (r.a.) takdim-te'hir ile rivayet edilmiştir.⁸⁰⁷

266.HADİS: ASHÂB-I KİRAMIN ÜSTÜNLÜĞÜ

لَا يَدْخُلُ النَّارَ أَحَدٌ مِّنْ بَايَعِ تَحْتَ الشَّجَرَةِ

"Ağacın altında biat edenlerden hiç kimse cehenneme girmeyecektir"

Tirmizî *Sünen*'inde Cabir b. Abdullah'dan (r.a.) rivayet etmiş hasen sahîh hükmünü vermiştir.⁸⁰⁸ İsnadı sahihtir.⁸⁰⁹

412.MEKTUP

⁸⁰⁴ Bedir gazvesinde "Eğer Allah'ın daha önce verilmiş bir hükmü olmasaydı, aldığımız şey (fidye)den dolayı size büyük bir azap dokunurdu" [enfal-68] ayetine müteakiben Allah Resulü'nün (s.a.v.) bu hadisi söylediği bildirilmiştir. 16319 nolu hadisle Hz Ömer, 16320 nolu hadisle Sad b. Muaz hadislerini Taberî rivayet etmiştir. Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Tevil-i Ayi'l-Kur'an*, XIV, 71.

⁸⁰⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Tevil-i Ayi'l-Kur'an*, XIV, 71.

⁸⁰⁶ Zülyedeyn hadisi diye bilinir. (Ellerinin uzun olması sebebiyle kendisine Zülyedeyn denilen bu Sahâbenin soru sorması üzerine, kendisinin haklı olduğu anlaşılınca Peygamberimiz (s.a.v.) kalkıp iki rekât daha kılarak namazı tamamlamış ve namazın sonunda sehiv secdesi yapmıştır. Buhârî, Ezan, 69; Müslim, Mesacid, 573.

⁸⁰⁷ Buhârî, Ezan, 69; Müslim, Mesacid, 573.: قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَنْسِيتَ أَمْ قَصُرْتَ الصَّلَاةُ؟

فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَقْصُرْتَ الصَّلَاةُ أَمْ نَسِيتَ؟

⁸⁰⁸ Tirmizî, Menâkıb, 58.

⁸⁰⁹ Tirmizî, Menâkıb, 58. (nr. 3860. Muhakkık notu).

267.HADİS: PEYGAMBER EFENDİMİZİN (S.A.V.) YÜCE MAKAMI

إِنَّ أَشَدَّ النَّاسِ بَلَاءً الْأَنْبِيَاءُ ثُمَّ الصَّالِحُونَ ثُمَّ الْأَمْثَلُ فَلَا مَثَلُ

“İnsanlar arasında en şiddetli belalara uğrayanlar peygamberler, sonra Salihler, sonra bunlara en fazla benzeyenler ve sonra yine onlara en fazla benzeyenlerdir.”

Tirmizî *Sünen*'inde Sa'd b. Ebû Vakkas'dan (r.a.) yakın lafızlarla rivayet etmiş ve hasen sahîh hükmünü vermiştir.⁸¹⁰ Aynı ravi ve Ebû Saîd el-Hudrî'den farklı tariklerle İbn Mâce'de *Sünen*'inde rivayet etmiş, eserin muhakkık isnadına sahîh demiştir.⁸¹¹

268.HADİS: PEYGAMBER EFENDİMİZİN (S.A.V.) YÜCE MAKAMI

إِنَّ مِحْنَةَ أَبِيكَ هِيَ هَذِهِ فَقَطُّ لَا مَكْرُوهَ بَعْدَ ذَلِكَ

“Babanın bütün cefası bundan ibarettir. Bundan sonra daha acı çekmeyecek.” Buhârî *Sahîh*'inde Enes b. Mâlik'den (r.a.) yakın lafızlarla rivayet etmiştir.⁸¹²

269.HADİS: DUA, ZİKİR VE TESBİHATIN ÖNEMİ

اللَّهُمَّ لَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ

“Ey Allah'ım! Beni göz açıp kapayacak kadar bir süre için bile nefsimi bırakma.”

Ebû Dâvûd *Sünen*'inde Abdullah b. Abbas'dan (r.a.) rivayet etmiş, eserin muhakkık isnadına hasen demiştir.⁸¹³ Uzun bir hadisten takti yapılarak alınmış bir cümledir.

⁸¹⁰ Tirmizî, Zühd, 57: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَيُّ النَّاسِ أَشَدُّ بَلَاءً؟ قَالَ: الْأَنْبِيَاءُ ثُمَّ الْأَمْثَلُ فَلَا مَثَلُ

⁸¹¹ İbn Mâce, Fiten, 23: ... أَيُّ النَّاسِ أَشَدُّ بَلَاءً؟ قَالَ: "الْأَنْبِيَاءُ" قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: "ثُمَّ الصَّالِحُونَ..."

⁸¹² Buhârî, Megazi, 85: لَيْسَ عَلَى أَبِيكَ كَرْبٌ بَعْدَ الْيَوْمِ

⁸¹³ Ebû Dâvûd, Edeb, 101. (nr.5090. Muhakkık notu).

416.MEKTUP⁸¹⁴

270.HADİS: TEFekkÜR İBADETİNİN ÖNEMİ

تَفَكُّرُ سَاعَةٍ خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةِ سَنَةٍ أَوْ سَبْعِينَ سَنَةً

“Bir anlık tefekkür bir veya yetmiş senelik ibadetten daha hayırlıdır.”

Deylemî *Firdevs*'inde Enes b. Mâlik'den (r.a.) mevkuf olarak ‘seksen yıl’ lafzıyla rivayet edilmiştir.⁸¹⁵ İsnadı zayıftır.⁸¹⁶ Rivayet ayrıca üç farklı tarikle ‘bir gece’ ‘altmış yıl’, ‘seksen yıl’ lafızlarıyla da geçmektedir.⁸¹⁷

421.MEKTUP

271.HADİS: NEFSE KARŞI UYARI

عَادِ نَفْسَكَ فَإِنَّهَا انْتَصَبَتْ لِمُعَادَاتِي

“Nefsini düşman olarak bil. Zira o kendisini bana düşmanlığa adanmıştır.”

Âmidî *el-İhkâm*'ında hadis-i kudsi diyerek isnadsız olarak zikreder.⁸¹⁸

429.MEKTUP

272.HADİS: HZ. EBUBEKİR'İN FAZİLETİ

أَنَّ اللَّهَ بَعَثَنِي إِلَيْكُمْ فَقُلْتُمْ كَذَبْتَ وَقَالَ أَبُو بَكْرٍ صَدَقْتَ وَوَأَسَانِي بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ فَهَلْ أَنْتُمْ

تَارِكُونَ لِي صَاحِبِي

⁸¹⁴ *Mektûbât*'ın üçüncü cildi 413. mektupla başlar. Birinci ciltteki mektup sayısı 313 rakamıyla Bedir ashabına, ikinci ciltte yer alan mektuplar 99'a tekabül etmekle Allah'ın İsimlerinin sayısına, üçüncü ciltteki mektuplar da 114 sayısıyla Kur'an-Kerim'in surelerinin sayısına denk gelmiştir.

⁸¹⁵ Deylemî, *el-Firdevs*, II, 70. (2397): تفكر ساعة في اختلاف الليل والنهار خير من عبادة ثمانين سنة

⁸¹⁶ Irâkî, *el-Muğnî*, I, 1193.

⁸¹⁷ Ebû Nuaym, *el-Hilye*, I, 209; İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*, VII, 190; Beyhakî, *Şuab'ül-İmân*, XIII, 307; İbn Ebû Asım, *es-Sünne*, I, 213.

⁸¹⁸ Âmidî, *el-İhkâm*, I, 149-150.

“Allah beni size peygamber olarak gönderdi. Siz ise bana, ‘Yalan söylüyorsun’ dediniz. Ebûbekir ise, ‘Doğru söylüyorsun’ dedi. Bana canıyla ve malıyla destek oldu. Şimdi siz arkadaşımı bana bırakıyor musunuz?”

Buhârî *Sahîh*'inde Ebû'd-Derdâ'dan (r.a.) rivayet etmiştir.⁸¹⁹

273.HADİS: İSLAM'IN BEŞ ŞARTI

بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ: شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ وَإِقَامَ الصَّلَاةِ

وَإِيْتَاءِ الزَّكَاةِ وَحَجِّ الْبَيْتِ وَصَوْمِ رَمَضَانَ

“İslam beş esas üzerine kurulmuştur. Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna şahadet etmek; namazı kılmak; zekâtı vermek; beyti (Kâbe'yi) hacetmek; ramazan orucunu tutmak.”

Sahîhayn'de Abdullah b. Ömer'den (r.a.) rivayet edilmiştir.⁸²⁰ Hadis takti yapılarak daha önce de zikredilmiştir.⁸²¹

274.HADİS: İSTİĞFARIN ÖNEMİ

طُوبَى لِمَنْ وُجِدَ فِي صَحِيفَتِهِ اسْتِغْفَارٌ كَثِيرٌ

“Amel defterinin sayfaları arasında bol miktarda istiğfar bulunan kimseye ne mutlu!”⁸²²

⁸¹⁹ Buhârî, Fezâil, 5.

⁸²⁰ Buhârî, İman, 1; Müslim, İman, 16. Hıdır, Özcan, *Hadis Deryasından İnciler*, İstanbul, 2011, s. 21-24.

⁸²¹ 260 nolu Mektup, 143 nolu hadis.

⁸²² Hadiste harekelenen fiil edilgen yapıdan etkene değiştirildiğinde cümlenin gramer yapısı gereği şu şekilde yazılması gerekir: طُوبَى لِمَنْ وُجِدَ فِي صَحِيفَتِهِ اسْتِغْفَارًا كَثِيرًا

İbn Mâce⁸²³ ve Nesâî⁸²⁴ *Sünen*'lerinde Abdullah b. Büsr el-Mâzinî'den (r.a.) rivayet etmişlerdir. Hz. Âişe (r.a.) tarikinden de Ebû Nuaym *Hilye*'sinde rivayet etmiştir.⁸²⁵ İsnadı sahihtir.⁸²⁶

275.HADİS: AYETE'L-KÜRSİ'NİN ÖNEMİ

مَنْ قَرَأَ آيَةَ الْكُرْسِيِّ بَعْدَ كُلِّ صَلَاةٍ فَرَضَ لَا يَمْنَعُهُ مِنْ دُخُولِ الْجَنَّةِ إِلَّا الْمَوْتُ

“Her kim farz namazların ardından Ayete'l-Kürsi'yi okursa, ölümden başka o kişiyi cennetten alıkoyabilecek hiçbir şey yoktur.”

Nesâî *Kübrâ*'sında⁸²⁷ ve Taberânî, *Evsat*'ında⁸²⁸ Ebû Umame el-Bâhilî'den (r.a.) eş anlamlı lafızlarla rivayet etmişlerdir. İsnadı hasendir.⁸²⁹

276.HADİS: DUA, ZİKİR VE TESBİHATIN ÖNEMİ

مَنْ قَالَ حِينَ يُصْبِحُ: اللَّهُمَّ مَا أَصْبَحَ بِي مِنْ نِعْمَةٍ أَوْ بِأَحَدٍ مِنْ خَلْقِكَ فَمِنْكَ وَحَدَاكَ لَا

شَرِيكَ لَكَ فَلَكَ الْحَمْدُ وَلَكَ الشُّكْرُ، فَقَدْ أَدَّى شُكْرَ ذَلِكَ الْيَوْمِ، وَمَنْ قَالَهَا حِينَ يُمْسِي أَدَّى

شُكْرَ لَيْلَتِهِ

“Bir kimse sabahleyin kalktığında, ‘Allahümme mâ asbeha bâ min ni’metin ev bi ahadin min halkike feminke vahdeke lâ şerîke leke feleke’l-hamdü veleke’ş-şükürü: Allah’ım! Sabahleyin erdiğim şu nimet -veya yarattıkların arasında erdiğim şu nimet- sadece sendendir. Teksin, Senin ortağın yoktur! Hamd sana, şükür de sanadır’ dese, o

⁸²³ İbn Mâce, Edeb, 57.

⁸²⁴ Nesâî, Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle, I, 330. (كَتَابِهِ yerine صَحِيفَتِهِ) lafzıyla zikredilmiştir.)

⁸²⁵ Ebû Nuaym, *el-Hilye*, X, 395.

⁸²⁶ İbn Mâce, Edeb, 57 (nr. 3818. Muhakkık notu).

⁸²⁷ Nesâî, *el-Kübrâ*, IX, 44 (nr.9848): مَنْ قَرَأَ آيَةَ الْكُرْسِيِّ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ لَمْ يَمْنَعُهُ مِنْ دُخُولِ الْجَنَّةِ إِلَّا أَنْ يَمُوتَ

⁸²⁸ Taberânî, *el-evsat*, VIII, 92-93.

⁸²⁹ İbn Hacer, *Netâicü'l-Efkâr*, II, 294-295.

günün şükürünü yerine getirmiş olur. Bu sözü akşamleyin de söylese, gecenin şükürünü de yerine getirmiş olur."⁸³⁰

Ebû Dâvûd⁸³¹ ve Nesâî⁸³² *Sünen*'lerinde, Taberânî *Kitâbu'd-Duâ*'sında,⁸³³ İbn Hibbân *Sahîh*'inde,⁸³⁴ Buhârî *Târih'ul-kebîr*'inde⁸³⁵ ve Beyhakî *Şuabü'l-îmân*'da⁸³⁶ Abdullah b. Ğanem el-Beyâzî'den (r.a.) rivayet etmişlerdir. İsnadı hasendir.⁸³⁷

277.HADİS: ORUÇ İBADETİNİN ÖNEMİ

الصَّوْمُ جُنَّةٌ مِنْ نَارِ جَهَنَّمَ

"Oruç cehennem ateşine karşı kalkandır."

Tirmizî *Sünen*'inde Ebû Hureyre'den (r.a.) eş anlamlı lafızla rivayet etmiş ve hasen garib hükmünü vermiştir.⁸³⁸ Nesâî⁸³⁹ ve İbn Mâce⁸⁴⁰ *Sünen*'lerinde Osman b. Ebi'l-Âs'dan ayrıca rivayet etmişlerdir. İsnadı sahihtir.⁸⁴¹

278.HADİS: HAC İBADETİNİN ÖNEMİ

الْحَجُّ يَهْدُمُ مَا كَانَ قَبْلَهُ (مِنَ الْمَعَاصِي)

"Hac, ondan önce işlenmiş olan günahları siler."

⁸³⁰ Bu duayı akşamları söylerken "*bu sabah*" kelimesi yerine "*bu akşam*" ifadesi denilmelidir. "*Bu duayı gündüz yapan kimse o günün şükürünü, gece yapan kimse de o gecenin şükürünü eda etmiş olur*" şeklinde de buyrulur.

⁸³¹ Ebû Dâvûd, Edeb, 101.

⁸³² Nesâî, Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle, I, 137 (3).

⁸³³ Taberânî, *ed-Duâ*, I, 933.

⁸³⁴ İbn Hibbân, *es-Sahîh*, III, 142-143.

⁸³⁵ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, VIII, 443.

⁸³⁶ Beyhakî, *Şuab'ül-Îmân*, VI, 211-212.

⁸³⁷ İbn Hacer, *Tahricu Mişkatü'l-Mesabih*, II, 476; *Netâicü'l-Efkâr*, II, 380; Taberânî, *ed-Duâ*, I, 933. (nr.306. Muhakkık notu).

⁸³⁸ Tirmizî, Savm, 55: الصَّوْمُ جُنَّةٌ مِنَ النَّارِ

⁸³⁹ Nesâî, Sıyam 42; Sıyam, 43.

⁸⁴⁰ İbn Mâce, Sıyam, 1.

⁸⁴¹ Nesâî, Sıyam 43 (nr.2231, 2234); İbn Mâce, Sıyam, 1 (nr. 1639), (Muhakkık notları).

Müslim *Sahîh*'inde İbn Şümase el-Mehrî ve Amr b. el-Âs'dan (r.a.) rivayet etmiştir.⁸⁴²

279.HADİS: ÂLİMLERİN UYKUSU İBADETTİR

نَوْمُ الْعُلَمَاءِ عِبَادَةٌ

“Âlimlerin uykusu ibadettir.”

Deylemî *Firdevs*'inde Abdullah b. Ebû Evfâ'dan (r.a.) merfu olarak rivayet etmiştir.⁸⁴³ İsnadı zayıftır.⁸⁴⁴

430.MEKTUP

280.HADİS: HİÇBİR ZAMAN ZORLUK İKİ KOLAYLIĞA GALİP GELMEZ

لَنْ يَغْلِبَ عُسْرٌ يُسْرَيْنِ

Ebû Ubeyde El-Cerrah'ın (r.a.) Hz. Ömer'e yazdığı mektuba cevaben Hz. Ömer (r.a.) şöyle yazmıştır: “Hiçbir zaman zorluk iki kolaylığa galip gelemez.”

Zeyd b. Eslem'den (r.a.) Mâlik b. Enes *Muvatta*'da rivayet etmiştir.⁸⁴⁵

281.HADİS: EY DÂVÛD! BENİ İSTEYENİ GÖRDÜĞÜNDE ONUN HİZMETKÂRI OL!

يَا دَاوُدُ إِذَا رَأَيْتَ لِي طَالِبًا فَكُنْ لَهُ حَادِمًا

“Ey Dâvûd! Beni isteyenini gördüğün zaman onun hizmetkârı ol.”

---

⁸⁴² Müslim, İman, 121.

⁸⁴³ Deylemî, *el-Firdevs*, IV, 247.

⁸⁴⁴ Deylemî, *el-Firdevs*, IV, 247, nr.6731 (Muhakkık notu); Aclûnî, *Keşfu'l-Hafa*, II, 325, 329 (nr. 2839, 2865).

⁸⁴⁵ *Muvatta*, III, 633.

Bu hadis-i kudsiyi Beyhakî *Şuabü'l-Îmân*'da,⁸⁴⁶ İbn Asâkir *Târîhu Dımaşk*'de⁸⁴⁷ ve Ebû Nuaym *Hilye*'sinde Abdülaziz b. Ömer'den (rh.a.) rivayet etmişlerdir.⁸⁴⁸

433.MEKTUP

282.HADİS: TEVEKKÜL ETMENİN BÜYÜK ÖNEMİ

يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِي سَبْعُونَ أَلْفًا بِغَيْرِ حِسَابٍ فَقَالُوا: مَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: الَّذِينَ

لَا يَكْتُمُونَ وَلَا يَسْتَرْفُونَ وَعَلَى رَحْمَتِ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ

“-Ümmetimden yetmiş bin kişi hesaba çekilmeden cennete girecektir! Bunun üzerine Sahâbe-i kiram,

-Onlar kimlerdir” diye sorunca Rasulüallah (s.a.v.) şöyle buyurur:

-Onlar efsun ve dağlama yaptırmayıp Rablerine tevekkül edenlerdir.”

Sahîhayn'de Abdullah b. Abbâs ve Ebû Hureyre'den (r.a.) iki farklı tarikle yaklaşık lafızlarla rivayet edilmiştir.⁸⁴⁹

Uzunca bir hadisten takti yapılarak alınmış bir cümledir.

436.MEKTUP

283.HADİS: HZ. EBUBEKİR'İN FAZİLETİ

أَرْحَمُ أُمَّتِي بِأُمَّتِي أَبُو بَكْرٍ

“Ümmetim içinde ümmetime karşı en merhametli olan kimse Ebû Bekr'dir.”

⁸⁴⁶ Beyhakî, *Şuab'ül-Îmân*, XII, 337 (nr.9482).

⁸⁴⁷ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, XXXVI, 335.

⁸⁴⁸ Ebû Nuaym, *el-Hilye*, X, 193-194.

⁸⁴⁹ Buhârî, *Rikak*, 50; Müslim, *İman*, 217-218:

... قَالَ: هَؤُلَاءِ أُمَّتُكَ، وَهَؤُلَاءِ سَبْعُونَ أَلْفًا قُدَّامَهُمْ لَا حِسَابَ عَلَيْهِمْ وَلَا عَذَابَ، قُلْتُ: وَمَنْ؟ قَالَ: كَانُوا لَا يَكْتُمُونَ،

وَلَا يَسْتَرْفُونَ، وَلَا يَتَطَرَّوْنَ، وَعَلَى رَحْمَتِ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ...

Tirmizî *Sünen*'inde Enes b. Mâlik'den (r.a.) rivayet etmiş ve hasen sahîh hükmünü vermiştir.⁸⁵⁰

284.HADİS: BEDİR EHLİNİN FAZİLETİ

إِنَّ اللَّهَ أَطَّلَعَ عَلَى أَهْلِ بَدْرٍ فَقَالَ اْعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ فَإِنِّي قَدْ عَفَرْتُ لَكُمْ

"Allah Teâla Bedir ehlinin hâline muttali oldu da: "Dilediğinizi yapın, sizleri mağfiret etmişim." buyurdu.

Sahîhayn'de Hz. Ali'den (r.a.) yakın lafızlarla rivayet edilmiştir.⁸⁵¹

445.MEKTUP

285.HADİS: PEYGAMBER EFENDİMİZİN (S.A.V.) YÜCE MAKAMI

مَا مِنْ ابْنِ آدَمَ إِلَّا وَمَعَهُ قَرِينٌ مِنَ الْجِنَّ قَالُوا وَمَعَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: نَعَمْ وَلَكِنْ أَعَانِنِي

اللَّهُ عَلَيْهِ فَأَسْلِمُ (فَأَسْلَمَ)

"Hiçbir Âdemoğlu yoktur ki beraberinde, kendisinden hiç ayrılmayan bir cin (şeytan) olmasın. *Sahâbe-i Kiram*,

-Sizin yanınızda da var mı, ey Allah'ın Resûlü? diye sorduklarında şöyle cevap vermiştir:

-Evet, var ancak Allah bana yardım etti ve benim şeytanım Müslüman oldu."⁸⁵²

Müslim *Sahîh*'inde Hz. Âişe ve Abdullah b. Mes'ûd'dan (r.a.) iki farklı tarikle yakın lafızlarla rivayet etmiştir.⁸⁵³

⁸⁵⁰ Tirmizî, Menâkıb, 33.

⁸⁵¹ Buhârî, Megazi, 48; Müslim, Fezâilu's-Sahabe, 2494:

إِنَّهُ قَدْ شَهِدَ بَدْرًا، وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ اللَّهَ أَطَّلَعَ عَلَى مَنْ شَهِدَ بَدْرًا فَقَالَ: اْعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ فَقَدْ عَفَرْتُ لَكُمْ

⁸⁵² Hadiste geçen en son kelime فاسلم mütekellim (birinci tekil şahıs) şekliyle düşünülürse mânânın "Evet, var ancak Allah bana yardım etti ve ben ondan (şerrinden) korunuyorum" gibi tercümesi daha uygundur. Ancak rivâyet mâzî (geçmiş zaman) şekliyle ise -ki böylesi meşhurdur- bu durumda Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Evet var ancak Allah bana yardım etti ve benim şeytanım Müslüman oldu."

⁸⁵³ Müslim, Sıfatü'l-kıyame, 2814, 2815:

453.MEKTUP

286.HADİS: PEYGAMBERİMİZİN (S.A.V.) ELİ KADINLARIN ELİNE DOKUNMAMIŞTIR

كَانَتْ بَيْعَةُ النِّسَاءِ مُجَرَّدَ الْقَوْلِ لَمْ تَمَسَّ يَدُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدِ النِّسَاءِ الْبَايَعَاتِ

أَصْلًا

“Kadınlarıñki sözlü biat idi... Efendimiz'in (s.a.v.) eli, biat eden kadınların hiçbirinin eline dokunmadı.”

Sahîhayn'de Hz. Âişe'den (r.a.) yakın lafızlarla rivayet edilmiştir.⁸⁵⁴

287.HADİS: ŞİRKİN TEHLİKESİ

الشِّرْكُ فِي أُمَّتِي أَحْقَى مِنْ دَيْبِ النَّمْلَةِ الَّتِي تَدْبُ فِي لَيْلَةٍ ظَلَمَاءَ عَلَى صَخْرَةِ سَوْدَاءَ

“Ümmetim için şirk, zifiri karanlık gecede, siyah bir kayanın üzerinde hareket eden bir karıncanın kıpırtısından daha gizlidir.”

Buhârî el-Edebü'l-Müfred'de Ma'kıl b. Yesar'dan (r.a.) hadisin ilk yarısını rivayet etmiş, eserin muhakkık isnadı için sahîh demiştir.⁸⁵⁵ Ahmed Müsned'inde⁸⁵⁶

مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ، إِلَّا وَقَدْ وَكَّلَ بِهِ قَرِينُهُ مِنَ الْجِنَّ «وَأَيَّايَ؟ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: «وَأَيَّايَ، إِلَّا أَنْ اللَّهُ أَعَانَنِي عَلَيْهِ فَأَسَلَمَ، فَلَا يَأْمُرُنِي إِلَّا بِخَيْرٍ.

... فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَقَدْ جَاءَكَ شَيْطَانُكَ» قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَوْ مَعِيَ شَيْطَانٌ؟ قَالَ: «نَعَمْ»

قُلْتُ: وَمَعَ كُلِّ إِنْسَانٍ؟ قَالَ: «نَعَمْ» قُلْتُ: وَمَعَكَ؟ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: «نَعَمْ، وَلَكِنْ رَبِّي أَعَانَنِي عَلَيْهِ حَتَّى أَسَلَمَ».

⁸⁵⁴ Buhârî, Talak, 19; Müslim, İmârat, 1866:

... وَاللَّهِ مَا مَسَّتْ يَدُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَ امْرَأَةٍ قَطُّ، غَيْرَ أَنَّهُ يُبَايِعُهُنَّ بِالْكَلامِ...

⁸⁵⁵ Buhârî, el-Edebü'l-Müfred, I, 265-266 (nr.716. Muhakkık notu):

يَا أَبَا بَكْرٍ لَلشِّرْكِ فِيكُمْ أَحْقَى مِنْ دَيْبِ النَّمْلِ... وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَلشِّرْكِ أَحْقَى مِنْ دَيْبِ النَّمْلِ

⁸⁵⁶ Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, XXXII, 383-384.

ve İbn Ebû Şeybe *Musannef*'inde Ebû Mûsa el-Eşarî'den⁸⁵⁷ Hz. Aişe'den de (r.anha) Deylemi *Firdevs*'inde yakın lafızlarla rivayet etmişlerdir.⁸⁵⁸ İsnadları zayıftır.⁸⁵⁹

288.HADİS: ŞİRKİN TEHLİKESİ

اتَّقُوا الشِّرْكَ الْأَصْعَرَ قَالُوا مَا الشِّرْكُ الْأَصْعَرُ؟ قَالَ الرِّيَاءُ

"Şirkin en küçüğünden sakının! Sahâbe-i Kiram,

-Şirkin en küçüğü nedir, diye sordular. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz

(s.a.v.) şöyle buyurdu:

-O riyadır!"

Ahmed *Müsned*'inde⁸⁶⁰ ve Beyhakî *Şuabü'l-Îmân*'da Mahmud b. Lebid El-Ensâri'den (r.a.) rivayet etmiştir.⁸⁶¹ İsnadı hasendir.⁸⁶²

289.HADİS: ORUÇ İBADETİNİN ÖNEMİ

الصَّوْمُ لِي وَأَنَا أَجْرِي بِهِ

"Oruç benim içindir ve onun karşılığını ben veririm."

Sahîhayn'de Ebû Hureyre'den (r.a.) iki farklı tarikle rivayet edilmiştir.⁸⁶³

Hadisten takti yapılarak rivayet edilmiştir.

290.HADİS: ZİNANIN TEHLİKESİ

أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا مِنَ الزِّنَا فَإِنَّ فِيهِ سِتَّةَ خِصَالٍ ثَلَاثَةٌ مِنْهَا فِي الدُّنْيَا وَثَلَاثَةٌ فِي الْآخِرَةِ فَأَمَّا

الَّتِي فِي الدُّنْيَا الْأُولَى أَنَّ الزِّنَا يُدْهِبُ بَهَاءَ الْإِنْسَانِ وَنُورَانِيَّتَهُ وَصَفَاءَهُ وَالثَّانِيَةُ أَنَّهُ يُورِثُ الْفَقْرَ وَالثَّلَاثَةُ

⁸⁵⁷ İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*, XV, 279.

⁸⁵⁸ Deylemi, *el-Firdevs*, II, 376: الشرك أخفى في أمي من ديب النمل على الصفا في الليلة الظلماء

⁸⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXII, 384, (nr.19606, Muhakkık notu); Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, X, 384.

⁸⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXIX, 39.

⁸⁶¹ Beyhakî, *Şuab'ül-Îmân*, IX, 155, 6412.

⁸⁶² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXII, 39, (nr.23630 Muhakkık notu).

⁸⁶³ Buhârî, *Savm*, 9; Müslim, *Sıyâm*, 1151.

أَنَّهُ يُورِثُ النَّفْسَانَ فِي الْعُمْرِ وَأَمَّا الَّتِي فِي الْآخِرَةِ فَأَحَدَهَا سَحَطُ اللَّهِ وَعَظْبُهُ تَعَالَى وَالثَّانِيَةُ سُوءُ الْحِسَابِ وَالثَّلَاثَةُ عَذَابُ النَّارِ

“Ey insanlar! Zinadan sakının. Zîrâ zinanın üçü dünyaya, üçü de ahrete dönük olmak üzere altı kötülüğü vardır. Dünyaya dönük kötülükleri şunlardır: Birincisi insanın şerefini, nûrunu ve saflığını yok eder. İkincisi fakirlik getirir. Üçüncüsü ömrü kısaltır.

Ahiretle ilgili olan kötülükleri ise şunlardır: Birincisi Allah'ın gazabına ve öfkelenmesine sebep olur. İkincisi hesabı zorlaştırır. Üçüncüsü de cehennem azabına sebep olur.”

Deylemî Firdevs'inde⁸⁶⁴ Hz. Ali'den, Beyhakî Şuabü'l-îmân'da⁸⁶⁵ ve Ebû Nuaym Hilye'sinde Huzeyfe b. el-Yemân'den (r.a.) yakın lafızlarla rivayet etmişlerdir.⁸⁶⁶ İsnadları zayıftır.⁸⁶⁷

291.HADİS: ZİNANIN TEHLİKESİ

زَنَا الْعَيْنِ النَّظْرُ إِلَى الْأَجْنَبِيَّاتِ وَزَنَا الْيَدَيْنِ مَسُّ الْأَجْنَبِيَّاتِ وَزَنَا الرَّجُلَيْنِ الْمَشْيُ نَحْوِ

الْأَجْنَبِيَّاتِ

"Gözün zinası yabancı kadınlara bakmaktır. Ellerin zinası yabancı kadınlara dokunmaktır. Ayakların zinası yabancı kadınlara doğru gitmektir."

⁸⁶⁴ Deylemî, *el-Firdevs*, III, 138:

في الزنا ست خصال ثلاثة في الدنيا وثلاثة في الآخرة فأما في الدنيا فيذهب بنور الوجه ويقطع الرزق ويسرع الفنا وأما في الآخرة فغضب الرب وسوء الحساب والدخول أو الخلود في النار

⁸⁶⁵ Beyhakî, *Şuab'ül-Îmân*, VII, 332-333:

يَا مَعْشَرَ الْمُسْلِمِينَ، إِيَّاكُمْ وَالزَّانَا، فَإِنَّ فِيهِ سِتُّ خِصَالٍ، ثَلَاثٌ فِي الدُّنْيَا، وَثَلَاثٌ فِي الْآخِرَةِ، فَأَمَّا الَّتِي فِي الدُّنْيَا: فَذَهَابُ الْبَهَاءِ، وَدَوَامُ الْفَقْرِ، وَقَصْرُ الْعُمْرِ، وَأَمَّا الَّتِي فِي الْآخِرَةِ: سَحَطُ اللَّهِ، وَسُوءُ الْحِسَابِ، وَالْخُلُودُ فِي النَّارِ

⁸⁶⁶ Ebû Nuaym, *el-Hilye*, IV, 111: ثَلَاثًا فِي الدُّنْيَا، وَثَلَاثًا فِي الْآخِرَةِ: إِيَّاكُمْ وَالزَّانَا؛ فَإِنَّ فِيهِ سِتُّ خِصَالٍ، ثَلَاثًا فِي الدُّنْيَا، وَثَلَاثًا فِي الْآخِرَةِ: سَحَطُ اللَّهِ، وَسُوءُ الْحِسَابِ، وَالْخُلُودُ فِي النَّارِ

⁸⁶⁷ Ebû Nuaym, *el-Hilye*, IV, 111. (Muhakkık notu).

Beyhakî *Şuabü'l-Îmân*'da Abdullah b. Mesud'dan⁸⁶⁸ ve Bezzar *Müsned*'inde Ebû Hureyre'den (r.a.) eş anlamlı lafızlarla rivayet etmişlerdir.⁸⁶⁹ Buhârî ise *Sahîh*'inde gene Ebû Hureyre'den (r.a.) yakın lafızlarla rivayet etmiştir.⁸⁷⁰ Hadis, kaynaktaki rivayetlerin lafızlarıyla birleştirilerek zikredilmiştir.

292.HADİS: ZİNANIN TEHLİKESİ

إِنَّ الْعِنَاءَ رُقِيَّةُ الزَّانَا

“Çalgı, zinanın kemendidir”

İmam-ı Rabbânî'nin (k.s.) ‘nitekim bir rivayette şöyle varit olmuştur’ diyerek zikrettiği bu sözü Beyhakî *Şuabü'l-îmân*'da ve Gazzâlî *İhya*'sında Fudayl b. 'İyâd'ın sözü diye zikrederler.⁸⁷¹

293.HADİS: FAL BAKMA/BAKTIRMA TEHLİKESİ

لَا طَيْرَةَ وَلَا عَدْوَى

“Ne uğursuzluk vardır ne de hastalık bulaşması”⁸⁷²

Sahîhayn'de Ebû Hüreyre'den (r.a.) iki farklı tarikle takdim-te'hir ile rivayet edilmiştir.⁸⁷³

294.HADİS: SİHİR TEHLİKESİ

⁸⁶⁸ Beyhakî, *Şuab'ül-Îmân*, IX, 277-278:

زَنَا الْعَيْنِ النَّظْرُ، وَزَنَا الشَّفَقَتَيْنِ التَّقْمِيلُ، وَزَنَا الْيَدَيْنِ الْبَطْشُ، وَزَنَا الرَّجْلَيْنِ الْمَشْيُ

⁸⁶⁹ Bezzar, *Müsned*, XIV, 116: زَنَا الْعَيْنِ النَّظْرُ وَزَنَا الْيَدِ الْبَطْشُ وَزَنَا الرَّجْلِ الْمَشْيُ

⁸⁷⁰ Buhârî, Kader 9; İsti'zan 12:

إن الله كتب على ابن آدم حظه من الزنا أدرك ذلك لا محالة فزنا العين النظر وزنا اللسان المنطق والنفس تمنى

وتشتهي والفرج يصدق ذلك كله أو يكذبه

⁸⁷¹ Beyhakî, *Şuabü'l-Îmân*, VII, 111, 4755; Gazzâlî, *İhya*, I, 758.

⁸⁷² “Dinimizde uğursuzluk yoktur. Hastalığın kendi başına bulaşması da yoktur” diye de tercüme edilebilir.

⁸⁷³ Buhârî, Tıb, 19; Müslim, Selam, 2220: لَا طَيْرَةَ وَلَا عَدْوَى

مَا دَامَ الْمُسْلِمُ مُسْلِمًا لَا يَصُدُّرُ عَنْهُ السِّحْرُ

"Kişi Müslümanlığını sürdürdükçe kendisinden sihir sâdır olmaz."

Ulaşabildiğimiz kaynaklarında böyle bir rivayete rastlayamadık. Ancak bu söz *Sahîhayn*'de Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayetsbiet edilen, Efendimizin (s.a.v.) yedi büyük günahın kaçının derken Allahu Teâlâ'ya şirkten sonra ikinci sırada sihir yapmayı yasaklaması hadisiyle bağdaşmaktadır.⁸⁷⁴

459.MEKTUP

295.HADİS: DUA, ZİKİR VE TESBİHATIN ÖNEMİ

لَا يَرُدُّ الْقَضَاءَ إِلَّا الدُّعَاءُ

"Kazâyı duadan başka hiçbir şey geri çeviremez."

Tirmizî *Sünen*'inde Selmân el-Fârisî'den (r.a.) rivayet etmiş ve hasen garib hükmünü vermiştir.⁸⁷⁵ Aynı ravi ve lafızlarla Bezzar *Müsned*'inde;⁸⁷⁶ 'kazâ' yerine "kader" lafzıyla da Ahmet *Müsned*'inde⁸⁷⁷ ve İbn Hibbân *Sahîh*'inde Sevban'dan (r.a.) hasen isnadlarla rivayet etmişlerdir.⁸⁷⁸

296.HADİS: TEVESSÜL/VESİLE KILMA

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَفْتِحُ بِصَعَالِيكَ الْمُهَاجِرِينَ

"Rasulullah (s.a.v.) muhacirlerin fukarasını vesile ederek Allah Teâla'dan fetih talep ederdi."

⁸⁷⁴ Buhârî, Vesâya, 24; Müslim, İman, 89.

⁸⁷⁵ Tirmizî, Kader, 6.

⁸⁷⁶ Bezzâr, *Müsned*, VI, 501.

⁸⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXVII, 95.

⁸⁷⁸ İbn Hibbân, *es-Sahîh*, III, 153.

Taberânî *el-Kebîr*'inde Ümeyye b. Halid'den (r.a.) rivayet etmiştir.⁸⁷⁹ Ricâli güvenilir olmakla beraber, rivayet mürseldir.⁸⁸⁰

465.MEKTUP

297.HADİS: PEYGAMBER EFENDİMİZİN (S.A.V.) YÜCE MAKAMI

إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ أَعْزَبْتُ كَمَا يَعْزَبُ الْبَشَرُ

"Ben yalnızca bir beşerim. Beşerin kızdığı gibi ben de kızarım."

Müslim *Sahîh*'inde Enes b. Mâlik'den (r.a.) rivayet etmiştir.⁸⁸¹ Hadisten takti yapılarak alınmış bir cümledir.

298.HADİS: İKİ DEFA DOĞMAYAN, GÖKLERİN MELEKÛTUNA YOL BULAMAZ

لَنْ يَلِجَ مَلَكُوتَ السَّمَوَاتِ مَنْ لَمْ يُولَدْ مَرَّتَيْنِ

"İki defa doğmayan, göklerin melekûtuna yol bulamaz."

Ulaşabildiğimiz kaynaklarında böyle bir rivayete rastlayamadık. Ancak Bursevî'nin *Rûhu'l-beyân*'ında Hz. İsa'nın (a.s.) sözü olarak nakledilmiştir.⁸⁸²

468.MEKTUP

299.HADİS: GÜÇLÜ MÜMİN ZAYIF MÜMİNDEN HAYIRLIDIR

الْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ خَيْرٌ مِنَ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ

"Güçlü mümin zayıf müminden hayırlıdır."

Müslim *Sahîh*'inde Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet etmiştir.⁸⁸³ Hadisten takti yapılarak alınmış bir cümledir.

⁸⁷⁹ Taberânî, *el-Kebîr*, I, 292.

⁸⁸⁰ Taberânî, *el-Kebîr*, I, 292 (nr.857, 858 Muhakkık notu). Ayrıca bk.: İbn Abdülber, *el-İstîâb*, I, 107; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 381, 146; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, X, 462-463.

⁸⁸¹ Müslim, *Birr*, 2603.

⁸⁸² Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, IX, 256.

⁸⁸³ Müslim, *Kader*, 2664.

471.MEKTUP

300.HADİS: ALLAH'IN (C.C.) TAKDİRİNE RAZI OLMA

مَنْ لَمْ يَرْضَ بِقَضَائِي وَلَمْ يَصْبِرْ عَلَيَّ بَلَائِي فَلْيَطْلُبْ رَبًّا سِوَايَ وَلْيَخْرُجْ مِنْ تَحْتِ سَمَائِي

"Kazâma (takdirime) razı olmayan ve verdiğim belâyaya sabretmeyen kişi benden başka bir Rabb arasın ve semâmin altından çıksın!"

Taberânî *el-Kebîr*'inde Ebû Hind Ed-Dârî'den ⁸⁸⁴ ve Beyhakî *Şuabü'l-Îmân*'da Enes b. Mâlik'den (r.a.) kutsî hadîs olarak eş anlamlı lafızla rivayet etmişlerdir. ⁸⁸⁵ İsnadı zayıftır. ⁸⁸⁶

478.MEKTUP

301.HADİS: ZİNANIN TEHLİKESİ

النَّظْرَةُ الْأُولَى لَكَ

"İlk bakış senin içindir..." ⁸⁸⁷

Tirmizî *Sünen*'inde İbn Bureyde babası Husayb' den (r.a.) rivayet etmiş ve hasen garib hükmünü vermiştir. ⁸⁸⁸ Aynı ravi ve lafızlarla Ebû Dâvûd'da *Sünen*'inde rivayet etmiş eserin muhakkık isnadına hasen demiştir. ⁸⁸⁹

488.MEKTUP

---

⁸⁸⁴ Taberânî, *el-Kebîr*, XXII, 320-321: مَنْ لَمْ يَرْضَ بِقَضَائِي وَيَصْبِرْ عَلَيَّ بَلَائِي فَلْيَطْلُبْ رَبًّا سِوَايَ

⁸⁸⁵ Beyhakî, *Şuab 'ül-Îmân*, I, 377: مَنْ لَمْ يَرْضَ بِقَضَائِي وَقَدَّرِي فَلْيَطْلُبْ رَبًّا غَيْرِي

⁸⁸⁶ Taberânî, *el-Kebîr*, XXII, 320 (nr.807 Muhakkık notu); İbn Hibbân, *el-Mecruhîn*, I, 412; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII, 364.

⁸⁸⁷ Hadiste Peygamberimiz (s.a.v.) Hz. Ali'ye (r.a.) haramlar karşısında kişinin ilk bakışından sorumlu tutulmayacağı ancak ikinci bakışının aleyhine olup sorumlu tutulacağı açıklanmaktadır. Hadisin devam kısmı aynı mektupta cümle akışına bağlanarak zikredilmiştir.

⁸⁸⁸ Tirmizî, *Edeb*, 28: النَّظْرَةُ فَإِنَّ لَكَ الْأُولَى وَلَيْسَتْ لَكَ الْآخِرَةُ

⁸⁸⁹ Ebû Dâvûd, *Nikâh*, 43. (nr. 2149. Muhakkık notu).

302.HADİS: ALLAH TEÂLA'NIN İLK YARATTIĞI ŞEY AKILDIR

أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْعَقْلَ

"Allah Teâlâ'nın ilk yarattığı şey akıldır."

Deylemi *Firdevs*'inde⁸⁹⁰ ve Ebû Nuaym *Hilye*'sinde Hz. Âişe'den (r.a.) rivayet etmiştir.⁸⁹¹ Rivayetin uydurma olduğu söylenmişse de⁸⁹² böyle olmayıp, zayıf olduğunu söyleyenler de olmuştur.⁸⁹³

303.HADİS: ALLAH TEÂLA'NIN İLK YARATTIĞI ŞEY BENİM NURUMDUR

أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ نُورِي

"Allah Teâlâ'nın ilk yarattığı şey benim nûrumdur."

Kastallânî Hâkim'den rivayetle, Aclûnî ve Âlûsî de eserlerinde râvi belirtmezken, Suyûtî *Şerhu'l-Mevâkıf* de bu lafızlarla karşıma isnad çıkmadı diyerek zikreder.⁸⁹⁴ Hadiste geçen 'nûrum' kelimesi yerine, *Sünen-i Tirmizî*'de Ubâde b. Es-Sâmit ve Abdullah b. Abbâs'dan (r.anhuma) hasen sahîh isnadlı rivayetlerde 'rûhum' ve 'kalem' lafızları da geçmektedir.⁸⁹⁵

489.MEKTUP

304.HADİS: DUR EY MUHAMMED! ALLAH SALÂT EDİYOR!

قِفْ يَا مُحَمَّدُ إِنَّ اللَّهَ يُصَلِّي

"Dur ey Muhammed! Allah salât ediyor!"

Abdurrezzak'ın *Musannef*'inde Ata b. Ebî Rebâh'dan (rh.a.) mevkuf olarak rivayet ettiğini, ricâlinin sika ama hadisin mevkuf olduğunu, Zehebî'nin de münker

⁸⁹⁰ Deylemî, *el-Firdevs*, I, 13.

⁸⁹¹ Ebû Nuaym, *el-Hilye*, VII, 318.

⁸⁹² Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, I, 263.

⁸⁹³ Deylemî, *el-Firdevs*, I, 13 (nr.4); Ebû Nuaym, *el-Hilye*, VII, 318 (Muhakkık notları); Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, VIII, 600; Irâkî, *Tahrîc*, s. 48; Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, I, 263 (nr.823).

⁸⁹⁴ Kastallânî, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, I, 39, III, 394; Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, I, 266; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, I, 18, VI, 93, XII, 487; Suyûtî, *Tahrîcu ahadisi Şerhu'l-Mevâkıf*, 123.

⁸⁹⁵ Tirmizî, *Kader*, 17; Tefsir, 67; Kârî, *Şerhu'l-Mişket*, I, 268. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, *Sünne*, 16; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXVII, 378-379.

dediğini Şevkânî *el-Fevâidu'l-mecmua*'sında zikreder.⁸⁹⁶ Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Mirâc kıssasındaki 'dur' yerine 'yavaş ol' ve 'Allah' lafzı yerine 'Rabbin' ifadeleriyle hadis farklı kaynaklarda zikredilmektedir.⁸⁹⁷ Ayrıca Hz. Peygamber'in (s.a.v.)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Ey Cebrail! Rabbin azze ve celle salât eder mi?" diye sordum, "Evet" dedi. "O'nun salatı nedir?" dedim, "(Ben) Subbûh (um, çokça tesbih edilenim), Kuddûs (um, takdis edilirim); rahmetim gazabımı geçmiştir (buyurmasıdır" diye cevap verdi." Bu rivayeti Taberânî, *Kebîr* ve *Evsat*'ta nakletmiştir. Ravileri tevsik edilmiş kimselerdir.⁸⁹⁸

491.MEKTUP

305.HADİS: SEVÂD-I AZAM/EHL-İ SÜNNET ÜZERE OLMANIN ÖNEMİ

عَلَيْكُمْ بِالسَّوَادِ الْأَعْظَمِ

"Siz, sevâd-ı azamın (ezici çoğunluk olan Ehl-i Sünnet'in) yolunu takip ediniz."

Ahmed *Müsned*'inde Numan b. Beşir'den (r.a.) rivayet etmiştir.⁸⁹⁹ İsnadı hasendir.⁹⁰⁰

Uzunca bir hadisten takti yapılarak alınmış bir cümledir.

505.MEKTUP

306.HADİS: PEYGAMBER EFENDİMİZİN (S.A.V.) YÜCE MAKAMI

لَوْلَاكَ لَمَا خَلَقْتُ الْأَفْلَاكَ وَلَمَا أَظْهَرْتُ الرُّبُوبِيَّةَ

"Sen olmasaydın kâinatı yaratmaz ve Rab olduğumu açığa çıkarmazdım."

⁸⁹⁶ Şevkânî, *el-fevâidu'l-mecmuah*, I, 545.

⁸⁹⁷ Kastallânî, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye*, II, 381; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, VII, 577; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, III, 425; Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, VI, 366.

⁸⁹⁸ Taberânî, *Evsat*, I, 42; Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâid*, X, 358.

⁸⁹⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXX, 392.

⁹⁰⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXX, 392. (nr. 18450 Muhakkık notu), Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, V, 392.

Deylemî *el-Firdevs*'in de Abdullah b. Abbâs'dan (r.a.) yakın lafızlarla rivayet etmiştir.⁹⁰¹ “*Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım*” rivayetinin sıhhati için Ebubekir Sifil'in *Sana din'den sorarlar* adlı eserinden alıntı yaparak yetineceğiz: “Bu rivayetin de uydurma olduğu söylenmiştir.⁹⁰² Konuyla ilgili kaynaklarda genellikle es-Sağani'nin bu doğrultudaki hükmü nakledilmekte, rivayetin senediyle ilgili bir bilgi verilmemektedir. Ali el-Karî şöyle der: “Fakat manası sahihtir. Deylemî, İbn Abbas (r.a.)'dan merfu olarak şöyle rivayet etmiştir: “Cibril bana geldi ve şöyle dedi: “Ey Muhammed! Eğer sen olmasaydın Cennet yaratılmazdı. Eğer sen olmasaydın Cehennem yaratılmazdı.” İbn Asâkir'in rivayetinde ise “Sen olmasaydın dünya yaratılmazdı” şeklindedir.”⁹⁰³

506.MEKTUP

307.HADİS: PEYGAMBER EFENDİMİZİN (S.A.V.) YÜCE MAKAMI

سَلُّوا لِي الْوَسِيلَةَ

“Benim için vesile dileyiniz”

Müslim *Sahîh*'inde Abdullah b. Amr b. El-As'dan (r.a.) rivayet etmiştir.⁹⁰⁴

Uzunca bir hadisten takti yapılarak alınmış bir cümledir.

512.MEKTUP

308.HADİS: HZ. BİLAL-İ HABEŞİ'NİN FAZİLETİ

سَيْنُ بِلَالٍ عِنْدَ اللَّهِ شَيْنٌ

“Bilal'in sin harfî Allah katında şin harfî sayılır.”

Rivayetin aslının olmadığı belirtilmiştir.⁹⁰⁵

⁹⁰¹ Deylemî, *Firdevs*, V, 227: لَوْلَاكَ مَا خَلَقْتُ الْجَنَّةَ وَلَوْلَاكَ مَا خَلَقْتُ الدُّنْيَا

⁹⁰² Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, II, 164.

⁹⁰³ Ali el-Karî, *el-Esrâru 'l-Merfû'a*, 288; Sifil, *Sana din'den sorarlar*, I, 88.

⁹⁰⁴ Müslim, *Salat*, 384.

⁹⁰⁵ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 464-465; Sehavi, *el-Mekâsîdu 'l-hasene*, s. 247.

309.HADİS: ALLAH (C.C.) GÜZELDİR, GÜZELLİĞİ SEVER

إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ

“Allah güzeldir, güzelliği sever.”

Müslim *Sahîh*'inde Abdullah b. Mes'ûd'dan (r.a.) rivayet etmiştir.⁹⁰⁶

515.MEKTUP

310.HADİS: KIYAMET UYARISI

وَتَقُومُ السَّاعَةُ عَلَىٰ أَشْرَارِ النَّاسِ

“Kıyamet insanların en şerlileri üzerine kopacaktır.”

Müslim *Sahîh*'inde Abdullah b. Mes'ûd'dan (r.a.) eş anlamlı rivayet etmiştir.⁹⁰⁷

529.MEKTUP

311.HADİS: KUR'AN AYETLERİNİN ÖZELLİĞİ

مَا نَزَلَ مِنَ الْقُرْآنِ آيَةٌ إِلَّا وَهِيَ ظَهْرٌ وَبَطْنٌ وَلِكُلِّ حَرْفٍ حَدٌّ وَلِكُلِّ حَدٍّ مَطْلَعٌ

“Kur'ân-ı Kerîm'in inen her ayetinin mutlaka bir zahiri (görünümü) bir de batını (manası) vardır. Her harfîn de bir sınırı (haddi) ve her sınırın da bir doğuş yeri (matlai) vardır.”

Ebû Yâ'lâ *Müsned*'inde Abdullah'dan (r.a.) yakın lafızlarla rivayet etmiş, eserin muhakkık isnadına sahîh hükmünü vermiştir.⁹⁰⁸

⁹⁰⁶ Müslim, İman, 91.

⁹⁰⁷ Müslim, Fiten, 2949: لَا تَقُومُ السَّاعَةُ، إِلَّا عَلَىٰ شِرَارِ النَّاسِ

⁹⁰⁸ Ebû Yâ'lâ, *Müsned*, IX, 80-83, (Muhakkık notu):

وَإِنَّ الْقُرْآنَ نَزَلَ عَلَىٰ سَبْعَةِ أَحْرَافٍ، لِكُلِّ آيَةٍ مِنْهَا ظَهْرٌ وَبَطْنٌ، وَلِكُلِّ حَدٍّ مَطْلَعٌ

Yakın lafızlı diğer rivayetler için ayrıca bk. İbn Hibbân, *es-Sahîh*, I, 276; Bezzâr, *Müsned*, V, 441; Taberânî, *el-Kebîr*, IX, 106; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, IV, 308; İbn Abdülber, *et-Temhîd*, VIII, 282.

532.MEKTUP

312.HADİS: ALLAH (C.C.) KUDRET VE İLMİ

لَوْ دَلَّيْتُمْ بِدَلْوٍ لَوْفَعْتُمْ عَلَى اللَّهِ

“Eğer sizden biriniz bir kırıbağı (yerin en altına) sarkıtsaydınız, Allah’a (O’nun kudretine ve ilmine) ulaşırdı.”

Tirmizî Sünen’inde Ebû Hüreyre’den (r.a.) eş anlamlı lafızla rivayet etmiş, mürsel olduğuna işaret etmiş ve garib hükmünü vermiştir.⁹⁰⁹ Dolayısıyla rivayet zayıftır. Eserin muhakkıkı hadisin isnadına zayıf derken açıklamasında bazı ulamânın hadisi açıklarken ‘Allah’a ulaşmaktan maksadın O’nun saltanatına, kudretine ve ilmine ulaşmak olduğunu, Allahu Teâla’nın tüm mekânlardan münezzehe olduğunu ve efendimizin (s.a.v.) aynı hadisin devamında okuduğu ayeti kerimeye⁹¹⁰ atıf yaparak hadisin sıhhatine vurgu yaptıklarını aktarır.⁹¹¹

533.MEKTUP

313.HADİS: PEYGAMBER EFENDİMİZİN (S.A.V.) YÜCE MAKAMI

خُلِقْتُ مِنْ نُورِ اللَّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ مِنْ نُورِي

“Ben Allah’ın nurundan yaratıldım. Müminler de benim nurumdan yaratıldı.”

Abdurrezzâk’ın *Musannef*’inde Câbir b. Abdullah’dan (r.a.) yakın lafızlarla⁹¹² rivayet ettiğini Aclûnî *Keşfü’l-hafâ*’sında zikreder; ancak *Musannef*’in mevcut baskısında bu rivayet mevcut değildir.⁹¹³

314.HADİS: HZ. EBUBEKİR’İN FAZİLETİ

⁹⁰⁹ Tirmizî, Tefsir’ul Kuran, 58: ... لَوْ أَنَّكُمْ دَلَّيْتُمْ بِحَبْلِ إِلَى الْأَرْضِ السُّفْلَى لَهَبَطَ عَلَى اللَّهِ.

⁹¹⁰ el-Hadid, 57:3.

⁹¹¹ Tirmizî, Tefsir’ul Kuran, 58. (nr.3298. Muhakkık notu).

⁹¹² Elimizdeki nüshada bu lafızlarla rastlayamadık: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى خَلَقَ قَبْلَ الْأَشْيَاءِ نُورَ نَبِيِّكَ مِنْ نُورِهِ

⁹¹³ Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, I, 265: أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ نُورَ نَبِيِّكَ يَا جَابِرُ

مَا صَبَّ اللَّهُ شَيْئًا فِي صَدْرِي إِلَّا وَقَدْ صَبَّبْتُهُ فِي صَدْرِ أَبِي بَكْرٍ

“Allah’ın göğsüme akıttığı her ne varsa ben de onu Ebû Bekr’in göğsüne akıtmışumdır.”

Aclûnî⁹¹⁴, Râzî⁹¹⁵ ve Bursevî⁹¹⁶ eserlerinde ravi ve senet zikretmeksizin aktardıkları bu rivayet için İbn Cevzî’nin ‘*Sahîh* veya mevzu kaynaklarda rastlamadığımı’ söylediğini Ebû Hafs Omar el-Viranî, *el-Muğnî an’il-hıfz ve’l-kitâb* adlı eserinde nakleder.⁹¹⁷

315.HADİS: ŞEHİTLİK MAKAMI

لِشُّهَدَاءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ مَرْيَّةَ عَلَى الْأَنْبِيَاءِ بِأَشْيَاءِ

“Allah yolunda şehit düşmüşlerin birtakım hususlarda peygamberlerin üzerine meziyetleri vardır.”

Mektûbât’ta “hadisi şerifte şöyle geçmektedir” diye belirtilen bu rivayet Âl-i İmrân 169 ve el-Bakara 143. ayetlerinin tefsirlerinde benzer lafızlarla isnadsız olarak zikredilmiştir.⁹¹⁸

316.HADİS: PEYGAMBER EFENDİMİZİN (S.A.V.) YÜCE MAKAMI

يَا لَيْتَ رَبِّ مُحَمَّدٍ لَمْ يَخْلُقْ مُحَمَّدًا

“Keşke Muhammed’in Rabbi Muhammed’i yaratmasaydı.”

Hz. Ömer’den (r.a.) rivayet edildiğini Aliyyü’l-Kârî *Mirkâtü’l-mefâtiḥ*’inde belirtir.⁹¹⁹ Nîsâbûrî⁹²⁰ ve Bursevî tefsirlerinde rivayeti isnadsız olarak zikrederler.⁹²¹

⁹¹⁴ Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, II, 419.

⁹¹⁵ Râzî, *Mefâtiḥu’l-Gayb*, XII, 25.

⁹¹⁶ Bursevî, *Rûhu’l-Beyân*, III, 525; VII, 386.

⁹¹⁷ El-Viranî, Ebû Hafs Omar, *el-Muğnî an’il-hıfz vel-kitab*, I, 147:

مَا صَبَّ اللَّهُ فِي صَدْرِي شَيْئًا، إِلَّا صَبَّبْتُهُ فِي صَدْرِ أَبِي بَكْرٍ

⁹¹⁸ Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, X, 362.

⁹¹⁹ Kârî, *Mirkâtü’l-mefâtiḥ*, IX, 521.

⁹²⁰ Nîsâbûrî, *Tefsîrû’n-Nîsâbûrî*, III, 85.

⁹²¹ Bursevî, *Rûhu’l-beyân*, VI, 461.

SONUÇ

Çok yönlü müceddid bir âlim olan İmâm-ı Rabbânî'nin hadisçiliğini ve zühdden adaba, fıkihtan akâide hemen hemen bütün alanlara dair konuları muhtevî *Mektûbât*'ındaki hadislerin tahrir ve değerlendirmesini ele aldığımız bu çalışmamızda netice olarak şu hususların altını çizebiliriz:

1. Toplam 536 adet mektupta 316 rivayet-hadis yer almaktadır. Mükerrer zikredilen hadislerle bu sayı 481'e ulaşır. Buna göre o sadece 20 mektubunda hadise yer vermemiştir.
2. Bu hadisleri zikrederken o, sadece sahâbî ravisine yer vermiştir. Bazan da hadisin ilk ravisini zikretmeden doğrudan "Resûlullah buyurmuştur ki" veya "hadiste varit olmuştur ki" diyerek hadisi naklettiği görülür. Hadislerin seçiminde *Kütüb-i Sitte* başta olmak üzere, *Muvatta* gibi *Kütüb-i Sitte* öncesi ve Taberânî, Dârekutnî, Beyhakî gibi *Kütüb-i sitte* sonrası hadis musannefâtından hadis naklettiği görülmektedir. Ayrıca bazı hadisleri hangi hadis kaynağından aldığını zikretmemiş; Abdülkadir Geylânî gibi kendisinden önceki müellif sufilerin eserlerinden rivayetler-hadisler nakletmiştir.
3. Bu rivayetler, İmâm-ı Rabbânî'nin ve *Mektûbât*'ın hadis ilmi açısından önemini gösterse gerektir. Söz konusu bu hadislerin tahriri ve sıhhat açısından değerlendirmesi yapılmış ve neticede bunların yarısından biraz fazlasının "sahih" olduğu anlaşılmıştır. Kalan rivayetlerin ise hadis ilmî kriterleri bakımından "hasen", "zayıf", "münker" ve "mevzu" rivayetler olduğu anlaşılmaktadır.
4. İmâm-ı Rabbânî zikrettiği hadislerin çok azı hariç, hadislerin sıhhat durumlarıyla ilgili herhangi bir değerlendirme yapmamıştır. Az da olsa hadislerin kısa tahririne yer vererek, sıhhat değerlendirmesini, bizzat hadisçilere dayandırmayı tercih etmiştir.
5. Bir bütün olarak düşünüldüğünde İmâm-ı Rabbânî'nin sünnete bakışı genelde farklı ilmî disiplinlerde sünnetin bağlayıcılığı/hücciyetî etrafında dönmektedir.

6. İmâm-ı Rabbânî haber-i vâhîde karşı çıkanın küfrüne hükmedilmeyeceği görüşündedir.
7. Bir “mutasavvıf” olarak İmâm-ı Rabbânî’nin sünnet-hadisleri anlama ve değerlendirmede tasavvufî yönü genelde daha belirgin olmakla beraber, bu değerlendirmelerini onun hadis ilmi çerçevesinde yaptığı belirtilmelidir. Bu yönüyle onun, “mutasavvıf-muhaddis” bir kimliğe sahip olduğu söylenebilir. Nitekim mutasavvıfların temel sermayesini sünnete uymak olduğunu söylemesi de, onun bu kimliğine işaret eder ki, onun bu yönüne dair, bütün eserleri çerçevesinde daha derinlikli, inter-disipliner tarzda araştırmalara ihtiyaç vardır.
8. Ona göre şeriat ve tasavvuf arasında tezat yoktur. O bir yandan bozulmaya yüz tutmuş din anlayışını aslî temellerine oturtmaya çalışırken, diğer yandan da sünneti sinsice ve içten yok etme istidadında olan bid’atle mücadeleden geri kalmamış, sözlü ve yazılı öğretilerini Resûlullah’ın (s.a.v.) sünnet çizgisinde ortaya koymuştur.
9. *Mektûbât*’ta merfu hadisler yanında mevkuf ve maktu rivayetlere de yer vermektedir. *Mektûbât*’ta geçen hadislerin sıhhat durumu, tekrarları vb. istatistikler, “Ekler” kısmındaki Tablo-1, Tablo-2 ve Tablo-3 döküm olarak gösterilmiştir.
10. Tablomuzu hazırlarken hadisçilerin çoğunluğunca kabul edilen “Amellerin fazîletleri, terhîb ve terğîb konusunda zayıf hadisle amel etmek câizdir” hükmünce zayıf hadisler makbul tablosunda belirtilmiştir. Ancak çok zayıf olanları da belirtilerek bunlar merdud tablosunda konumlandırılmıştır.
11. Bazan zikrettiği hadisi lafzen değil, mana olarak naklettiği görülmektedir. Bazan da bağlamın gerektirdiği şekilde hadisleri taktî’ yaparak naklettiği de olmuştur. Ayrıca *Mektûbât*’ın farklı yerlerinde mükerrer hadislere rastlanmaktadır. “Ekler” kısmındaki Tablo-8’de bunların ayrıntılı dökümü -farklı baskı nüshalarının sayfa numaraları gösterilerek- verilmiştir.
12. Hadislerin farklı yönleri ve konu başlıkları ise grafikler halinde Tablo-4, Tablo-5, Tablo-6 ve Tablo-7 başlıkları altında sunulmuştur.

13. 536 mektubun hangilerinde ve kaç kere hadis geçtiğini -her bir rivayete ayrı numara vererek- tablo ve grafiklerle şemaladık. Tüm bu veri tabanı doğrultusunda farklı cihetten öne çıkan sonuçlar şöyle sıralanabilir:

- 481 adet hadiste en çok işlenen konu ashâb-ı kirâm'dır: 78 kere
- 481 adet hadiste en çok tekrar edilen hadis konusu ashâb-ı kirâm'dır: 26 kere
- 481 adet hadiste en çok işlenen ikinci konu Rasûlüllah'tır: 53 kere
- 481 adet hadiste en çok tekrar edilen ikinci hadis konusu Rasûlüllah'dır (s.a.v.): 19 kere
- 481 adet hadiste en çok işlenen kavram dua, zikir, tesbihattır: 41 kere
- 481 adet hadiste en çok işlenen ikinci kavram namaz ve takvadır: 33 kere
- 481 adet hadiste en çok tekrar edilen kavram sünnete ittibadır: 20 kere
- 481 adet hadiste en çok tekrar edilen hadis, "*Kişi sevdiğiyle beraberdir*" hadisidir: 21 kere
- 481 adet hadiste en çok tekrar edilen ikinci hadis Ashâb-ı Kirâm'dır (r.a.): 11 kere
- 481 adet hadiste sıhhat yönünden en fazla sahih hadis geçmektedir: 242 kere
- 481 adet hadiste sıhhat yönünden en fazla sahih hadisler tekrar edilmektedir: 82 kere
- 481 adet hadiste sıhhat yönünden en fazla tekrar eden 13 nolu hadis, sahihtir: 21 adet
- 481 adet hadiste sadece bir kere geçen hadis sayısı 237'dir.
- 316 adetten oluşan tek rivayetli toplamda en çok işlenen konu gene ashâb-ı kirâm'dır (r.a.): 52 kere
- 316 adetten oluşan tek rivayetli toplamda en çok işlenen ikinci konu gene Resûlüllah'dır (s.a.v.): 34 kere
- 316 adetten oluşan tek rivayetli toplamda sıhhat yönünden en fazla geçen gene sahih hadislerdir: 160 kere
- 316 adetten oluşan tek rivayetli toplamda sıhhat yönünden en yüksek oran gene sahih hadislere aittir: %50.61

- 316 tek rivayetli toplam hadiste makbul hadisler oranı: %87.65’dir.
14. 536 mektupta yer alan hadislerde en fazla zikredilen konular, “Resulullah”, “ashâb-ı kirâm”, “namaz” ve “duâ’nın önemi”dir.
15. İmâm-ı Rabbânî’nin *Mektûbât* adlı eserinin üç cildinde kullanmış olduğu hadislerden yola çıkarak onun hadis kullanımı ve hadise bakışını rakamlara dökerek vermek gerekirse bunları aşağıdaki yedi tabloda gösterilebilir:

Tablo-1

SIHHAT AÇISINDAN HADİSLER	TOPLAM HADİS	YÜZDE ORANI (%)	HADİS NUMARALARI
SAHİH	160	50,61	4 – 5 – 9 – 10 – 11 – 13 – 16 – 17 – 18 – 22 – 23 – 26 – 27 – 29 – 33 – 36 – 38 – 40 – 41 – 43 – 47 – 48 – 49 – 51 – 54 – 57 – 58 – 59 – 60 – 63 – 65 – 67 – 68 – 70 – 71 – 72 – 73 – 74 – 75 – 76 – 77 – 81 – 82 – 83 – 87 – 88 – 89 – 91 – 96 – 97 – 100 – 104 – 105 – 106 – 108 – 110 – 111 – 116 – 118 – 120 – 121 – 122 – 123 – 124 – 128 – 129 – 130 – 141 – 143 – 145 – 146 – 147 – 148 – 150 – 154 – 156 – 157 – 159 – 160 – 161 – 163 – 166 – 167 – 169 – 170 – 171 – 176 – 178 – 182 – 183 – 184 – 185 – 186 – 187 – 188 – 189 – 190 – 191 – 192 – 197 – 198 – 199 – 200 – 201 – 202 – 205 – 206 – 207 – 208 – 209 – 213 – 214 – 217 – 219 – 220 – 221 – 222 – 224 – 227 – 231 – 232 – 233 – 237 – 245 – 248 – 249 – 251 – 250 – 252 – 253 – 254 – 255 – 256 – 257 – 259 – 261 – 263 – 265 – 266 – 267 – 268 – 272 – 273 – 274 – 277 – 278 – 280 – 282 – 283 – 284 – 285 – 286 – 289 – 293 – 297 – 299 – 307 – 309 – 310 – 311
HASEN	55	17,10	3 – 6 – 7 – 21 – 28 – 30 – 34 – 39 – 42 – 44 – 45 – 55 – 56 – 62 – 78 – 80 – 85 – 92 – 98 – 102 – 117 – 119 – 126 – 132 – 135 – 138 – 139 – 149 – 162 – 168 – 174 – 175 – 177 – 179 – 180 – 195 – 196 – 203 – 211 – 215 – 228 – 229 – 234 – 247 – 258 – 260 – 269 – 275 – 276 – 288 – 291 – 295 – 301 – 304 – 305
ZAYIF	62	19,94	1 – 2 – 19 – 20 – 24 – 25 – 31 – 32 – 35 – 46 – 50 – 52 – 53 – 64 – 66 – 69 – 79 – 84 – 86 – 93 – 99 – 101 – 103 – 107 – 109 – 127 – 131 – 133 – 134 – 136 – 140 – 151 – 152 – 165 – 172 – 173 – 204 – 210 – 216 – 218 – 223 – 225 – 226 – 236 – 238 – 242 –

			244 – 246 – 262 – 264 – 270 – 279 – 281 – 287 – 290 – 296 – 300 – 302 – 303 – 306 – 312 – 313
AŞIRI ZAYIF	4	1,27	8 – 113 – 239 - 243
MEVZU	3	0,95	114 – 212 – 308
İSNADI BULUNAMAYANLAR	21	6,65	12 – 14 – 15 – 37 – 61 – 90 – 95 – 115 – 125 –137 – 144 – 155 – 158 – 164 – 230 – 241 – 271 – 292 – 314 –315- 316
KAYNAĞINA ULAŞILAMAYANLAR	11	3,48	94 – 112 – 142 – 153 – 181 – 193 – 194 –235- 240 – 294 – 298
TOPLAM	316	100	316 ADET

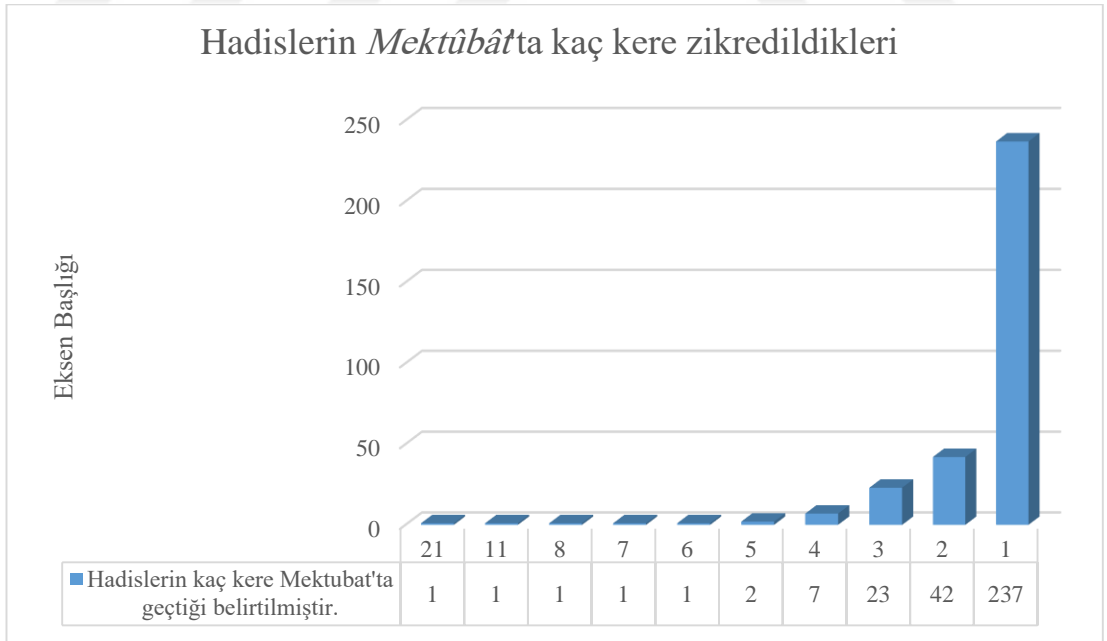
Tablo-2

MAKBUL HADİSLER	HADİS SAYISI	YÜZDELİK ORANI
SAHİH HADİSLER	160	% 50.61
HASEN HADİSLER	54	% 17.10
ZAYIF HADİSLER	63	% 19.94
TOPLAM	277	% 87.65

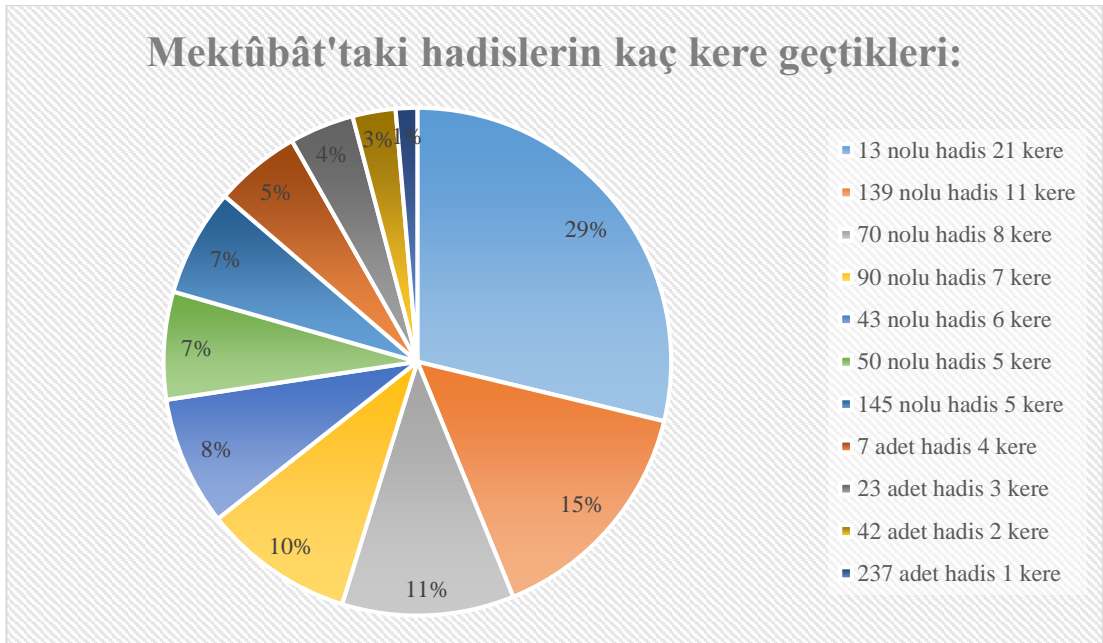
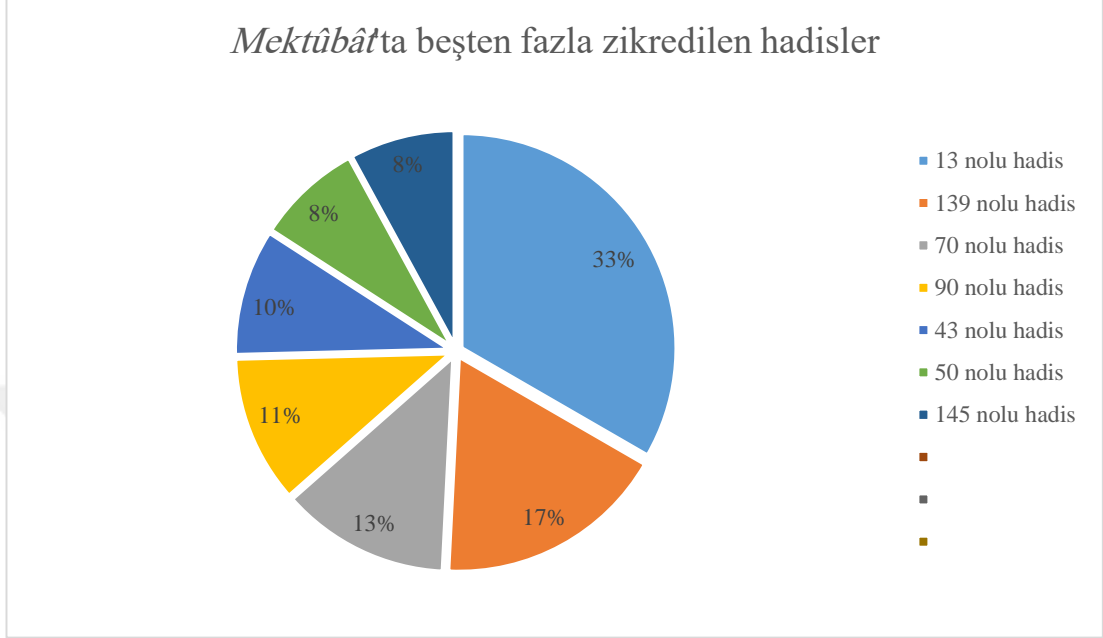
Tablo-3

MERDUD HADİSLER	HADİS SAYISI	YÜZDELİK ORANI
AŞIRI ZAYIF HADİSLER	4	% 1.27
MEVZU HADİSLER	3	% 0.95
İSNADSIZ GEÇEN HADİSLER	21	% 6.65
KAYNAĞINA ULAŞILAMAYAN HADİSLER	11	% 3.48
TOPLAM	39	% 12.35

Tablo-4

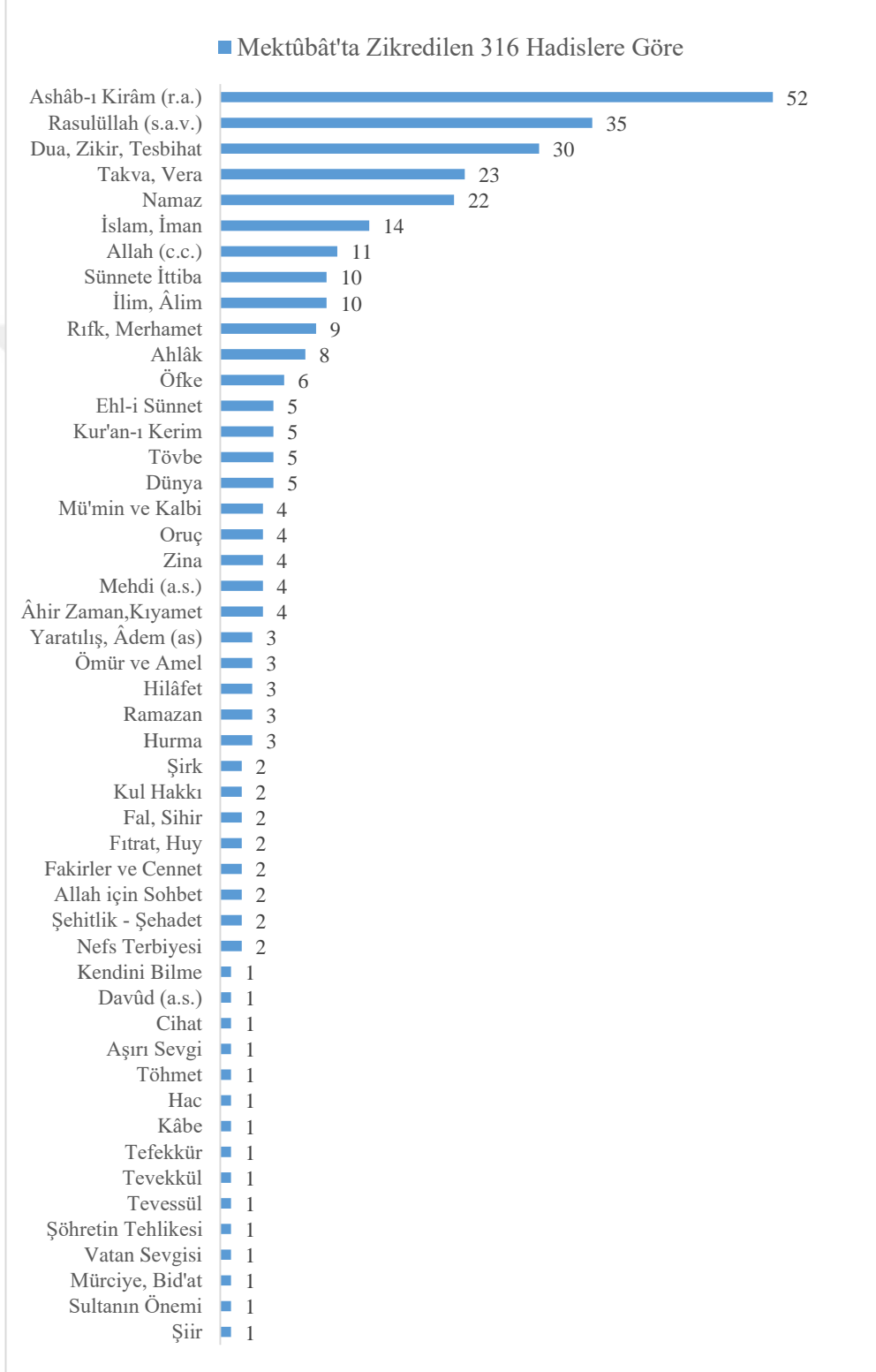

Tablo-5

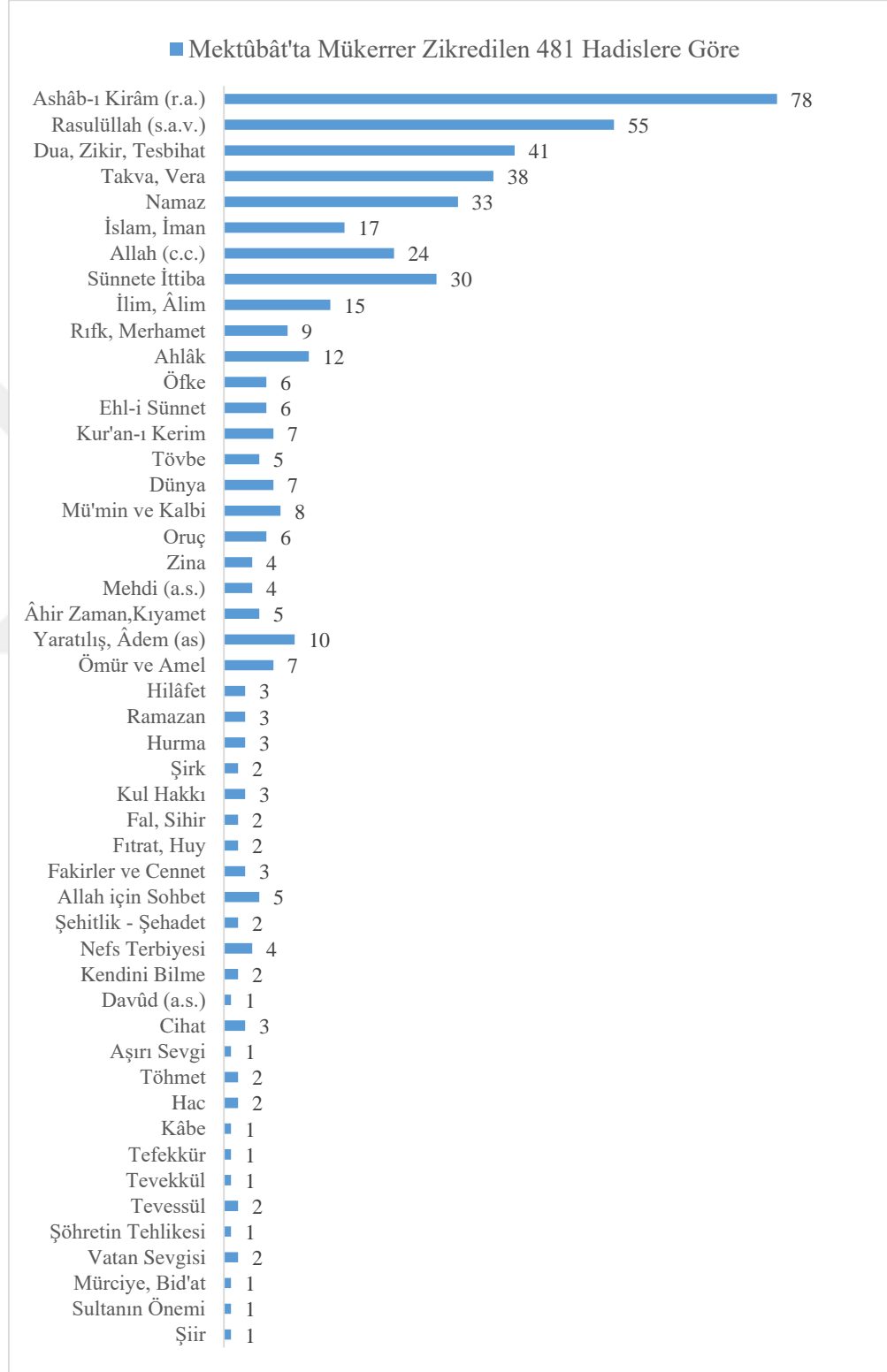
Tablo-6

Hadislerin Konu Başlıklarına Göre Tasnif Grafiği - A

Tablo-7

Hadislerin Konu Başlıklarına Göre Tasnif Grafiği - B

BİBLİYOGRAFYA

Acar, Yusuf, “Zayıf Hadisin Amel Karinesiyle Desteklenmesi ve Tirmizî'nin Süneni”, *NEÜİFD*, Konya 2014.

Aclûnî, İsmail b. Muhammed (1162/1652), *Keşfu'l-Hafâ ve Muzîlu'l-İlbâs amme's-Tehera mine'l-Ehâdîsi alâ Elsineti'n-Nâs*, thk. Ahmed Halebi Attâr, Mektebetu'l-Kudsi, 1351, I-II.

Ahmad, Aziz, “Religious and Political Ideas of Shaikh Ahmad Sirhindî”, *Rivista* 36, Roma 1961.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh eş-Şeybânî (241/855), *el-Müsned*, İstanbul 1981, I-VI.

-----, thk. Şuayb El-Arnaut, Risale Baskısı, Beyrut 1995. I-XXXXX.

-----, thk. Ahmet Muhammed Şakir, Dâru'l-Hadis, Kahire 1995, I-XX.

-----, *Fezâilu's-Sahâbe*, thk. Vasiyyullah b. Muhammed Abbâs, Suudi Arabistan 1983, I-II.

Algar, Hamid, “İmam Rabbani” md., *DİA*, XXII.

-----, “Mektûbât” md., *DİA*, XXIX.

Ali El-Karî, Nuruddin Ali b. Sultan Muhammed (1014/1606), *el-Masnû' fî Ma'rifeti'l-Hadîsi'l-Mevdû'* (el-Mevdû'âtu's-Suğrâ), thk. ve tlk. Abdülfettâh Ebû Ğudde, Mektebetu'l-Matbû'âti'l-İslâmiyye, Kahire 1404/1984.

-----, *Esrâru'l-Merfûa fî'l-Ahbâri'l-Mevdû'a* (el-Mevdû'âtu'l-Kübrâ), thk tlc. Muhammed b. Lütfî es-Sebbâğ, Beyrut-Dimeşk 1982.

-----, *Fethu Babi'l-inaye Bi-şerhi Kitâbi'n-Nukaye*, thk. Abdülfettâh Ebû Ğudde, Dimeşk 1984; Haleb 1967. I-XIV.

-----, *Mirkâtu'l-Mefâtih Şerhu Mişkâti'l-Mesâbih*, thk. Şeyh Cemâl Aytânî, Beyrut 1422/2001, I-XII.

-----, *Uydurma Olduğunda İttifak Edilen Hadisler*, thk. Abdülfettah Ebu Ğudde, trc. Halil İbrahim Kutlay, İstanbul 2017.

Âlûsî, Şihâbuddîn Mahmûd, *Rûhu'l-Ma'ânî*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut-Tarihsiz, I-XXX.

Âmidî, Ebû'l-Mehâsin Ali b. Muhammed, *el-İhkâm*, thk. Abdurrezzak Afîfî, Mektebu'l-İslâmî, Beyrut-Dimeşk, ts. I-IV.

Anonim, *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri*, Hüdayi Vakfı Yayınları, İstanbul 2018.

Ansari, Muhammad Abdul Haq, “The Life and Mission of Shaykh Ahmad Sirhindi”, *Islamic Culture*, 59, India 1985.

-----, “The Life and Mission of Shaykh Ahmad Sirhindi”, *Encyclopaedic Survey of Islamic Culture*, India 1988.

-----, *Sufism and Shari’ah: A Study on Shaykh Ahmad Sirhindi’s Effort to Reform Sufism*, *The Islamic Foundation*, Leicester 1986.

-----, “A select bibliography on Shaykh Ahmad Sirhindi”, *Muslim World Book*, 8:III, Leicester 1988.

Arvas, Nimetullah, “İmâm-ı Rabbânî’nin Üzerinde Durduğu İki Önemli Husus: İhlâs ve Peygamber’e Tâbiyyet”, *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul 2018.

Arvâsî, Seyyid Cemâleddîn, *Mektûbât-ı Arvâsî*, İstanbul 1955.

-----, *Esmâullahi’l Hüsnâ*, hzr. Mustafa Köseoğlu, İstanbul 2015.

Asghar, Tayyeb Sajjad, “Shaikh Mujaddid-i Alf-i Sani: A Survey of Works in India”, *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul 2018.

Aslam, Muhammad, “Jahângîr and Hadrat Shaikh Ahmad Sirhindi”, *J. Asiatic Soc.*, Pakistan 1965.

-----, “Shaykh Ahmad Sirhindi: An Outline of his Thought and a Study of his Image in the Eyes of Posterity by Yohanan Friedman”, *Asian Affairs*, 59:III, London 1972.

Aydın, Cemal Abdullah, *Hadislerin Kaynaklarını Bulma Yolları*, İstanbul 2010.

Aydınlı, Abdullah, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, İstanbul 1987.

Ahmad, Aziz, “Religious and Political Ideas of Shaikh Ahmad Sirhindi”, *Rivista.36*, Roma 1961.

Bedüzzaman, Said Nursi, *Şuâlar*, 7.ci şua, İstanbul 1995.

Beğavî, Ebû Muhammed el-Hüseyin b. Mes’ûd, *Me’âlimu’t-Tenzîl/ Tefsîru’l-Beğavî*, (tah. Muhammed Abdullah en-Nemr, Osman Cum’a Damîriyye ve Süleyman Müslim el-Harş), Dâru Taybe, Riyad 1409/1988. I-VIII.

-----, *Şerhu 's-Sünne*, thk. Şuayb el-Arnaûd- Muhammed Züheyr eş-Şâvîş, Mektebu'İslâmî, Beyrut, I-XVI.

Benlioğlu, Mehmet, *Tasavvufta İç Tenkit Geleneği: İmam-ı Rabbânî'nin Mektûbât'ı Örneği*, Yüksek Lisans, HÜSBE, Çorum 2016.

Bennâ, Hasan, *Tasavvuf ve Ahlâk Eğitimi*, trc. Ayetullah Güneş, Cuma Karan, 4.bs, İstanbul 2016.

Beşer, Faruk, “İmam Rabbânî'nin namaza, vahdeti vücuda, ney ve semaya dair bir mektubunun özeti”, *Yenişafak*, erişim tarihi 18 Şubat 2018, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/farukbeser/imam-rabbannin-namaza-vahdeti-vucuda-ney-ve-semaya-dair-bir-mektubunun-ozeti-2044488>.

Beuhler, Arthur F., *Analytical Indexes for the collected letters of Ahmad Sirhindi*, Lahore 2001.

-----, “Sharî'at and 'ulamâ in Ahmad Sirhindî's Collected Letters”, *Die Welt des Islams: International Journal for the Study of Modern Islam*, 43:III, Leiden 2003.

-----, “Sirhindi, Shaykh Ahmad (1564-1624)”, *Encyclopedia of Islam and the Muslim World*, II, New York 2004.

-----, “Tales of renewal: Ahmad Sirhindî, reformer of the second millennium”, *Tales of God's friends: Islamic hagiography in translation*. Ed. John Renard. Berkeley: University of California Press, 2009.

-----, “Ahmad Sirhindî: A 21st Century Update”, *Der Islam: Zeitschrift für Geschichte und Kultur des Islamischen Orients*, 86i, 2009.

-----, “Revealed Grace The Juristic Sufism of Ahmad Sirhindi (1564-1624)”, *Fons Vitae*, Louisville 2011.

-----, “Ahmad Sirhindî's Collected Letters: why sharî'ah is a lot more than just “Islamic Law”, *Letters from Indo-Persian to English*, 92ii, 2012.

-----, “İmâm-ı Rabbânî'nin Mektûbât'ında Şeriat ve Ulemâ”, trc. Mehmet Atalay, *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, XIV:32, İstanbul 2013.

-----, “Ahmed Fârûkî Sirhindî”, trc. Mehmet Atalay, *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, XV:33, İstanbul 2014.

-----, “Tecdid Anlatıları: Müceddid-i Elf-i Sâni' Olarak Ahmed Sirhindî”, trc. Mehmet Atalay, *ÇOMÜİFD*, V, Çanakkale 2014.

-----, “Ahmed Farûki Serhendi: Milliyetçi Kahraman, Müsbet Sufi, Menfi Sufi, ”, trc. Mehmet Atalay, *BEÛİFD*, I:I, Zonguldak 2014.

-----, “Meta-principles of Sufism: What can we learn from Ahmad Sirhindi’s *Maktûbât*?”, *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul 2018.

Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn, *es-Sünenu’l-Kübrâ*, (İbnu’t-Türkmânî’nin *el-Cevheru’n-Nakîsi* ile birlikte), Dâru’l-Ma’rife, (Haydarabad-1344/1925-1357/1938 baskısının tıpkıbasımı), Beyrut-, trs. I-X. (Ayrıca Fihrist cildi, Beyrut-1408/1988).

-----, *el-Medhal ile’s-Süneni’l-Kübrâ*, Advâu’s-Selef, Riyad 1420. I-II.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. Ali (ö. 458/1065), *es-Sünenü’l-kübrâ*, thk: Muhammed Abdulkâdir Atâ, III. bs. Beyrut 1424/2003. I-XI.

-----, *Şuabü’l-İmân*, Abdulali Abdulhamîd Hâmid tahkikiyle, Riyad 2003. I-XIV.

-----, *ez-Zühdü’l-Kebîr*, thk: Şeyh Amir Ahmed Haydar, Beyrut 1987, I.

Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr, *el-Müsned*, (thk. Mahfûzurrahman Zeynullah), Müessesetu Ulûmi’l-Kur’ân, Beyrut – Medine 1409/1988. I-XVIII.

Birişik, Abdülhamit, *Hint AltKıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, İstanbul 2012.

Bosworth, C.E., “Sirhind” *The Encyclopaedia of Islam*, IX, Leiden 1997.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (ö. 256/869), *Sahihu’l-Buhârî*, Daru Tavku’n-Necât, 1422. I-IX.

-----, *Kitâbu’t-Târîhi’l-kebîr*, I-XIII, thk. Seyyid Hâşim en-Nedvî, ts.

-----, *el-Edebü’l-Müfred*, thk. Kemal Yusuf el-Hut, Beyrut 1984.

Bursevî, İsmail Hakkı, *Ruhu’l-Beyân*, Daru’l-Fikr, Beyrut. I-X.

Cebecioğlu, Ethem, *İmâm-ı Rabbânî Hareketi ve Tesirleri*, İstanbul 1999. (Ankara 1996).

-----, “İmâm-ı Rabbani ve Mektubâtı”, *AÛİFD*, XXXV, Ankara 1996. I-XXXV.

-----, “Klâsiklerimiz/VIII: ‘el-Mektûbât’ (İmâm-ı Rabbânî Ahmed-i Fârûkî es-Serhendî) 971/1564-1034/1624”, *Tasavvuf: İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, III:9, Ankara 2002.

-----, *Mektûbât: İmâm-ı Rabbânî Ahmed-i Farûkî es-Sirhindî*, Tasavvuf Klasikleri, İstanbul 2010.

-----, “İmam-ı Rabbani ve Vahdet-i Şuhûd Anlayışı”, *Doğu’dan Batı’ya Düşüncenin Serüveni Endülüs ve Felsefenin İşrakîli(leşmesi)ği*, VII, İstanbul 2015. I-X.

Çakan, İsmail Lütfi, *Hadîs Edebiyatı*, II. bs. İstanbul 1985.

-----, *Hadîs Edebiyatı*, XIII. bs. İstanbul 2014.

Çelebi, Kâtip, *Keşfu’z-Zunûn*, İstanbul 2007, I-V.

Çelik, Ömer, “İmâm-ı Rabbânî’nin Kur’ân Âyetlerini Anlaması ve Yorumlaması”, *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul 2018.

Çiftçi, Şaban, ““Allah Adem’i kendi sûretinde yaratmıştır” hadisinin tahric ve değerlendirmesi”, *PÜİFD*, I:I, Denizli 2014.

Çubukçu, Asri, “Ebû Bekre” md., *DİA*, X.

Dârakutnî, Ebû’l-Hasen Ali b. Ömer (385/995), *es-Sünen*, thk. Şuayb Arnaûd, Beyrut 2004. I-VI.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman (255/868), *es-Sünen*, (Hüseyn Selim Esed ed-Dârânî tahkikiyle) I. bs. Suudi Arabistan 2000. I-IV.

Derin, Süleyman, *İmâm-ı Râbbânî’nin İzinde Mânevî Yolculuk*, İstanbul 2016.

Deylemî, Ebû Şucâ’ Şîreveyh b. Şehrdâr, *el-Firdevs bi Me’sûri’l-Hitâb*, (thk. es-Sa’id b. Beysûnî Zağlûl), Dâru’l-Kütûbi’l-İlmiyye, Beyrut 1406-1986. I-VI (son cilt fihrist).

Ebû Avâne, el-İsferâyînî, *Müsned*, thk. Eymen b. Arif Dimeşkî, Beyrut 1998. I-V.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş’as es-Sicistânî (275/888), *es-Sünen*, İstanbul 1981. I-V.

-----, thk. Muhammed Nâsiruddîn Elbânî, *Beytü’l-Efkâru’d-Düveliyye*, Riyad. Bs.N.11557.

Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh el-İsbehânî (430/1038), *Hilyetü’l-Evliya ve Tabakâtü’l-Esfiya*, Beyrut 1405, I-X.

-----, *Fezâili’l-Hulefâi’l-Erba’a*, Dâru’l-Buhârî, Medine, ts.

Ebû Ya’lâ, Ahmed b. Ali et-Temîmî el-Mevsilî (307/919), *Müsned*, thk. Hüseyn Selim Esed, I. bs. Dimeşk 1973. I-XIV.

Ekinci, Ekrem Buğra, “İmâm-ı Rabbânî'nin Tecdid Anlayışı ve Müceddidliği”, *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul 2018.

Er, Emin Muhammed, *El-Muhtârât min el-Mektûbât el-İmâm er-Rabbânî es-Serhendî*, İstanbul 2016.

Erdem, Mehmet, “Serhendi'nin Tecdit Yönteminde Fıkhın Yeri”, *Dini Araştırmalar*, IX:26, Ankara 2006.

Fânî, Ebû Kelîm Muhammed Sadîk, *Tahrîcû Ehâdîsi'l-Mektûbât li'l-İmâm Müceddid Elf Sâni Serhendî Rahmetullahi Aleyh*, Khanewal 2005.

Farooqi, Abul Hasan Zaid, *Hazrat Mujaddid & His Critics*, Lahore 1982.

Faruqi, Burhan Ahmad, “Shaikh Ahmad Sarhindi (1563-1624)”, *The Muslim Luminaries, Leaders of Religious, Intellectual and Political Revival in South Asia*, Islamabad 1988.

Fazlur Rahman, *Selected letter of Shaikh Ahmad Sarhindi: Intikhab Maktubat Shaykh Ahmad Sarhindi (Mudjaddidüi Alf-i Thani)*, Iqbal Academy, Karachi 1968.

Fathollah Mojtaba'ı Tr. Suheyl Umar, ‘Ahmad Sirhindi’, *Encyclopaedia Islamica*, Leiden-Boston 2011. I-V.

Ferman, Muhammed, “İmâm Rabbâni (Şeyh Ahmed Sirhindi)”, *İslam Düşünce Tarihi*, trc. Lamii Güngören, İstanbul 1991. I-IV.

Friedmann, Yohanan, *Shaykh Ahmad Sirhindi: an outline of his thought and a study of his image in the eyes of posterity*, McGill-Queens University Press, Montreal, London 1971.

-----, “a.g.e., Bulletin Critique (by. D. Sourdel)”, *Revue des Etudes Islamiques*, XVII:I, Paris 1974.

-----, “Ahmad Serhendî”, *Encyclopedia Iranica*, I, London 1984.

-----, “Badr-al-Dîn Serhendî,” *Encyclopedia Iranica*, III, London 1989.

Ğazzâlî, Muhammed b. Muhammed, *İhyâu 'Ulûmi'd- Dîn*, Beyrut 2005.

Geylânî, Abdulkâdir, *el-Gunye*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1997. I-II.

Güler, Zekeriya, *Hadis Günlüğü*, İstanbul 2012.

Gökçe, Ferhat, *İslam İrfan Geleneğinde Hadis Yorumu*, Doktora Tezi, AÜSBE, Ankara 2010.

Görmez, Mehmet, “Tahrîc” md., *DİA*, XXXIX, İstanbul 1988.

-----, “Abdulfettah Ebu Gudde ile Sünnet ve Hadis Üzerine Bir Söyleşi”, *İslâmî Araştırmalar*, X:1-2-3-4, 1997.

-----, *Gazâlî’de Sünnet, Hadis ve Yorum*, Ankara 2014.

-----, *Hadis İlminin Temel Meseleleri*, Ankara 2014.

-----, “Açılış Konuşmaları I”, *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul 2018.

Gümüšoğlu, Hasan, “İmâm-ı Rabbânî’nin Tecdid Hareketinde Ehl-i Sünnet İtikâdının Önemi”, *FÜİFD*, XVIII: II, Elazığ 2013.

Habib, Irfan M., “The political role of Shaikh Ahmad Sirhindi and Shah Waliullah”, *History Congress Golden Jubilee Year Publication I*, India 1987.

Haig, W., *Muntakhabu’t-Tawarikh*, III, Calcutta 1925.

Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Nîsâbûrî (ö. 405/1014), *Müstedrek ale’s-Sahîhayn* (Zehebî’nin et-Telhîs’i ile birlikte), I-IV, thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ, Beyrut 1411/1990.

Hakîm et-Tirmizî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali, *Nevâdiru’l-Usûl fî Ma’rifeti Ahâdîsi’r-Resûl*, (thk. Abdurrahman Umeyra), Dâru’l-Cîl, Beyrut, ts. I-IV.

Halebî, Ali b. Burhaneddin, *es-Sîrah el-Halebiyyeh fî sîreti’l-emîn el-me’mûn*, Dâru’l-Ma’rife, ts. Beyrut I-III.

Hânî, Abdulmecid b. Muhammed, *el-Hadaiku’l-Verdiyye fî Hakaik-ı Ecillâ’in-Nakşibendiyye*, İstanbul 1986.

Hatîb, El-Bağdâdî, Ebu Bekir Ahmed b. Ali b. Sabit, *Târîhu Bağdâd ev Medîneti’s-Selâm*, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut, ts., I-XIV.

Heysemî, Nûruddîn Ali b. Ebî Bekir (807/1404), *Mecmau’z-Mecmau’z-zevâid ve Menba’u’l-Fevâid*, thk. Abdullâh Muhammed Dervîş, Beyrut 1994/1414. I-X.

Hudır, Özcan, *Yahudî Kültürü ve Hadisler*, İstanbul 2010.

-----, *Hadis Deryasından İnciler*, İstanbul 2011.

-----, *Hristiyan Kültürü ve Hadisler*, İstanbul 2017.

Humeydî, Ebû Bekir Abdullâh b. ez-Zübeyr, *Müsnedu’l-Humeydî*, (Hüseyn Selim Esed tahkîk ve tahrîciyle), Dâru’s-Sakkâ, Dimaşk 1996. I-II.

Huseynî, Muhammed Mucîr el-Hatîb, *Umliye Muhtasar fî Usûl-i-Tahrîc*, Daru’l-İlim ve Ravza Yayıncılık Ortak Basımı, İstanbul 2006.

İrâkî, Zeynuddîn, *Tahrîcu Ahâdîsi'l-İhyâ*, (*el-Muğnî an Hamli'l-Esfâr fî Tahrîci mâ fi'l-İhyâ mine'l-Ahbâr*), Riyad 1995. I-II.

-----, *Tahrîcu Ahâdîsi'l-İhyâu Ulûmiddîn*, thk. İbni Sübki ve Zebîdî, Riyad 1987. I-VII.

İslâh, Muhammad Aslam, “es-Shirhindi Ebû'l Berâkât eş-Şeyh Ahmed el-Fârûkî”, *Mevsuatu a'lami'l-ulema ve'l-üdeba el-Arab ve'l Müslimin*, XII, Tunus 2007. I-XXIII.

İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh en-Nemerî el-Kurtubî, *el-İstizkâru'l-Câmi' li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr ve Ulemâi'l-Aktâr fîmâ Tedammenehu'l-Muvatta' min Ma'âni'r-Re'y ve'l-Âsâr ve Şerhi Zâlike Küllihî bi'l-Îcâz ve'l-İhtisâr*, (Abdü'l-Mu'tî Emîn Kal'acî tashih ve ta'likiyle), Müessesetu'r-Risâle, Kahire 1414/1993. I-XXX. (Son üç cilt fihrist.)

-----, *el-İstiâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, thk: Ali Muhammed el-Becavi, I. bs. Beyrut, 1992, I- IV.

-----, *et-Temhîd limâ fî'l- Muvatta mine'l-Meânî ve'l-Esânîd*, thk: Mustafa b. Ahmed el-Ulvi, Muhammed Abdulkebir el-Bekri, Mağrib 1387. I-XXIV.

-----, *Câmiu'l-Beyâni'l-İlm*, Dâru'l-Haremeyn, Mısır, ts. I-II.

İbn Adıyy, Ebû Ahmed Abdullah b. Adıy el-Cürcânî, *el-Kâmil fî Du'afâi'r-Ricâl*, (thk. Süheyl Zekkâr), Dâru'l-Fikr, Beyrut 1409/1988. I-IX (Son cilt fihrist).

İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsım Ali b. El-Hasan eş-Şâfiî, *Târîhu Medîneti Dimaşk*, thk. Muhibbuddin Ebi Said Ömer b. Garame el-Umrevi, Beyrut 1995. I-LXXX. (son beş cilt fihrist)

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullah el-Kûfî (235/849), *el-Musannef fî'l-Ehâdis ve'l-Âsâr*, Muhammed Avvâme tahkîkiyle, Beyrut 2006. I-XXVI. (son beş cilt fihrist)

-----, thk. Kemal Yusuf Hût, Beyrut 1989. VII.

İbn Ebî Âsım, Ebu Bekr Eş-Şeybanî, *es-Sünne*, thk. Bâsim b. Faysal el-Cevabir, Riyad 1998. I-II.

İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali b. Muhammed (852/1448), *Şerhu'n-Nuhbe Nuzhetu'n-Nazar fî Tavdîhi Nuhbetu'l-Fiker fî Mustalahı Ehli'l-Eser*, thk. Nûreddîn İtr, I. bs. Dimeşk 1992.

-----, *ed-Diraye fî Tahrîci'l-Ehâdisi'l-Hidâye*, Daru'l-Maarife, Beyrut, ts.

-----, *el-Emali 'l-Mutlaka*, thk. Hamdi Abdulmecîd es-Silefî, I. bs. Beyrut-Dimeşk 1995.

-----, *Fethu 'l-Bârî*, thk. Muhibbuddin el-Hatîb, tlk. Abdulaziz b. Abdillâh b. Bâz, I. bs. Beyrut 1379. I-XIII.

-----, *Hedyü 's-Sârî Mukaddimetü Fethi 'l-Bârî*, haz. Muhammed Fuâd Abdulbâkî-Muhibbüddîn el-Hatîb, I. bs. Kahire 1986. I-XII.

-----, *el-Îsâbe Fî Temyîzi's-Sahâbe*, (Adil Ahmed Abdulmevcud, Ali Muhammed Muavviz tahkîkiyle), Beyrut 1415. I-VIII.

-----, *Lisânü 'l-Mîzân*, thk. Abdulfettâh Ebu Ğudde, I. bs. Beyrut 2002. I-X.

-----, *Netâicu 'l-Efkâr Tahrîcu Ehâdisi 'l-Ezkâr*, Daru İbni Kesîr, Dimeşk, ts. I-III.

-----, *Takrîbu 't-Tehzîb*, (Ebu'l-Eşbâl Sağır Ahmed el-Pakistanî tahkîkiyle), Dâru'l Âsime, ts.

-----, *Tehzîbu 't-Tehzîb*, I-XIV, Beyrut, 1404/1984.

-----, (*et-*) *Telhîsu 'l-Habîr Fî Tahrîci Ahâdisi 'r-Râfi 'î el-Kebîr*, (Neşre hazırlayan: Ebû Âsım Hasan b. Abbâs b. Kutub), Müessesetu Kurtuba, bs. 1416/1995. I-IV.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim el-Büstî (354/965), *Sahîhu İbn Hibbân bi Tertîbi İbn Belebân*, (thk. Şuayb el-Arnaût) II. bs. Beyrut 1993. I-XVIII.

-----, *el-Mecrûhîn*, thk. Hamdî Abdulmecîd es-Selefî, Riyad 2000-1420. I-II.

-----, *Kitâbu 's-Sikât*, I-X, Haydarâbâd 1402/1982.

İbn Huzayme, Ebû Bekir Muhammed b. İshâk en-Nîsâbûrî, *Sahîhu İbn Huzeyme*, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, Beyrut 1400/1980. I-IV.

İbn Kayyım, el-Cevziyye, *Tehzîbi Sünen-i Ebî Davud*, İstanbul 1981. I-II.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (275/888), *es-Sünen*, İstanbul 1981. I-II.

-----, thk. Muhammed Fuad Abdulbâki, Dâru'l-İhya, Kahire. I-II.

-----, thk. Muhammed Nâsıruddîn Elbânî, Maarif Yayınları, Riyad. Bs.N.11471.

İbn Mübarek, Ebu Abdirrahman Abdullah et-Türkî, *ez-Zühhd*, dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.

İbn Mûsa, Ebû Abdillâh Muhammed, *Meşâriku'l-Envâr fi Şerhi Sünen-i İbn Mâce*, Beyrut, ts. I-II.

İclî, Ebû'l Hasan b. Abdullâh b. Salih, *Ma'rifetü's-Sikât min Ricâli ehli'l-İlm ve'l Hadis*, Mektebetü Dâr, Medine 1985.

İmâm-ı Rabbânî (Serhendî, Ahmed b. Abdülehad) *el-Mektûbât'ür-Rabbânîyye*, Daru'l Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 2004. I-III (Arapça).

-----, *el-Mektûbât el-Rabbânî*, Fazilet Neşriyat, İstanbul, ?- I-II (Arapça).

-----, *el-Mektûbât el-Rabbânî*, Ravza Yayınevi, İstanbul, ?- I-II. (Arapça).

-----, *el-Mektûbât el-Rabbânî*, Yasin Yayınevi, İstanbul 2013. I-II. (Arapça).

-----, *el-Mektûbât el-Rabbânî*, Yasin Yayınevi, İstanbul, ?- I (3'lü cilt) (Arapça).

-----, *el-Mektûbât el-Rabbânî*, Kitap Kalbi, İstanbul 2018. I. (Arapça).

-----, *el-Mektûbât el-Rabbânî*, Enver Baytan Kitabevi, İstanbul, ?- I-II. (Arapça).

-----, *Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî*, Sönmez Neşriyat, İstanbul 1969. I. (Arapça ve Farsça).

-----, *el-Mektûbât li'l İmâm er-Rabbânî*, thk. Yusufzâde, Hanif Efendi, trc. Müstakîmzâde Süleyman Sadeddîn, İstanbul 1978. I. (Osmanlıca)

-----, *el-Mektûbât li'l İmâm er-Rabbânî*, Müstakîmzâde, ?, ts. I. (Osmanlıca)

-----, *Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî*, Farsça ta'lik ve tas. Hasan Zara' ve Eyyüb Göncü, Tahran 1963. I-II. (Farsça).

-----, *Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî*, Şerh ve thk. Ez-Allama Ecel Hazret el-Hac Mevlana Nur Ahmed Sahib, Lahor 1885. I. (Urduca-Farsça).

-----, *El-Beyyinât Şerh-i Mektûbât*, Şerh Ebu'l Beyan Muhammed Said Ahmed Muceddidi, Pakistan 2008. (Urduca).

-----, *Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî*, tas., tah., trc. Mevlana Muhammed Said Ahmed Sâhib Nakşibendî, Karaçi 1970. (Urduca).

-----, *Müntehabât Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî*, Hakikat Kitabevi, İstanbul, 1986. I. (Farsça).

-----, *Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî*, Farsça, İran-?. I. (Farsça).

-----, *el-Müntehabâtü mine'l-Mektûbâti li'l İmâmi er-Rabbânî*, Hakikat Kitabevi, İstanbul, 2014. I. (Arapça).

-----, *Mektûbât-ı Rabbânî*, Hilal Yayınları, Ankara 1962. I-III. (Türkçe trc. M. Süleyman Teymuroğlu).

-----, *Mektûbât-ı Rabbânî*, Dergah Ofset, İstanbul 1998. I-III. (Türkçe trc. Abdülkadir Akçiçek).

-----, *el-Mektûbât el-Rabbânî*, Semerkand, İstanbul 2013. I-III. (Türkçe trc. Talha Hakan Alp, Ömer Faruk Tokat, Ahmet Hamdi Yıldırım).

-----, *Mektûbât-ı Rabbânî: Tercüme ve Kelime Manası*, Kitap Kalbi, İstanbul 2017. I-VII. (Türkçe trc. Ali Kara).

-----, *İsbât'ün Nübüvve*, İstanbul 1994.

-----, *Mebde' ve Me'âd - Te'yîd-i Ehli Sünnet*, İstanbul 2011.

-----; *İmâm-ı Rabbânî Risaleleri: Mebde' ve Me'âd, Ma'ârif-i Ledünniyye, Mükâşefât-i Gaybiyye*, trc. Necdet Tosun, İstanbul 2016.

-----, *Te'yîd-i Ehl-i Sünnet / Şi'aya Reddiye, Ehli Sünnetin Müdâfası*, trc. ve tah. İsmailağa Telif Heyeti, İstanbul 2016.

Karadaş, Cağfer, “İmam Rabbânî ve İtikadî Görüşleri”, *UÜİFD*, IX:IX, 2000.

Karadâvî, Yusuf, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Sünnet*, İstanbul 2015. (takdim İsmail L. Çakan), (trc. Özcan Hıdır).

Yusuf, *Bilgi ve Medeniyet Kaynağı Sünnet*, İstanbul 2015. (trc. Özcan Hıdır).

Karaman, Hayrettin, *İmâm-ı Rabbânî ve İslâm Tasavvufu*, İstanbul 2013.

-----, “Nedvî'nin Islahat Programında İmâm-ı Rabbânî'nin Yeri”, *Yenişafak*, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettinkaraman/nedvunin-islahat-programinda-imam-i-rabbnunin-yeri-2026952>, erişim tarihi 21 Şubat 2016.

-----, “İmâm-ı Rabbânî Namazı Anlatıyor”, *Yenişafak*, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettinkaraman/imam-i-rabbn-namazi-anlatiyor-2027062>, erişim tarihi 26 Şubat 2016.

-----, “İmâm-ı Rabbânî'nin Sünnet Anlayışı”, *Yenişafak*, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettinkaraman/imam-i-rabbnunin-sunnet-anlayii-2029155>, erişim tarihi 20 Mayıs 2016.

-----, “Açılış Oturumu I”, *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul 2018.

Karapınar, Fikret, *Muhaddis Sufilerin Hadis Usulü Ve Hadisleri Anlama Yöntemleri*, Konya 2009.

Kastallânî, Ahmed b. Muhammed, *el-Mevâhibu'l-Ledünniyye bi'l-Minahi'l-Muhammediyye*, (thk. Me'mûn b. Muhyiddîn el-Cennân), el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut 1416/1996. I-III.

Kâtip Çelebi, Mustafa b. Abdillâh, *Keşfu'z-Zunûn An Esâmî'l-Kütüb ve'l-Funûn*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1402/1992. I-VI.

Kaya, Said Eyyüp, “Mekhûl b. Ebû Müslim” md., *DİA*, XXVIII.

Khan, Ahmad Kabir, “A select bibliography on Shaykh Ahmad Sirhindî”, *Muslim World Book*, XII:II, Leicester 1992.

Kısakürek, Necip Fazıl, *Mektubat*, İstanbul 1956.

-----, *İmâm-ı Rabbânî Mektubat*, İstanbul 1995.

Kişmî, Muhammed Hâşim, *Berekât Zübdetü'l-Makâmât İmâm-ı Rabbânî ve Yolundakiler*, trc. A. Fâruk Meyân, İstanbul 1971.

-----, *a.g.e.* (musahhah ve ilaveli 6.cı bs., İstanbul 2015).

Koçyiğit, Talat, *Hadîs Usûlü*, Ankara 1998, (1bs. 1967).

-----, *Hadis Istılahları*, Ankara 1980.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Beyrut 2006. I-XXIV.

Kudâî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme b. Cafer, *Müsnedü's-Şihâb*, (thk. Hamdi Abdulmecid Es-Silâfi), Beyrut 1985. I-II.

Kutlay, Halil İbrahim “Keşfu'l-Ğumme bi Tahrîci Hadîsi ‘İhtilâfu Ümmeti Rahme””, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, II:I, 81.

Leknevî, Muhammed Abdülhayy (1304/1886), *el-Ecvibetü'l-fâdile li es'ileti'l-aşarati'l-kâmile*, thk. Abdülfettah Ebû Ğudde, Halep 1964.

-----, *Tuhfetü'l-ehyar bi-ihyai sünneti'l-ebrar*, thk. Abdülfettah Ebû Ğudde, Beyrut 1992.

-----, *Zaferu'l-Emâni bişerhi muhtasari'l-seyyidi'l-şerif el-Cürcânî fi mustalahi'l-hadîs*, thk. Abdülfettah Ebû Ğudde, Beyrut 1995.

Mâlik, b. Enes Ebû Abdillah el-Medenî (ö.179/795), *Muvatta'*, (thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî), Duabi 2004. I-VIII (son 3 cilt fihrist).

Mevdûdî, Ebu'l-Alâ, *İslam'da İhyâ Hareketleri*, trc. Ali Genç, İstanbul 2016.

Mujaddidi, Muhammad Iqbal, "Imam-i Rabbani's Concept of Wahdat-ul-Shuhud and Its Impact on Sufism", *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul 2018.

Murad, Muhammed, *Kitâbü'r Rahmet'il Hâbita fi Ahvâli'l İmâm'ir Rabbânî*, İhlas Vakfı, İstanbul 2002.

Münâvî, Muhammed Abdurraûf (ö.1031/1622), *Feyzü'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi'i's-Sağîr*, Beyrut 1972. I-VI.

-----, *et-Teyşîr*, Maarif Yayınları, Riyad 1988. I-II.

Münzirî, Zekiyyuddîn Abdülazîm, (ö. 656/1258), *et-Terğîb ve't- Terhîb*, thk: İbrahim Şemsüddîn, Beyrut 1996, I- IV.

Müslim, Ebû'l-Huseyn b. el-Haccâc (ö. 261/874), *es-Sahîh*, Beyrut 1991. I-IV.

Müttekî el-Hindî, Alauddin Ali b. Hüsamiddin İbni Kâdi eş-Şâzilî, *Kenzu'l-Ummâl Fî Süneni'l Akvâl ve'l Efâ'l*, thk. Safvet es-Sakâ, Müessesetü'r-Risale, V. bs. Beyrut 1985, XII.

Naîm, Ahmed, *Hadis Usûlü*, İstanbul 2009.

Naushahi, Arif, "Necessity of a New Critical Edition of Mektûbât-ı İmâm-i Rabbânî", *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul 2018.

Nadwî, S.Abû'l-Hasan 'Alî, *Saviours of the Islamic Spirit*, III, trc.Ahmad, Mohiuddin, Academy of Islamic Research, Lucknow 1983.

Nedvî, Abd'ulbari, *Kur'an ve Sünnetin Işığında Tasavvuf ve Hayat*, trc. Mustafa Ateş, İstanbul 1996.

Nedvî, Ebu'l-Hasen Ali, *Müceddid-i Elfsâni İmâm-ı Rabbânî, İslam Önderleri Tarihi 4*, trc. Yusuf Karaca, İstanbul 2016.

-----, *İmâm-ı Rabbânî*, trc. Nureddin Yıldız, İstanbul 2017.

-----, *Al-İmâm Rabbani, as-Sirhandî (as-Sirhindî): hayâtuhû wa-a'mâluhû*, Kuwait 1983.

Nesâî, Ebû Abdîrrahmân b. Şuayb b. Ali (ö. 303/915), *Kitâbu'd-Duafâ ve'l-metrûkîn*, thk. Nûrân ed-Danâvî, Kemal Yûsuf el-Hut, Beyrut 1407/1987.

-----, thk. Muhammed Nâsîruddîn Elbânî, Maarif Yayınları, Riyad. Bs.N.11471.

-----, *es-Sünen*, thk. Abdülfettah Ebû Ğudde, Beyrut 1994. I-IX.

-----, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Hasan Abdülmünim Şelebi, I. bs. Beyrut 2001-1421. I-XII.

-----, *Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle*, thk. Faruk Hamade, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, ts., I.

-----, *İşretü'n-Nisâ*, thk. Amr Ali Ömer, Kahire 1988.

Nîsâbü'rî, el-Hâkim Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, (ez-Zehebî'nin *Telhîsu'l-Müstedreki* ile birlikte, Hindistan 1334/1915 baskısının tıpkıbasımı), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut ts. I-V.

Nîsâbü'rî, Nizâmu'd-Din el-Hasan b. Muhammed b. Hüseyin, *Tefsîru Nîsâbü'rî (Ĝarâibu'l-Kur'ân ve reĝâibu'l-Furkân)*, thk. Şeyh Zekerîyya Umeyrat, Beyrut-1416. I-VI.

Osmanî, Muhammed Takî, *Sünnetin Değeri ve Bağlayıcılığı*, trc. Mehmet Özşenel, İzmir 2007.

Özgen, Mustafa, *İmâm-ı Rabbânî'nin Kelâmî Görüşleri*, Doktora Tezi, SÜSBETİB, Konya 2001.

-----, *İmâm Rabbânî Ulûhiyyet ve Nübüvvet Anlayışı*, Konya 2007.

-----, *İmâm-ı Rabbânî'de Ehl-i Sünnet Kimliği*, Konya 2015.

Özşenel, Mehmet, *Pakistan'da Hadis Çalışmaları*, İstanbul 2014.

Rafîî, Ebu'l-Kâsım Abdülkerim b. Muhammed, *et-Tedvîn*, thk. Azizullah el-Atâridî, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987.

Rasul, Gholam, *The origin and development of Muslim historiography*, İslamic Foundation Bangladesh, Dakka 1984.

Râzî, Fahrüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer, *Mefâtîhu'l-Ĝayb (et-Tefsîru'l-Kebîr)*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1401/1981. I-XXXII.

Sâhibzâde, Sâjed'ur-Rahmân, "İmâm-ı Rabbânî kî ta'lîmâtî Tasavvuf", *Fikr-u Nazar*, XVII:9, İslamabad 1980.

-----, “Mektûbât Hazreti Hôcâ Muhammed Ma’sûm Sirhindi (r.a.)”, *Fikru Nazar*, XX:5, Islamabad 1982.

Said, Muhammed, *Teşyîdü’l-Mebâni fî tahrîci ehâdisi Mektûbâti’l-Îmam er-Rabbânî*, Haydarabad 1883.

Saklan, Bilal, *Hadis Tarihinde Muhaddis Sûfîler*, İstanbul 2012.

San’anî, Ebu İbrahim Muhammed b. İsmail b. Salâh, *et-Tenvîr Şerhu Camiu’s-Sağîr*, thk. Muhammed İshak Muhammed İbrahim, Riyad 1432/2011. I-XI.

Sarioğlu, Ekrem, *İmam-ı Rabbânî Hayatı Cihadi Eserleri*, İstanbul 2012.

Schimmel, Annemarie, “The Sufi ideas of Shaykh Ahmad Sirhindi”, *Die Welt Des Islams*, XIV, I:IV, Leiden 1973.

Selvi, Dilaver, “Mektûbât-ı Rabbânî’de Tanımlanan İrşad Kutbunun Ricâlû’l-Gayb Hiyerarşisi İçindeki Yeri”, *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul 2018.

Sehâvî, Şemsuddîn Muhammed b. Abdirrahmân, *el-Makâsıdu’l-Hasene Fî Beyâni Kesîr Mine’l-Ahâdisi’l-Müştehire Ale’l-Elsine*, Beyrut 1399/1979.

Serhendî, Ahmed Fârûkî için bk. İmâm-ı Rabbânî md.

Serhendî, Muhammed Ma’sûm Fârûkî, *el-Mektûbât-ı Ma’sûmiyye*, ?, ts.

-----, *Mektûbât-ı Ma’sûmiyye*, trc. Süleyman Kuku (A.Fârûk Meyân), Alioğlu Yayınevi, İstanbul 2017. I-II.

-----, *Urvet-ül Vüskâ*, trc. Süleyman Kuku (A.Fârûk Meyân), İstanbul 2017.

Shams, Muhammed Humayun Abbas, *Mujaddid Alf Thani’s Services in Quranic Exegesis and Islamic Jurisprudence an Analysis*, Doktora Tezi, Bahauddin Zakariya University, Lahore 2000.

-----, *Forty Ahadith (Chihal Hadith) Shaykh Ahmad Sirhindi*, Lahore 2008.

-----, *Sheikh Ahmad Sirhindi’s understanding and insight into Hadith*, Lahore 2008.

-----, Suhaib, Abdul Quddus, “Shaykh Ahmad Sirhindi’s contribution to Islamic thought”, *Pakistan Journal of Islamic Research (PJIR)*, X, Pakistan 2012.

Siddique, A.F.M. Abu Bakar, *Shaikh Ahmad Sirhindi (Rh.) & his Reforms*, Mujaddidia Complex, Mirpur Dhaka 1986.

-----, “Maktûbât İmâm Rabbânî: an Assessment”, *Islamic Studies*, XXVIII: II, Islamabad 1989.

Siddiqui, İqtidar Husain, *Islam and Muslims in South Asia: Historical Perspective*, Delhi 1987.

Sifil, Ebubekir, *Sana Din'den Sorular*, RihleKitap, İstanbul 2011. I-II.

Srivastava, M.P., *Society and Culture in Medieval India*, India 1975.

Subhi, es-Salih, *Hadis İlimleri ve Hadis İstılahları*, trc. M. Yaşar Kandemir, İstanbul 2014.

Sunar, Cavit, *İmam Rabbânî – İbn Arabî Vahdet'i Şuhûd –Vahdet'i Vücûd Meselesi*, Doktora Tezi, Ankara 1960.

-----, “İmam Rabbânî'nin Tevhit Görüşüne Genel Bir Bakış”, *AÜİFD*, V, Ankara 1956.

Suyûtî, Celâlüddîn b. Ebî Bekr (ö. 911/1505), *Câmiu's-Sağîr fî Ehâdisi'l-Beşîri'n-Nezîr*, Beyrut 1425/2004.

-----, *Câmiu's-Sağîr fî Ehâdisi'l-Beşîri'n-Nezîr*, Kahire 1321. (el-Matbaatü'l-Meymeniyye), 1.c'de I-II.

-----, *Şerhu elfıyyeti'l-İrakî = Şerhu't-tebsıra el-müsemmat bi't-tezkire fî ulumi'l-hadis*, thk. Abdullah Muhammed ed-Derviş, Dımaşk 1998.

-----, *Tahricu ahadisi Şerhu'l-Mevâkıf*, Beyrut 1986.

-----, *el-Leâliü'l-Masnûa fî'l-Ehâdisi'l-mevdûa*, II. bs. Beyrut, ts., I-II.

-----, *et- Tedrîbu'r-Râvî*, Nev. Abdulvehhab Abdullatif, Medine 1972.

Sülemî, Ebu Abdurrahman, *Tabakâtu's-Sûfiyye*, nşr. Nureddin Şeribe, Kahire 1986.

Şalkâmî, Muhammed Abdul Maksûd, “Müceddid-i el-Elf-i es-Sâniyeh eş-Şeyh Ahmed es-Serhendî”, *Mecelletu'l-Ezher*, 48:VII, Kahire 1976.

Şarkpurî, Muhammed Halîm, *İmam Rabbânî Müceddid-i Elf-i Sâni Ahmed Fâruk Serhindî*, trc. Ali Genceli, Konya 1978.

Şeker, Necmettin, “İlk Dönem Tasavvuf Erbabının Hadis İlmine Yaklaşımı”, *EKEV Akademi Dergisi*, XVI: 53, 2012.

Şenocak, İhsan, “İmâm-ı Rabbânî”, *11. Ehli Sünnet Alimler Toplantısı*, Kasım 2016, <http://yediulya.com/tamami-imam-i-rabbani-dr-ihsan-senocak/> erişim tarihi 01.11.2016.

Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed (ö. 1250/1834), *el- Fevâidü'l-Mecmûa fi'l-Ehâdisi'l- Mevdûa*, thk: Rıdvan Cami Rıdvan, Mektebetu Nizar Mustafa el-Bâz, Mekke, ts. II.

Şimşek, Halil İbrahim, *XVIII. yüzyıl Osmanlı tasavvufunda müceddidiye hareketi*, Doktora Tezi, AÜSBETİB, Ankara 2002.

Taberânî, Ebû'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed (ö. 360/970), *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, Hamdî Abdulmecîd es-Silefî tahkîkiyle, Mektebetu İbni Teymiyye, Kahire ts. I-XXV.

-----, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, thk: Tarık b. Avdillah b. Muhammed, Abdulmuhsin b. İbrahim el-Hüseyni, Kahire 1995. I-X.

-----, *el-Mu'cemü's-Sağîr*, Beyrut 1983. I-II.

-----, *Müsnedu's-Şâmiyyîn*, (thk. Hamdî Abdülmecîd es-Silefî), Müessesetu'r-Risâle, Beyrut 1409/1989. I-IV.

-----, *ed-Duâ*, I. bs. Beyrut 1987. I-III.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmi'u'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kur'an*, Mektebetu İbni Teymiyye, Kahire, ts. I-XVI.

Taberî, Muhibbuddin Ahmed b. Abdillah, *er-Riyâdu'n-Nadre fî Menâkibi'l-Aşre*, I. bs. Beyrut 1997. I-III.

-----, *Târîhu't-Taberî*, thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, Daru'l-Maarif, II. bs. Mısır, ts. I-XI.

Tayâlisî, *el-Müsned*, thk. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Türki, Hicr 1999.

Tahhân, Mahmûd, *Usûlü't-Tahrîc ve Dirâsetü'l-Esânid*, Dâru'l-Kur'an'ül-Kerîm, Beyrut 1978. B.N.7492. (Eserin Haleb ve Riyad baskıları da bulunmaktadır).

Tehânevî, (Tânevî), *Kavâid fî Ulûmi'l-Hadîs*, (Abdülfettâh Ebû Ğudde ta'lik ve tahkîkiyle), Dâru's-Selâm – Mektebu'l-Matbû'âtî'l-İslâmiyye, Halep – Beyrut 1417 / 1996.

Ter Haar, Johan G.J., “The collected Letters of Shaykh Ahmad Sirhindî”, *Manuscripts of the Middle East 3*, Netherlands 1988.

-----, “Follower and Heir of the Prophet: Shaykh Ahmad Sirhindî as Mystic”, *The Biographical Encyclopedia of Islamic Philosophy*, London Leiden 1992.

-----, a.g.m., *ZDMG*, 153:2, Wiesbaden 2003.

Tirmizî, Muhammed b. İsâ b. Sevra (ö. 279/892), *es-Sünen*, İstanbul 1981. I-V.

-----, thk. Muhammed Nâsiruddîn Elbânî, Maarif Yayınları, Riyad. Bs.N.11471.

-----, Ahmet Muhammed Şakir, Muhammed Fuat Abdulbaki, İbrahim Adve tahkîkleriyle, Ezher-i Şerif baskısı, Kahire, ts. I-IV.

Topbaş, Osman Nûri, *İmâm-ı Rabbânî*, İstanbul, 2015.

-----, *İmâm-ı Rabbânî'den Hikmetler*, İstanbul 2013.

-----, “Müceddid-i Elf-i Sâni İkinci Bin Yılın Yenileyicisi: İmâm-ı Rabbânî”, *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul 2018.

-----, *İmândan İhsâna Tasavvuf*, İstanbul 2014.

Tosun, Necdet, *İmâm-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri*, İstanbul 2016, (I.bs 2005).

-----, *İmâm-ı Rabbânî*, İzmir 2007.

“İmâm-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî: Hayatı, Eserleri. Tasavvufî Görüşleri”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, VII:16, Ankara, 2006.

-----, “İbnü'l-Arabî ve İmâm-ı Rabbânî Mukâyesesi”, *Rihle*, IV:XIV, 2012.

-----; *Mektûbât-ı Rabbânî'de Şeriat ve Tasavvuf* (trc. Necdet Tosun, Süleyman Derin, Ahmet Hamdi Yıldırım) İstanbul 2014.

-----; “İmâm-ı Rabbânî”, *Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni Endülüs ve Felsefenin İshrakîli(leşmesi)ği*, VII, İstanbul 2015. I-X.

-----; *İmâm-ı Rabbânî Risaleleri: Mebde' ve Me'âd, Ma'ârif-i Ledünniyye, Mükâşefât-i Gaybiyye*, İstanbul 2016.

-----; “Önsöz”, “İmâm-ı Rabbânî'nin Hayatı, Görüşleri ve Eserleri”, “İmâm-ı Rabbânî'ye Yönelik Tenkidler ve Müdâfaalar”, “Değerlendirme: Kapanış Oturumu”, *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul 2018.

Uysal, Muhittin, *Tasavvuf Kültüründe Hadis: Tasavvuf Kaynaklarındaki Tartışmalı Rivayetler*, İstanbul 2012.

Vadet, Jean-Claude, “L'inspiration Du Shaykh Al-Jîlânî Dans Le Fath Al-Rabbânî”, *Renue des Etudes İslamiques*, 51, Paris 1983.

Viranî (El-Viranî), Ebû Hafs Omar, *El-Muğnî an'il-Hıfz ve'l-Kitab*, Daru'l Kütübi'l Arabî, Beyrut 1994.

Yasin, Mohammad, "Shaikh Ahmad Sarhindi", *A Social History of Islamic India*, Lucknow 1958.

Yalçın, Ayhan, *Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi*, İstanbul 1986.

Yardım, Ali, *Hadis Edebiyatı*, İstanbul 2012.

Yıldırım, Ahmet, "İlk dönem sufilerin Peygamber ve sünnet anlayışı", *UÜİFD*, IX, Bursa 2000.

Yılmaz, Gülten, *Mehmet Zahit Kotku'nun Hadislerle Nasihatler-1 isimli eserindeki hadislerin tahric ve değerlendirmesi*, Yüksek Lisans Tezi, SÜSBEİF, Konya 2011.

Yılmaz, Hasan Kamil, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul, 1994.

Yılmaz, Hayrettin, *İmâm-ı Rabbânî Ahmed Fârûkî Serhendî'de Nübüvvet Anlayışı*, Doktora Tezi, AÜİF, Erzurum 1985.

Yurdaydın, Hüseyin G., *İslam Tarihi Dersleri*, AÜİFY, Ankara 1982.

Yüce, Abdülhakim, 'Sünnetin İhyâ Edicisi Olarak İmâm-ı Rabbânî', *Uluslararası İmâm-ı Rabbânî Sempozyumu Bildiri Özetleri*, İstanbul 2013.

Yücel, Ahmet, *Hadis Tarihi*, Erzurum 1985.

Zebîdî, Muhammed b. Muhammed el-Murtaza, *İthâfu's-Sâdeti'l-Müttekîn*, Beyrut 1994. I-IV.

Zehebî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman (ö. 748 / 1347), *Mîzânu'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, thk: Adil Ahmed Abdulmevcud- Ali Muhammed Muavviz, Beyrut 1995. I-VIII.

-----, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, (Şu'ayb el-Arnâût – Hüseyin Esed – Muhammed Nu'aym el-Arkûsî tahkîk, tahric ve ta'likiyle), Müessesetu'r-Risâle, Beyrut 1405/1984. I-XXVI (son iki cilt fihrist).

Zeylâî, Cemâluddîn Ebu Muhammed Abdullah b. Yûsuf, *Nasbu'r-Râye Li Ahâdîsi'l-Hidâye*, tas. Muhammed Avvâme, Beyrut 1418/1997. I-V.

Zirek, M.Metin, *İmam Rabbânî, Mektûbât'tan Öğütler Kur'an ve Sünnete Bağlılık*, İstanbul 2007. (I.Bs.).

-----, *İmam Rabbânî, Sosyal Yaşama Dair Mektûbât'tan Öğütler*, İstanbul 2014. (II.Bs.).

EKLER

Tablo-8

Mektûbât'ta yer alan rivâyetlerin farklı baskılardaki sayfa ve mektup numaraları.

HADİS NO	SAYI	MEKTUP NO	BEYRUT BASKISI			TÜRKİYE BASKISI (Fazilet Neşriyat)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)		TÜRKİYE BASKISI (Ravza Kitap)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)
			1. CİLT	2. CİLT	3. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	Tek CİLT
1	1	Mukaddime	6									3
2	1	Mukaddime	6									3
3	1	Mukaddime	7									3
4	1	Mukaddime	8									3
	1	267		79								280
5	1	Mukaddime	10									4
6	1	9	34			21		14		14		14
		105	239									110
		366		450								88/2
7	1	105	239									110
		366		450								88/2
		9	34			21		14		14		14
8	1	334		331								
		356		412								

HADİS NO	SAYI	MEKTUP NO	BEYRUT BASKISI			TÜRKİYE BASKISI (Fazilet Neşriyat)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)		TÜRKİYE BASKISI (Ravza Kitap)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)
			1. CİLT	2. CİLT	3. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	Tek CİLT
	1	500			300							
	1	10	37			23		16		16		16
9	1	10	37			23		16		16		16
	1	412			93							
	1	500			300							
	1	533			425							
10	1	272		91								
	1	426			120							
	1	470			231							
	1	11	46			28		20		20		20
11	1	22	70			45		31		31	31	
12	1	328		315								
	1	23	73			48		33		33		33
13	1	45	130									
	1	12	268									
	1	156	301									
	1	174	334									
	1	203	374									

HADİS NO	SAYI	MEKTUP NO	BEYRUT BASKISI			TÜRKİYE BASKISI (Fazilet Neşriyat)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)		TÜRKİYE BASKISI (Ravza Kitap)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)
			1. CİLT	2. CİLT	3. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	Tek CİLT
	1	281		121								
	1	287		155								
	1	349		366								
	1	352		399								
	1	355		411								
	1	380		491								
	1	391			35							
	1	393			38							
	1	438			163							
	1	438			163							
	1	449			187							
	1	462			215							
	1	491			280							
	1	500			302							
	1	512			346							
	1	24	74			48		33		33		33
14	1	458			207							
	1	5			300							

HADİS NO	SAYI	MEKTUP NO	BEYRUT BASKISI			TÜRKİYE BASKISI (Fazilet Neşriyat)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)		TÜRKİYE BASKISI (Ravza Kitap)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)
			1. CİLT	2. CİLT	3. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	Tek CİLT
	1	26	77			50		34		34		34
15	1	26	77			51		35		35		35
16	1	114	251									
	1	29	82			55		37		37		37
17	1	32	98			67		45		45		45
18	1	171	327									
	1	33	100			69		47		47		47
19	1	33	101			69		47		47		47
20	1	33	102			70		47		47		47
21	1	73	181									
	1	234	449									
	1	33	102			71		48		48		48
22	1	38	113			78		52		52		52
23	1	186	348									
	1	41	117			80		54		54		54
24	1	41	117			80		54		54		54
25	1	41	119			82		55		55		55
	1	260		33								

HADİS NO	SAYI	MEKTUP NO	BEYRUT BASKISI			TÜRKİYE BASKISI (Fazilet Neşriyat)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)		TÜRKİYE BASKISI (Ravza Kitap)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)
			1. CİLT	2. CİLT	3. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	Tek CİLT
	1	363		444								
26	1	314		261								
	1	44	127			87		59		59		59
27	1	314		261								
	1	44	128			87		59		59		59
28	1	44	128			87		59		59		59
29	1	44	128			87		59		59		59
	1	314		261								
30	1	314		261								
	1	44	128			87		59		59		59
31	1	45	131			90		61		61		61
32	1	45	131			90		61		61		61
33	1	45	132			91		61		61		61
34	1	45	132			91		61		61		61
35	1	47	137			94		64		64		64
36	1	51	142			97		65		65		65
37	1	52	143			98		66		66		66
	1	472			236							

HADİS NO	SAYI	MEKTUP NO	BEYRUT BASKISI			TÜRKİYE BASKISI (Fazilet Neşriyat)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)		TÜRKİYE BASKISI (Ravza Kitap)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)
			1. CİLT	2. CİLT	3. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	Tek CİLT
	1	503			317							
38	1	52	143			98		66		66		66
	1	314		264								
39	1	73	184									
	1	78	195									
	1	52	144			99		67		67		67
40	1	52	145			99		67		67		67
41	1	54	148			101		68		68		68
	1	511			336							
42	1	65	170									
	1	55	150			102		69		69		69
43	1	58	153			104		70		70		70
	1	353		400								
	1	355		404								
	1	438			164							
	1	488			271							
	1	501			309							
44	1	70	178									

HADİS NO	SAYI	MEKTUP NO	BEYRUT BASKISI			TÜRKİYE BASKISI (Fazilet Neşriyat)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)		TÜRKİYE BASKISI (Ravza Kitap)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)
			1. CİLT	2. CİLT	3. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	Tek CİLT
	1	61	161			109		73		73		73
45	1	65	169			114		77		77		77
	1	261		41								
46	1	119	257									
	1	213	398									
	1	65	169			115		77		77		77
47	1	67	173			117		79		79		79
48	1	68	174			118		79		79		79
	1	74	187									
49	1	325		310								
	1	69	176			119		80		80		80
50	1	70	177			120		80		80		80
	1	334		327								
	1	334		331								
	1	389			28							
	1	460			211							
51	1	450			188							
	1	71	179			121		81		81		81

HADİS NO	SAYI	MEKTUP NO	BEYRUT BASKISI			TÜRKİYE BASKISI (Fazilet Neşriyat)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)		TÜRKİYE BASKISI (Ravza Kitap)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)
			1. CİLT	2. CİLT	3. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	Tek CİLT
52	1	73	182			124		83		83		83
	1	123	262									
	1	373		478								
53	1	78	195									
	1	133	274									
	1	379		489								
	1	73	183			125		84		84		84
54	1	74	187			128		86		86		86
	1	87	210									
	1	109	246									
	1	391			35							
55	1	394			40							
	1	421			113							
	1	76	190			130		87		87		87
56	1	76	190			130		87		87		87
	1	394			40							
	1	421			113							
	1	453			197							

HADİS NO	SAYI	MEKTUP NO	BEYRUT BASKISI			TÜRKİYE BASKISI (Fazilet Neşriyat)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)		TÜRKİYE BASKISI (Ravza Kitap)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)
			1. CİLT	2. CİLT	3. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	Tek CİLT
57	1	286		138								
	1	76	190			131		88		88		88
58	1	76	191			131		88		88		88
59	1	76	191			131		88		88		88
	1	98	225									
60	1	76	191			132		88		88		88
61	1	155	300									
	1	78	194			133		90		90		90
62	1	80	198			137		92		92		92
63	1	80	201			139		94		94		94
64	1	85	207			143		96		96		96
	1	260		310								
65	1	381			7							
	1	85	207			144		97		97		97
66	1	138	280									
	1	85	208			144		97		97		97
67	1	88	211			145		97		97		97
68	1	89	212			145		97		97		97

HADİS NO	SAYI	MEKTUP NO	BEYRUT BASKISI			TÜRKİYE BASKISI (Fazilet Neşriyat)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)		TÜRKİYE BASKISI (Ravza Kitap)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)
			1. CİLT	2. CİLT	3. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	Tek CİLT
69	1	89	212			145		98		98		98
	1	278		117								
70	1	113	250									
	1	287		142								
	1	287		155								
	1	310		240								
	1	387			23							
	1	491			283							
	1	492			286							
	1	95	218			148		100		100		100
71	1	98	224			153		103		103		103
72	1	98	224			153		103		103		103
73	1	98	224			153		103		103		103
74	1	98	224			153		103		103		103
75	1	98	224			153		103		103		103
76	1	109	246									
	1	163	314									
	1	98	224			154		103		103		103

HADİS NO	SAYI	MEKTUP NO	BEYRUT BASKISI			TÜRKİYE BASKISI (Fazilet Neşriyat)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)		TÜRKİYE BASKISI (Ravza Kitap)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)
			1. CİLT	2. CİLT	3. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	Tek CİLT
77	1	98	224			154		103		103		103
78	1	98	224			154		103		103		103
79	1	98	224			154		103		103		103
80	1	98	224			154		103		103		103
81	1	98	224			154		103		103		103
82	1	98	224			154		103		103		104
83	1	98	224			154		104		104		104
84	1	98	224			154		104		104		104
85	1	98	225			154		104		104		104
86	1	98	225			154		104		104		104
87	1	98	225			155		104		104		104
88	1	99	228			157		106		106		106
89	1	99	229			158		106		106		106
90	1	99	229			158		106		106		106
	1	175	335									
	1	260		31								
	1	285		127								
	1	287		154								

HADİS NO	SAYI	MEKTUP NO	BEYRUT BASKISI			TÜRKİYE BASKISI (Fazilet Neşriyat)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)		TÜRKİYE BASKISI (Ravza Kitap)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)
			1. CİLT	2. CİLT	3. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	Tek CİLT
	1	293		194								
	1	320		293								
91	1	107	242			167		112		112		112
	1	110	247			171		115		115		115
92	1	197	364									
	1	512			341							
93	1	432			141							
	1	116	254			176		118		118		118
94	1	117	255			176		118		118		118
95	1	127	255			183		123		123		123
96	1	139	282			193		129		129		129
97	1	157	302			205		137		137		137
98	1	162	311			212		142		142		142
99	1	162	311			212		142		142		142
100	1	162	312			213		142		142		142
101	1	165	318			218		146		146		146
102	1	171	327			224		150		150		150
103	1	171	327			225		150		150		150

HADİS NO	SAYI	MEKTUP NO	BEYRUT BASKISI			TÜRKİYE BASKISI (Fazilet Neşriyat)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)		TÜRKİYE BASKISI (Ravza Kitap)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)
			1. CİLT	2. CİLT	3. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	Tek CİLT
104	1	182	344			235		157		157		157
105	1	186	348			238		159		159		159
106	1	186	348			238		159		159		159
107	1	186	349			239		160		160		160
108	1	186	349			239		160		160		160
109	1	186	349			239		160		160		160
110	1	192	357			245		163		163		163
111	1	193	359			247		165		165		165
112	1	193	360			247		165		165		165
113	1	194	361			248		166		166		166
114	1	195	362			249		166		166		166
115	1	195	362			249		166		166		166
116	1	203	374			258		173		173		173
117	1	209	385			266		178		178		178
118	1	209	386			267		178		178		178
119	1	209	387			268		179		179		179
120	1	209	387			268		179		179		179
121	1	209	387			268		179		179		179

HADİS NO	SAYI	MEKTUP NO	BEYRUT BASKISI			TÜRKİYE BASKISI (Fazilet Neşriyat)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)		TÜRKİYE BASKISI (Ravza Kitap)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)
			1. CİLT	2. CİLT	3. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	Tek CİLT
122	1	216	402			280		187		187		187
123	1	226	430			304		203		203		203
	1	238	457									
124	1	363		445								
	1	234	446			316		212		212		212
125	1	478			249							
	1	234	448			318		213		213		213
126	1	234	448			319		213		213		213
127	1	234	449			320		214		214		214
128	1	429			133							
	1	436			153							
	1	251	479			341		228		228		228
129	1	251	480			342		229		229		229
130	1	251	480			342		229		229		229
131	1	251	481			342		229		229		229
132	1	251	481			343		229		229		229
133	1	251	481			343		230		230		229
134	1	251	482			344		230		230		230

HADİS NO	SAYI	MEKTUP NO	BEYRUT BASKISI			TÜRKİYE BASKISI (Fazilet Neşriyat)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)		TÜRKİYE BASKISI (Ravza Kitap)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)
			1. CİLT	2. CİLT	3. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	Tek CİLT
135	1	251	482			344		230		230		230
136	1	251	483			345		231		231		231
137	1	251	483			345		231		231		231
	1	380		499								
138	1	349		371								
	1	251	483			345		231		231		231
139	1	266		73								
	1	328		317								
	1	349		372								
	1	349		380								
	1	349		380								
	1	349		385								
	1	409			73							
	1	429			134							
	1	436			157							
	1	522			374							
	1	251	483			345		231		231		231
140	1	251	484			346		231		231		232

HADİS NO	SAYI	MEKTUP NO	BEYRUT BASKISI			TÜRKİYE BASKISI (Fazilet Neşriyat)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)		TÜRKİYE BASKISI (Ravza Kitap)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)
			1. CİLT	2. CİLT	3. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	Tek CİLT
141	1	266		71								
	1	256		7		351		235		235		235
142	1	256		8		352		236		236		236
143	1	260		30		372		249		249		249
144	1	260		31		373		250		250		250
	1	261		39								
	1	293		194								
145	1	261		39								
	1	285		128								
	1	287		154								
	1	304		229								
	1	260		31		373		250		250		250
146	1	261		39								
	1	293		194								
	1	260		31		373		250		250		250
147	1	260		32		373		250		250		250
148	1	260		33				251		251		251
	1	464			219							

HADİS NO	SAYI	MEKTUP NO	BEYRUT BASKISI			TÜRKİYE BASKISI (Fazilet Neşriyat)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)		TÜRKİYE BASKISI (Ravza Kitap)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)
			1. CİLT	2. CİLT	3. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	Tek CİLT
149	1	285		128								
	1	287		154								
	1	261		39		380		255		255		255
150	1	473			238							
	1	261		40		381		255		255		255
151	1	261		40		381		255		255		255
152	1	261		41		382		256		256		256
153	1	263		45		385		258		258		258
154	1	265		48		387		259		259		259
155	1	357		425								
	1	500			301							
	1	266		54		393		263		263		263
156	1	266		68		407		273		273		273
157	1	266		69		407		273		273		273
158	1	266		70		409		274		274		274
159	1	266		70		409		274		274		274
	1	380		495								
	1	429			132							

HADİS NO	SAYI	MEKTUP NO	BEYRUT BASKISI			TÜRKİYE BASKISI (Fazilet Neşriyat)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)		TÜRKİYE BASKISI (Ravza Kitap)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)
			1. CİLT	2. CİLT	3. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	Tek CİLT
160	1	266		70		409		274		274		274
161	1	266		72		411		275		275		275
	1	328		317								
	1	349		367								
162	1	380		498								
	1	412			87							
	1	429			133							
	1	266		72		411		275		275		275
163	1	331		323								
	1	532			407							
	1	268		81		419		281		281		281
164	1	268		81		419		281		281		281
	1	294		204								
	1	326		312								
165	1	487			269							
	1	506			327							
	1	270		85		422		283		283		283
166	1	272		89		425		285		285		285

HADİS NO	SAYI	MEKTUP NO	BEYRUT BASKISI			TÜRKİYE BASKISI (Fazilet Neşriyat)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)		TÜRKİYE BASKISI (Ravza Kitap)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)
			1. CİLT	2. CİLT	3. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	Tek CİLT
167	1	272		89		425		285		285		285
168	1	272		89		425		285		285		285
169	1	272		99		435		292		292		292
170	1	272		99		435		292		292		292
171	1	283		124		454		305		305		305
172	1	283		161		490		329		329		329
173	1	289		164		492		331		331		331
174	1	290		178		505		339		339		339
	1	445			179							
175	1	290		179		505		339		339		339
176	1	429			133							
	1	290		179		506		340		340		340
177	1	292		190		516		347		347		347
178	1	302		223		543		365		365		365
179	1	512			341							
	1	302		225		545		366		366		366
180	1	302		225		545		366		366		366
181	1	305		230		548		368		368		368

HADİS NO	SAYI	MEKTUP NO	BEYRUT BASKISI			TÜRKİYE BASKISI (Fazilet Neşriyat)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)		TÜRKİYE BASKISI (Ravza Kitap)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)
			1. CİLT	2. CİLT	3. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	Tek CİLT
182	1	307		235		552		371		371		371
183	1	307		235		552		371		371		371
184	1	307		235		552		371		371		371
185	1	308		237		553		371		371		371
186	1	309		238		554		372		372		372
187	1	312		244		559		375		375		375
188	1	334		330								
	1	312		246		562		377		377		377
189	1	312		246		562		377		377		377
190	1	313		251		566		380		380		380
191	1	313		254		569		381		381		381
192	1	313		256		571		383		383		383
193	1	319		289			19		14		14	14/2
194	1	320		293			22		15		15	15/2
195	1	320		294			22		15		15	15/2
196	1	322		297			24		17		17	17/2
197	1	322		297			24		17		17	17/2
198	1	328		315			37		25		25	25/2

HADİS NO	SAYI	MEKTUP NO	BEYRUT BASKISI			TÜRKİYE BASKISI (Fazilet Neşriyat)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)		TÜRKİYE BASKISI (Ravza Kitap)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)
			1. CİLT	2. CİLT	3. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	Tek CİLT
199	1	329		319			39		26		26	26/2
200	1	329		320			39		27		27	27/2
201	1	330		321			41		27		27	27/2
202	1	334		328			44		30		30	30/2
203	1	345		357			63		42		42	42/2
204	1	349		368			70		46		46	46/2
205	1	349		374			75		49		49	49/2
206	1	349		376			77		50		50	50/2
207	1	349		381			81		53		53	53/2
208	1	349		383			82		54		54	54/2
209	1	349		384			83		55		55	55/2
210	1	349		385			85		56		56	56/2
211	1	349		386			85		56		56	56/2
212	1	349		387			85		56		56	56/2
213	1	349		387			85		56		56	56/2
214	1	349		388			85		56		56	56/2
215	1	349		388			85		56		56	56/2
216	1	349		388			85		56		56	56/2

HADİS NO	SAYI	MEKTUP NO	BEYRUT BASKISI			TÜRKİYE BASKISI (Fazilet Neşriyat)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)		TÜRKİYE BASKISI (Ravza Kitap)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)
			1. CİLT	2. CİLT	3. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	Tek CİLT
217	1	349		388			85		56		56	56/2
218	1	349		389			85		56		56	56/2
219	1	349		389			85		56		56	56/2
220	1	349		389			85		56		56	56/2
	1	349		389								
221	1	349		390			86		56		56	56/2
222	1	349		391			86		57		57	57/2
223	1	349		391			86		57		57	57/2
224	1	349		391			86		57		57	57/2
225	1	349		392			86		57		57	57/2
226	1	349		392			86		57		57	57/2
227	1	350		394			88		58		58	58/2
228	1	357		426			116		76		76	76/2
229	1	340		466			150		98		98	98/2
230	1	371		469			152		99		99	99/2
231	1	377		485			165		108		108	108/2
232	1	379		488			167		108		108	108/2
233	1	379		488			167		109		109	109/2

HADİS NO	SAYI	MEKTUP NO	BEYRUT BASKISI			TÜRKİYE BASKISI (Fazilet Neşriyat)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)		TÜRKİYE BASKISI (Ravza Kitap)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)
			1. CİLT	2. CİLT	3. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	Tek CİLT
234	1	379		488			167		109		109	109/2
235	1	379		488			167		109		109	109/2
236	1	379		489			168		109		109	109/2
237	1	379		489			168		109		109	109/2
238	1	379		490			168		109		109	109/2
239	1	379		490			168		109		109	109/2
240	1	380		498			176		114		114	114/2
241	1	380		498			176		114		114	114/2
242	1	380		499								
	1	409			75							
	1	380					177		115		115	115/2
243	1	380		500			177		115		115	115/2
244	1	380		500			178		115		115	115/2
245	1	380		500			178		115		115	115/2
246	1	380		500			178		115		115	115/2
247	1	450			188							
	1	380		501			178		116		116	116/2
248	1	381			8		184		119		119	119/2

HADİS NO	SAYI	MEKTUP NO	BEYRUT BASKISI			TÜRKİYE BASKISI (Fazilet Neşriyat)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)		TÜRKİYE BASKISI (Ravza Kitap)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)
			1. CİLT	2. CİLT	3. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	Tek CİLT
249	1	382			9		185		120		120	120/2
	1	453			194							
250	1	382			10		185		120		120	120/2
251	1	382			10		185		120		120	120/2
252	1	382			10		185		120		120	120/2
253	1	382			10		185		120		120	120/2
254	1	382			10		186		120		120	120/2
255	1	382			10		186		120		120	120/2
256	1	382			10		186		120		120	120/2
257	1	382			10		186		120		120	120/2
258	1	382			11		186		121		121	121/2
258	1	517			364							
259	1	382			11		186		121		121	121/2
260	1	382			12		187		121		121	121/2
261	1	382			13		187		121		121	121/2
262	1	403			50		212		137		137	137/2
263	1	405			58		218		141		141	141/2
264	1	409			70		227		147		147	147/2

HADİS NO	SAYI	MEKTUP NO	BEYRUT BASKISI			TÜRKİYE BASKISI (Fazilet Neşriyat)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)		TÜRKİYE BASKISI (Ravza Kitap)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)
			1. CİLT	2. CİLT	3. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	Tek CİLT
265	1	409			70		227		147		147	147/2
266	1	409			71		229		148		148	148/2
267	1	412			89		243		157		157	157/2
268	1	412			92		246		159		159	159/2
269	1	412			93		248		160		160	160/2
270	1	416			107		264		9/2		9/2	9/3
271	1	421			113		268		12/2		12/2	12/3
272	1	429			133		285		23/2		23/2	23/3
273	1	429			134		286		23/2		23/2	23/3
274	1	429			135		287		24/2		24/2	24/3
275	1	429			135		287		24/2		24/2	24/3
276	1	429			135		288		24/2		24/2	24/3
277	1	429			136		288		25/2		25/2	25/3
278	1	429			136		289		25/2		25/2	25/3
	1	453			197							
279	1	429			137		290		26/2		26/2	26/3
280	1	430			139		291		27/2		27/2	27/3
281	1	430			139		291		27/2		27/2	27/3

HADİS NO	SAYI	MEKTUP NO	BEYRUT BASKISI			TÜRKİYE BASKISI (Fazilet Neşriyat)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)		TÜRKİYE BASKISI (Ravza Kitap)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)
			1. CİLT	2. CİLT	3. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	Tek CİLT
282	1	433			142		294		28/2		28/2	28/3
283	1	436			153		302		34/2		34/2	34/3
284	1	436			156		305		36/2		36/2	36/3
285	1	445			180		325		48/2		48/2	48/3
286	1	453			192		334		54/2		54/2	54/3
287	1	453			192		335		54/2		54/2	54/3
288	1	453			192		335		54/2		54/2	54/3
289	1	453			193		336		55/2		55/2	55/3
290	1	453			195		338		56/2		56/2	56/3
291	1	453			195		338		56/2		56/2	56/3
292	1	453					339		57/2		57/2	57/3
293	1	453			197		340		58/2		58/2	58/3
294	1	453			197		340		58/2		58/2	58/3
295	1	459			208		349		64/2		64/2	64/3
296	1	459			208		349		64/2		64/2	64/3
	1	506			327							
297	1	465			222		359		70/2		70/2	70/3
298	1	465			224		360		70/2		70/2	70/3

HADİS NO	SAYI	MEKTUP NO	BEYRUT BASKISI			TÜRKİYE BASKISI (Fazilet Neşriyat)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)		TÜRKİYE BASKISI (Ravza Kitap)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)
			1. CİLT	2. CİLT	3. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	Tek CİLT
299	1	468			227		363		72/2		72/2	72/3
300	1	471			234		368		76/2		76/2	76/3
301	1	478			249		380		83/2		83/2	83/3
302	1	488			270		401		96/2		96/2	96/3
303	1	488			270		401		96/2		96/2	96/3
303	1	505			322							
304	1	489			275		406		99/2		99/2	99/3
305	1	491			284		415		104/2		104/2	104/3
306	1	505			322		447		124/2		124/2	124/3
307	1	506			327		453		128/2		128/2	128/3
308	1	512			342		465		136/2		136/2	136/3
309	1	512			352		475		143/2		143/2	143/3
310	1	515			360		482		147/2		147/2	147/3
311	1	529			393		506		163/2		163/2	163/3
312	1	532			404		515		169/2		169/2	169/3
313	1	533			412		522		174/2		174/2	174/3
314	1	533			416		526		176/2		176/2	176/3

HADİS NO	SAYI	MEKTUP NO	BEYRUT BASKISI			TÜRKİYE BASKISI (Fazilet Neşriyat)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)		TÜRKİYE BASKISI (Ravza Kitap)		TÜRKİYE BASKISI (Yasin Yayınevi)
			1. CİLT	2. CİLT	3. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	1. CİLT	2. CİLT	Tek CİLT
315	1	533			422		531		179/2		179/2	179/3
316	1	533			425		533		181/2		181/2	181/3

Tablo-9

İmâm-ı Rabbânî ve Mektûbât üzerine 2000 yılından sonra yapılan diğer çalışmalar:

Türkiye'deki Yapılan Çalışmalar
Birişik , Abdülhamit, <i>Hint Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri</i> , İstanbul, 2001.
Şimşek , Halil İbrahim, "İmâm-ı Rabbânî Ahmed Farûkî Sirhindî'nin Şîa ve Ehl-i Beyt'e Bakışı", <i>Marife: Dini Araştırmalar Dergisi</i> , IV:III, Konya 2004.
Ter Haar , Johan G.J., "Ahmed Sirhindî'nin Nakşibendî Geleneğine Bakışı" trc. Şimşek, Halil İbrahim, <i>Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi</i> , III:VIII, Ankara 2002.
Fârûkî , Burhan Ahmed, "Ahmed Fârûkî Sirhindî Müceddid-i Elf-i Sâni İmâm-ı Rabbânî'nin Tevhid Anlayışı" trc. Şimşek, Halil İbrahim, <i>EKEV Akademi Dergisi</i> , I:III, Erzurum 1998.
Özgün , Yüksel, <i>İmam Rabbani ve Akaidle ilgili Görüşleri</i> , Yüksek Lisans, UÜSBE, Bursa 1996.
Karaca , Zekeriyya, <i>Mektûbat-ı Rabbânî'de Kur'anî referanslar ve Kur'an ayetlerine getirilen işâri yorumlar</i> , Yüksek Lisans, AÜSBE, Ankara 2007.
Yıldız , Ferit, <i>İmam Gazalî ve İmam Rabbânî'nin Rû'yetullaha bakışı</i> , Yüksek Lisans, AÜSBE, Erzurum 2011.
Kurt , Erdal, <i>Muhyiddin İbn Arabî ile İmam Rabbânî'nin varlık anlayışlarının karşılaştırılması</i> , Yüksek Lisans, EÜSBE, Kayseri 2013.
Yalman , Süleyman, <i>İmam Rabbani'nin Mektubât'ında Mezheplerin Tasnifi</i> , Yüksek Lisans, KSIÜTİB, Kahramanmaraş 2015.
Boğdi , Muhammed, <i>İmam Rabbani'nin Şîa Eleştirisi</i> , Yüksek Lisans, NEÜSBE, Konya 2015.
Ferman , Muhammed, "İmam Rabbânî (Şeyh Ahmed Sirhindî)", trc.Lamii Güngören, <i>İslam Düşünce Tarihi</i> , İstanbul 1991.
Reis , Bedriye, "XVI-XVII. Yüzyıllarda Hindistan'da Din-i İlahî Tartışmaları ve İmâm-ı Rabbânî", <i>Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi</i> , VII:XVI, İstanbul 2006.
Kartal , Abdullah, "İmâm-ı Rabbânî'nin Vahdet-i Vücûd Eleştirisi ve Tarihsel Arkapları", <i>UÜİFD</i> , XIV:II, Bursa 2005.
Ahmed , Aziz, "Şeyh Ahmed Sirhindî'nin Siyasi ve Dinî Düşünceleri", trc. Celal Emanet, <i>Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi</i> , VIII:XIX, İstanbul 2007.
Hint Alt Kıtasında Yapılan Çalışmalar
Khan , A.Sattar & Anwar, Zulfiqar, "A Dauntless Defender of the Faith: Shaikh Ahmad Sirhindî", <i>Journal of the Research Society of Pakistan</i> , XXXII:III, Lahore 1995.
Alam , Irshad, <i>Mujaddid's final ontology</i> , Iqbal Review, 50:II-IV, Pakistan 2009.

Bisati , Afroz Ahmad, “Sheikh Ahmad Sirhindi’s concept of the Shari’ah”, <i>Insight Islamicus: an Annual Journal of Studies and Reserch in Islam</i> , I, 2001.
-----, “Impact of Shaykh Ahmad Sirhindi on the Mughal Polity”, <i>Insight Islamicus: an Annual Journal of Studies and Research in Islam</i> , II, 2002.
-----, “Sheikh Ahmad Sirhindi: an account of his biography and works”, <i>Insight Islamicus: an Annual Journal of Studies and Research in Islam</i> , XI, 2011.
Hanif , N., “Sirhindi, Shaykh Ahmad”, <i>Biographical Encyclopaedia of Sufis: South Asia</i> , New Delhi 2000.
Rafiabadi , Hamid Naseem, “The background of the Maktûbât of Shaykh Ahmad Sarhandî: a study in historical perspective”, <i>Journal of the Pakistan Historical Society</i> , 53:i, Pakistan 2005.
Sabir , Iqbal, “Formation of Naqshbandi mysticism: studying the major writings of Shaikh Ahmad Sirhindi” <i>Sufism in Punjab: mystics, literatüre and shrines</i> . Ed. Surinder Singh, <i>Ishwar Dayal Gaur</i> , Delhi 2009.
Rafiabadi , Hamid Naseem, “The background of the Maktubât of Shaykh Ahmad Sarhindî: a study in historical perspective”, <i>Pakistan History Conference: Journal of the Pakistan Historical Society</i> , 53:I, Karachi 2005.
Ansari , Abdul Haq, “Shaykh Ahmad Sirhindi’s Doctrine of Wahdat Al-Shuhûd”, <i>Islamic Studies</i> , XXXVII:III, Islamabad 1998.
Avrupa ve Amerika Kıtasında Yapılan Çalışmalar
Ter Haar , Johan G.J., “Follower and Heir of the Prophet: Shaykh Ahmad Sirhindi (1564-1624) as Mystic”, <i>Het Oosters Instituut</i> , XII, Leiden 1992.
-----, “Volgeling en erfgenaam van de profect- De Denkwereld Van Shaykh Ahmad Sirhindî (1564-1624)”, Leiden, Nederlands 1992.
-----, “A letter of Shayh Ahmad Sirhindi in Defense of the Wahdat al-Wudjud”, XII, <i>Oriente Moderno</i> 2012.
Waleed , Ziad, “Revealed grace: the juristic Sufism of Ahmad Sirhindi (1564-1624) /Beuhler, Arthur, F. Louisville (KY), 2011”, <i>Der Islam</i> , 89 i:iii, 2012.
Vakily , Abdollah, “Some notes on Shaykh Ahmad Sirhindi and the problem of the mystical significance of paradise”, <i>Reason and inspiration in Islam: theology, philosophy and mysticism in Muslim thought</i> , (Ed. Todd Lawson), London 2005.
Alhaq , Shuja, “Ahmad Sirhindi: A Cleric in Sufi Clothing”, <i>Sufi Summer</i> , XXVI, London 1995.
Ernst , Carl, “The Daily Life of a Saint, Ahmad Sirhindi, by Badr al-Din Sirhindi”, ed. Barbara D. Metcalf, <i>Islam in South Asia</i> , Princeton 2009.
Ortadoğu’da Yapılan Çalışmalar
Ter Haar , Johan G.J., “Volgeling en erfgenaam van de profect- De Denkwereld Van Shaykh Ahmad Sirhindî, Leiden 1989”, <i>Bulletin Critique Des Annales Islamologiques</i> , X, Caire 1994.
-----, Johan G.J., <i>neşr-i danış</i> , XIV:1-2, Tahran 1994.

Ventura, Alberto, “Une interprétation mystique de la Sharî’a selon Sayh Ahmad Sirhindi” *Klaus Schwarz Verlag, Berlin & Institut Français de Recherche en, Iran 2010.*

Zübeyr, Ahmed, “eş-Şeyh Ahmed es-Serhendi”, *el-Adabü'l-Arabiyye*, II, s. 341.

Tablo-10

Mektûbât-ı Seyyid Cemâleddin Arvâî

(İmâm-ı Rabbânî'nin *Mektûbât*'ından seçtiği mektuplara dair el yazması notları içermektedir)

Mektûbat Cilt No.	Mektup No.	Konu İçeriği	Mektupların sayfa adet sayısı	Yazım Tarihi	Sayfa No.
1.ci	Bâb	İslam Usulü ve sahih akide ile ehlisünnet ve'l-cemaat	4	ts.	1-4
I	44	Resulullah'ı Övmek. Resulullah'ı tasdik eden, ümmetlerin hayırlısı; onu tekzip edenler de ümmelerin şerlisi olduğunun beyanı. Sünnete ittibânın önemi	3	10 Muharrem 1375	5-7
I	46	Allah'ın varlığı ve vahdaniyeti. Resulullah'ın nübüvveti ve risaleti.	3	10 Muharrem 1375	8-10
I	54	Bid'atçı ile sohbetten kaçınmanın lâzım olduğu. Şeni bid'atçı şîa fırkalarının şerri ve bunlarla münasebeti olan bazı bilginler.	2	ts.	11-12
I	56	Sâdâttan bir şahsı tavsiyedir.	1	10 Muharrem 1375	13
I	59	Necatın husulü, ehl-i sünnet ve'l-cemaate uymak, ilimle amelin şeriatle alakalı olması ve ihlasın sülûk ile ilişkisi	2	ts.	14-15
I	63	Enbiyânın ittifak halinde oldukları bazı hususların beyanı	2	ts.	16-17
I	80	Fırka-i nâciyenin ehl-i sünnet vel-cemaat olduğu ve bi'atçı fırkalara iltifatı ve onların arasına karışmayı engellemek beyanındadır.	4	16 Muharrem 1375	18-21
I	100	"Allah gaybi bilmez." sözüne cevap	1	15 Muharrem 1375	22
I	107	Kendisine sorulan sorulara cevaplar.	1	17 Muharrem 1375	23
I	112	Ehl-i sünnet vel-cemaat itikadı üzerinde olmak	1	ts.	24-25
I	125	Âlem ile ilgili bazı meseleler	1,5	17 Muharrem 1375	25-26
I	126	Hak yoluna talip olan kimsenin batıl ilahları nefyetmeye ve Hak Mabud'u isbat etmeye önem göstermesi	1	ts.	26-27

Mektûbat Cilt No.	Mektup No.	Konu İçeriği	Mektupların sayfa adet sayısı	Yazım Tarihi	Sayfa No.
I	135	Velâyet mertebelerinin beyanı	0.5	17 Muharrem 1375	27
I	152	Resûl'e itaatin Allah'a itaat olduğunun beyanı	1,5	ts.	28-29
I	157	Büyüklerin yanında tevazunun ve itikadı düzeltmenin gerekliliği	0.5	ts.	29
I	162	Ramazan ayının fazileti	3	18 Muharrem 1375	30-32
I	163	İslam ve küfrün zıt oluşu hakkındadır.	1,5	18 Muharrem 1375	33-34
I	248	Peygamberlere tabi olanlara, onların kemâlâtından nasip olduğu, hiçbir velinin bir peygamber derecesine ulaşamayacağı ve "Zâtî tecelli Resulullah Efendimiz'e aittir." cümlesinin manası hakkındadır.	0,5	18 Muharrem 1375	34-35
I	251	Hulefâi Raşidînin faziletleri ve sair ashaba tazim	7,5	19 Muharrem 1375	35-42
I	259	Resullerin gönderilmesindeki faydalar, Allah'ı bilmekte aklın müstakil olmaması, dağda yetişenin hükmü, dar-ı harpte bulunan müşriklerin çocukları ve Hind arzında peygamber geldiğinin tahkiki hakkındadır.	5	ts.	43-47
I	266	Bazı mesâilî kelâmîyyenin beyanı, felsefeciler ve onlara tâbî olanları red, namazla alakalı meseleler, Nakşibendiyye'nin medhi ve şarkı dinleme, raks meclisinde bulunmayı red beyanındadır.	13	ts.	48-60
I	286	Sahih itikad ve ehl-i sünnet hilafına hüküm çıkarmanın reddi	9	22 Muharrem 1375	61-69
II	36	İmamet bahsi, ehl-i sünnet vel-cemaatle ilgili bazı konular ve ehl-i beytin medhi.	20	25 Muharrem 1375	70-89
II	96	Resulullah'ın maraz-ı mevtime yazmak için istediği kağıdın verilmesini Hz. Ömer'in engellemesi.	6	ts.	90-95
III	38	"Ümmetim yetmiş iki fırkaya ayrılacaktır. Hadisi ve erbab-ı fakrin derecesi hakkındadır.	2,5	ts.	96-98
III	41	Kadınlar için zaruri olan nasihatlar	4,5	26 Muharrem 1375	98-102
III	44	Ru'yetullahı inkar edenlerin şüphelerini atmak hakkındadır.	2,5	ts.	102-104
III	51	Kalbin tasdiki ve yakını arasındaki fark	1,5	ts.	104-105
III	53	Aynın ve eserin, vücud ve şühud olarak zevali	1,5	ts.	106-107
2.ci	Bâb	Fıkıh Meseleleri ve Şer'i Hükümler	*	ts.	107

Mektûbat Cilt No.	Mektup No.	Konu İçeriği	Mektupların sayfa adet sayısı	Yazım Tarihi	Sayfa No.
I	23	Nâkıs olanlardan tarikat almaya mani olmak ve küfür ehlininkine benzer lakapları almayı engellemek	0,5	ts.	107
I	29	Farzları yerine getirmeye teşvik, nafîle ibadetlere fazla önem vermemek, yatsının gecenin sonuna bırakmayı men etmek ve müridlerin başkasına secde etme yoluna engel olmak hakkındadır.	3,5	18 Muharrem 1375	108-111
I	30	Afâki ve enfusi şühudun beyanı ve ubudiyet makamına ait yüksek şanın beyanı	0,5	ts.	111
I	31	Tevhidi vücud makamının zuhûru ve Hakk'ın yakınlığı, bu makama dair sualler	0,5	ts.	111-112
I	32	Ashaba dair kemâl derecesinin beyanı	0,5	ts.	112
I	38	Misilden münezzehlik ve Zât'ı-Buht'le alakanın beyanı, fena halinin kademeleri	1	ts.	112-113
I	72	Din ile dünyanın bir arada tutulmasının zorluğu	1,5	ts.	113-115
I	74	Fukarayakârşî muhabbete ve Sahibi şeriata tabi olmaya teşvik	1	20 Muharrem 1375	115
I	102	Faizli borcun haram olduğunun beyanı	2,5	29 Muharrem 1375	116-118
I	123	Nafîle ibadetlerin edasının aşırısı malayani sınıfına dahildir.	0,5	ts.	118
I	124	Haccın vücubuna güç yetmesinin şart olması	0,5	ts.	118-119
I	131	Hâcegân hazretlerinin tarikati ile ilgili beyan	1,5	ts.	119-120
I	139	Ehlullaha taan edenleri hecvetmenin cevazı	0,5	ts.	120-121
I	159	Taziye	0,5	ts.	121
I	162	Ramazân ayının fazileti	4,5	ts.	122-126
I	168	Nakşibendiyyenin medhi, bu tarikatte olmayanları ihdas edenlerin zemmi	2	ts.	126-127
I	214	Dünyanın ekim yeri olduğu, küffarın azabındaki teyidin mânâsı ve ihtiyaç saplerinden birinin işini ısmarlamak hakkındadır.	1,5	ts.	128-129
I	231	Vüsul ve husul arasındaki fark, velilerin taayyün mebdeleri olur mu? Sorusu ve cehri zikirle diğer zikirler arasındaki fark hakkındadır.	1,5	ts.	129-130
I	250	Kendisine sorulan bazı sorulara cevaplar.	0,5	ts.	130
I	254	bazı soruların cevabı mahiyetindedir.	0,5	ts.	130-131
I	256	Kutub, kutbü'l-aktab, gavs ve halife sorularının cevabı	1	ts.	131-132

Mektûbat Cilt No.	Mektup No.	Konu İçeriği	Mektupların sayfa adet sayısı	Yazım Tarihi	Sayfa No.
I	266	Bazı mesâilî kelâmiyyenin beyanı, felsefeciler ve onlara tâbî olanları red, namazla alakalı meseleler, Nakşibendiyye'nin medhi ve şarkı dinleme, raks meclisinde bulunmayı red beyanındadır.	7	ts.	132-140
I	288	Aşura, beraet ve bunlardan başka nâfile namazların cemaatle kılınmasını men etmeye dairdir.	2,5	ts.	140-142
I	299	Taziye, kazaya razı olmaya delalet ve taun hastalığı sonunda ölümün fazileti hakkındadır.	1,5	ts.	142-144
I	312	bazı sorulara cevaptır.	4,5	ts.	144-148
II	15	Kurban bayram hutbesinde, hulefâ-i Raşidîn'in isimlerini okumayı terk eden hatibin zemmi.	3	ts.	148-151
II	16	a) Küçük berzahın hallerini beyan, b) Taun ile ölümün fazileti.	1,5	5 Safer 1375	151-152
II	19	Sünnete ittibâya teşvik ve bid'atlardan sakındırmak.	0,5	ts.	152
II	54	Resulullah'a mütâbaatın dereceleri ve mertebeleri.	1,5	ts.	152-154
II	55	a) Kur'ân'ın şer'î hükümleri içine aldığı beyanı, b) İmam-ı Azam'ın menkıbeleri, c) Tasavvufun aslının şeriat olduğunun beyanı, d) Sôfiye-i aliyyenin medhi.	5,5	ts.	155-160
II	92	a) Velâyet, ilâhî yakınlıktan ibarettir; kerametler onun şartı değildir, b) Sultanlara saygı secdesinin hükmünü beyan.	1	ts.	160-161
II	95	Küfr-ü hakîkî sualine cevap	1	ts.	161-162
III	22	Müşriklerin necasetinden murad onların bâtinî habâsetleri ve kötü itikadları olduğu.	3,5	ts.	162-165
III	28	Ölülerin ruhları namına sadaka vermenin keyfiyeti.	4	ts.	166-170
III	41	Kadınlar için zaruri olan nasihatlar	2,5	ts.	170-172
III	66	"Mecaz hakikatın köprüsüdür." cümlesinin manası.	0,5	ts.	173
III	72	a) Askerlik telvinatının erbab-ı cemiyete temkin olduğunun beyanı, b) Mevlid okunması.	1	ts.	173-174
3.cü	Bâb	Bâtunî İlmî Maârif ve Hakîkatleri, Nakşibendî Tarîkatının Envâr ve Esrârı	*	ts.	174
I	22	Ruha ve cesede dair meselelerin beyanı ve Devlet makamının beyanı	2	ts.	174-176

Mektûbat Cilt No.	Mektup No.	Konu İçeriği	Mektupların sayfa adet sayısı	Yazım Tarihi	Sayfa No.
I	23	Nâkıs olanlardan tarikat almaya mani olmak ve küfür ehlininkine benzer lakapları almayı engellemek	0,5	ts.	176-177
I	24	a) Sôfî, kâin-bâindir, b) Kalp birden fazla şeyle bağ kuramaz, c) Zâtî muhabbetin zuhûru, mahubdan gelen elemle nimetin, aynı seviyede olmasını gerektirir, d) Mukarreble ebrarın ibadetleri arasındaki fark e) İstihlâke dalıp kalan evliya ile halkı davete dönen evliya arasındaki fark.	1	ts.	177-178
I	26	Şevk halinin mukarrebleler için değil ebrar için olduğunun beyanı	1,5	ts.	178-179
I	27	Nakşibendiye'nin medhi ve büyüklere bağlanmanın üstünlüğü beyanıdır.	1	ts.	179-180
I	30	Afaki ve enfusi şühudun beyanı ve ubudiyet makamına ait yüksek şanın beyanı	1	ts.	180-181
I	31	Tevhidi vücud makamının zuhûru ve Hakk'ın yakınlığı, bu makama dair sualler	3	ts.	181-184
I	32	Ashaba dair kemâl derecesinin beyanı	2,5	ts.	184-186
I	35	Zâtî muhabbet beyanıdır.	1	ts.	186-187
I	36	Tarikat ve hakikatın, şeriata hâdim oldukları ve şeriata, din ve dünyaya ait saadetlerin tümünü tekellûf ettiğinin beyanı	1	ts.	187-188
I	37	Sünnete ittibâyâ teşvik ve Nakşibendiye'ye bağlılığa rağbet hakkındadır.	0,5	ts.	188-189
I	38	Misilden münezzehtlik ve Zât'ı-Buht'le alakanın beyanı, fena halinin kademeleri	2	ts.	189-191
I	42	Parlatmaların en faziletlisi: Yüce Hakkın zatından gayrına karşı duyulan sevgi pasını Resulullah'ın sünnetine tabi olmak suretiyle hakikat-ı camia-ı kalbiyeden gidermektir.	0,5	ts.	191
I	58	Nakşibendiye ile ilgili bazı meseleler ve bu büyüklerin yollarının ashâb-ı kirâmın yolu olduğu	1,5	ts.	192-193
I	60	Kalbe gelen uygunsuz hatıraları ve vesveseyi atmak hakkındadır.	1	ts.	193-194
I	61	Kâmil şeyhin sohbetine girmeye teşvik, noksan kimsenin sohbetinden kaçınmak.	2	ts.	194-196
I	62	Süluk öncesi gelen cevbenin esas maksad olmadığı ve bu münasebetle bazı şeylerin beyanı	1	ts.	196-197
I	67	Muhtaçların durumu hakkındadır.	1	ts.	197-198

Mektûbat Cilt No.	Mektup No.	Konu İçeriği	Mektupların sayfa adet sayısı	Yazım Tarihi	Sayfa No.
I	77	"Onun misli gibi bir şey yoktur" meâlindeki ayet ile Allah'a ibadetin ne zaman müyesser olacağıın beyanı	2	ts.	198-200
I	78	a) Vatanda sefer cümlesinin manası, b) Afakî ve enfûsî seyr, c) Resulullah'a ittibâ	1,5	ts.	200-201
I	79	Bu şeriat kadim şeriatları dahi camidir.	1	ts.	201-202
I	82	kalbin selâmeti mâsivâyı unutmadan tasavvur edilemez. Unutmak ise fenâ halinden ibarettir.	0,5	ts.	202
I	84	Şeriat ve hakikatin birbirinin aynı olduğu ve hakkal-yakin mertebesine ermenin alameti beyanıdır.	0,5	ts.	202-203
I	95	insanın her mânâyı özünde topladığı ve meşayihin, sekir halinde söyledikleri sözlerin tevilli yönleri olduğu hakkındadır.	2	ts.	203-205
I	99	a) Huzurun devam keyfiyeti. b) Gaflet kaynağı uykusunda onunla (Yüce Allah 'ın varlık tecellisi ile) olmaya dair sorulara cevap mahiyetindedir	2	11 Safer 1375	203-207
I	107	Kendisine sorulan sorulara cevaplar.	5	ts.	208-212
I	108	Nübüvvetin velâyetten daha faziletli olması	0,5	ts.	212-213
I	113	a) Müptedinin cezbesi ile, müntehinin cezbesi arasındaki farkın beyanı. b) Meczupların müşahede ettiği, önceleri kalbin üstünde bulunan ruhtur. Halbuki onlar, bu müşahedeyi Hakkın müşahedesini olarak hayal ederler.	0,5	ts.	213-214
I	115	Bu tarikatın hepsinin yedi adım olduğu	0,5	ts.	214
I	119	İktida edilen şeyhin sohbetine devam etmeye teşvik	0,5	ts.	215
I	130	Hallerin telvinatına itibar edilemeyeceği; mutlaka misilden ve benzerden münezzehten matlubun tahsili gerektiğinin beyanıdır.	1	ts.	215-216
I	131	a) Hâcegân hazretleri tarikatının şanını beyan, b) Bu tarikatta yeni icatlar çıkaran, bu çıkardıklarını da, bu tarikatı tek mil sayan cemaattan şikayet	1,5	ts.	216-217
I	137	Namazın üstün şanı	1	ts.	217-218
I	141	Muhabbet ve ihlas	0,5	ts.	218-219
I	142	Bu büyüklere az mensubiyeti çok saymanın beyanıdır.	1	ts.	219-220
I	144	Seyr ü sülûk, seyr-i ilellah, seyr-i fillah ve diğer iki seyrin beyanı	1,5	ts.	120-121

Mektûbat Cilt No.	Mektup No.	Konu İçeriği	Mektupların sayfa adet sayısı	Yazım Tarihi	Sayfa No.
I	145	a) Nakşibendiye Tarikatı meşahiyinin, iptida seyre âlem-i emirden başlamayı tercih ettiklerinin beyanı, b) Bu yolun müptedilerinin, sür'atle tesir alamayışlarının beyanı	1	ts.	221-222
I	148	Gösteriş meraklısını zemetmek ve meşayihin rûhâniyeti ve imdadları sebebi ile aldanmamak hakkındadır.	0,5	14 Safer 1375	222
I	153	Mâsivâdan kurtulmanın fenâyâ bağlı olduğunun beyanı	0,5	ts.	223
I	154	Nefsi bırakmanın zaruriyeti	0,5	ts.	223
I	156	Ehlullah ile sohbeta teşvik	0,5	ts.	224
I	157	Büyüklerin yanında tevazunun ve itikadı düzeltmenin gerekliliği	0,5	ts.	224-225
I	158	Kemâl mertebelerinin değişik olması	1	ts.	225
I	160	Tarikat meşayihinin üç taife olduğunun beyanı	3	ts.	225-227
I	161	Süluk menzillerini geçmekten maksad hakiki imanin husulü olduğunun beyanı	0,5	ts.	230
I	164	Yüce Hakk'ın feyzinin avama ve havasa gelmesinin beyanı	0,5	ts.	230
I	165	Resulullah'a ittiba ve şeriat düşmanlarına buğzetmek	1,5	ts.	231-232
I	168	Nakşibendiye'nin medhi, bu tarikatte olmayanları ihdas edenlerin zemmi	1,5	ts.	232-234
I	169	Bir kimsenin şeyhine: -Eğer Allah ile arama girersen, bilhassa onunla olduğum sırada; senin boynunu keserim demesi ve şeyhinin dahi bunu iyi karşılması hususunu sormasına cevaptır.	1,5	ts.	234-235
I	171	a) Züllü ve inkisarı tercih, b) Kulluk vazifelerini eda, c) Şeriat sınırlarını muhafaza, d) Sünnete ittibâ, e) Allah korkusu	1,5	ts.	235-236
I	172	Bazı hususi sırların beyanı	2	ts.	236-238
I	174	a) Bu yola dalan kimsenin, bu maiyetle teselli bulacağı, b) Gördüğü bir rüyanın tabiri	0,5	ts.	238
I	175	a) Hallerin telvinatı ve temkin husulünün beyanı, b) "Benim Allah ile bir vaktim vardır." hadisinin manası	1	ts.	238-239
I	180	Üzerinde tereddüt vâkî olan bazı meşayihin sorulan isimleri	1	15 Safer 1375	239-240

Mektûbat Cilt No.	Mektup No.	Konu İçeriği	Mektupların sayfa adet sayısı	Yazım Tarihi	Sayfa No.
I	181	Meşayihden bazılarının, kendi makamından yüksekte; bazılarının ise kendi makamlarının altında olmalarının sebebi	2	ts.	240-242
I	182	Hatıraların ve vesveselerin imanın kemalinden gelişinin beyanı	1	ts.	242-243
I	187	Müride göre rabitanın zikirden daha faziletli olduğu	0,5	ts.	243
I	190	Zikrin keyfiyetinin beyanı ve Nakşibendiyeyi tercih	3	ts.	243-246
I	192	Sorulara cevaplar	1	ts.	246-247
I	198	Fakirlerle zenginler arasında sevgi olmasının zorunluluğu	1	ts.	247-248
I	202	Tarikata girdikten sonra sebepsiz yere çıkanların zemmi	1,5	ts.	248-249
I	203	Tarikat mensuplarına sevgi beslemek	1	ts.	250-251
I	207	a) Cismanî yakınlığın, ruhanî yakınlığa tesiri, b) Şeriata uygun olmayan hallerin zemmi	1	ts.	251-252
I	209	a) Mebde ve Mead adlı eserde geçen muğlak ibarelerin halli, b) Tarikatın zaruri işlerini beyan	0,5	ts.	252
I	210	a) Nefehat adlı eserdeki bazı ibarelerin halli, b) Bazı nasihatler	3	ts.	252-255
I	211	Tekmil ve irşad makamının bazı levazımı	0,5	ts.	255-256
I	212	a) Sorulara cevap, b) Bir rüyanın yorumu	1	ts.	256-257
I	216	a) Kerametlerin kemiyetinin sırrı, b) Tekmil ve irşad makamının önemi	3	ts.	257-260
I	217	a) Bâtınî nisbet, b) Bazı keşiflerde galat vukuu sebebi, c) Kaza-i muallak ile kaza-i mübrem arasındaki fark, d) Tarikat talimi icazetinin kemale delâlet edemeyeceğinin beyanı	3	ts.	260-263
I	218	Tarikat şeyhine karşı edebe riayet etmek	0,5	ts.	263
I	221	Nakşibendiye'nin hususiyetleri ve medhi	2,5	ts.	263-266
I	222	a) Kötü hallerin beyanı, b) Amellerde kusurları görmek, c) İyilik işlerinde niyetleri töhmet altında tutmak	1,5	ts.	266-267
I	223	Halleri şeyhine açıklamayı tavsiye	0,5	ts.	267-268
I	224	a) Edeplere riayet, c) Tevehhümü def etmek, c) Tarikat taliminde ihtiyatı emretmek ve sıkıntılara tahammül etmek.	1,5	ts.	268-269
I	225	Sair tarikatların sonunda hasıl olan bu tarikatta başında hasıl olur.	1	ts.	269-270

Mektûbat Cilt No.	Mektup No.	Konu İçeriği	Mektupların sayfa adet sayısı	Yazım Tarihi	Sayfa No.
I	227	Şeyhlik makamı üzerine nasihatlar	0,5	ts.	270-271
I	228	Tekmil ve tarikat talimi hakkında nasihatlar	0,5	ts.	271
I	229	Bu tarikatı değiştirmek vehmini def etmek	1	ts.	272
I	231	Vüsul ve husul arasındaki fark, velilerin taayyün mebde'leri olur mu? Sorusu ve cehri zikirle diğer zikirler arasındaki fark hakkındadır.	0,5	ts.	273
I	234	a) Vacibü'l-vücut'un hakikatı, b) Mümkinatın hakikatları, c) "Nefsini bilen rabbini bilir." hadisi, d) Zâtî tecellinin mânâsı, e) "Allah semaların ve yerin nurudur." ayeti	3	ts.	273-276
I	236	Bazı sırların beyanı	1	ts.	276-277
I	238	a) İhvanı artırmaya teşvik, b) Ucbun zararı	0,5	ts.	277
I	239	bazı sorulara cevaptır.	1	ts.	277-278
I	240	a) Bu tarikatın sonu olmadığı, b) Kelime-i tevhidin bazı faydaları	0,5	ts.	278
I	242	Suallere cevap mahiyetindedir.	0,5	ts.	279
I	245	Sorulara cevap mahiyetindedir.	1,5	ts.	279-281
I	247	Allah'ın varlığına delil, Onun aynıdır.	0,5	ts.	281
I	250	Bazı müşkil soruların halli	0,5	ts.	281-282
I	253	Tarikat menzilleri ile bazı makamların tafsili	2	ts.	282-284
I	256	Kutub, kutbü'l-aktab, gavs ve halife sorularının cevabı	2	ts.	284-286
I	257	İcmal yollu tarikat beyanı yapılmaktadır.	3	ts.	286-289
I	258	Hakk'ın yakınlığı beyanıdır.	0,5	ts.	289
I	260	a) Kendisine tahsis edilen tarikatın beyanı, b) Suğrâ, kübrâ, ulyâ olarak anlatılan üç velayet c) Nübüvvetin velâyetten daha faziletli olduğu, d) İnsanda bulunan on letâif, e) Âlemi halkın âlemi emirden daha faziletli olduğu, f) Her makama ait ilimlerin ve maarifin beyanı	1,5	ts.	289-291
I	262	Nakşibendiye irtibatının muhabbet, onlara bağlılığın da in'ikas yollu olduğunun beyanı	0,5	ts.	291
I	263	a) Kâbe ile ilgili bilgiler, b) Namazın faziletleri	1	2 Safer 1375	292

Mektûbat Cilt No.	Mektup No.	Konu İçeriği	Mektupların sayfa adet sayısı	Yazım Tarihi	Sayfa No.
I	264	a) Muameleyi hayret ve cehalet tarafına çekmek, b) Hallere ve keşiflere itimad etmemek, c) Bazı meşayihe vâkî olan hallerin tevli	1	ts.	293
I	265	a) Uzlet sebebi ile, Müslümanların haklarını zayi etmemek, b) Riayet edilmesi gereken hakların beyanı	1,5	ts.	294-295
I	266	Bazı mesâilî kelâmiyyenin beyanı, felsefeciler ve onlara tâbî olanları red, namazla alakalı meseleler, Nakşibendiyye'nin medhi ve şarkı dinleme, raks meclisinde bulunmayı red beyanındadır.	2	ts.	295-297
I	267	Kendisinin imtiyazlı bulunduğu sırlar ve incelikler	1	ts.	297-298
I	268	a) Peygamberlerden verasel yollu gelen ilmin beyanı, b) "Ümmetimin âlimleri benî İsrail'in enbiyâsı gibidir." hadisi, c) Enbiyâdan mevrus olan ilmi; evliyânın konuştuğu tevhidi vücudî, ihâta, sereyan olmayıp bundan başkasıdır.	1,5	ts.	298-299
I	270	Bazı sohbeti uzlete tercih etmenin beyanı	0,5	ts.	299-300
I	272	a) İmanı gaybî ile imanı şühudinin beyanı, b) Tevhîdi vücudî ile tevhidi şühudinin beyanı	14	ts.	300-314
I	273	Sâlikin başka tarikatlara iltifat etmeden, şeyhinin yolunda sabit olması ve hilafî zuhûr eden rüyalara itibar etmemesinin beyanı	5,5	ts.	314-319
I	274	a) Gayretli olmaya teşvik, b) Kesret aynalarında görülen süflî müşahedelere iltifat etmemek	0,5	ts.	319-320
I	275	Şer'i ilimlere ve fikha teşvik	1	ts.	320-321
I	276	a) Kur'ân'ın muhkem ve müteşâbih ayetleri, b) Ulemânın ve kemâlâtın beyanı	3,5	ts.	321-324
I	277	a) İlmel-yakîn, aynel-yakîn, hakkal-yakîn, b) Şühudun nihayeti enfûsî şühuddur.	2	ts.	324-326
I	280	Bu taifeye muhabbetin, saâdet sermayesi olduğu	0,5	ts.	326
I	281	Nakşibendiyeye intisab etmenin şükürü ve bu tarikatın bazı hususiyetleri	0,5	ts.	327
I	282	Hızır ve İlyas'ın halinden beyan	2	ts.	327-329
I	283	Resulullah'ın rabbini görmesi ahiret yerinde olmuştur, dünya yerinde değil	1,5	ts.	329-330
I	285	a) Semağ, vecd, raks ahkâmı, b) Ruha müteallik bazı maarif	1,5	ts.	331-333

Mektûbat Cilt No.	Mektup No.	Konu İçeriği	Mektupların sayfa adet sayısı	Yazım Tarihi	Sayfa No.
I	286	Sahih itikad ve ehl-i sünnet hilafına hüküm çıkarmanın reddi	2	ts.	333-334
I	287	Cezbe, sülûk	2	ts.	334-336
I	290	a) Allah'ın, ilk hallerinde kendisine mahsus kıldığı yolun beyanı, b) Nakşibendiye'nin beyanı, c) Nihayetin bidayete derc edilişi, d) Bu tarikatın büyükleri katında, Nakşibendiye nisbet, e) Bu büyüklerin cezbelerinin beyanı	3,5	ts.	337-340
I	291	Tevhidi vücudî ve şühudînin beyanı	0,5	3 Rebiülevvel 1375	340
I	292	Müridlere zarurî olan edepin beyanı	5,5	ts.	340-345
I	293	a) "Benim Allah ile bir vaktim olur" hadisi, b) Abdulkadir Geylânî Hz.'nin söylediği "Şu ayağım her velînin boynundadır." cümlesinin manası	4	ts.	346-350
I	294	a) Hakk'ın sekiz sıfatı ile alâkalı hususlar, b) Peygamberlerin taayyünâtının mebbe'leri ve sâir halkın taayyünât mebbe'leri, c) Peygamberlerin ve velilerin tecellilerinin farkı, d) Vasl-ı uryanın tahkiki, e) Mahiv ve izmihlal lafzının tahkiki	1,5	ts.	350-352
I	295	Nazar berkadem, hoş derdem, sefer dervatan, halvet derencümen tabirlerinin beyanı	3	ts.	353-355
I	301	Kurb-ı nübüvvet ve kurb-ı velâyet	1	ts.	355-356
I	303	Ezan kelimelerinin manaları	1,5	ts.	356-357
I	304	a) Cennete girme vaâdinin şartı bulunan ameller, b) Şükür, c) Namazın bazı mânâ ve sırları	3,5	6 Rebiülevvel 1375	357-360
I	305	Namaz	1,5	ts.	361-362
I	306	a) Muhammed Sâdık'ın menkıbeleri, kemâlâtı ve Muhammed Ferruh ve Muhammed İsa, b) Velâyet erbabının fenâsı ve kurb-ı nübüvvette ona ihtiyaç olmadığı	2	ts.	362-364
I	307	"Allah noksan sıfatlardan münezzehtir; ona hamd olsun" kelime-i tayyibenin mânâsı	2	ts.	364-366
I	308	"İki kelime var ki dile kolay, mizanda ağır, Rahmân'a sevimli gelir. Allah sübhandır ona hamd olsun. Azim Allah sübhandır." Hadisi	0,5	ts.	366
I	309	"Hesaba çekilmeden önce hesaplaşınız." hadisi	1,5	ts.	366-368

Mektûbat Cilt No.	Mektup No.	Konu İçeriği	Mektupların sayfa adet sayısı	Yazım Tarihi	Sayfa No.
I	313	Kendisine sorulan yedi sualin cevabı	7	ts.	368-374
*Bâb	bk.	Bâb-1 "Sevm"/"Tevm"	*	ts.	375-465
II	14	a) Makam sahibinin mutlaka ilim sahibi olması gerekli midir?, b) Hallere müttali olmamanın sebebi	1,5	ts.	375-376
II	17	a) Bu âlemin musibetleri zâhirde yara ise de hakikatta merhemdir, b) Taun hastalığından ölmenin fazileti.	1,5	ts.	376-378
II	18	Zâhir ulemânın, râsihun ulemânın ve sôfiyenin nasibi.	1	11 Rebiülevvel 1375	378
II	22	Serhend beldesinin fazileti.	1,5	ts.	379-380
II	23	a) Sünnete ittibâ, b) Bu tarikatı övmek, c) Azimetle kolayına kaçmadan amel etmek.	1	ts.	380-381
II	24	Kabz ve bast, celâl ve cemal	0,5	ts.	381
II	25	Şeriata göre zuhûr eden her amel zikirdir.	0,5	ts.	382
II	26	Çocuklara elifba okutur gibi zikir telkini.	0,5	ts.	382
II	29	En faziletli metain gam ve hüzn olduğu.	0,5	ts.	382-383
II	30	a) Rabita, b) Meşguliyetle fütur.	1	ts.	383-384
II	32	Mirza kılıçullah'ın yazdığı arzuhalin cevabı.	0,5	ts.	384
II	33	a) Sevenin nazarında; sevilen, her halde sevilendir. Ondan ise elem südür etsin; isterse nimet. Hatta, elem, pek az kimselerin nazarında, nimetten daha çok sevginin artmasını icab ettirir. b) Hamd etmenin, şükür etmek üzerine meziyetli oluşu	0,5	ts.	384-385
II	34	Hallerin peşpeşe beyanındadır.	0,5	ts.	385-386
II	35	Tevhid ve aynel-yakîn sualine cevap.	0,5	ts.	386
II	38	Ehlullahun hatırının dünya ile hardal tanesi kadar dahi alâkası yoktur.	0,5	ts.	386-387
II	39	Ashab-ı yemin, ashab-ı şimal ve sâbikûn	0,5	ts.	387-388
II	40	Hicapların açılması şühud itibari ile değil olup vücud itibari ile değildir.	0,5	ts.	388
II	44	a) Vahdeti vücud, b) "Allah bir kulunu severse..." hadisi şerifi.	1	ts.	388-389
II	46	a) Kelime-i tevhidin faziletleri, b) Nübüvvet kemâlâtının yanında velâyet kemâlâtının değerinin olmadığı, c) Velâyet mutlaka şeriatın lazım olduğunun beyanı.	1,5	ts.	389-390

Mektûbat Cilt No.	Mektup No.	Konu İçeriği	Mektupların sayfa adet sayısı	Yazım Tarihi	Sayfa No.
II	49	Masivayı unutmak.	1	ts.	390-391
II	50	Şeriat, Nübüvvet mertebesi	2	ts.	391-393
II	51	Allah'ın beşer ile kelamı	0,5	ts.	393
II	53	Sorulan bir soruya cevap	1,5	ts.	393-395
II	54	Resulullah'a mütâbaatın dereceleri ve mertebeleri.	3	ts.	395-398
II	56	İrfan sahibinin muamelesi öyle bir mertebeye ulaşır ki; ona nisbetle diğerlerinin seyyiatı hasenat olur.	0,5	ts.	398
II	57	Hakk'ın zikri salavattan evlâdır. Şu şartla ki, kabule şayan bir şeyhten alınmış ola.	1,5	ts.	398-400
II	58	a) Âlemi misal, b) Tenasuha kail olan bir cemaatin reddi, c) Kümün ve bürüz	3	ts.	400-403
II	62	İnsan medenîdir, iyi geçinmeye muhtaçtır. Bu münasebetle bazı hususların beyanı.	1,5	ts.	403-404
II	65	Yararı olmayan işlerle meşgul olmaktan men etmek.	0,5	ts.	404-405
II	63	Kendi şeyhi hayatta iken müridin başka şeyhe gitmesi caiz midir?	1	ts.	405-406
II	68	a) Amud-u Nuranî, b) Şark tarafından doğan kuyruklu yıldız, c) Kıyamet alametleri	2	ts.	406-408
II	92	a) Velâyet, ilâhî yakınlıktan ibarettir; kerametler onun şartı değildir, b) Sultanlara saygı secdesinin hükmünü beyan.	3,5	ts.	408-411
II	95	Küfr-ü hakîkî sualine cevap	1,5	ts.	411-413
II	97	Velâyeti Muhammediye ve Velâyeti İbrahimiye	0,5	ts.	413
II	99	Salikin halleri	4	19 Rebiülevvel 1375	414-417
III	3	Kelime-i Tevhidin mânâsı.	1,5	ts.	417-419
III	4	"Ona ancak pek temiz olanlar el sürebilir." ayeti	1,5	ts.	419-420
III	5	Şeyhimize has bazı hallerin beyanı.	1,5	ts.	420-422
III	6	Mahbub zatın elemi ve celali, nimetinden ve cemalinden daha sevimidir.	1	ts.	422-423
III	7	Halkın ezasına tahammül etmeye teşvik.	0,5	ts.	423
III	12	Namazda zikir, Kur'an okumak ve kunutu uzatmanın faydaları.	1	ts.	424-425
III	13	Resulullah'a ve tarikat şeyhine mütâbaat.	0,5	ts.	425

Mektûbat Cilt No.	Mektup No.	Konu İçeriği	Mektupların sayfa adet sayısı	Yazım Tarihi	Sayfa No.
III	15	Sevenin nazarında, sevilenin elem lezzeti, nimet lezzetinden daha güzeldir.	1	ts.	425-426
III	18	a) Hakk'ın zatından gayrı ile ilgilenmek olmaması, b) Hak talipleri ile sohbeta teşvik.	0,5	ts.	426-427
III	19	Kazaya razı olup sabretmek.	0,5	ts.	427
III	20	a) Üstün gayret sahibi olmaya teşvik, b) Bütün nimetleri şeyhinden görmek.	0,5	ts.	427-428
III	21	a) Hakk'a işaret olunan zamirlere dair sorular, b) Zahidlerin faziletleri.	0,5	ts.	428
III	25	Namaz, Kur'ân ve zikirden hasıl olan mertebelerin yükselmesi.	1	ts.	429-430
III	27	a) Kula lââyık olan; kendi isteklerinden tamamed çıkıp Hakk'ın muradı üzere olmak, b) Zatî ve arızî hastalıklar.	3	ts.	430-432
III	29	Kur'ân'dan bazı kudsi kelimeleri anlamak.	1	ts.	432-433
III	50	Rasihun ulemanın istidlali ile zahir erbabının eserden müessire istidlali arasındaki farkın beyanı.	1	ts.	433-434
III	52	a) Kalbin ve nefsin fenâsı, b) Husulî ve huzurî ilmin zevali.	1	ts.	434-435
III	66	"Mecaz hakikatın köprüsüdür." cümlesinin manası.	2	ts.	435-437
III	78	Asker semerelerinin zikri ile onlara şefkat ve iştiyak.	1	ts.	437-438
III	79	a) Mevhûbe-i lâkeyfiye olan arifin zatının sırları, b) Zat tecellisinin tahkiki. c) Uhrevî rü'yet	2,5	ts.	438-441
III	87	Şeyhimizin murad ve mürid olduğu sırlarının beyanı.	1,5	ts.	442-443
III	88	a) Halil'in hullet sırları, b) Taayyün-ü vücûdî isbatı.	0,5	ts.	443
III	89	a) Ruzbehan Baklî'nin kelamına şerh, b) Tevhid-i vücûdînin inceliklerini beyan.	2,5	ts.	443-446
III	90	Âriflerin müşahedesinin hakikatı ve tahkiki.	1,5	ts.	446-447
III	91	Hakiki imanla marifet arasındaki fark.	1	ts.	447-448
III	92	Sôfîyenin Hak'la mükâlemesi.	1	ts.	448-449
III	96	Resulullah'ın iki ismi ile ilgili sırlar.	1	ts.	449-450
III	99	Maveraünnehir büyüklerinin bereketlerinden feyiz yollu gelen zahir ve batın nimetlerine şükür izharı.	1	ts.	450-451
III	104	İmam Masum Hz.nin bazı mertebelere erdiğinin haberi.	1	ts.	451-452

Mektûbat Cilt No.	Mektup No.	Konu İçeriği	Mektupların sayfa adet sayısı	Yazım Tarihi	Sayfa No.
III	106	Resulullah'ı rüyada gördüğünün ve büyük müjdelere nâil olduğunun beyanı.	1	ts.	452-453
III	107	a) Rabita nisbetine fütur vukuu, b) Taat ile iltizaz.	0,5	ts.	453
III	120	Sırları tazammun eden mektup ibarelerinin halli.	0,5	ts.	453-454
III	121	Hakikat-ı Muhammediye	2	ts.	454-456
III	122	Hakka ulaştırın yolun iki olduğunun beyanı.	6	ts.	456-462
III	123	//	1,5	ts.	462-463
III	124	//	1,5	5 Rebiülahir 1375	463-464
*Bâb	bk.	et-Terğîb ve't-Terhîb	*	bk.	465
I	25	Resulullah'a ve Hulefâ-i Râşidîn'e tâbî olmaya teşvik	0,5	ts.	465-466
I	33	Dünya sevgisine esir olan alimleri zemmetmek, zahid alimleri medhetmek	2,5	ts.	466-468
I	39	İşin aslının kalbe dayandığı hakkındadır.	0,5	ts.	468-469
I	40	a) İhlas, b) Tarikat ve hakikat	0,5	ts.	469-470
I	41	a) Sünnete ittibâyâya teşvik, b) Tarikat ve hakikatın, şeriatın tamamlayıcısı olduklarının beyanı	0,5	ts.	470
I	42	Parlatmaların en faziletlisi: Yüce Hakkın zatından gayrına karşı duyulan sevgi pasını Resulullah'ın sünnetine tabi olmak suretiyle hakikat-ı camia-ı kalbiyeden gidermektir.	0,5	ts.	470
I	44	Resulullah'ı övmek. Resulullah'ı tasdik eden, ümmetlerin hayırlısı; onu tekzip edenler de ümmelerin şerlisi olduğunun beyanı. Sünnete ittibânın önemi	0,5	ts.	470-471
I	45	a) Camiyyeti insan, onun kemâline sebep olduğu gibi; noksan kalmasının da sebebi olduğunun beyanı, b) Ramazan ayının faziletleri.	3	ts.	471-475
I	48	Şeriat emirlerini taşıyan âlim ve ilim talebelerine tazim edilmesine teşvik.	2	ts.	475-477
I	49	Zahirî durumu şeriat ahkamı ile süslemek, mâsivâdan bâtnî mânâyı temizlemek.	0,5	ts.	477
I	50	Bu düşük dünyayı kötülemek hakkındadır.	1	ts.	477-478
I	51	Şeriatın üstün tutulmasına rağbetli kılmak.	0,5	ts.	478-479
I	52	Nefs-i emmâreyi zemmetmek.	2,5	ts.	479-481

Mektûbat Cilt No.	Mektup No.	Konu İçeriği	Mektupların sayfa adet sayısı	Yazım Tarihi	Sayfa No.
I	53	Kötü alimleri ihtilafı bu dünyanın fesadını gerektirdiğinin beyanı.	2	ts.	481-482
I	54	Bid'atçı ile sohbetten kaçınmanın lâzım olduğu. Şeni bid'atçı şîa fırkalarının şerri ve bunlarla münasebeti olan bazı bilginler.	1,5	6 Rebiülahir 1375	482-483
I	55	Muhabbet izharı.	0,5	ts.	484
I	56	Sâdâttan bir şahsı tavsiyedir.	0,5	ts.	484
I	57	Nasihatten ibarettir.	0,5	ts.	485
I	59	Necatın husulü, ehl-i sünnet ve'l-cemaate uymak, ilimle amelin şeriatle alakalı olması ve ihlasın sülûk ile ilişkisi.	1,5	ts.	485-486
I	64	Cismânî ve rûhânî elemelerin beyanı ve bu elemlere tahammüle teşvik.	2	ts.	486-488
I	65	a) İslâm'ın zaafına ve müslümanların aczine üzülme, b) Ehl-i İslam'ı güçlendirmeye teşvik, c) Din ahkâmının icrâsına davet.	1,5	ts.	488-489
I	68	Tevazuun zenginlerde, istiğnânın fakirlerde güzel olduğunun beyanı.	1	ts.	490-491
I	69	Tevâzu ve Sünnete tâbî olmak.	1	ts.	491-492
I	70	İnsanın camiiyet durumu.	1	ts.	492
I	71	Şükür ve şükrün husulü.	0,5	ts.	493
I	72	Din ile dünyanın bir arada tutulmasının zorluğu	1	ts.	493-494
I	73	a) Dünyanın ve dünya adamlarının zemmi, b) Faydasız ilim, c) Fuzûlî mübahlardan kaçınmak, d) Hayırlı iş ve amellere teşvik.	4,5	ts.	494-499
I	74	fukaraya karşı muhabbete ve Sahibi şeriate tabi olmaya teşvik.	0,5	ts.	499
I	75	a) Resulullah'a ittibâya teşvik, b) İtikâdı düzeltmek ve fikha dair hükümleri öğrenmek.	0,5	ts.	499-500
I	76	a) Terakkinin vera'a ve takvaya bağlı olduğunun beyanı, b) Fuzûlî mübahlardan kaçınmak.	2	ts.	500-502
I	78	a) Vatanda sefer cümlesinin manası, b) Afakî ve enfûsî seyr, c) Resulullah'a ittibâ	0,5	ts.	502-503
I	83	Zâhirî ve bâtmı birleştirmeye teşvik.	0,5	ts.	503
I	85	Yararlı amelleri işlemeye, bilhassa cemaatle namaz kılmaya teşvik.	1,5	ts.	503-504
I	86	Mâsivâdan kalbi temize çıkarmak.	0,5	ts.	504
I	87	Velî kulları kabul edenin saâdeti.	0,5	ts.	505

Mektûbat Cilt No.	Mektup No.	Konu İçeriği	Mektupların sayfa adet sayısı	Yazım Tarihi	Sayfa No.
I	88	a) İman ve salâh içinde saç ağartmanın fazileti, b) Gençlik çağında korkunun ağır basmasının lüzumu, c) Yaşlılıkta ümitvâr olmak.	0,5	ts.	505
I	89	Taziye hakkındadır.	0,5	ts.	505-506
I	90	Sübhan Hakk'a yönelmeye teşvik.	0,5	ts.	506
I	91	a) İtikadı düzeltmek, amel-i salih işlemek, b) Bunlardan maksadın nefsin tezkiyesi olduğunun beyanı.	0,5	ts.	507
I	92	Kalbin itmi'nanının zikirle olduğunun beyanı.	1	ts.	507-508
I	93	Vakitleri zikirle harcamaya teşvik.	1	ts.	508-509
I	96	a) Ertelemeyi engellemek, b) Şeriata tâbî olmaya teşvik.	1	ts.	509-510
I	97	İbâdetten maksad, yakînin hasıl olmasıdır.	1	ts.	510-511
I	98	Yumuşak davranmaya teşvik.	4,5	ts.	511-516
I	101	Kemâl ehli zatlara sataşan bir cemaate reddiye.	0,5	ts.	516
I	103	a) âfiyetin mânâsı, b) Serhend için kadı talebi.	0,5	ts.	516-517
I	104	Taziye hakkındadır.	0,5	ts.	517
I	105	Hasta, iyileşmedikçe gıdanın ona faydası olmaz.	1	ts.	518
I	106	Bu Tâifeyi marifet hallerindeki değişik durumlarına göre sevmek, Allah'ın en büyük nimetlerindendir.	0,5	ts.	519
I	107	a) Bu tâifeye teslimde faydaların bulunduğu, b) Bazı sorulara cevap.	0,5	ts.	519-520
I	109	Kalbin selâmeti mâsivâyı unutmaktır.	0,5	ts.	520
I	110	İnsanın yaratılmasından gayenin sülûk vazifelerini edâ ve Hakk'ın zâtına ikbal olduğunun beyanı.	0,5	ts.	521
I	111	Tevhidin mâsivâdan halas etmek olduğunun beyanı.	2	ts.	521-523
I	114	Resulullah'a tâbî olmak.	2	ts.	523-524
I	116	a) Kalbin selâmeti mâsivâyı kalpten gidermeye kaldığının beyanı, b) Dünya ile meşgul olmayı engellemek.	0,5	ts.	524-525
I	117	Başta iken, kalbin hisse tâbî olduğu; nihayette bunun kalmadığının beyanı.	0,5	ts.	525

Mektûbat Cilt No.	Mektup No.	Konu İçeriği	Mektupların sayfa adet sayısı	Yazım Tarihi	Sayfa No.
I	119	İktida edilen şeyhin sohbetine devam etmeye teşvik.	1	18 Rebiülahir 1375	525-526
I	120	Gönül birliği bulan zatlara sohbe teşvik.	1	ts.	526-527
I	122	Üstün himmet sahibi olmaya teşvik.	0,5	ts.	527-528
I	127	Anne babaya hizmet hasenattan sayılır ise de hakiki matlubun tahsili yanında hiçbir şey olduğu.	1	ts.	528-529
I	128	Üstün hizmet sahibi olmaya, hakîkî matlubun gayrı ile yetinmemeye teşvik.	0,5	ts.	529
I	132	Zenginlerle sohbetten sakındırmak ve fakara ile sohbe teşvik.	1	ts.	529-530
I	133	Vakti boşa geçirmemek.	0,5	ts.	530-531
I	134	Ertelemeyi engellemek.	0,5	ts.	531
I	136	Tehiri ve ertelemeyi men etmek.	0,5	ts.	531-532
I	138	Dünyayı kötölemek.	1	ts.	532
I	140	Elem ve mihnet, muhabbet levazımı arasında olduğunun beyanı.	0,5	ts.	533
I	143	Gençlik mevsimini ganimet bilmek.	0,5	ts.	533
I	146	Zikrin tekrarı için nasihat.	0,5	ts.	534
I	149	Nazarı muayyen bir sebebe bağlamamak.	1	ts.	534-535
I	150	Hak'tan başka matlup olmaya hakkı olan yoktur.	0,5	ts.	535
I	153	Mâsivâdan halas bulmanın fenâyâ bağlı olduğunun beyanı.	0,5	ts.	535-536
I	154	Nefsi bırakmanın zaruriyeti	0,5	ts.	536
I	159	Taziye.	1	ts.	536-537
I	166	a) Bu kısa hayata aldanmamak, b)Zikirle kalp hastalıklarını gidermek.	0,5	ts.	537
I	170	Halkın haklarına riayetin ve onlarla iyi geçinmenin lüzumu.	0,5	ts.	537-538
I	176	Vakitleri korumak.	0,5	ts.	538
I	177	İtikadî ehli sünnete göre düzeltmeye teşvik.	0,5	ts.	538-539
I	178	a) Bir şahsın tavsiyesi, b) Resulullah'a tâbî olmak.	0,5	ts.	539
I	179	Nasihat.	0,5	ts.	539-540
I	183	Nasihat.	0,5	ts.	540-541

Mektûbat Cilt No.	Mektup No.	Konu İçeriği	Mektupların sayfa adet sayısı	Yazım Tarihi	Sayfa No.
I	184	Resulullah'a tâbî olmak.	0,5	ts.	541-542
I	185	Bir şahsın işini ısmarlamak.	1	22 Rebiülahir 1375	542
I	189	a) Fukarayı hatırlamanın fazileti, b) Dünyaya aldanmaktan sakınmak, c) Kalp zikrine tazim	0,5	ts.	543
I	191	a) Peygamberlere tâbî olmaya teşvik, b) Şer'î tekliflerde bir zorluk bulunmadığı.	2	ts.	543-545
I	193	a) İtikadı düzeltmek, b) Fıkha dair hükümleri öğrenmek, c) İslâm'ın güçlenmesine yardım.	2	ts.	545-548
I	194	Şer'î hükümlerin terfici, dinin teyidi.	0,5	ts.	548
I	195	Şeriatın terficine teşvik.	1,5	ts.	548-550
I	197	Kalbini dünyadan soğutanın medhi.	1	ts.	550-551
I	204	a) Hasidlerin taarruzundan müteessir olmamak, b) Meşgul olduğu şeye devam etmeye teşvik.	0,5	ts.	551
I	205	Resulullah'a tâbî olmak.	0,5	ts.	551
I	206	Dünyayı kötülemek.	1	ts.	551-552
I	213	a) Ehli sünnet ulemâya ittibâ, b) alimlerden sakınmak.	0,5	ts.	552-553
I	215	Dünyanın zemmi.	0,5	ts.	553
I	219	Bir insanın kendisine lazım olmayan şeylerle uğraşması.	1	22 Rebiülahir 1375	554
I	220	Sôfiyyenin bazı galatları ve bunların menşei	1,5	ts.	555-556
I	226	Fırsatı ganimet bilmek beyanındadır.	1	ts.	556-557
I	232	Dünyanın hakîkati	1,5	ts.	557-558
I	233	Hüsni edalı bazı nasihatler.	1	ts.	558-559
I	235	Bu taifeye karşı sevgi, dünya ve ahiret sevgisinin başıdır.	0,5	ts.	559-560
I	237	Sünnete tâbî olmak ve Nakşibendiyyenin medhi.	0,5	ts.	560
I	238	a) İhvamı artırmaya teşvik, b) Ucbun zararı	0,5	ts.	561
I	249	Resulullah'a ittibâ etmenin faziletleri.	1	ts.	561-562
I	255	a) Sünnetin ihyasına teşvik, b) Hoşnut olunmayan bid'atın kaldırılması.	0,5	ts.	562

Mektûbat Cilt No.	Mektup No.	Konu İçeriği	Mektupların sayfa adet sayısı	Yazım Tarihi	Sayfa No.
I	260	a) Kendisine tahsis edilen tarikatın beyanı, b) Suğrâ, kübrâ, ulyâ olarak anlatılan üç velayet c) Nübüvvetin velâyetten daha faziletli olduğu, d) İnsanda bulunan on letâif, e) Âlemi halkın âlemi emirden daha faziletli olduğu, f) Her makama ait ilimlerin ve maarifin beyânı	1,5	ts.	562-564
I	261	Namazın faziletleri ve namaza mahsus kemâlât	2	ts.	564-566
I	269	Din düşmanlarına ihanet etmeye teşvik.	1,5	ts.	566-567
II	20	Namazın faziletleri ve tadil-i erkâna teşvik.	0,5	ts.	568
II	31	Vaaz ve nasihat	1	ts.	568-569
II	37	Kelime-i Tevhidin faziletleri.	2	ts.	569-571
II	42	Söfîyyenin seyri enfüs ve âfâka hasretmesi ve bu minvalde bazı konular.	1,5	ts.	571-572
II	48	Rıza makamına râğnet ettirmek.	0,5	ts.	573
II	52	Bu taifenin tarikatına terğib.	0,5	ts.	573-574
II	60	Dinin fuzuli saydığı işlerden uzak durup, yapılması zaruri işlerle meşgul olmak.	2	ts.	574-576
II	61	a) Taziye ve nasihat, b) Mevlana Hasan'ın halka reisi edilmesi.	1,5	ts.	576-577
II	62	İnsan medenîdir, iyi geçinmeye muhtaçtır. Bu münasebetle bazı hususların beyanı.	0,5	ts.	577
II	66	Tevbe, vera ve takva	1,5	ts.	577-579
II	69	a) Tadili erkân, b) Niyet, c) Teheccüd.	4,5	ts.	579-584
II	75	Mihnetler, beliyeler, dostların hatalarına keffarettir.	0,5	ts.	584
II	76	a) Arşın hakikatının beyanı, b) Kürsînin beyanı	0,5	ts.	584-585
II	77	Söfîyyenin bazı cümlelerine ve birçok yönlü, itirazları hâvî olarak yazılan mektubun cevabı.	1	ts.	585-586
II	78	Bu taifeye olan muhabbet, onlara ihlas; fenâfillaha ve bekâbillaha vesiledir.	1	ts.	586-587
II	81	Dünyaya aldanmaktan sakındırmak ve nasihat.	1	ts.	587-588
II	82	Dünyadan sakındırmak.	1	ts.	588-589
II	83	Bu taifeyi sevmek bütün saadetlerin sermayesi olduğunun beyanı.	0,5	ts.	589
II	84	Mektuplaşmak.	0,5	ts.	589

Mektûbat Cilt No.	Mektup No.	Konu İçeriği	Mektupların sayfa adet sayısı	Yazım Tarihi	Sayfa No.
II	85	Şeyh Meyan Abdulhayy hakkındadır.	0,5	ts.	590
II	86	Bir mektubun cevabı.	0,5	ts.	590
II	87	Nasihatler.	0,5	ts.	590-591
II	88	Kazaya rıza beyanıdır.	0,5	ts.	591
II	89	Nasihattır.	0,5	ts.	591-592
II	90	Bir şahsı tavsiye.	1	ts.	592-593
Bâb3	bk.		*	bk.	593
III	1	Allah'ın, zat, sıfat ve fiillerin akrebiyeti hakkında suale cevap.	3	ts.	593-596
III	9	"Resul, size ne verdiyse alın; neyi size yasak ettiyse, ondan sakının. Allah'a karşı takva sahibi olun. Çünkü, Allah'ın azabı çetindir." ayeti.	9,5	ts.	596-605
III	24	Ashabın menkıbeleri.	1,5	ts.	606-607
III	25	Namaz, Kur'ân ve zikirden hasıl olan mertebelerin yükselmesi.	1,5	9 Cemaziyelevvel 1375	607-608
III	27	a) Kula lâyük olan; kendi isteklerinden tamamed çıkıp Hakk'ın muradı üzere olmak, b) Zatî ve arızî hastalıklar.	0,5	ts.	609
III	41	Kadınlar için zaruri olan nasihatlar	11	ts.	609-620
III	54	a) Şeriata ittibâ, b) Din düşmanları ile muharebe	1,5	ts.	620-621
III	55	Fakr halinden gınaya dönmenin zemmi.	2	ts.	621-623
III	56	a) Geçen sohbetleri kaçırmaya esef etmek, b) Yeni sırlara ima	1	ts.	623-624
III	59	Günlük hadisleri, Allah'ın iradesiyle bırakıp onunla lezzet almak.	0,5	ts.	624-625
III	69	a) Şeriata tutunmaya teşvik, b) Gönül birliği erbabı ile sohbet.	0,5	ts.	625
III	70	Gönül birliği bulan zatlara sohbe teşvik.	1	ts.	625-626
III	85	Vakitleri muhafaza etmek.	1,5	ts.	626-628
III	102	a) Mücadele ve inzivaya teşvik, b) Hak taliplerinin terbiyesi.	1	ts.	628-629
III	103	a) Hallerin kusurlu oluşundan çekindirmek, b) Tekmil ve kemâl tahsiline teşvik.	1,5	12 Cemaziyelevvel 1375	629-630
III	105	a) Hallerinden beyanla yazılan mektuba cevap, b) Sünneti ihya etmeye teşvik, c) Bid'attan çekindirmek.	1,5	ts.	631-632

Mektûbat Cilt No.	Mektup No.	Konu İçeriği	Mektupların sayfa adet sayısı	Yazım Tarihi	Sayfa No.
III	116	"Şüphesiz bunda, aklı olan; yahut kalb huzuru ile kulak veren kimseler için elbet bir zikir (öğüt-hatırlama) vardır." ayeti.	1,5	ts.	632-633
Sonuç	bk.	Sonuç notları	3	12 Cemaziyelevvel 1375	633-636

636

EK-11

“İmâm-ı Rabbânî ile Namaz”

İmâm-ı Rabbânî namazın önemine ve kusursuz edâsına dair *Mektûbât*'ında sıklıkla vurgu yapmış, namazın esrarları hakkında birçok nasihatlerde bulunmuştur.⁹²² Bu hususa ayrıca talebelerinden Kişmî kendi eserinde değinirken onun başka söz ve hallerini şöyle aktarmaktır:

“Namazda sünnetlere, müstehablara ve edeblere riâyet etmek, kalbin huzurda olmasına sebep olur. Çünkü bütün bu riâyetler zikirdir, Allah Teâlâ'yı hatırlamak ve O'na teveccühtür”; “insanlar, riyazet ve mücadelelere heves ederler, hâlbuki namazın edeblerine riayet ve dikkat etmek, riyazet ve mücâhedelerden çok daha üstündür”; “birçok verâ ve riyazet sahibi insanlar görüyorum ki riayet ve ihtiyata gayret ediyorlar ama namazın edeblerinde gevşeklik gösteriyorlar”, “bunun için Allah Teâlâ buyurur: ‘*Namaz ağır bir yüküdür. Ancak kalbinde huşû olanlara ağır gelmez*’”.⁹²³

Yaz-kış, seferde veya hazarda aksatmadan geceleri kalkar sünnet olan duaları okuyarak mükemmel bir abdest alırdı. Her namazda abdest alır, misvak kullanmaya dikkat ederdi. Abdest suyunu kendi dökerek her uzvu üç kere yıkar, abdest dualarını okumayı ihmal etmezdi. Uzun sûreler okuyarak teheccüd namazı kılardı.⁹²⁴

Sabah namazının sünnetini evde kılar, sünnetle farz arasında sessiz olarak; “*Sübhânallahi ve bi-hamdihî sübhânallahil azîm*” duasını devamlı okurdu.⁹²⁵

Sonra evine gider hanımının ve çocuklarının hâllerini sorar, ev ihtiyaçlarıyla ilgilenirdi. Akabinde odasına çekilir, Kur’ân-ı kerîm okurdu.⁹²⁶

---

⁹²² Bazı mektuplar için bk. *Mektûbât*, I, 29, 85, 260, 261, 263, 266, 272, 287, 288, 304, 305; 312, II, 329, 333, 382.

⁹²³ Kişmî, *a.g.e.*, s. 207.

⁹²⁴ Teheccüd namazı sonrası tam bir huşû' ve istiğrak ile sessizce murâkabeye otururdu. Sabahtan iki-üç saat önce, sünnete uyarak bir müddet yatardı, tâ ki teheccüd namazı, iki uyku arasında olsun. Sonra ortalık ağarmadan tekrar uyanır, sabah namazını kılardı. Kişmî, *a.g.e.*, s. 198-199.

⁹²⁵ Sabah namazının farzından işrâk vaktine kadar, mescitte murâkabe halkasında oturur, sonra iki selâmla dört rekât işrâk namazı kılardı. O vakitte okunması icap eden teşbih ve dualar ile meşgul olurdu. Kişmî, *a.g.e.*, s. 199-200.

⁹²⁶ Sonrasında talebeleriyle ilgilenirdi. Onlara yüksek maksatlı olmayı, sünnete uymayı, daima zikir, murâkabe, huzûr ve hâllerini gizlemek üzere olmalarını, tekrar tekrar söylerdi. Kendi talebelerine

Kuşluk namazını sekiz rekât odasında yalnız kılar, sonra talebeleri ile yemek yerdı.⁹²⁷

Öğlenin sünnetini önem verir, ‘Peygamber efendimiz (a.s.) bi’setten vefat edinceye kadar, öğlenin sünnetini terk etmedi’ derdi.⁹²⁸

İkinci namazını, her şeyin gölgesinin, iki mislini geçtikten sonra, evvel vaktinde kılardı, İkinci namazından evvelki dört rekât sünneti terk ettiği görülmemiştir.⁹²⁹

Akşam namazını, vaktin evvelinde kılar, farzdan sonra kalkmadan on kere ; “*La ilahe illallahü vahdehü lâ şerike-leh, Lehü’l-mülkü ve Lehü’l-hamdü yuhyî ve yümît biyedihil-hayr ve hüve alâ külli şey’in kadir*” kelimesini okurdu.⁹³⁰

Yatsı namazını ufuktaki beyazlık kaybolunca kılardı.⁹³¹ Yatsı ve vitir namazını kıldıktan sonra, hemen yatmaya giderdi. Yatmadan evvel okunması bildirilen ayet ve duaları okurdu.”⁹³²

---

fıkıh kitaplarını mütalaa etmelerini söyleyip şöyle buyurdu: “Din âlimlerinin kitaplarından, dinin sağlam hükümlerini araştırınız, çıkarınız. Hangileri müftâbihdir, hangileri ile amel edilmiştir ve hangileri bid’at ve merdütturlar öğreniniz! Çünkü Peygamber efendimizin (a.s.) zamanından çok uzak kaldık. Çok şeyler bozuldu. Bid’at ve günahların zulmeti her tarafı kapladı. Bu zulmette sünnet-i seniyye nurundan, ışığından başka kurtuluş yolu yoktur.” Kışmî, *a.g.e.*, s. 200-201.

⁹²⁷ Yemekten sonra bildirilen duaları okurdu. Çoğu zaman oruç tutardı. Öğleden önce sünnet olduğu için bir müddet kaylûleye yatar uyurdu. Kışmî, *a.g.e.*, s. 201-202.

⁹²⁸ Namazda bazen uzun, bazen kısa okurdu. Sonra dört rekât farzı, sonra iki rekât sünneti sonra da dört rekât daha nafile kılardı, öğle namazı bittikten sonra, hafızdan bir cüz Kur’ân-ı kerîm dinlerdi. Verilecek ders varsa, verir, eğer hafız orada olmazsa kendi odasına gidip, Kur’ân-ı kerîm okurdu. Kışmî, *a.g.e.*, s. 202.

⁹²⁹ İkindiden sonra akşama kadar, talebeleriyle beraber, sessizce murâkabede otururlardı. Kışmî, *a.g.e.*, a.y.

⁹³⁰ Farz ve sünnetlerden sonra; “*Allahümme entesselâm ve minkesselâm tebârekte yâ zelcelâli vel-ikrâm*” duasından fazla bir şey okumazdı, iki rekât sünneti kıldıktan sonra, evvâbîn namazını altı, bazen de dört rekât kılar, namazda ekseriya Vâkıa süresini okurdu. Sonra o vakitte bildirilen duaları okurdu. Kışmî, *a.g.e.*, s. 202-203.

⁹³¹ Yatsının farzından evvel dört rekât sünneti kılardı, İki rekât yatsının sünnetinden sonra, dört rekât nafile kılardı. Son dört rekât sünnette, Secde, Mülk, Kâfirûn ve İhlâs sûrelerini okurdu. Bazen de ‘dört-Kul’ (Kâfirûn, İhlâs, Felak ve Nas) surelerini okurdu. Vitir namazında ekseriya Âlâ, Kâfirûn ve İhlâs sûrelerini okurdu. Hanefî’nin kunût duasına Şafî’nin kunût duasını ilâve ederdi. Vitir namazını kıldıktan sonra bazen oturarak iki rekât nafile namaz kılardı. Burada da Zilzal ve Kâfirûn sûrelerini okurdu. Kışmî, *a.g.e.*, s. 203-204.

⁹³² Vitir namazını ‘sünnettendir’ diyerek genelde gecenin sonunda kılardı. Vitir sonrasında Secde, Mülk ve Duhân süresini okur, bunların bu vakitlerde okunmasını talebelerine söylerdi. Vitir namazını bazen yatsı, bazen de teheccüd namazı sonrası kılardı. Kışmî, *a.g.e.*, s. 204-205.

Talebelerinin aktardığı üzere ayrıca kendileri abdest aldıktan sonraki iki rekât namazı ve camiye girince hürmeten kılanan iki rekât namazı terk etmezdi. Revâtıb sünnetleri gibi, zevâit sünnetlerini de hazerde ve seferde daima kılarlardı.⁹³³

Teravîh namazı hariç, hiçbir nafîle namazı cemaatle kılmazdı. Hatta nafîle namazları cemaatle kılmayı mekruh görürdü. Aşure günü, Berât ve Kadir geceleri cemaatle nafîle namaz kılanları men ederdi. Teheccüd namazını cemaatle kılanlara da hayret eder ‘Yollarının temeli azîmet ve tam bir mütâbeat olan, bu şerefli yolda bulunanlardan, böyle bir hareket nasıl zuhur eder?’ derdi.⁹³⁴

İmâm-ı Rabbânî’nin Cuma, Bayram ve Teravîh namazlarına yaklaşımı,⁹³⁵ namazları nasıl eda ettiği,⁹³⁶ Kur’an-ı Kerim’i nasıl okuduğu⁹³⁷ gibi tüm menâsiki şu

---

⁹³³ Kîşmî, *a.g.e.*, s. 207-208.

⁹³⁴ Kîşmî, *a.g.e.*, a.y.

⁹³⁵ Cuma namazında câmiye ve bayram namazlarında bayram namazının kılındığı yere giderdi. Cuma namazından sonra, ihtiyaten zuhru âhır namazını da kıları. Cuma namazını kıldıktan sonra, Fâtiha, İhlâs, Felak ve Nas sûrelerinin her birini yedi kere okurdu. Kurban Bayramı günü tekbirleri, yoldan giderken yüksek bazen de alçak sesle söylerdi. Teravîh namazlarını seferde ve hazarda huzur ile kılar, Kur’an-ı kerîmi tekrar tekrar hatim ederdi. Teravîh namazı aralarında bazen salevât-ı şerîfe, bazen de bu zamanda okunması icâbeden duaları okur, üç kere “*Sübhâne zil-mülki ve ’l-melekût...*” duasını okurdu. Ramazanın hâricinde de daima hatim okurdu. Kîşmî, *a.g.e.*, s. 206-208.

⁹³⁶ Namaza dururken, tekbir almak üzere iki elini kulaklarına kaldırır, avuç içlerini kibleye çevirir, parmaklarının arasını hafif açık tutar, başparmaklarını kulak yumuşaklarına değdirir ve “Allahü ekber” diyerek tekbir alırdı. Sağ elini sol eli üzerine koyup, sağ elinin baş ve serçe parmağını halka yaparak sol elinin bileğini kavrardı. Namazda iki ayağı arasındaki mesafe, dört parmak genişliğinde idi. Kıyâmda iken her iki ayağı üzerine tam basar, tek ayağı üzerine meyl etmezdi. Kıyâmda secde edeceği yere bakardı. Kırâati tecvid kaidelerine uygun ve tertil üzere okur, âyet-i kerîmelerin ma’nâlarını anlardı. Kıyâm ve kırâattan sonra tekbir alıp rükû’a eğilirdi. Rükû’da başını sırtıyla aynı hizada tutup, belini de düz tutardı. Rükû’da el parmakları ile diz kapaklarını kuvvetlice kavrar, ayaklarına bakardı. Rükû’dan doğrulunca kavme yapar (sübhânallah diyecek kadar ayakta dik dururdu). Rükû’dan kalkarken iki secde arasında bir tesbih söyleyecek kadar durur “celse” yapardı. Secdede kucağına bakardı. Secdede karnını dizlerine ve uyluklarına bitişirmez, açık tutardı. Secdede azalarını yere tam koyardı. Rükû’ ve secdede, el ve ayak parmaklarını kibleye karşı uzatırdı. Talebeleri ve kendisine bağlı olan eshâbı namazı onun gibi kılmaya çalışırlardı. Yalnız namaz kıldığı zaman, rükû’daki ve secdedeki tesbihleri beş, yedi, dokuz veya on bir defa hâle ve vakte göre okurdu. Kîşmî, *a.g.e.*, s. 208.

⁹³⁷ Kur’an-ı kerîm okurken, dinleyenler, okumasından ve simasından, Kur’an-ı kerîmin esrarının ve bereketlerinin ona akıp geldiğini anlardı. Namazda ve namaz dışında Kur’an-ı kerîm okurken, korku ayetlerini öyle bir şekilde okurdu ki, korku ifadesi yüzünden belli olurdu. Recâ, (ümit) ayetlerini tebessüm ederek, suâl şeklinde olan ayetleri suâl şeklinde okurdu. Kur’an-ı kerîm okurken asla tegannî yapmazdı. Yolculuk esnasında, hayvan üzerinde mahfilde oturur, bir yastık alıp üzerinde Kur’an-ı kerîm okurdu. O vaziyette altı cüz, bazen daha az okurdu. Secde ayeti

cümlerle özetlenebilir: “Bize amel ve işlerden ihsan olunan şeylerin hepsi, Muhammed aleyhi’s-selâma tâbi olmak, uymak sebebiyle ihsan olundu, işimin esasını Muhammed aleyhi’s-selâma tâbi olmakta bilirim... Hangi şekilde ve surette de olsa, kendi saadetimi her işte, O servere (s.a.v.) benzemekte bilirim. Binlerce gecenin ihyasını, bir mutâbeatın, Resulullah’a bir işte uymanın, yarısına değişmem.”⁹³⁸

Mektup No:44

مَا إِن مَدَحْتُ مُحَمَّدًا بِمَقَالَتِي
لَكِن مَدَحْتُ مَقَالَتِي بِمُحَمَّدٍ

I am not praising **Muhammad** ﷺ in my words
But I am honouring my poetry by mentioning **Muhammad** ﷺ

Sözlerimle Muhammed’i övmedim,
Bilakis onunla sözlerimi övdüm...

---

gelince secde ederdi. Üzerinde Kur’ân-ı kerîm olan minderi gözlerine çok yakın tutar ve böylece gözlerinin uygun olmayan bir şeyi görmemesini te’min ederdi. Kişmî, *a.g.e.*, s. 206.

⁹³⁸ Anonim, “İmâm-ı Rabbânî” md., *İslam Âlimleri Ansiklopedisi, Hicri 11. Asır Âlimleri*, İmâm-ı Rabbânî md; Ayrıca bk. Kişmî, *a.g.e.*, s. 173-214.

***MEKTÛBÂT'IN İLK NÜSHALARINA AİT BAZI
ÖRNEK SAYFALAR***

بر برتری و والدی و همه و همه و خویش چها الله که در آن تغییر و شماره است
 نیز خاسته و شایسته و نماینده و بلکه یکی از منتسبان و امان ترک ایشان بود
 بر دل اخلاص منزلت و محبت که آنرا در میان سرور ایشان ازین مقبول
 آن رسیده باشد و چه که در منزلت او دیده بود و فرمای الشب سادات از
 خند و مزاج و ذوق و اناسرا و الملو و خواجه محمد و مطلقا و الله عا و همالی
 غایتی است و هر کسی شگرت از زیارت او پیش برکش بود و بجز آن ملا
 این بود که در حضرت ایشان بدانوا و محبت از آن زیارت فرمودند و چون کاف
 روضه اما اولی و دوم ازین تالیلمت که آن شد که آنی از جمیع اسوات این
 که در شان عذرا که کرم تو بر دارند و از رسیدن تا بهفته عذاب ایشان بران
 باز بجای ششم و هفتم و هجدهم و نهم و دهم و یازدهم و بیستم که در این
 عذاب مرفوع کرد و با پیش از پیش تفضیح نمودم که مخلص نواز شش نموده
 یکی بخشیدند فرماید آرزو زین مقبول کرد و الله ما جدا حضرت مدنون انانما حاضر
 شدند و در جای طریقا حضرت قدس سر و حضور هدایت سعادت گذشت که
 حوائی عالمی بر تیره و گدازند تا بهیچ روز عذاب آنان تغییر و در اندر بجز در این
 مخلوق با هم شدند که بقدر دور تو تا قیامت عذاب نین تغییر و بر آید و انجا نیران
 التماس در میان آنند و بشاهاست رسیده تا با از هر دو که با نای همین حوائی
 و زیانی - و کسی باشد که از رحمت بری خلق کت شایع با او داد و لشرف ایشان
 السالار لانت الاله حج عهد الاله در جمله شد که درین کتاب است ایشان
 بجزرت خود و در هر دو قدس سر و انجا عذاب او و در عقاب جوانی و در آن عظیم
 عا و برسانی با کاف و عیالای شقی این راه که همان دل که بر تیره محبت
 سطر القدس است و حج عا بالقدوس قدس سر و بر آید که با ادا است و در آن

EK. V. Zeckenme.
 zübdet ue Mokewat dem

تتبعان و کلا و تعیین الطراک اگر فرست چون از شیخ التماس مکن و سران ستان
 و طلب همما جهت بان در ایشان و نقل پرستان نمود و حضرت شیخ فرمود
 عا و فرمود و قدوم غیرت بر تحصیل عا و فرمود و شریعت نهاد و با ترک و آرا
 با تا مراختا رسالت آن عا و با تحصیل این عا که محبت نهاد و در شیعیان
 چندان که نیست چون حضرت قدس سر این شیخ و ملا نظر کبر سر شیخ نمود
 زبان سالت بشو و گفت سر کرم چون پس از آن تمام و انظر عا و فرمود و نیست
 عید عیالیتما این که ای محبت که در نماز شیخ فرمود چون که انانی بفرمود
 رکن الدین شو و از دو کجا آنچه میجویی حسب الامر عا صبر کن که تمام اینها
 کن در گران بر تحصیل عا و را محبت فرمود و تقاضای ایشان از تا می تحصیل حضرت
 نمودم و گرامی شیخ از دست تمامی که ششید عا آن تا شش سوزل با عا مرسد
 پس حضرت قدس سر و ملا نزار شیخ التماس فرمود و انظر کبر سر
 از و اینست سیر و سالت یعنی ملا که حضرت مذکور عا به شش انانما شایسته
 بجا آن اشارت بجای ایشان فرمود شیخ کرم الدین شان و با اشارت و الا بویست
 و ملا نظر عا استمداد طالب و ناکیش طرح رحمت و عا است سیر و انظر کبر سر
 در باره انجذاب کجا بر در چون از فرموده و آنچه خویش بهر در که او را می خورد خا انا
 و شایسته از آن دریه و ششیه و تکلیفین و تربیت طالب امر فرمود و در انانما
 قیامت عالی در ملا غف سالتی و نصاحت انانما شریعت و آن تا شکر ای که
 عا شش نموده نیست که از دانش می باید بسیم انانما الرحمن الرحیم عا شش
 تقاضای انانما عا و در کمال المجد من الا انانما عا و در شریعی
 که در است و انانما بر فرموده و انانما عا و در تقاضای شش کفر و در آسان
 رفت شش بر آده و در فرمای ادا انانما انانما عا و در الحمد لله العالی

بيم الدين اخانا العالمة شيخ عبد السلام بن زيد الملبدين ما فهم قدامنا من
 ليل الخزفة منا وتفقه بالعلوم واشتغل بالادراك والفكر فمثلا كما اننا ناله
 اجازة بالاسان لم ترقه للطلاب الذين كما اجازنا شيخنا ابو ناسخ لاسلاما في نظر
 الاقطاب الشيخ عبد القادر بن قاسم الله سعي المبرز وهو من شيخه شيخ
 الاسلام الشيخ محمد عارف وهو من شيخه شيخ الاسلام الشيخ احمد بن
 وهو من شيخه الشيخ جلال ابان بن قتي وهو من شيخه الشيخ النضر الدين
 توك ابان بن وهو من شيخه الشيخ علاء الدين علي بن محمد صابر وهو شيخه
 الشيخ زيد الخي والدين مسوح اجن هني وهو من شيخه نطالكت والدين
 خواجه قطب الدين جغتيا ارثي وهو من شيخه خواجه ميمزاد بن شيخه
 وهو من شيخه الشيخ عثمان الهزلي وهو من شيخه حاجي شريف زبدي
 وهو من شيخه الشيخ مؤيد وديبتي وهو من شيخه الشيخ ابن سفيان الجبتي
 وهو من شيخه الشيخ ابن محمد الجبتي وهو من شيخه الشيخ ابان الناقلي
 وهو من شيخه الشيخ حيايفة الرضوي وهو من شيخه الشيخ سلطان السلخ
 ابراهيم اولاد هو وهو من شيخه الشيخ فخر بن عياض وهو من شيخه
 الشيخ عبد الله بن حمد بن زيد وهو من شيخه الشيخ حسن بن محمد وهو من شيخه
 حضرت امير المؤمنين مامو المسلمين علي الرضوي وهو من حضره رسالة
 الرفيعة القاسية محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو من الله تعالى
 عز وجل وايضا اخانا دامت بركاته وزيدات درجاته بالاسان الخزفة
 المباركة القادسية المحمدية بن يطيبها ويراها اهلا وسخقا لها كما اجازنا
 بالاسان الخزفة للطالبيين سناذ علماء الشرق والغرب علاوة الرادي عمر
 الهادي المحقق المادني الكرمي الحارثي سناذات اميرت بالاربعين

خاتمة علم من ترويه بخلافه واجري تباها التسعة بين ابناءه اولادته وتوكل
 احسانه على سنة واخر شكره على نعمه حيا اولاد وهو كما اخبرنا انهارق ابان طين
 زود خولا قدم وكما متهما ما اخر لا معلن بالابن ولا يخفي بالاطرف من ميمت
 اريا عن اركانها الى الاكلان عاذا واعلمنا لجان باارقارت عليه سكرها
 وعنده كما من لحنه من سكن ثم جهم بهور راكلا كما جت عليه الابل الجبل قائلهم
 من شوقه الجليل ذاك يتبع اعينهم من المد مع مدرا الايداء ونها اولاد
 يتكلمون بذكره سأل هجوما ويتبعق بنماجات الحبيبا اعلانا وان اولاد بطون
 حيا سلا وقوات الى حدثا انكارا يترجمهم في كل زمان من يبروت في وجهه
 نفا قر العرفان وهو عظيمان وحيات له زلفا بالمشق والي جدار غافية
 مطايق القادسية ومنه نية تمشق زكوالنا فيظهر في انظار الارض اناسا
 ويظهر في الاذواق اولاد باطن بالحق وهو على الى الرب الخالق ليجزوه من
 انعامات الالواح ويترجمهم ويحصر الى الله الصانع والسالام على من
 من غير خلق واحبابه وخاتوا نديما شره وخاتوا صفيانته وهو حسن الارجحة و
 صاحب الشريعة القزويني والطبيبة الزهراء والخليفة اليعقوبي وعرضه في
 الاربعة اوجه به الاكلان البرقي اما بقية فان الله تعالى الله الهامه من اولاد
 دعاب اولاد اولاد اولاد ما كان من ضاهج العمل ولا احسان على ما ذكر في الخبر
 عنده عليه الصلوة والسلام والادي نفسي محمد سيدنا انا صاحب الله الى
 الله الذين يمين الله الى عبادة ويحيي عبادا الله الى الله ويحيي اولاد
 بالخط واليعقوبي كما قال الله تعالى قل هذه سبيلي ادعوا الى الله مسته
 بغير قنا وسما يعني واتباعه انما يكون برعاية اقلاد واحبابه فان انا
 اذ اعراضه والاصحاب الرضوي لنت جبهة الى رحمة ربك بالابن لسوقك والى

الشرع من الاحول والامر به فتمت خلافة ابيه الله تعالى وعجبتنا اوانه عليه وهو من ابا ادهم
 الصوفي بن عبد الله بن ابي بكر الى ابي ابي الدنيا واصحابها ويحضر في مجلسهم
 فطلب اليه من اوان بن جيب وكان لا يبيح ذوقه وانه يرضى ان اذ بهو كماله
 ان الله تعالى له عليه صلواته وسلم في لا يستلكن عليه اجرا الا الموتى في
 القريب والاشيعة على الله اشهدناه باطامه مرضي من غير الله ما قال الله عليه صل
 الله عليه وسلم واذا ذكر اسمك رايك وتبنا اليه بتبنيلا هذا قولنا اننا انما
 العقبة تا بننا على السماء والجنات من غير التفات الى ربح اهل الجاهلان
 بحول واحدة والغزاة اسرها له فانها متمسكة ابا الصمد قال الصمد فان
 استظا فان يسمع وقاته على الملامحة بالخل في فهو اولى واخرى وان لم
 يتقبل ذلك فليقبل لنفسه فبينا منها وينبغي ان لا يكون سنته خالية عن
 خيرة اذ دخله فان كان كذلك فاجنبنا عن العز بوقنا بجمعة عن ابينا وبيد الناس
 خليفتنا فوجه الله من اكرم وعظمت من اكرمناه وعظمتنا واهلنا هاهنا
 فاسأل الله العظيم المان ان يريك الاخ الشاكر اليه مرضينا عند الله ومحبين
 عندنا من الالهوم ليلته الواسع واليه يقين واصلها الى اهل وجات
 الاما خزين الكاملين الكملين بجمعة النبي واله وصل الله على خير خلقه
 محمد وآله اجمعين من الفقير الفقير الخبير الرخص ساكن الدين بربيع الله من
 اسمعيل الحفي كفته وحرك في سنة تسع وسبعين ولسعائة والسلا على
 من اتيه الهدى فحفي في مكة بسببها فتاب من حضرت محمد وم حضرت شيخ
 عبد الله وس وفوز عرش محمد على اهل الدين ووفوز دين ابي ابي خضر وسى رستا
 بمعرض بابك يرسد تبت في الله الصمد شيخ عبد الله وس قدس سره
 شيخ شيخ شمره ونبهه وستان رستا وانكبا ارايشان از روز شان شيخ صفى الدين

الحسن الحسيني ابي الفادري وهو من السيد السند الشيخ احمد الحلبي القادري
 وهو من شيخه واولاده سيالاتا اذات سيالاتا من ابي القادري وهو من شيخه
 وقال السيالاتا القادري وهو من اولاد شيخه سيالاتا اذات سيالاتا
 وهو من شيخه واولاده سيالاتا اذات محي الملة والادريان ابي نصر من شيخه
 واولاده السيالاتا الحسيني اذات سيالاتا اذات سيالاتا اذات سيالاتا
 جلالا اذات وهو من اولاد سيالاتا اذات فبارة ابا ابي اذات تظ
 الكونين غورنا نقابرين محي الحن والشرقية والشرقية والشرقية والشرقية
 الحن والحن والحن والحن في ندرس الله فوجه من شيخه الشيخ ارسعيه
 الخزي وهو من شيخه شيخ الاسلام ابي الحسن على القزويني وهو من شيخه
 من شيخه شيخ الاسلام ابي الفخر يوسف الطوسي وهو من شيخه شيخ
 الاسلام عبد الله ابي ابي بن عبد الله بن النبي في هو من شيخه شيخ الاسلام ابي
 الشيب وهو من شيخه شيخ الاسلام الملقبة الصنوية جليل القادري
 وهو من شيخه شيخ الاسلام سري الملقب السقفي وهو من شيخه شيخ الاسلام
 معروف الكرخي وهو من شيخه شيخ الاسلام ابي سليمان خذ اذ الطائر وهو من
 الامام علي بن موسى رضي الله عنه وهو من ابيه الامام جعفر الصادق وهو
 من ابيه الامام علي محمد ابا اقر هو من ابيه الامام السعدي الشيعي حسين
 هو من ابيه الامام الحسين بن اسحاق الله العجلي ابي بن طالب
 رضي الله عنه وعن اولاده واحفاداه وانصاره وهو من سيدنا ابي ابراهيم
 الملقين وخاتم النبيين خاتم المرسلين المبعوث رحمة للعالمين محمد ابي العربي
 محمد صلى الله عليه وآله الطيبين الطاهرين وهو من ابيه الامام
 بركانه بن شيخنا الملقم فية واراد الشاكر واحا الهوم اعيان حقوقي

وصالحها واودعها
شهادة التوحيد عند
تسليم الحجر فخرجت
الشهادة فصوره سال
والشيخ في حجر الامود
مثل الملاق حتى نزلت
الى طول الحجر رأيت نحو
ذراع فسات منه بعد
ذات من الجاور وقال
رأيت كذرت فقول
ذراع الا لسان رأيت
الشهادة من الكعبة المترو
في عصر الحجر والظيق
الحجر عليها والسد وقت
الملاق وانظر اليه
فقال في هذه انما اعتدى
ارضاها قال يوم القيمة
تسكت الكعبة على
ذات من ذلت الؤفت ومع
الصالح بين يديه وخالها
تلاها قال السبع فزادت
زحاما واتوا حتى ساقني
يشمرى منها على لسان
رجل صالح قال رأيت
الكعبة البارحة في النوم
وهي تنزل جحسان الله

ابدال باد وكذا في سائر السموات بانها تبتلع الاثية عليهم الصلاة والسلام من وجود
صفاته فقال الكعبة ويعزة الاثية وعصمة الالوية عليهم السلام وسمن الحشر والشمس
ومن وجود الجنة والنار والشمس والشمس والشمس وانما انما تفتت في السموات والارض
فأمر من ادراكه وانها في باطنها من غير سماع من هو ولا الاكبر الا بتلا له في شيء
منها وكان طول القوس وده طول المس حيث يدرك باليد كالا يدرك بالي عن التربة
ايضا وراء طول القوس يدرك بها حلا يدرك باليد ومن لم يثبت لم يثبت طرفة وراد
القوس فهو في الحقيقة مكر الطور البروز وسامه فبهاه الا بد من وجود الدنيا ليدرا على
كيفية اداء شكر التمس الذي هو واجب على وليه ورائه من طول القوس ولا التماس
بالهم والسمل الملاق من قبه سبحانه فمن التمس الذي لم يكن مستقدا من هذه سبحانه
لا يكون لا تقا اداء شكره فقال فان القوة البشرية فاجزة من ادراكه بل كثيرا ما يظن غير
تفطيه فقال فطيا فيه يدل عن الشكر ال الهجود وطريق استناده فطيه سبحانه
من حضرة فقال وتقدم مقصود على التربة وتخصص في تليخ الاثية عليهم الصلاة
والسلام والالهام الذي هو الالوية عليهم السلام يقتبس من اوزار التربة ويستفاض من
بركات غاية الاثية وفرضها فلو كان القوس كافي في هذا الملاق فلا قوة الاثية
الذين جعلوا مقصودهم في تليخ التلاية ولعرف الملاق سبحانه بل كل الناس والمسال
ان شاء الناس جهالة في ذات الملاق وصنعة سبحانه هو مؤخر حيث زعموا الخي سبحانه
فارعا وههنا وانما غير شيء واحد مستند اليه تعالى وهو ايضا لا يجرب الا بالخير
وتجربا من هذه مثلا فعلا ونسبوا الحوادث اليه ما يفي باها من خالق السموات والارض
وصرفوا الارض عن الزلز التي جعلت في رزقه الرزق فان الملاق تعتمد امر الاله
الغريبة لا يرون الالهة البعده تأثيرا في حصول الملاق وزعموا عدم استناد الاشياء اليه
سجانه من جهلهم كالاله سبحانه وتورا فتميل بجلا اياه والمسال ان الملاق سبحانه
يخرج نفسه بخالق السموات والارض ويصرفون في مدح نفسه رب الشروق ورب المغرب
ولا احتياج لهم ولا سعة اليه احتضرت الملاق سبحانه فيهم القاد ما صلا لا لاجلهم اليه الملاق فاعلموا
بشيء لهم ان برجعوا وقت الاضطرار والاحتياج الى الملاق فقالوا وان بطول انفسهم وانهم
مبهول لا يسمون عاب فبها الملاق من الملاق ايضا ككثرة موجباتهم غير مختار
في زعمهم ان الكافرين لا مول لهم وسائر الملاق فقالوا حتى بين الاشياء ونكون احد انت
مستند اليه وفي نفس وجوده وتوحيده انت كلام فان نعتيه وحصوله بينه على القدمات
المهزلة الفظيعة التي هي غير تامه على الاصول الاسلامية والاله من بعصره استناد
الاشياء من العباد والشمس والشمس والشمس مستند اليه مثل هذا الاصل الموهوم
بل يلحق الاشياء التي عار فضيحة من كونه مستند اليه تخرجت التمس بل الاشياء
تكون راضية ومسرورة بعبادها والاعمال التي يوجد اصلا من تفضي استناد وجودها
الى حصول الملاق وتخرج الملاق من رضاء الملاق من رضاء الملاق فاعلموا ان ساطعها
كبرت كذا يخرج من اذاعهم ان يتوكلوا على كذا وكذا الملاق مع وجوده عليه الاستنام

(لث) في الدرر (ه)

تعالى انما التمسكون بحجر من حال التمسكون والاختيار لا يكون بالحق ولا مشروعا
فان الشيخ في انفسه حكم شرعي لاق الاختيار من شيء فينبغي ان يكون التمسكون بحجر
جميع الؤفات ويكون المراد من انفس حيث لا امتداد حتى لا يتصل في الؤفات ولا يكون
مسماهم محطورا في وقت سمن الؤفات ويرم ترات فتره فقال ولعالم الذين اوتوا
الكتاب هل لكم الاية التي في كتابه ان اراد من اللسان عاب اله والطس والهدس بل
قال هذا الوجه اهل المرف فبا الضائفة ولكن لا بد من الانصاف والمصو لا اوصلي
من هذا الصنيع والمالة الكلام من انه ينبغي ان يرجع الملاق وان لا يحكم بعوم حاشم
وان لا يستند بحجة اهل الالام ايضا بواطة اختلاطهم بالكتاب الذي لا بد منه ولا يوجب
عنه وان لا يجنب من الهدمة السليين والشمس بوله الجاهلية التوجه ليعمل التمس من
الكل من هذه الجهة ويظن ذلك احتياجا والمسال ان الاحتياط في ترك هذا الاحتياط
وما اذا كذب زيادة على ذلك شمس

يشهد لكم من محرمي ونجت ان غاروا الا فالكلام كبير
في الكونيات الثالث والتمسكون الى الخواص ابراهيم التباديات في بيان ان الله تعالى اخبر
بواطة الاثية عليهم السلام من ذاته وصنعه واعمال العباد الرضية وغير الرضية التي
لا مدخل فيها لامل في

الجملة التي اتمها في هذا الالام وجناب من استمد عليه وعلى آله الصلاة والسلام
ابن الاثية وحجات هاتين اخبر الحق سبحانه ونسأل بواطة بينة بوقه ولا الاكبر من ذاته
وصنعه لا يمانا فانص المقول وقامري الالام وانما ما في كماله التانية والصفحة بيقين
انهما وزف من انفسه من غير ما فيه ويومئنا الذين يؤمنون والآخر يتنحل بالاول
فوسط وجود التمس ككاتب المقول التمسرة ماجزة في ايات الصانع تعالى وقامرة
في اذكار الالامه تعالى وكاتب قدام التلافة الابن بزعم انفسهم الاكبر ارب التمول
الزود الذي كان سلطان جميع اهل الارض مع اهلها من قسحان مؤلهم وبجادة
في ايات حقائق السموات والارض شهرة وفي القرآن المجيد مذكرة وقال من قول
ما علمت لكم من الله غيري وكان ايضا خها اوسى عليه السلام لئن اخذت الهة غيري
لا جعلت من الجحيمين وقال ايضا لها من ايمان ابنك مرحا لي ابلغ الاثية اسباب
السموات فاطلع الاله موسى وان لا يخف كاذبا (ان الملاق قصر في ايات هذه
الدولة المسمى بلكاد يهتدي اليها يدون هداية مؤلا الاكبر ولما اشهرت دمه الاثية
عليهم الصلوات والسلميات الى الله الذي هو خالق الارض والسموات ونوارت
وطات كلناهم وارتفعت اطلع منها كل وقت كان لهم تردد في تزيات الصانع هل يخافهم
وقاروا بوجود الصانع بالاختيار وحطوا الاثية مستند اليه تعالى وطائفة يقتبس من
اخبار الاثية وقمة مستفاد من والدمر عليهم الصلوات والسلميات الى يوم اتاد بالاق

(ابد)

تسمى وعلمت ان الله تعالى
يريد اني وكان وجودها
فيما قبل ففانفتحت
من الارض فزادها
شجرة الازبال كالانسان
اذا اراد ان يلب سمن
مكابه يجمع ما به ثابه
وهي في صورة الجارية
الجمانة او احسن منها
ولا يوجب لي احسن منها
انكرت الله على ذات
وزال الجرح الذي كنت
اجده من الكعبة فارجلت
ايانا في حال مسدها
انما بها اياه واوتوا بها من
ذات الجرح الذي فاقته
منها فزالت التي عليها
في تلك الايات والكعبة
تفتح وتزول فزادها
الى كذا وانظر السورود
بما اسمها من مدحها
ان فادت الى حالها كانت
واشيتي واشارت الى
بالدواف نريت تسمى
على السجود وان يوصل
الا وهو يضرب من زوة
اعمال الى ان سرت في

كان تاتير يدعوة حرم صراط الله تعالى عليه وعلى الله واصحابه وبأرك
وسلم في علاج القلوب المريضة وازالة ظلماتها اكل واقم وجيب
القطم بكونه نبيها هو افضل الانبياء والارسل، قال الامام في
المطالب العاليتة وهذان برهان ظاهر من برهان اللحد - فاننا بحثنا عن
حقيقة النبوة وبين ان تلك الماهية لم تحصل لاحد كما حصلت له
عليه الصلوة والسلام فيكون افضل مما عداه - وانما اثباتها
بالمحجة فمن برهان الات وهذا الوجه قريب من
طريق الحكماء في اثبات النبوة اذ حاصله ان

الناس في محاشيهم ومحلهم يحتاجون
الى مؤيد من عند الله يضم لهم

قانونا يسعدهم في الارين تمت

المقالة الثانية في ذم الفلاسفة وبيان الضرر الحاصل من هاتين
علومهم ومطالحة كتبهم -

تألف هذه الرسالة الامام الرباني مجدد الف الثاني

الشيخ احمد الفاروق السرهندى في سنة تسع

عشرين وتسع مائة [١٩٨٩] وولد الامام

سنة احدى وسبعين وتسعمائة [١٩٧١]

وتوفي سنة اربع وثلاثين ولف [١٠٣٤]

ودفن في السرهند الشريف قرية في الهند

عادة ولوم يمتدح حاله عليه السلام وقد تلونت بما الاحوال فمن
تبعها وامثالها علم ان كل واحد منها وان لم يدل على النبوة لان
امتياز شخص بهذين فضله عن سائر الاشخاص لا يدل على كونه نبيا
لكن مجموعها لا يحصل الا لانبيا عليهم السلام قطعها فاجتماع
هذه الامور في ذات عليه الصلوة والسلام من اعظم الدلائل على كونه
نبيا - الوجه الثالث من تلك الوجوه وقد اختاره الامام الرازي انه
عليه الصلوة والسلام اذ هي بين قوم الكتاب لهم ولا حكمة فيهم بل كانوا
معرضين عن الحق محتملين اما على عبادة الاوثان كمشرك العرب واما
على دين التنبيه وصحة التزوير وترويج الاكاذيب المفترقات
كاليهود واما على عبادة الالهيين وكالحكام كالجوس واما على
القول بالاب والابن والتشبه كالنصارى - اني بحثت من عند الله
تعالى بالكتاب المنير والحكمة الباهرة لا تتم مكارم الاخلاق واكمل
الناس في تقصير العليقة بالحقائق الحقيقية والعلمية بالاعمال
الصالحة وانور العالم بالايمان والعمل الصالح ففعل ذلك و
اظهر دينه على الاديان كلها وهداه الله سبحانه فاصبحت تلك
الاديان الرابعة وزالت المقالة الفاسدة واشترقت شمس التوحيد
واقهار التنزيه في انكار الاقانق ولا معنى للنبوة الا ذلك فان
النبى هو الذي يكمل النفوس البشرية ويهاجر الافراض القلبية التي
هي غابرة على اكثر النفوس فلا بد لهم من طبيب يحاكيهم ومواسم